

Peter Svetina

Kitične oblike v starejši slovenski posvetni poeziji

STUDIA
Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU
LITTERARIA

O knjigi

Monografija Petra Svetine obravnava področje, ki doslej še ni bilo sistematično raziskano. Redki raziskovalci so se v 20. stoletju sicer lotevali delnih verzoloških osvetlitev posameznih pesnikovalcev in pesnikov ali njihovih posameznih besedil iz najstarejših obdobj slovenske književnosti, vendar ni doslej še nihče preučil kitic pesemskega gradiva sistematično, z enega zornega kota, niti ni teh parcialnih obravnav kritično pretresel. (...) Svetinova analiza nazorno pokaže rast slovenske poezije od okornih prevodov in predelav tujih besedil, postopne krepitve občutka pesnikov za verzološke posebnosti slovenskega jezika, do njihove izostritve občutka za vpetost jezika med silabičnost, naglaševanje in melodijo, ki jo prinaša petje pesmi. Toda Svetina se pri analiziranju ni omejil samo na ugotavljanje različnih vrst in tipov kitic, temveč jih je analiziral tudi verzno in motivno ter vse prvine povezal s tujimi avtorji in sočasnimi mednarodnimi literarnimi tokovi. Drugi del monografije obsega kitični repertoar, ki sega od dvovrstičnih do desetvrstičnih pesmi, pri čemer Svetina natančno navaja tudi metrične vzorce.

Iz recenzije dr. Matjana Dolgana

Knjiga spada na področje verzologije, ki združuje jezikoslovje, muzikologijo in literarno zgodovino; teorijsko in metodološko je brezhibna, vse metrične interpretacije so argumentirane in pravilne. (...) Knjiga je pregledna ter pisana v jasnem, razumljivem in tekočem jeziku (kar je za to vejo literarne vede redkost), tako da za razumevanje ne zahteva posebne literarnoteoretične izobrazbe.

Iz recenzije dr. Aleša Bjelčeviča

STUDIA
Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU
LITTERARIA

KITIČNE OBLIKE V STAREJŠI
SLOVENSKI POSVETNI POEZIJI

Peter Svetina

Ljubljana 2007

Studia litteraria

Urednika zbirke: Darko Dolinar in Marko Juvan

Peter Svetina

Kitične oblike v starejši slovenski posvetni poeziji

Recenzenta: Aleš Bjelčevič, Marjan Dolgan

Oblikovanje: Ranko Novak

Stavek in prelom: Alenka Maček

Izdajatelj: Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU

Za izdajatelja: Darko Dolinar

Založila: Založba ZRC, ZRC SAZU

Za založbo: Oto Luthar

Glavni urednik: Vojislav Likar

Tisk: Littera picta, d. o. o., Ljubljana

Naklada: 300 izvodov

© 2007, Založba ZRC

Izid publikacije je podprla Javna agencija za raziskovalno dejavnost RS

Digitalna verzija (pdf) je pod pogoji licence <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>
prosto dostopna: <https://doi.org/10.3986/9789610502975>.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.163.6.09-1«16/17»:801.67
801.67(497.4)«16/17»

SVETINA, Peter, 1970-

Kitične oblike v starejši slovenski posvetni poeziji / Peter
Svetina. - Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU, 2007. - (Studia
litteraria / Založba ZRC, ZRC SAZU)

ISBN 978-961-254-029-6

235609856

Vsebina

- 7 Uvod
- 9 Pojasnila
- 11 Kitične oblike v slovenski protestantski in katoliški pesmi od 16. do 18. stoletja
- 11 Nekatero kitične oblike v protestantskih pesmaricah 16. stoletja
- 18 Nekatero kitične oblike v katoliških pesmaricah 17. in 18. stoletja
- 21 Posvetne pesmi pred *Pisanicami*
- 35 Anton Feliks Dev
- 36 Na rimo se zbodeš: epigrami
- 41 Ariozno: kitične oblike v *Belinu*
- 45 *Medved per čebelah*: med tujejezično predlogo in Devovim izvirnikom
- 56 Kitice, merjene na tri vogale: zaključek
- 57 Zoisov krog
- 57 Kdo bo pel v laškem enajstercu: pesniško delo Žige Zoisa
- 62 »Vendar pravjo in zna biti, da se ona dá sprostiti«: Japljevi prevodi in izvirne pesmi
- 69 »Zdej zapojmo, zdej ukájmo«: Linhartov dramski verz
- 73 Valentin Vodnik
- 74 Učna leta: pesmi v *Pisanicah*
- 79 Vodnik in Ramlerjeva poetika
- 81 Urjenje v formi: napisi za mesece
- 89 »Vodnikov spominek«: alpska poskočnica in romarska kitica
- 95 Kitice v sorodstvu: uganke
- 101 »Navada je novu letu vošiti«: Vodnikova priložnostna verzifikacija
- 110 »Östreich über Alles«: prevodi
- 119 Živela forma!: zaključek
- 121 Zaključek

129	Kitični repertoar
129	Pojasnila
130	Kazalo kitičnih oblik
135	Kitične oblike
205	Bibliografija
211	Imensko kazalo
215	Zusammenfassung

Uvod

VSAKO UKVARJANJE S KITIČNIMI OBLIKAMI je seveda v prvi vrsti ukvarjanje s formo. Pričujoča študija si ne zastavlja toliko teoretičnih vprašanj, povezanih s formo, kolikor opisuje pojavljanje kitičnih oblik in njihov razvoj v starejši slovenski posvetni poeziji.

Gradivo, ki ga študija zajema, so kitično členjene pesmi starejše slovenske posvetne poezije, in sicer v rokopisih ohranjene posvetne pesmi pred prvim tiskanim zbornikom slovenske posvetne poezije *Pisanice od lepeh umetnost*, ki je izhajal v letih 1779 in 1781, vsi trije tiskani zvezki zbornika in obe rokopisni varianti za četrti zvezek, ter Zoisov, Japljev, Linhartov in Vodnikov pesemski opus. Študija obravnava torej vso v slovenščini ohranjeno kitično členjeno pesemsko tvornost, ki je nastala pred *Pisanicami* (pesmi iz *Slatenskega urbarja*, *Leškega rokopisa*, *Martjanske pesmarice* itn.) ter pesmi avtorjev Pohlinovega in Zoisovega kroga, ki so poezijo prestavili iz območja péte poezije v poezijo, namenjeno branju, s čimer so poskrbeli, da je dobila poezija ob kolektivni (skupinskega petja) še individualno izkušnjo (branje). Avtorji obeh krogov so začeli posvetno poezijo redno objavljati, s čimer so jo približali širšemu krogu izobraženstva. Pomembno pa je bilo tudi, da so začeli načrtno pisati in prevajati poezijo, ki je imela predvsem estetsko funkcijo in ne utilitarne.

Pričujoča študija s tem izhodiščem pušča ob strani del tudi pomembne popisaniške pesemske tvornosti starejšega obdobja, ki ni nastajal v omenjenih krožkih, in sicer pesmi Leopolda Volkmerja, Štefana Modrinjaka, Janeza Nepomuka Primica, Mihe Andreaša, Andreja Šusterja Drabosnjaka, Urbana Jarnika, Valentina Staniča in Pavla Knobla.

Študija obravnava različne verzne sisteme, ki so se pojavljali v starejši slovenski poeziji (silabični verz, poskusi s kvantitativnim verzom, Zoisov poskus uvedbe italijanskega endekasilaba, dokončna uveljavitev silabotoničnega verza v času razsvetljenstva), kolikor je to potrebno za razumevanje kitičnih oblik.

V uvodnem razdelku prvega dela opisuje študija kitične oblike slovenske protestantske pesmi 16. stoletja in kitične oblike katoliške pesmi 17. in 18. stoletja. Protestantske in katoliške pesmarice so edine prinašale natisnjene pesmi v slovenskem jeziku in kot take lahko ohranjale kitični repertoar cerkvene pesmi. Z zatrtjem protestantizma so protestantske pesmarice na Slovenskem izginile, a del kitičnega repertoarja so katoliški pesmarji z melodijami vred prenesli v katoliške pesmarice. Mnogi slovenski pesniki starejšega obdobja, ki so pisali posvetno poezijo, so kot duhovniki cerkvene pesmi dobro poznali, zato je vpliv na njihovo posvetno pesemsko ustvarjalnost zelo verjeten. Med avtorji, katerih pesmi obravnava pričujoča študija, so to vsaj Dev, Vodnik in Japelj. Njihovi opusi so dovolj obsežni in pomembni, da se je zdelo smiselno v študijo vključiti kratek pregled kitičnih oblik v slovenski cerkveni poeziji od 16. do 18. stoletja.

Osrednji razdelek prvega dela študije je namenjen obravnavi kitičnih oblik v posvetnih pesmih pred zbornikom *Pisanice*, takih besedil je okrog dvajset. Nato študija obravnava Devov kitični repertoriar. Dev je osrednji avtor *Pisanic* in ob Vodniku edini, ki je pesmi kitično členil. Pred obravnavo Vodnikovega kitičnega repertoarja, ki prvi del zaključuje, pa je umeščen še prikaz pesemske ustvarjalnosti Žige Zoisa, Jurija Japlja in Antona Tomaža Linharta.

Drugi del študije je kitični repertoar, v katerem so pregledno opisane vse kitične oblike, ki se pojavljajo v obravnavani poeziji.

Pri opisovanju geneze kitičnih oblik mi je s podatki o pojavljanju nekaterih kitic v repertoarju slovenskih katoliških pesmaric pomagal Aleš Bjelčevič, ki se mu za to zahvaljujem.

Pojasnila

Kratice

Za opisovanje verzne in kitične strukture uporabljam naslednje oznake:

T = trohej (–∪)

J = jamb (∪–)

Amf = amfibrah (∪–∪)

D = daktil (–∪∪)

An = anapest (∪∪–)

Kr = kretik (–∪–)

A = moška oziroma enozložna rima (klavzula): lučáj – tolováj (–)

a = ženska oziroma dvozložna rima (klavzula): dolíne – zgíne (–∪)

a' = tekoča oziroma daktilska rima (klavzula): pretákala – čakala (–∪∪)

Številka za oznako stopice označuje število zlogov v verzju (7 je za sedemzložni verz oziroma sedmerek, 8 je za osemzložni verz oziroma osmerek itn.). Oznaka T8/7 aBaB pomeni, da si verzi sledijo v takemle zaporedju: trohejski osmerek z žensko rimo a, trohejski sedmerek z moško rimo B, trohejski osmerek z žensko rimo a, trohejski sedmerek z moško rimo B. Oznaka T8/7 aBBa pomeni, da je kitica sestavljena iz enakih verzov kot prejšnja, le da si verzi ne sledijo prestopno (8787), ampak sta sedmerca z moško rimo na sredini, oklepata ju trohejska osmerca z ženskima rimama (8a7B7B8a). Glede na to, da so avtorji v isti kitici uporabljali mnogokrat ne samo različno dolge verze, marveč tudi različna verzna merila, se mi je tak način zapisovanja zdel najpreglednejši. Ob zapisu kitične zgradbe s kraticami, kot je bilo pravkar opisano, pa je praviloma tudi zapis metrične sheme s standarnimi oznakami za poudarjena (–) in nepoudarjena (∪) mesta v verzju in shema rim.

Ob oznakah za opis verza in kitice uporabljam zaradi številnih ponavljanj (zlasti v *Kitičnem repertoarju*) tudi nekatere kratice:

Pis = *Pisanice; Skupspravljanje krajskeh pisanic od lepeh umetnost oziroma Pisanice od lepeh umetnost* (1779–1781)

PP = *Vodnikove Pesme za pokušino* (1806)

PB = *Vodnikove Pesme za brambovce* (1809)

VP = *Velika pratika* (1795–1797)

MP = *Mala pratika* (1798, 1803)

LN = *Lublanske novice* (1797–1800)

SPP = Slovenska protestantska pesmarica (*Ta celi katebismus, eni psalmi* itn., 1584)

rkp. = rokopis

Prepisi

Viri prepisov so navedeni takoj za odlomki besedil. Ker si prepisi niso enotni, sem jih nekoliko poenotil: opuščam zapis protetičnega v in p; interpunkcija, velika začetnica, medbesedne meje, polglasnik (razen v enozložnicah), diakritična znamenja so zapisani praviloma po današnjem pravopisu; velike črke na začetkih verzov sem spremenil v male; kjer pesem ni bila pisana stihčno, sem jo v verze uredil sam; prepis je narejen tako, da je ohranjena prvotna verzna podoba. Kljub vsemu sem v prepisih ohranil nekatere značilnosti prepisovalcev, zato si prepisi niso povsem enotni.

Kitične oblike v slovenski protestantski in katoliški pesmi od 16. do 18. stoletja

Nekatere kitične oblike v protestantskih pesmaricah 16. stoletja

SLOVENSKE PROTESTANTSKE PESMI, ohranjene v slovenskih protestantskih tiskih 16. stoletja, izkazujejo zelo bogat kitični repertoar.

Načelna težava, ki je povezana z opisovanjem kitičnih obrazcev slovenskih protestantskih pesmi, je povezana z verzom. Večina raziskovalcev slovenske protestantske verzifikacije je mnenja, da so se slovenski avtorji pri oblikovanju pesmi zgledovali po silabičnem načinu verzne oblikovanja sočasne nemške protestantske verzifikacije, ki se je naslanjala na starejše zglede, zlasti na poezijo meistersingerjev (Kidrič 1929-1938: 89; Rupel 1956: 228; 1966: 23; Grafenauer 1973: 122 idr.). Pogačnikovo mnenje (1990: 166) je nasprotno, saj trdi, da je »[s]lovenski verz [...] že v reformaciji dobil tisto ritmično podobo, ki jo ima tudi v 19. stoletju. Postal je silabotoničen in se je otrešel vsega, kar ni ustrezalo njegovi naravi.« Pretnar (1997a: 19) oba pogleda združuje: »[P]replet rastočih in padajočih zlogovnih osmercev in sedmercev [...] je mogoče brati zlogovnonaglasno«. Pretnarjevi sintezi (da gre pri verzu slovenske protestantske pesmi pravzaprav za združevanje silabičnega in toničnega principa) se je Pogačnik deloma pridružil: »Protestantska pesem se je torej zavestno opirala na silabično verzifikacijsko tehniko, a dejansko rasla tudi v akcentuacijski princip.« (Pogačnik 1998: 115) Vendar ne v celoti, saj ostaja ob opisu Dalmatinovega verza pri prvotnem mnenju: »Le-ta [akcentuacijski princip, op. P. S.] je – zlasti pri Juriju Dalmatinu – kar hitro premagal neustrezne kalupe in zaživel v celoti svojega zvoka in gibanja v okviru silabotoničnega verzifikacijskega sistema.« (Pogačnik 1998: 115)

A tudi pogledi na oblikovne značilnosti verza nemške protestantske pesmi so različni. Gasparov ugotavlja, da je silabotonični princip gradnje verzov, ki se je po-

javljal v nemški poeziji od 14. do 16. stoletja, v 16. stoletju ponovno razpadel na čisti silabični in čisti tonični verz. Nemška protestantska himnika je primer čistega silabičnega verza: »Kot primer pétega verza šestnajstega stoletja s povsem silabičnim razmeščanjem naglasov lahko občutimo merilo protestantske himnike.« (Gaspárov 1996: 175–176) Drugačno mnenje o verzu nemških protestantskih pesmi zapiše Mantuani ob besedilu Trubarjeve »O Bug zakaj ti dopustiš«: »[V]izvirniku [v nemški predlogi, op. P. S.] beseda gladko teče in rima muzikalično dela odmore ob posameznih stihih; vsaka beseda ima svoj naravni naglas, dočim naglaševanje in skandiranje po Trubarjevem merilu ni po duhu slovenščine.« (Mantuani 1908: 86) Taka trditev seveda občuti verz nemške protestantske himnike kot silabotoničnega.

Sam menim, da je verz slovenskih protestantskih pesmi sicer silabičen (Svetina 1997: 34–41), da pa je potrebno pri opisovanju kitic upoštevati dejstvo, da gre pravzaprav za péti verz in da ga je pri opisu kitičnih struktur potrebno opisovati v kontekstu melodičnih poudarkov, ki jih narekuje melodija (Svetina 1997: 42–50; 2001: 121–122). Šele tedaj se nam pokaže prava kitična struktura pesmi.¹

Prav pritegnitev melodije v obravnavo kitičnih struktur je pokazala, da lahko na videz isti kitični obrazec ob upoštevanju melodičnega poudarka razkrije, da nikakor ne gre za isto kitično strukturo: izmenjevanje sedmerca in šesterca je v trohejski realizaciji melodije vagantska kitica, v jamsbski pa hildebrandska ipd.

Pri obravnavi kitičnih struktur slovenskih protestantskih pesmi 16. stoletja torej izhajamo iz stališča, da je verz slovenskih protestantskih pesmi 16. stoletja péti verz, kar pomeni, da se je prilagajal ritmu melodije,² ta mu je določala metrični obrazec: če govorim o jamsbskem verzu, to torej pomeni, da je tak ritem melodije, po kateri se je pesem pela. Verz, ločen od melodije, pa se ravna le po načelu izosilabičnosti. Ker so pesmi praviloma pisane nestihično, v odstavkih, katerih konci pomenijo le konce kitic, je za prepoznavanje kitične strukture ta značilnost verza pomembna, prav tako pa tudi verzni konci, rimani lahko tudi raznonglasno (mogoča je kombinacija moške in ženske klavzule ipd.) (Pretnar 1997c: 90–97). Ženske oziroma moške klavzule so zato označene glede na ritem melodije.

¹ O součinkovanju melodije in zlogovne organizacije besedila v protestantski pesmi govorijo številni slovenski literarni zgodovinarji (Kidrič 1929: 83; Kumer 1961: 126; Grafenauer 1980: 416; Rupel 1966: 24; Gspan 1978: 30; Pretnar 1997a: 19).

² O melodijah slovenih protestantskih pesmi v 16. stoletju je temeljno študijo prispeval Josip Čerin (Čerin 1908).

Na podlagi omenjenih lastnosti verzja in kitice je pri večini slovenskih protestantskih pesmi 16. stoletja kitično strukturo mogoče razbrati.

Ena najbolj priljubljenih kitic protestantske verzifikacije je štirivrstičnica, grajena iz paroma zaporedno rimanih jambskih (kakor izkazuje melodija, prim. Čerin 1908: 190) osmercev (J8 AABB):

— — — — —	A	Ne daj, Oča, naš lubi Bug,
— — — — —	A	de bi od nas se vzel tvoj uk,
— — — — —	B	zateri Turka, papeža,
— — — — —	B	kir zašpotujo Jezusa.

(Trubar: *Molitov zuper Turke, papeža, smrt inu zcludja*; SPP 1984: 168-169)

Tovrstna štirivrstičnica izvira iz latinske ambrozijanske himnike (Frank 1993: 208) in ima bogato tradicijo v vsej evropski poeziji (Strofika 1964: 115). Kitica, kakor navaja Frank (1993: 209, 213), je postala tako rekoč najbolj razširjena kitica nemške cerkvene pesmi. Glede na to, da so slovenski protestantje sprejemali melodije svojih nemških (nekaj pa tudi čeških) somišljenikov, se je kitica zasedrala tudi v slovenski protestantski poeziji.

Včasih je zapisana tudi z refrenom:

Jezus ta je od smrti vstal
 inu je cilu dokonjal,
 kar je Bug njemu naložil,
 s tem je spet verne oživil.
 Aleluja.

(Trubar: *Ena druga velikanočna pridna pejsen*; SPP 1984: 155)

Ambrozijanska štirivrstičnica (J8 AABB) je prav tako ena redkih kitičnih oblik, ki so jo iz protestantske pesmi prevzeli v svoje pesmarice katoliški pesmarji 17. in 18. stoletja. (Bjelčević 2004: 270)

Iz protestantske pesmarice so katoliški pesmarji v svoj repertorar prevzeli še t. i. hildebrandsko kitico (Bjelčević 2004: 273). Gre za osemvrstično kitico, pisano v izmenjavajočih se jambskih sedmernih in šesternih (J7/6 aBaBaBaB), ki je nastala po razpadu dolgega verzja srednjeveške junaške epike (Frank 1993: 573–574). Kitična ima tudi krajšo, prepolovljeno, štirivrstično varianto (Frank 1993: 106):

∪—∪—∪—∪	a
∪—∪—∪—	B
∪—∪—∪—∪	a
∪—∪—∪—	B
∪—∪—∪—∪	c
∪—∪—∪—	D
∪—∪—∪—∪	c
∪—∪—∪—	D

oziroma

∪—∪—∪—∪	a
∪—∪—∪—	B
∪—∪—∪—∪	a
∪—∪—∪—	B

Dalmatin je v *Eni dubovni bvaležni pejsni po jedi* in v *Eni dubovni pejsni k našimu Gospodu Jezusu Kristusu* uporabil sedemvrstičnico, katere začetno štiristišje je v bistvu kratka varianta hildebrandske kitice; navajam prvo kitico slednje:

∪—∪—∪—∪	a
∪—∪—∪—	B
∪—∪—∪—∪	a
∪—∪—∪—	B
∪—∪—∪—∪	c
∪—∪—∪—∪	c
∪—∪—∪—	X

O Krist, pravi sin Božji,
 Očeta večniga,
 jest pridem h gnadi tvoji,
 vsliši me vboziga:
 ti si prava Danica,
 kir prelipu sije vsa,
 čez vse druge zvezde.

(SPP 1984: 253-254)

Najpogosteje rabljena kitična oblika v slovenski protestantski pesmarici pa je t. i. luterska kitica (Lutherstrophe). Gre za sedemvrstičnico, sestavljeno iz prestop-

no in zaporedno menjavajočih se jambskih osmercev in sedmercev z zaključnim po navadi nerimanim sedmercem, prve štiri rime so prestopne (prvi štirje verzi so ostanek vagantske kitice; Frank 1993: 543), peti in šesti verz sta rimana zaporedno, sedmi je, kot že rečeno, po navadi neriman (lahko pa se zadnji verz kitice rima z zadnjim verzom naslednje kitice).

Kitica je bila znana že v nemški poeziji minezanga v 14. in 15. stoletju, razcvet pa je doživela v 16. stoletju za časa evangeličanov; med drugim je v taki kitici Luther, po komer je dobila kitica ime, spesnil tudi znamenito zahvalno pesem '*Nun freut euch lieben Christen gmein*' (Frank 1993: 543–544).

Melodijo pesmi '*Nun freut euch lieber Christen gmein*' in z njo vred kitično obliko so prevzeli tudi slovenski protestantje. Prvikrat jo je verjetno uporabil Trubar v *Katekizmu* 1550 v pesmi o stvarjenju *Ena pejsen iz s. stariga pisma* (Čerin 1908: 149), J8/7 AbAbCCx:

○—○—○—○—	A	Nu pujte, pujte vsi ljudje
○—○—○—○—	b	inu se prov učite
○—○—○—○—	A	spoznat sebe grehe svoje
○—○—○—○—	b	inu prav zastopite,
○—○—○—○—	C	zakaj je Bug nam Sinu dal,
○—○—○—○—	C	čudne riči je on ž njim djal,
○—○—○—○—	x	te merkajte po redi.

(*SPP* 198+4: 25–26)

Kitica je z zatonom protestantizma tako rekoč izginila iz pesemskega repertoarja; pojavi se še v eni pesmi v Paglovčevi pesmarici (Bjelčevič 2004: 272).

Prvo četverostišje (J8A J7b J8A J7b) je, kot sem že omenil, ena od variant vagantske kitice, in sicer t. i. kratka razvezana³ vagantska kitica. Vagantska kitica (o njej Ludvik 1978: 49–52) se je pojavila v 12. in 13. stoletju v latinski poeziji potujočih sholarjev, od koder je dobila tudi ime. Najznačilnejša je bila štirivrstična kitica iz štirih zaporedno žensko rimanih trohejskih ali jambskih tetrametrov (aaaa, variant rimanja je več; tudi cezurne rime oz. rime na polstišjih se pojavljajo, a niso obvezne), od »katerih je trinajstzložni najbolj pogosten« (Ludvik 1978: 49). Taka kitica se je z razpadom dolgega verza na krajši polstišji (T₁₃ > T₇+T₆ oz. J₁₅ >

³ Iz prvotno dolgih verzov, ki so se cepili na krajša polstišja, so nastale kitične oblike s krajšimi, razvezanimi verzi; zaradi velikega števila verzov v kitici so se lahko te prepolovile, nastale so kratke oblike kitic.

J8+J7) lahko razvezala v osemvrstičnico (razvezana vagantska kitica), ta pa v štirivrstičnico (kratka razvezana vagantska kitica). Ostanek le-te je razviden v prej obravnavani Lutherstrophe.

Ob kratki razvezani vagantski kitici se je v slovenskem protestantskem pesništvu 16. stoletja ohranila tudi oblika dolge razvezane vagantske kitice, pisane v (manj običajni) kombinaciji jamskih osmercev in sedmercev (J8/7) z dodanim nerimanim sedmercem na koncu (Dalmatin: *Ena druga nova dubovna pejsen od S. Krsta*; J8/7 AbAbCdCdx):

— — — — —	A	Poslušajte vsi človeki
— — — — —	b	inu se prov učite,
— — — — —	A	nerveč vi vsi krščeni
— — — — —	b	čez tu prov pomislite:
— — — — —	C	gdu je nam gori postavil
— — — — —	d	tu svetu krščovanje,
— — — — —	C	kaj nam je per tem oznanil.
— — — — —	d	inu vsem dal na znanje,
— — — — —	x	de imamo verjeti.

(SPP 1984: 67–68)

Sled vagantske kitice se je ohranila tudi v desetvrstični Trubarjevi božični pesmi *Na božični dan*. Zanimiva pa je ta kitična oblika zlasti zato, ker prvemu prestopno rimanemu četverostišju, kratki razvezani vagantski kitici, sledi dvoje zaporedno in oklepajoče rimanih trostišij (J8/7 AbAbCCdEEed):

— — — — —	A	Hvalimo mi danas Boga
— — — — —	b	inu se veselimo,
— — — — —	A	kir je nam dal Sinu svojga,
— — — — —	b	z angeli ga častimo.
— — — — —	C	Danas ta Beseda Božja
— — — — —	C	zavolo vsiga človeštva
— — — — —	d	se je k nam prdružila,
— — — — —	E	vzela nase to kri, mesu
— — — — —	E	v enim Divičnim telesu,
— — — — —	d	s tem nas z Bugom zmirila.

(SPP 1984: 110–111)

V istem času, kot je bila zapisana oziroma prevzeta v kitični repertorar slovenskih protestantov ta kitična oblika,⁴ se je namreč na Francoskem z Ronsardom pojavila zelo podobna kitica z enakim razporedom rim, le da je bila pisana v desetercih oziroma dvanajstercih (Morier 1975: 791–792). Ta kitična oblika tako spominja na sonet, da sta se je prijeli tudi imeni »sonet brez kvartine« (Novak 1995: 61) in »brezglavi sonet«.⁵

V srednjeveški latinski verzifikaciji sta se iz polstišij petnajstzložnega verza razvila samostojna verza (8+7). »Kasneje sta pridobila rimo in začela nastopati samostojno ali v kombinaciji z drugimi verznimi oblikami. Prvo, osemzložno polstišje se je na primer podvojilo in nastala oblika je izoblikovala zelo popularno kitico: 8f + 8f + 7d.« (Gasparov 1996: 107–108):

Stabat Mater dolorosa
Iuxta crucem lacrimosa,
Dum pendebat filius,

Cuius animam gementem.
Contristatem ed dolentem
Pertransivit gladius

(Citirano po: Gasparov 1996: 107–108).

Kitica iz dveh tovrstnih sekvenc, šestvrstična kitica (T8/7 aaBccB), se je pojavila v latinski poeziji sicer že pred 13. stoletjem, vendar je zahvaljujoč omenjeni sekvenci prišla ta oblika tudi v »najbolj reprezentativne kitične oblike latinske poezije« (*Strofika* 1964: 222, 227); po himni *Stabat Mater* Jacopona da Todija je dobila ime kitica *stabat mater* (Frank 1993: 476).

Šestvrstično kitico, sestavljeno iz osmercev in sedmercev, ki imajo opisani razpored rim (aabccb), je uporabil v *Eni troštivi pesmi* Jurij Dalmatin. Razlika pa je v izbiri verznega izrazila. Latinska himna *Stabat mater* je pisana v trohejskem osmercu in sedmercu, melodija Dalmatinove pesmi (Čerin 1908: 212–213) pa izkazuje jamski verz (J8/7 AAbCCb), kar kaže na izvor iz vagantske kitice:

⁴ Taka kitica, pisana v izmenjavajočih se trohejskih sedmercih in šestercih, je znana iz srednjeveške latinske poezije.

⁵ Tako jo je poimenoval František Štraus na predavanju o verzni sistemih v slovaški poeziji, ki ga je imel v Ljubljani 3. 4. 1997.

— — — — —	A	Poslušajte, krščeni,
— — — — —	A	vsi vbogi revni grešniki,
— — — — —	b	kaj vam sam Jezus pravi:
— — — — —	C	on vas kliče milostivu
— — — — —	C	k sebi vabi prijaznivu,
— — — — —	b	de on vas vse ozdravi.

(SPP 1984: 245)

Nekatere kitične oblike v katoliških pesmaricah 17. in 18. stoletja

V katoliški pesmi 17. in 18. stoletja je še vedno prisoten silabični verz, ki pa že kaže tendence k silabotoničnosti; »cerkveni verz [je] postal silabotoničen šele pod vplivom posvetne pesmi v začetku 19. stoletja.« (Bjelčevič 2004: 247, 250, 253)

Poglavitna značilnost katoliških pesmi 17., zlasti pa še 18. stoletja je, da so »trohejski napevi prevladali nad jambskimi« (Bjelčevič 2004: 249). To je seveda povzročilo, da so se začele v veliko večji meri pojavljati kitice v trohejskem metru.

Najbolj znana kitica, ki je po pogostnosti (in nemara tudi funkciji) zamenjala vagantsko kitico in njene variante v protestantski verzifikaciji in ki je imela tudi najbolj dalekosežen vpliv, je t. i. romarska kitica:

Za romanja in križeva pota se je ustalila 8- in 4-vrstična kitica iz 8-ercev in 7-ercev s trohejskim napevom: T8787 8787 aBaB(cDcD), ki je pozneje na Slovenskem ravno zaradi tega dobila ime romarska kitica. [...] V poznejši posvetni poeziji je to ena od najbolj pogostih in semantično nevtralnih kitic. (Bjelčevič 2004: 260)

Romarska kitica se po Bjelčeviču (2004: 270) pojavi že v 17. stoletju, v *Kalobškem rokopisu* (v kratki, štirivrstični varianti, in odtlej vsaj v kateri od variant v vseh katoliških pesmaricah:

— — — — —	A	Oh, mi revni, kaj je striti?
— — — — —	b	Kaj je nam 'bogem začet?
— — — — —	A	Kam se hočmo obrniti,

—○—○—○—	b	ko ne mormo več trpet?
—○—○—○—○	C	Kje be mi pomuč iskali,
—○—○—○—	d	kdo b' mogel potroštat nas,
—○—○—○—○	C	de be tolkajn ne žalvali
—○—○—○—	d	na tem svejtu cele čas?

(Redeskini 1776; v: Škulj 2001: 81)

S Paglovcem pa se pojavi v cerkveni pesmi tudi tridelni ritem, kot verzno izrazilo uporabi trizložni daktil (Bjelčevič 2004: 260). Uporaba trizložnih meril povzroči tudi nastanek novih kitičnih oblik, Amf11 AABB (oblika alpske poskočnice) ali D6 AABB (Bjelčevič 2004: 270):

○—○—○—○—○—○—	A
○—○—○—○—○—○—	A
○—○—○—○—○—○—	B
○—○—○—○—○—○—	B
—○—○—○—	a
—○—○—○—	a
—○—○—○—	b
—○—○—○—	b

Omenili smo že, da sta med drugimi iz protestantske poezije v katoliške pesmarice prešli še ambrozijanska (J8 AABB):

○—○—○—○—	A
○—○—○—○—	A
○—○—○—○—	B
○—○—○—○—	B

in hildebrandska kitica (J7/6 aBaBcDcD):

○—○—○—○—	a
○—○—○—	B
○—○—○—○—	a
○—○—○—	B
○—○—○—○—	a
○—○—○—	B

◡—◡—◡—◡

a

◡—◡—◡—

B

Romarska kitica (T8/7 aBaB) in alpska poskočnica (Amf6/5 aBaB) sta tista kitična obrazca, ki sta najmočnejše vplivala na kitični repertoar slovenskih posvetnih pesmi.

Posvetne pesmi pred *Pisanicami*

Za »[p]rvi vidnejši in za nadaljnji razvoj odločilen pojav slovenskega [posvetnega; op. P. S.] pesništva« (Koruza 1971: 1) štejejo trije natisnjeni zvezki *Pisanic*,⁶ ki so izhajali v letih 1779 do 1781. Vendar pa je bilo poskusov posvetne verzifikacije v slovenščini nekaj že pred tem.

Obravnav v literarni zgodovini je kar nekaj. O slovenski (posvetni) poeziji pred *Pisanicami* je napisal Jože Koruza leta 1971 pregleden članek z naslovom *O začetkih slovenskega pesništva* (ponatis: Koruza 1971/72). Članek, ki se ukvarja z vprašanjem verza posvetnih pesmi pred *Pisanicami* in se torej neposredno dotika tu obravnavane problematike, je prispeval še Aleš Bjelčevič (1998/99). Temeljno delo pri študiju predpisaniške posvetne verzifikacije sta z objavljenimi teksti še Gspanov *Cvetnik slovenske vezane besede* (1978) in transkribirana in komentirana izdaja *Martjanske pesmarice*, ki jo je z obširno spremno besedo leta 1997 pripravil Vilko Novak.

V članku *O doslej neznanem slovenskem pesnjenju v dobi pred Pisanicami* se Koruza posveča predvsem dvema verzifikacijama, najdenima v slatenskem urbarju, pa tudi Frankopanovi pesmi *Fratři putnici*,⁷ ki je v članku v celoti objavljena (1973/74: 231). S pesmima iz slatenskega urbarja se ukvarjata tudi prispevka Janeza Kosa in

⁶ Prvi zvezek zbornika (1779) je bil naslovljen *Skupspravlanje krajnskeb pisanic od lepeb ume-tnost*, tretji (1781) *Pisanice od lepeb umetnost*. V literarni vedi se je zbornika oprijel naslov *Pisanice*.

⁷ Pomislek o »slovenskosti« Frankopanove pesmi je seveda na mestu. Koruza (1973/74: 231) jo uvršča v razpravo, ker želi s primerjavo dialoške zmerljivke iz *Slatenskega urbarja* in Frankopanove zabavljiče nakazati, »da je mogoče imeti *Eno lepo pejssem ad pejaniga moža ino žene* za pesniški izdelek verzifikatorja iz višjih slojev.« Franjo Krsto Frankopan, ki je bival tudi v brežiški graščini in čigar krušna mati je bila Slovenka, je tamkajšnji govor poznal: naslovni junak Frankopanovega prevoda Molièrove komedije *George Dandin (Jarne bogati)*, govori v slovenskem, brežiškem dialektu (prim. Vončina 1995: 29, 33-34, 45-46). To dejstvo in dejstvo, da pesem *Fratři putnici* jezikovno (čeprav le malo) »odstopa od jezika drugih Frankopanovih pesmi«, sta najbrž razloga, zaradi katerih ju slovenska literarna zgodovina uvršča med »poskuse slovenskega pesnjenja pred Pisanicami«. (Koruza 1973/74: 230)

Eme Umek (1973/74: 218–20; s transkripcijo obeh pesmi) ter Brede Pogorelec (1973/74: 233–43). O Zizenčelijevem kitično nečlenjenem *Zaštitnem vošenju*, objavljenem 1689 v Valvasorjevi *Slavi vojvodine Kranjske*, s katerim se pričujoča študija tudi ne ukvarja posebej, sta poleg Bjelčeviča pisala še Pretnar (1997a: 20) o verzu in Koruza (1977: 244–5) o pesmi kot o vložnici. Prepis Lavrinove pesmi v goriškem zborniku v čast kneza Kobencla (*Raccolta di composizioni e di poesie italiane [itn.]*, 1779) je bil z opombami objavljen v *Ljubljanskem zvonu* leta 1894 (Rutar 1894: 62–4), omenja pa jo tudi Gantar v študiji o sapfiški kitici v slovenščini (1978: 182). *Leški rokopis* je opisal Jože Kotnik (1929: 174–89; objavlja tudi tam ohranjene zapise posvetnih pesmi), Davida Novaka bratislavsko pesem pa Vilko Novak (1970: 129–40; tudi on je pesem objavil v članku).

Začetki slovenske posvetne poezije segajo v 15. stoletje. Iz tistega časa je namreč ohranjen poškodovani in zato dokaj slabo čitljivi odlomek pesmi, kasneje poimenovan kot Auersperški fragment, za katerega Tomšič trdi, da je »delo izobraženca, ki je imel pred očmi posvetno trubadursko poezijo« (Tomšič 1956: 179). Ohranil se je »vlepljen na notranji strani platnic neke rokopisne knjige iz knjižnice knezov Turjaških« in priča, da »je vsaj v poznem srednjem veku nastajalo neko prigrajsko, če že ne plemiško pesništvo v domačem jeziku« (Koruza 1971: 6–7).

Iz prve polovice 15. stoletja je v pesmih Oswalda Wolkensteinskega ohranjenih tudi več »slovenskih rečenic« (Koruza 1971: 7), ki pa so v nasprotju s prejšnjim fragmentom, ki je bil verjetno ves zapisan v slovenščini, le jezikovni fragmenti, zapisani v sicer večjezičnih pesmih. Kažejo pa Oswaldove pesmi skupaj z Auersperškim fragmentom, da je bila slovenščina v tistem času pri plemstvu naših dežel vse prej kot zanemaren jezik: Oswald naj bi se slovenščine naučil prav v komunikaciji z njimi (Habjan 1988: 470, 570–571 idr.).

Prav tako mesto ima v slovenščini zapisano geslo puntarjev »Leukhup leukhup leukhup leukhup woga gmaina«, ohranjeno v daljši nemški pesmi o kmečkem puntarju leta 1515, ki je bila istega leta natisnjena na letake.

Prvo v celoti ohranjeno slovensko posvetno pesemsko besedilo (Gspan 1978: 158) je pesem *Roža zjutraj cvete*, zapisana z roko na vezni list v krstni knjigi župnije Dob pri Domžalah za leta 1634–42. Pesem je datirana z letnico 1643, zložil ali pa samo zapial naj bi jo vikar Mihael Tercelij. Za pesem, ki je »[k]ar presenetljivo lepo in skladno [...] izpeljana primera iz narave – o roži« (Gspan 1978: 158), se zdi, da je pisana v prepletajočih se rimanih trohejskih (šest in devetzložnih) ter jambских (osemzložnih) verzih (T6/9/J8 aBaBBa):

—○—○—○	a	Roža zjutraj cvète,
—○—○—○—○—	B	z njo lipoto vse razveselí,
—○—○—○	a	zvečer doli jemle,
○—○—○—○—	B	čez nuč se cilú posuši;
○—○—○—○—	B	taku vas tudi svejt slepí
—○—○—○	a	nu njega vesele.

(*Cvetnik* 1978: 95)

Toda posvetni značaj pesmi ni povsem enoumen. Lahko bi jo namreč interpretirali tudi kot parafrazo odlomka 90. psalma, ki govori o minljivosti:

Zakaj tavžent lejt je pred tabo kakor ta dan, kateri je včeraj minil, inu kakor ena straža ponoči.
 Ti pustiš, da se vteko kakor en potok iz ene plohe dežja inu so kakor en sen, ravno kakor trava,
 katera vsaj hitro uvene,
 Katera zguda cvete inu hitru uvene inu se na večer pokosi inu posuši.

(*Biblia* 1994: 302 v.)

Iz 16. in 17. stoletja je tudi rokopisna prekmurska pesmarica, t. i. *Martjanska pesmarica*, v kateri je med številnimi nabožnimi pesmimi tudi nekaj izvirnih in prevedenih posvetnih pesmi. Dolga epska pesem o boju Nikole Zrinjskega ('*Čakovom Turni*') je zapisana v silabičnem dvanajstzložnem verzu s cezuro po šestem zlogu, v t. i. panonskem dvanajstercu (Bjelčević 1998/99: 99–100); kitice so štirivrstične, kakšnega pravila pri razporeditvi rim nisem mogel ugotoviti, večkrat se rimata med seboj notranja verza, drugi in tretji (neregularnosti so tudi v dolžini verza in mestu cezure):

Zrinski Nicolaus veselo prebiva,
 s sigečkimi junaki z leipimi haiduki,
 i veselo čaka cara Solimana,
 i listor mi doide jedna poturica.

(*Martjanska pesmarica* 1997: 329)

Žalostinka *Cantio de Rakoczio* ('Pojdi verni sluga pogledi mi doma') in ljubezenska '*Zorja moja zorja, prvoga vrejmena*' sta tudi pisani v štirivrstičnicah, le da so verzi (troheizirani) šesteri. Nemara gre za polstišja prej omenjenega panonskega dvanajsterca, ki so se izoblikovala v samostojne verze. Rima je večkrat prestopna (abab):

Zorja moja zorja,
 prvoga vrejmena,
 ne zabi se zмене
 zmojega imena.

Mene si ugodna,
 kak oni lejpi hlad,
 k angelom s podobna,
 moj cvetek lejpi mlad.

(*Martjanska pesmarica* 1997: 357)

V štirivrstičnicah sta pisani tudi poučna šaljiva vložnica o tem, kako je treba z žensko ('*Moja poštena gospoda*'), katere drugo in tretjo kitičo navajam spodaj, in ljubezenska '*Zalosno vidim grlico*'; »verz je silabični osmerek [...] rima nedosledna, večkrat zaporedna« (Bjelčević 1998/99: 100), vendar tudi prestopna:

Meni se pošteno ne vidi,
 ki rad lüčke žene lübi,
 ar mu se rado zlo zgodi,
 gda tou trouje on vse zgübi.

Pamet svojo in poštenje
 ino k tomi vse njevo blágo,
 nigdar se tomi ne čüdüj,
 či po blági glavo zgibi.

(*Martjanska pesmarica* 1997: 290)

V štirivrstičnih kitičah je verjetno pisana tudi zadnja pesem v *Martjanski pesmarici* (verjetno zato, ker je na verze nečlenjenemu besedilu tu še posebej težavno določiti verzno in kitično strukturo), ljubezenska pesem neutolažljivega mladeniča, ki poje o svojih dekletih ('*Tužil se je jeden mladenec*'). Nemara bi kitičo shematično lahko prikazali takole:

xxxxxxxxx	a
xxxxxxxxx	a
xxxxx	x
xxxxxxxxx	a

Verz je verjetno silabičen (deveterec, deseterec, peterec, osmerek), rima pa velikokrat taka, kot je opisana, čeprav se pojavlja tudi paroma zaporedna rima (aabb):

Drugoje pak ime Barica,
hodi kako prepelica ptica,
prelepo hinca,
gde j dajo piti vinca.

Tretoj je pak ime Anica,
oči i lica kako papinga,
lejpa visoka,
junake vsigdar spomina.

(*Martjanska pesmarica* 1997: 358)

Pouk mladi ženi, kako naj se obnaša v zakonu ('*Oženil se je jeden mlad junak*'), je pisano večinoma v petvrstičnicah, in sicer v (jambiziranem) desetercu in enajstercu, rima pa je večkrat xxaxa, v navedeni kitici xaaxa (zadnja dva verza vsake kitice sta refren, modificiran glede na vsebino moževega pouka oziroma opozorila: »ki budu vidili, ošpotajo te (me) / i tebi (meni) reko [...]«):

Ako gda vunka na plac pojdeva,
tam se ne krčmaj ni se ne tancaj,
ar čih se budeš ti tam krčmala,
ki budu vidili, ošpotajo te
i tebi reko velika pijanca.

(*Martjanska pesmarica* 1997: 351)

Iz druge polovice 17. stoletja se je ohranila v slovenščini zapisana protimeniška zabavljica, ki naj bi jo 1671 v ječi, čakajoč na smrt, zapisal hrvaški plemič Franjo Krsto Frankopan. Žalostno usodo svojega plemiča je z njim delila tudi njegova pesem *Fratri putnici*, ki »je še hrvaške izdaje Frankopanovih del po navadi ne upoštevajo iz nravstvenih razlogov« (Koruza 1973/74: 230). Pesem je zapisana dokaj plastično in morda ne docela v skladu z današnjimi predstavami o radoživosti tistega časa, pripoveduje pa o potovanju dveh menihov in njuni erotični prigodi v obcestni krčmici.⁸

⁸ Grob, nizek slog, »kakršnega se poslužujejo kmetje, veseljaki in služinčad«, v času, ko je ustvarjal Frankopan, ni bil znamenje slabega okusa, marveč je bil po takratni pesniški normi »priznan kot ena od oblik literarnega izraza« (Koruza 1973/74: 230); v tem slogu so po Koruzi nastajale satire in parodije – v nasprotju z visokim stilom, v katerem je bila pisana visoka dvorna lirika, in t. i. srednjim stilom priložnostnega meščanskega pesništva.

Frankopanova osemkitična pesem je pisana v šestvrstičnih kiticah, verz je jamb-ski. In čeprav prihaja v pesmi (predvsem v verzu) do številnih odstopanj, bi lahko kitico opisali kot šestvrstičnico, sestavljeno iz jamskih sedmercev in šestercev, ki se rimajo aaBccB. Morda je izhodišče te kitične oblike verz dolge hildebrandske kitice (J7+J6) z notranjo rimo, ki je po razpadu na polstišji tvoril samostojno dvo-stišje J7/6 aB, to pa v številnih kombinacijah tudi rimano trivrstičnico s podvoje-nim sedemzložnim verzom v paru J7/6 aaB oziroma šestvrstičnico J7/6 aaBccB⁹; tovrstna kitica je znana tudi v starejši nemški (Frank, 1993: 442–4) in slovenski poeziji, npr. Paglovčeva *De morte*¹⁰:

∪—∪—∪—∪	a	Takur se domenili,
∪—∪—∪—∪	a	jen drugom obljubili:
∪—∪—∪—	B	vračstvu ino tringelt;
∪—∪—∪—∪	c	po noči skup se stali,
∪—∪—∪—∪	c	bolnoga namazali,
∪—∪—∪—	B	praveči: še jen fert.

(*Od lubezni in vesela* 2006: 7; prepis po Koruzi 1973/74)

Nekoliko kasneje kot Frankopanova meniška prigoda je na čast izida Valvasor-jeve *Slave vojvodine Krajnske* (1689) nastala kitično nečlenjena alegorična vložnica (Koruzi 1977: 244–5) *Zaštitno vošenje*, v kateri Kranjska dežela slavi avtorja in poje blagor, ker je dobila njegovo čudovito delo. Pesem je podpisal Jožef Zizenčeli, nemara pa se za imenom skriva takratni jezuit Franc Siezenheim(b), učen mož, ki bi v tistem času na Krajnskem lahko obvladal domači jezik in obliko do te mere, da bi spisal tako pesem.¹¹

Iz 18. stoletja je znan najprej rokopisni zapis dveh pesmi v urbarju slatenske graščine za leti 1715 in 1716. Prva je dialoška pesem pijanega moža in žene, ki ga pride iskat v gostilno (*Ena lepa pejšem ad eniga pejaniga moža ino žene*), druga pa izpovedna pesem dekleta, ki je na prigovarjanje matere in brata zapustila ljubčka (brez naslova; prvi verz se glasi '*Jest vboga revna sruta*'). Zapisovalec prve pesmi (ki je datirana s 1712) je bil oskrbnik graščine Franc Jožef Jankovič, ki ga štejejo tudi za avtorja (Kos — Umek 1973/74: 218), kdo je zapisal drugo (ok. 1715), ni znano.

⁹ Na opisan razvoj bi lahko napeljala primerjava razvoja sorodne pestvrstične oblike, t. i. sekvence oziroma kitice Stabat mater (T8/7 aaBccB; Gasparov 1996:107), le da je šel razvoj tu iz trohejskega petnajsterca in po razpadu na polstišji pač v kombiniranje dvostišja T8/7 aB.

¹⁰ Podatek mi je posredoval Aleš Bjelčevič.

¹¹ Za Miklavčičevo (1960–71: 320) trditev, da je pesem pisana v štirih desetvrstičnih kiticah, nisem našel pravih argumentov.

Obe pesmi tako z oblikovno kot z jezikovno stilno izdelanostjo kažeta, da nikakor ne moreta biti ljudski, marveč gre avtorstvo v obeh primerih pripisati literarno izobraženemu in večjemu verzifikatorju (Koruza 1973/74: 230, 232; Pogorelec 1973/74: 234, 243).

V prvi pesmi, naslovljeni z *Ena lepa pejssem ad eniga pejaniga moža ino žene*, je »[v] šaljšvi obliki klasične prepirljivke [...] upesnjen prastari motiv dialoga med možem in ženo.« (Pogorelec 1973/74: 237) Kitične oblike, jih je namreč več, v katerih je zapisan dialog, pa so premišljeno razporejene v štiri enake kitične sklope, ki si sledijo v takemle vrstnem redu (Pogorelec 1973/74: 235): dvema štirivrstičnicama z notranjo razdelitvijo dialoga med ženo in možem na dvostišja (2+2, 2+2) sledi dvovrstičnica (1+1), nato pa trivrstičnica (2+1), kjer ima žena večji del dialoga, razen v zadnji, šestnajsti kitični pesmi, kjer mož ob svoji enostišnji repliki ponovi še 2. verz predzadnje kitice 'Piše mene baba v ret', in s tem podkrepi svoj namišljeni enakovredni delež v dialogu (vseskozi je namreč ženska tista, ki ošteva pijanega moža, ta se le zajedljivo brani). Verz je praviloma trohejski (večinoma osmerci in sedmerci), navadno z zaporedno rimo. Kljub številnim odstopom (tako v verzu kot pri rimi) bi lahko opisani štirikitični segment (ki se štirikrat ponovi) posplošeno (ne upoštevajoč iregularnosti) opisali takole:

a, b) prvi del (1., 5., 9. in 13. kitica) in drugi del (2., 6., 10. in 14. kitica) T8 aabb:

—○—○—○—○	a
—○—○—○—○	a
—○—○—○—○	b
—○—○—○—○	b

(9. kitica)

ŽENA:

Ko sem sruta mlada bila,
ni me lakota gonila.

MOŽ:

Bodi stara, bodi mlada,
kdu te, butara, naj lada.

Prva kitica je romarska štirivrstičnica (T8/7 xAxA), šesta pa je v celoti v trohejskih sedmercih (T7 AABB).

c) tretji del (3., 7., 11. in 15. kitica) T8 aa:

—○—○—○—○ a
 —○—○—○—○ a

(11. kitica)

Ž_{ENA}

Oh, moj ples, moje vesele.

Mož

Pojdi pak na druge dežele.

Tretja kitica je iz dveh moško rimanih devetercev (T9 AA), petnajsta iz sedmercev (T7 AA).

d) četrti del (4., 8., 12. in 16. kitica) T8 aaa:

—○—○—○—○ a
 —○—○—○—○ a
 —○—○—○—○ a

(8. kitica)

Ž_{ENA}

Oh, jest vboga sruta stara,
 kir moj mož za me ne mara.

Mož

Pojdi od mene, kurba stara.

(*Od lubezni in vesela* 2006: 10-11; prepis po Kosu — Umekovi 1973/74: 219-220 in Bjelčeviču 1998/99: 108-109)

Šestnajsta kitica je pisana v sedmercih (T7 AAA + A), dvanajsta ima tudi moške klavzule, vendar so verzi enajsterec, deveterec in sedmerek.

Vse tukaj rabljene kitične oblike so kitični obrazci, ki so se pojavljali že v srednjeveški latinski verzifikaciji, kasneje nekateri tudi v slovenski cerkveni in ljudski pesmi (Bjelčevič 1998/99: 86), od koder bi jih pisec utegnil poznati.

kitico s prestopnim rimanjem aBaB(cDcD). Kitica ima po Bjelčeviču (1998/99) izvor v srednjeveški latinski cerkveni poeziji.

Druga pesem, »narodna«, kot jo označuje Kotnik (1929: 175, 181), je pisana v štirinajstih dvovrstičnicah, ki imajo obliko alpske poskočnice: Amf11(6+5) (x)A(x)A, tudi (a)B(a)B); tudi v slovenski cerkveni pesmi 18. stoletja je ta kitica znana (Höfler 1975: 100), le da za pisani verz s številnimi odstopanji, kar pa za peto oziroma plesno pesem, kakršna je alpska poskočnica prvotno bila, ni nič neobičajnega (Vodušek 1959: 61–8¹³; Bjelčevič 1998/99: 92–5; drugi verz navedene kitice ima krepek vzglas):

◡ — ◡ — ◡ — ◡ — ◡ — ◡ — a B (x A) Nu ti si moj šacej, sem tvoje dekle,
 ◡ — ◡ — ◡ — ◡ — ◡ — ◡ — a B (x A) al sam kaj zate, k pa pridi h mane.

(Prepis po Kotniku 1929: 180)

Se mi pa ob prebiranju postavlja vprašanje, ali gre pri tej štirinajstkitični pesmi res za zapis le ene ali morda dveh pesmi. Prvi dve kitici sta namreč šaljivi nagovor poročenega moškega, ki ga žena zaradi nezvestobe ošteva, on pa se za to ne zmeni, celo več, žene bi se kar znebil, da bi lahko užival naprej (neko ljudsko pesem take vsebine in takega obsega navaja že Kotnik 1929: 181):

Sem v Ribnici bil, sam deklīče lubīl,
skuz žena regla, mi jesti na da.

Sem jezen bil, sam jej skuz protiv' —
le ženo za plut, bom bogat gospud.

(*Od lubezni in vesela* 2006: 13; prepis po Kotniku 1929: 179–180)

Preostalih dvanajst kitic, ki se začnejo z žensko repliko in dajejo vtis, da gre pravzaprav za nadaljevanje prvih dveh, pa je dialog med fantom (pup), torej neporočenim moškim, in dekletom. Prvi ženski repliki sledi pet moških, nato pet ženskih, pesem pa zaključí spet moška replika, v kateri fant prosi deklīčinega očeta, naj zdaj, ko sta si že dala prstane, dekle čim prej pusti pred oltar:

¹³ Vodušek v članku navaja tri osnovne verzne vzorce alpske poskočnice, ki nastopajo v številnih kombinacijah: D4, D5 in D6, D4 in D5 imata lahko tudi anakruzo (D4 postane tako Amf5, D5 pa Amf6).

Parstan sma si že dala, tukajte pa vi,
ku prosim vas, lubi oče, ku dajte je skor.

(Prepis po Kotniku 1929: 180)

Zelo težko bi bilo verjetno, da bi bila končna replika istega moškega, ki je na začetku okrog prinašal svojo ženo. Zato je vprašanje, ali je dialog, ki je zelo simetrično in premišljeno (1+5+5+1) zapisan med 3. in 14. kitico, res nadaljevanje prvih dveh kitic ali pa gre za dve samostojni, vendar drugo pod drugo zapisani pesmi.¹⁴ Pomisleku v prid bi nemara govorili tudi dve letnici (1758 in 1761), ki sta zapisani pod verzifikacijo.

Iz leta 1774 pa je slovenska posvetna verzifikacija, »žanrsk[a] slik[a] iz kmečkega življenja« (Koruza 1971: 6), ki jo je spesnil David Novak, dijak protestantskega liceja v Bratislavi, za pustni nastop (Novak 1970: 135).

Pesem, v kateri se je avtorju »posrečilo [...] ustvariti občutje ždečega, čemečega zimskega razpoloženja [...] ob peči«, kjer je »[g]lavna snov [...] oživljanje davnine z nenavadnimi, pravljичnimi dogodki, ki si jih ljudje obnavljajo z drastičnim humorjem« (Novak 1970: 136), je pisana v štirivrstičnicah z zaporedno rimo (aaaa). Za verz si je Novak izbral t. i. panonski dvanajsterec, »silabični dvanajsterec s cezuro za šestim zlogom«, ki je v »osrednjeslovenski literaturi [...] izjemno redek, [...] značilen za panonski bazen« (Bjelčević 1998/99: 100–1; tako verzno oblikovanje se je, kot sem že omenil, v slovenskem jeziku pojavilo pred Novakom tudi že v nekaterih posvetnih pesmih *Martjanske pesmarice*); na izbiro vsebine in oblikovanja je ob latinskem šolskem berilu vplivala verjetno tudi nemška, madžarska in slovaška poezija, s katero se je Novak utegnil seznaniti v liceju (Novak 1970: 136):

xxxxxx xxxxxx	a	Poslunte da esi prosim vas gospoda,
xxxxxx xxxxxx	a	ka bom vam jas pravo od toga naroda,
xxxxxx xxxxxx	a	šteri v zimi v hiži pr peči se gloda,
xxxxxx xxxxxx	a	ar ga mras mentüje od vsakoga hoda.

(Novak 1970: 130)

Leto kasneje kot Novakova bratislavská pesem naj bi bila natisnjena še *Ena prav lejpa ino kunštna pejsem – jo je pel Juri Nabore tejga 20. nov. 1775, ki je u ano začetno*

¹⁴ Skupaj s pesmijo zoper sovražnike na tem hudobnem svetu bi bile v *Leškem rokopisu* torej tri posvetne pesmi.

faro pršu. Napisal naj bi jo Franc Cepec svojemu učencu, Juriju Naboretu. Petnajst-kitična pesem je duhovita predstavitev novega cerkovnika in organista in obenem prošnja Bogu in vsem vaščanom (ženam, možem, dekletom, fantom, otrokom), naj ga prijazno in z darovi sprejmejo medse. Kitica je taka kot v pesmi zoper sovražnike na tem hudobnem svetu iz *Leškega rokopisa* (Bjelčevič 1998/99: 96–7): T₁₅(8+7) (a)B(a)B(c)D(c)D, pač starejši zapis romarske kitice:

Zdej, deklič, me poslušajte, mehek sem ko lipov les,
oh, zatu ne zapeljavte me v pregrešni greh zares!
Preč od mojiga telesa se ve poberite preč,
jest nejmam za vas očesa, jest za vas nemaram neč.

(Bjelčevič 1998/99: 118)

V goriškem zborniku *Raccolta di composizioni e di poesie italiane* [itn./ pa sta bili pet let kasneje, leta 1779, v čast knezu Filipu Kobencu med pesmimi, zloženimi v več jezikih, objavljeni tudi dve slovenski. Eno, kitično nečlenjeno, je v anakreontskem verzu (J7) spisal Jurij Japelj in jo naslovil preprosto z *Anacreon: I.*, drugo pa je v devetih sapfiških kiticah spisal vipavski župnik Andrej Jožef Lavrin. Lavrin v odi dosledno uredi predpisano metrično shemo nerimanih treh sapfiških enajstercev in adonija:

— — — — — — — —
— — — — — — — —
— — — — — — — —
— — — —

Naša cesarica dvorjane zbira
zveste in razumne, katerih rama
trudnih delov težo z veselim licem
nesti zamore.

(Rutar 1894: 63)

Verzi, kot je bil to običaj v antični poeziji, pri Lavrinu niso rimani. Rimana sapfiška kitica se pojavi dve leti kasneje v tretjem zvezku Pisanic, in sicer v Vodnikovi *Prošni na krajnsko Modrino*.¹⁵

Pogosta tematika predpisaniških pesmi je odnos med moškim in žensko: moški sam pri sebi premišljuje o ženski naravi in načinih, kako bi dosegel, da bi mu bila pokorna (*Moja poštena gospoda*), mladi mož daje svoji mladi ženi nasvete, kako se ima obnašati v zakonskem stanu (*Oženil se je jeden mlad junak*), najraje pa je odnos

¹⁵ Koruza (1971: 6) je menil, da je posvetno poezijo pred 1779 nemara pisal tudi že Leopold Volkmer, vendar pa Majda Potrata (1994: 15) postavlja prve Volkmerjeve pesmi šele v konec osemdesetih let 18. stoletja.

med njima izpisan kar v dialogu (*Ena lepa pejsom ad eniga pejaniga moža ino žene, Pejsom iz Leškega rokopisa*, tudi Frankopanova pesem ima veliko dialoga), velikokrat je taka pesem zabavljica. Pri vseh so avtorji uporabili preproste kitične oblike, največkrat štirivrstičnico iz (trohejskih) osmercev s prestopno ali zaporedno rimo, kar lahko kaže, da je izbira ljudske tematika vplivala tudi na izbiro kitičnega repertoarja, ki je v ljudski pesmi dokaj pogost.

Tudi izpovedne pesmi, naj si bodo ljubezenske (*Žalosno vidim grlico*, *Zorja moja zorja*, *Tužil se je jeden mladenec*) ali žalostinke, tožbe (*Cantio de Rakoczio*, *Jest vboga revna sruta*) so pisane v preprostih štirivrstičnih kiticah s krajšim verzom in prestopno ali zaporedno rimo.

Obe pripovedni pesmi, ep o Zrinjskem (*»Čakovom Turni«*) in dijaška pesem Davida Novaka, sta pisani v štirivrstičnicah z dolgim verzom (dvanajsterc s cezuro po šestem zlogu). V dolgem verzu (T₁₅ (8+7)) so pisane tudi pesmi iz Leškega rokopisa: razmišljujoča *Pejsom zuper sovražniko na tim budobnim svito* ter *Pejsom* (za katero pa smo že izrazili domnevo, da gre pravzaprav za dve pesmi), ta v amfibrahkih enajstercih (Amf₁₁ (6+5)). Tudi Cepčeva pesem Juriju Naboretu je pisana v trohejskih petnajstercih (T₁₅ 8+7)). V dolgem verzu (sapfiškem enajstercu) je zapisana tudi Lavrinova priložnostna oda knezu Kobencu. Če glede na ohranjeno gradivo sklepamo na povezavo pesniškega žanra in verza, bi lahko previdno (zaradi ne velikega ohranjenega gradiva) rekli, da se dolgi verz pojavlja zlasti v epskih, refleksivnih in priložnostnih daljših pesmih.

Značilno za večino pesmi pred *Pisanicami* je precejšnja oblikovna ohlapnost. Vprašanje pa je, ali ne gre ob morebiti malo manj večjih rokah verzifikatorjev tudi za maniro, katere zgled so imeli v predvsem petih pesmih, kjer neuresničevanje metričnega obrazca ni bila hiba, ampak običajnost, saj je imela (prilagodljiva) melodija nalogo ritmično organizati besedilo. Je pa nedvomno, da je nedoslednosti, kakor odstopi od norme poimenujemo danes, precej manj (ali jih pa sploh ni) pri tistih avtorjih, za katere se ve, da so bili študirani (dijak Novak, župnik Lavrin) in so osnovno verzno oblikovanje morali obvladati že v šoli.

Vse omenjene in obravnavane pesmi so ohranjene zgolj v rokopisih, razen Zizenčelijevega *Zašitnega vošenja*, obeh pesmi iz goriškega zbornika pa Cepčeve pesmi iz 1775 (in verza puntarskih kmetov z nemškega letaka iz 1515), se pravi v po enem primerku in najverjetneje je, da kasnejši pisci zanje niso vedeli oziroma, kot pravi Koruza (1971: 6): »Pisaničarji in drugi sočasni slovenski verzifikatorji [npr.

Zoisov krog; op. P. S.] niso imeli nikakršne tradicije posvetne verzifikacije, na katero bi se lahko oprli in ki bi jim bila pobuda in zgled za pesnjenje.«

Zatorej ostajajo predstavljene slovenske predpisaniške posvetne pesmi (z izjemo morda Lavrinove v sapfiških kiticah pisane ode Kobencu v goriškem zborniku, ki bi utegnila vplivati na Vodnika) zgolj primeri tovrstne dejavnosti pred *Pisanicami*, ki bi pričajo, da je taka poezija na Slovenskem bila živa, da so pisci (izobraženi!) morali poznati tako domačo cerkveno kot tujo (posvetno) poezijo, saj so se nanjo tako oblikovno kot vsebinsko naslanjali, niso pa mogli opisani primeri neposredno vplivati na izbor kitičnih oblik pri Devu, pesnikih iz Zoisovega kroga in še naprej. Slovenska posvetna verzifikacija si je morala tako izdelati lasten kitični repertoar po tujih (nabožnih in posvetnih) zgledih pa po domači ljudski pesmi. Šele Dev, Vodnik in Zois so ustvarili »posvetni«, če bi ga smeli tako poimenovati, repertoar kitičnih oblik, na katerega so se lahko naslanjali kasnejši avtorji, ga modificirali in dopolnjevali.

Anton Feliks Dev

Pravzaprav edini od pisaniških avtorjev, ki je pisal kitično členjene pesmi (oziroma eno prevedel), je bil Anton Feliks Dev. Vse svoje izvirne pesmi in prevode je objavil v treh zvezkih pesniškega zbornika *Pisanice od lepeh umetnost* (1779–1781) oziroma so ostali neobjavljeni v rokopisu za četrti zvezek (rokopisa sta pravzaprav dva, dve različici; Legiša (1977) ju označuje z rokopis a in rokopis b).¹⁶

Temeljni deli za študij kitičnih oblik pri Devu sta Koruzova monografija *Značaj pesniškega zbornika Pisanice od lepeh umetnost* (1993), v kateri temeljito obdela Devovo pesemsko produkcijo, in Legišova izdaja *Pisanic* iz leta 1977 s komentarji in opombami, še posebej dobrodošlimi za vse Devove v rokopisu ohranjene tekste, ki se jih Koruza razen izjem ni loteval. V izdaji *Pisanic* se je Legiša v poglavju o verzju (1977: 408–412) podrobneje posvetil tudi nekaterim pisaniškim verznim in kitičnim oblikam.

Še dve študiji pa se lotevata posebnih problemov Devove verzifikacije. Koruzova *Vpliv G. B. Hanckeya na verzifikacijo A. F. Deva* obravnava vplive nemškega baročnega pesnika na Devov pesniški razvoj (Koruzova 1976),¹⁷ obširno pa se posveča tudi problematiki prevoda (prevajalčevemu odnosu do izvirnika) v tistem času nasploh. Druga, Toneta Pretnarja *O Devovem dramskem verzju* (1997b), pa obravnava verz arij in recitativa v Devovi opereti *Belin* in se navezuje na kasnejše tovrstne tekste (pesemski vložki v Linhartovem *Matičku*).

¹⁶ Lahko bi rekli, da gre z nekaterimi izjemami (Mihelič, Pohlin, Naglič in Vitezovič s poeno in Vodnik s petimi pesmimi, kar je skupaj 9 od skupaj okrog 70 pesmi) pri *Pisanicab* pravzaprav za samostojno Devovo pesniško podjetje.

¹⁷ Vplivi v pesmih *Pudelbal* iz drugega zvezka *Pisanic*, *Amint na oči svoje Elmire* iz tretjega zvezka *Pisanic*, *Stanovitnost* (rkp.); vplivi na Devovo izbiro aleksandrinca itn.

Na rimo se zbodeš: epigrami

Za razliko od ostalih slovenskih pesnikov starejše dobe je Dev zelo rad posegel po kratki satirični obliki epigrama, a je praviloma, kot je to kasneje počel recimo Prešeren, ni namenjal določeni osebi.

Prvi epigram (*Epigrama*), ki pa ni satiričnega, marveč panegiričnega značaja (Koruza 1993: 54), je Dev objavil že v prvem letniku *Pisanic* in ga namenil cesarju:

Pod milem Bogam tam sladku naš Cesar spi,
klobuk je vajkšenca. Kje tok' en krajl leži?
— — — — — — — — — — — Nekjer.
Na čudi se: naš Jožef je žovnjer.

(*Pisanice* 1977: 15)

Zanimiva je oblika, v kateri je epigram spisana. Dvema zaporedno rimanima jambskima dvanajstercema (aleksandrincec z moško klavzulo) sledita dva parno rimana verza, od katerih prvemu manjka deset, drugemu pa dva zloga do polne podobe, »kar daje možnost za sklepanje, da spada jamb v tretjem verzu pravzaprav k četrtemu in da je iz njega oddvojen le zaradi rime.« (Koruza 1993: 54)

Štirivrstični so zapisi še treh Devovih epigramov. Epigram *Na Škarkona*, objavljen v *Pisanicab* leta 1780, verjetno napravljen po kakem tujem vzoru (Koruza 1993: 177) in naslovljen nekemu možu s tem imenom, ki goji domače živali in se mu pes dobrika zaradi obilne večerje, ne pa zaradi ljubezni do gospodarja, je pisan v paroma zaporedno rimanih jambskih trinajstercih in dvanajstercih (aleksandrinci z žensko oziroma moško klavzulo, J₁₃/I₂ aaBB):

○ — ○ — ○ — ○ — ○ — ○ — ○ — ○ — a Per mraku se Škarkon poda ven na dvoriše.
○ — ○ — ○ — ○ — ○ — ○ — ○ — ○ — a Žival hiti k njemu, vsa mu dopasti iše.
○ — ○ — ○ — ○ — ○ — ○ — ○ — ○ — B Z' lubezne (méne on, de) se je skup sešla;
○ — ○ — ○ — ○ — ○ — ○ — ○ — ○ — B jest: da prekumeru je dans večirjala.

(*Pisanice* 1977: 115)

Tovrstna štirivrstičnica (razvidno, a zaradi specifičnega oblikovanja manj očitno je to že pri prejšnjem primeru) je pravzaprav niz štirih aleksandrincev, kakršen je značilen za daljše, nestrofično pisane pesmi, ki so v *Pisanicab* dokaj številne. Koruza je o tem zapisal:

Dev je po Hanckeu povzel metrično shemo tako imenovanega junaškega aleksandrinceva v nemški (oz. holandski) silabotonični jambski adaptaciji s premorom v sredini. [...] Njegova bistvena značilnost pa ni struktura posameznega verzca, marveč nizanje verzov z zaporedno rimo, pri čemer dvema žensko rimanima verzoma sledi par z moško rimo [...] Prviloma po štirje verzi tvorijo večjo enoto, ki mora biti v sebi sintaktično zaključena, in sicer tudi takrat, ko grafično (s presledkom) ni označena kot kitica. (Koruza 1993: 201)

Razlika med Devovimi in Hanckevimi aleksandrinskimi četverostišji je, da se »Hanckeva četverostišja začinjajo z moško rimanim [a] verzoma [...] medtem ko Dev začinja četverostišje z žensko rimanima verzoma«. (Koruza 1993: 201) Nestrofičnih pesmi, zapisanih v takih četverostišjih, je v drugem zvezku *Pisanic*, kjer je bil objavljen tudi epigram *Na Škarkona*, več: *Novu lejtu, Krajnskeb Modric žaluvanje, Vesele krajnskeb Modric na pribod njeb Belina, Pudelbal* itn.; tudi v prvem zvezku so: npr. *Lubezn Jožefa II. Rimskega Cesarja pruti svojemu bližnimu*. Vsi ti teksti so Devovi, več kot dovolj razlogov torej za rabo aleksandrinskega četverostišja kot samostojne kitične (pesemske) oblike.¹⁸

Denimo tudi v epigramu *Gartroža inu mrcisa*, objavljenem v tretjem zvezku *Pisanic* leta 1781, le da tu še drugače oblikovano, kot prestopno rimani jambski trinajstercer in dvanajstercer (J13/12 aBaB):¹⁹

— — — — — — — — — —	a	Kok bela se ked sneg, k Rozini prave Mina:
— — — — — — — — — —	B	Mordej ki kredo ješ, de te tok blede stri?
— — — — — — — — — —	a	O kaj še! prave ta, le na pijem jest vina
— — — — — — — — — —	B	ked ti, katiru te kufreno naredi.

(*Pisanice* 1977: 273)

Še en epigram, izhajajoč iz štirivrstičnih aleksandrinskih sekvenc, je zapisan kot samostojna kitica: epigram *Na prazne obete*. Je razširjena prepesnitev iz Marciala, ohranjena v rokopisu za četrti zvezek *Pisanic*. Sestavljen je iz dveh zaporedno rimanih jambskih dvanajstercer, ki imata na meji polstišij tudi cezurno rimo, in

¹⁸ A na mestu bi verjetno bilo vprašanje, ali lahko tako četverostišje, čeprav zapisano samostojno, sploh lahko štejemo za kitično obliko. Sam sem postopal tako, ker se aleksandrinsko četverostišje kot samostojna pesem oz. kitica pri Devu pojavlja večkrat.

¹⁹ Tako modificirano aleksandrinsko četverostišje je Dev porabil že v dolgi, kitično nečlenjeni pesmi *Sodne dan enega pijanca*, objavljeni v istem zvezku *Pisanic*; prej pa že v (obakrat v kitično nečlenjenih) *Pogovoru med Špelo inu Meto* (*Pisanice* 1780) in v pesmi *Krajnska dužela želi tudi svoj dikcionarjum imeti* (*Pisanice* 1779). Kot samostojno zapisana kitična oblika pa se tako četverostišje pojavi še v sklepnih morali Devove pesmi *Na krajnske fante*: kurje boj, ki je ostala v rokopisu.

dveh zaporedno rimanih jambskih šestercev, torej dveh aleksandrinskih polstišij, zapisanih vsako kot samostojen verz (J12/6 (A)B(A)BCC):

◡—◡—◡—◡—◡—◡—	A B	Neč ti mi živ na daš, po smrti praveš, dal
◡—◡—◡—◡—◡—◡—	A B	boš meni kar imaš. Oh, se že nise bal,
◡—◡—◡—	C	de b' si na vošil jest,
◡—◡—◡—	C	te skorej v jamo nest.

(*Pisanice* 1977: 315)

Tudi epigram *Na Pavlo*, ki je tako kot prejšnji ohranjen v rokopisu za četrtri zvezek *Pisanic*, »je razširjen, prosto razvezan po kratkem Marcialovem namigu: Nubere Paula cupit nobis, ego ducere Paulam / nolo: Anus est. Vellem, si magis esset anus«. (Legiša 1977: 465) Verzi so trohejski dvanajsterci (T12 aabb):

—◡—◡—◡—◡—◡—◡—	a	Pavla oče mene za moža imeti,
—◡—◡—◡—◡—◡—◡—	a	al' jest nočem Pavle za ženo si vzeti.
—◡—◡—◡—◡—◡—◡—	b	Pavla je prestara. Ja, ke b' starše bila,
—◡—◡—◡—◡—◡—◡—	b	še be otl jest, de brž se spet zločila.

(*Pisanice* 1977: 321)

Na prvi pogled bi rekli, da gre tudi tu za modifikacijo štirivrstične aleksandrinske sekvence s krepkim vzglasom. A v tem primeru bi morala biti cezurna meja po petem, ne po šestem zlogu, tako kot je to tukaj. Kitica Devove pesmi nekoliko spominja na kitico, kakršno je rabil v svoji dijaški pesmi David Novak,²⁰ vendar se zdi nemogoče, da bi Dev prekmurski, pravzaprav bratislavski zgled iz leta 1774 poznal. Mogoče bi bilo tudi, da je na Devovo izbiro vplivala hildebrandska štirivrstičnica brez anakruze in brez cezurnih rim. Podoba, kakršno je hildebrandska štirivrstičnica (v silabotonični varianti) prvotno imela, J13 (7+6) (a)B(a)B(c)D(c)D (Ludvik 1978: r8), je dobila pri Devu takole podobo: T12 (6+6) aabb. Vse skupaj ostaja vendarle pri domnevi, raje premišljevanju o pobudi za nastanek Devove kitice, saj se tudi v jambski trinajsterc s cezuro po sedmem zlogu novonastali verz ne ulega popolnoma: drugo polstišje namreč še vedno ostaja trohejsko (T6) in ne jambsko (J6).²¹

²⁰ Novakov verz je sicer silabičen, a se je verjetno v kasnejšem razvoju troheiziral.

²¹ V hildebrandski štirivrstičnici (J7/6 aBaB) je Dev sicer zapisal pesmi *Na krajnske fante: kurje boj* in basen *Lev inu podgana*, obe ohranjeni v rokopisu za četri zvezek *Pisanic*. Aleš Bjelčevič me je opozoril, da je bil tovrsten verz (T12 6+6) zelo pogost v hrvaški t. i. visoki poeziji, vendar nimam podatkov, da bi Dev tovrstno poezijo poznal.

Aleksandrinec oziroma aleksandrinsko polstišje je Dev uporabil tudi pri gradnji daljših epigramov. Pri šestvrstičnem *Na eno sramožljivo ženo*, ohranjenem v rokopisu, je šestzložne jamske verze razporedil takole (J6 ABABAB):

◡—◡—◡— A
 ◡—◡—◡— B
 ◡—◡—◡— A
 ◡—◡—◡— B
 ◡—◡—◡— A
 ◡—◡—◡— B

Osemvrstični epigram *Na enga gologlavca* – spet gre za razširjen prevod Marciala, ohranjen v rokopisu – je pravzaprav štirivrstična sekvenca iz aleksandrincev z moško klavzulo in notranjo rimo (J6 ABABCDCD):

◡—◡—◡— A
 ◡—◡—◡— B
 ◡—◡—◡— A
 ◡—◡—◡— B
 ◡—◡—◡— C
 ◡—◡—◡— D
 ◡—◡—◡— C
 [◡—]◡—◡— D

Z notranjimi rimami pa se je Dev pozabaval še v devetvrstičnem epigramu *Na skopina* (tudi ta je ohranjen v rokopisu za četrti zvezek *Pisanice*). Prvi štirje in zadnji, deveti verz so jamski dvanajsterci z rimo na meji polstišij; peti, šesti, sedmi in osmi verz, jamski šesterci, pa so, pravzaprav polstišja, zapisana kot samostojni verzi (J12(6+6)/6 (A)B(A)B(C)B(C)BDADA(E)E):

◡—◡—◡—◡—◡—◡—	A B	Skopin ima jezar stu stokrat in še več,
◡—◡—◡—◡—◡—◡—	A B	sit vonder ni nigdar, nigdar mu ni preveč.
◡—◡—◡—◡—◡—◡—	C B	Sit, praveš, de on ni nigdar. Tu je preveč,
◡—◡—◡—◡—◡—◡—	C B	oh, na govori ti, te prosem, tega več,
◡—◡—◡—	D	zakaj jest vem, de bil
◡—◡—◡—	A	k večirji en komar
◡—◡—◡—	D	preveč mu in de pil
◡—◡—◡—	A	ni vina več nigdar
◡—◡—◡—◡—◡—◡—	E E	koker en fingerat. Tok sit je on šel spat.

(*Pisanice* 1977: 325)

Dev je spisal še dva epigrama. Eden ošvrkne gosta, ki vedno godrnja čez gostitelja, pa kljub temu neprestano zahaja k njemu na obisk, in nosi naslov *Na enega namernega obiskavca* (ohranjen je v rokopisu). Zapisan je v šestih jambških verzih, od katerih so prvi, tretji, četrti in peti šestzložni, drugi in zadnji sta četverca (J6/4 ABACCB):

Čez vse ti godrnaš,
kar je per nas.
Zakaj ne godrnaš
tud sam čez sebe ti,
de priti te sram ni
k nam večkrat v vas?

(*Pisanice* 1977: 335)

Zanimiv pa je še zadnji epigram, postavljen v drugem zvezku Pisanic takoj za onega o Škarkonu. Gotovo ne po naključju, saj je tudi v tem, ki nosi naslov *Na pokopnici enega psa*, pasji delež dokajšen. Kakor razlaga Koruza (1993: 177–178), gre za ironično obliko nagrobnika, namenjeno hišnemu ljubljenceku. Tovrstnih primerov je bilo po tedanjem časopisju več, ta, na katerega se neposredno navezuje Dev, pa je bil Klemmov ironično pisan polemični prispevek o tem, kako in katere živali so že kdaj v zgodovini literature prišle do svojih verzov, pa kakšno ime se za tako žival spodobi. (Koruza 1993: 178) Dev je predlogo, zapisano kot štirivrstičnica iz po dveh zaporedno rimanih jambških trinajstercev in dvanajstercev, tako metrično kot idejno predruglačil. Zunanja podoba je pri Devu šestvrstična, poanta, ki v originalu omejuje podobnost psa svoji gospodarici le v načinu življenja, pa je tu »priostrena [... in] bolj učinkovita, hkrati pa zaradi dvosmiselnosti [ki je v originalu ni; po J. K. op. P. S.] neprimerno bolj groba od originala« (Koruza 1993: 179):

Šarmantek tu mrtu leži,
Elmira ga žaluje.
Britkust se nji z' oči cedi,
srce po njem zdihuje.
Zakaj? – O, žalost! On je živ
– – Elmire us enake bil!

(*Pisanice* 1977: 115)

Bralec pri Devovem koncu namreč lahko razume, da je bil nesrečni poginuli Šarmantek podoben gospodarici tudi po videzu...

Zanimiva je tudi kitična oblika tega epigrama. Prvi štirje verzi so namreč verzi kratke razvezane vagantske kitice, ki se je v slovenski poeziji pojavljala vsaj že od protestantizma naprej, sklepno rimano dvostišje, ki je dodano, pa poudarja poanto.²² Dev bi lahko nanjo naletel tako v slovenski cerkveni pesmi kot tudi pri kakšnem tujem pesniku, vsekakor pa je oblika, v kateri so bili ob njenem nastanku pisane vse prej kot pobožne reči, več kot primerna vsebini epigrama (J8/7 AbAbCC):

○—○—○—○—	A
○—○—○—○—	b
○—○—○—○—	A
○—○—○—○—	b
○—○—○—○—	C
○—○—○—○—	C

Dev je za zapis epigramov praviloma uporabil junaški aleksandrinec oziroma njegovo polstišje kot samostojen verz. Junaški aleksandrinec je ime dobil »zato, ker so ga uporabljali namesto heksametra, klasične mere epskega, pretežno junaškega pesništva« (Koruza 1976: 201), v katerem so bili pozneje sicer pisani tudi številni epigrami, na primer tudi nekateri Prešernovi. Po svojem značaju je moral biti v slovenski literaturi heksameter oziroma njegov nadomestni verz (junaški) aleksandrinec verz brane pesmi (brali pa so predvsem izobraženci), ne péte pesmi, kar kaže na to, da je Dev epigrame sestavljal kot izrazito literarne in predvsem duhovni igri namenjene kratke verzifikacije. Enkrat samkrat je posegel po vagantski kitici, kar pa je bila zaradi mnogokrat šegavega značaja – ki se je te kitične oblike oprijel na samem njenem začetku in se ni izgubil kljub kasneje precej razširjeni rabi v cerkvenem pesništvu – tudi več kot posrečena izbira.

Ariozno: kitične oblike v *Belinu*

Značilnost Devovega libreta Belin sta različna načina druženja verzov v arijah, ki so praviloma kitične, in recitativu, ki je do neke mere sicer tudi metrično urejen (dokajšnja urejenost verza in rimanja), a ni kitično oblikovan (Koruza 1993: 140). Naša pozornost bo zategadelj namenjena arijam, ki jih celoten libreto vsebuje sedem.

Prva arija nimf v prvem prizoru obsega tri desetvrstične kitice, grajene iz različno dolgih amfibrahov (Amf6/5/3 aBaBccDeeD):

²² Kitica Bürgerjeve *Lenore* je oblikovno podobna, a tam je dodano še eno rimano dvostišje, J8/7 AbAbCCdd.

◡—◡—◡—◡	a	Vozimo, sestrice!
◡—◡—◡—	B	Vozimo srčnu:
◡—◡—◡—◡	a	gibajmo ročice,
◡—◡—◡—	B	veslajmo ročnu!
◡—◡—	c	Gonimo,
◡—◡—	c	trudimo
◡—◡—◡—	D	korajžnu veslé!
◡—◡—◡—◡	e	Kalimo, valajmo,
◡—◡—◡—◡	e	penimo, mejšajmo
◡—◡—◡—	D	neutrudne morjé!

(*Pisanice* 1977: 69, 71)

Amfibraško dvostišje Amf6/5, ki podvojeno sestavlja začetno četverostišje, je »nedvomno sprejeto neposredno iz domače poskočnice« (Pretnar 1997b: 104), jedrni in sklepni del kitice pa jo modificirata »s slovnično-zvočno figuro, ki kot stalna notranja rima simetrično deli amfibraški šesterec in grafično osamosvaja polstišji [... in] s trivrstičnim koncem: 6–6–5«. (Pretnar 1997b: 105)

Svojevrstna modifikacija alpske poskočnice je tudi zaključna arija Belina in nimf, ki oblikovno zelo spominja na prejšnjo prvo arijo nimf. Tu sta amfibraška šesterca v prvem in tretjem verzu nadomeščena z jambskimi sedmerci, druga dva šesterca, ki bi po predvideni shemi sledila, pa sta razpadla v polstišji (J7/Amf5/3 aBaBccDccD):

◡—◡—◡—◡—◡	a	Pohlevnu te moliti
◡—◡—◡—	B	je naša dolžnust
◡—◡—◡—◡—◡	a	ter tebe le lubiti
◡—◡—◡—	B	je naša sladkust.
◡—◡—	c	Lubile,
◡—◡—	c	častile
◡—◡—◡—	D	te bomo vselej.
◡—◡—	e	Ti boš naš,
◡—◡—	e	Belin naš,
◡—◡—◡—	D	nam Buh sam tedej.

(*Pisanice* 1977: 97, 99)

Za neke vrste izpeljavo iz alpske poskočnice gre verjetno tudi v Burjovi ariji:

○—○○—	refi
—○○—○	a
—○○—○	a
○○—○○—○○—	B
—○○—○	a (c)
—○○—○	a (c)
○○—○○—○○—	B

Iz trizložnih meril, tokrat iz daktila, je sestavljen enokitični zbor nimf (D6/9 a'a'Bc'c'B):

—○○—○○	a'	Tebe mi molemo,
—○○—○○	a'	tebe mi hvalemo,
—○○—○○—○○—	B	Belin, na pomoč prteci ti nam.
—○○—○○	c'	Burja zavržemo,
—○○—○○	c'	Burja sovražemo,
—○○—○[○]—○○—	B	Burja moliti nas je presram.

(*Pisanice* 1977: 89, 91)

Drugo arijo nimf sestavljajo tri kitice stabat mater. Gre za šestvrstičnico (3+3), nastalo že v latinski poeziji srednjega veka iz dvostišja T8+T7 (ki je nastala z razpadom petnajstzložnega trohejskega verza) s podvojitvijo osmerca (Gasparov, 1996: 107–8):

—○—○—○—○	a
—○—○—○—○	a
—○—○—○—	B
—○—○—○—○	c
—○—○—○—○	c
—○—○—○—	B

Razpad petnajstzložnega trohejskega verza na dve polstišji (T8+T7) je botroval tudi nastanku enostavnejših kitičnih oblik, denimo take iz zaporedno ponavljajočih se novonastalih dvostišij osmerca in sedmerca. Pri nas se je take kitice prijelo ime romarska kitica (štiri- ali prvotneje osemvrstična). Izvornejša, torej osemvrstična oblika romarske kitice je ohranjena v tretji ariji nimf; za tovrstne kitice pravi Koruza (1993: 142), da »so bile zelo pogostna oblika v slovenski cerkveni in sploh nabožni verzifikaciji XVIII. stoletja«:

—○—○—○—○	a
—○—○—○—	B
—○—○—○—○	a
—○—○—○—	B
—○—○—○—○	c
—○—○—○—	D
—○—○—○—○	c
—○—○—○—	D

Iz štirivrstičnice T8/7 se je v srednjem veku (Ludvik 1978: 52) razvila z razpadom lihih osmercev na polstižji še ena zelo pogostna kitična oblika, uveljavljena tudi pri nas »vsaj že s kalobškim rokopisom, v katerem se večkrat pojavi kot štirivrstična kombinacija osemzložnih in sedemzložnih verzov z leoninsko rimo in premorom sredi osemzložnih vrstic«. (Koruza 1993: 143) Najdemo jo pri Devu v ariji Belina (T₄/7 aaBccB; kasneje se v pesmi *Pod oknom* pojavi denimo tudi pri Prešernu):²³

—○—○	a	Na cagujte,
—○—○	a	na žalujte,
—○—○—○—	B	če se lih nebu temni.
—○—○	c	Zakaj k sreči
—○—○	c	onu k večí
—○—○—○—	B	dostikrat vam le grmi.

(*Pisanice* 1977: 95)

V nasprotju z epigrami, za katere si je Dev izbral verz, namenjen branju, je pri *Belinu*, ki je bil namenjen petju, posegel po verzu in kitičnih oblikah, ki so bile tudi na Slovenskem, odkar so se pojavile v (ljudski in cerkveni) poeziji, namenjene petju: uporabil je krajše verze v tridelnem (amfibraškem, daktilskem) ali dvodelnem (trohejskem) metru. Vendar pa Dev nikakor ni ostal zgolj pri nerefektiranem prenosu mere iz ljudske in cerkvene pesmi v posvetno poezijo, namenjeno izobraženecem. Dobro poznane kitične oblike je namreč velikokrat modificiral.

²³ Dev Belinove arije ni očitno razdelil na kitici, tako da bi jo lahko interpretirali kot enokitično (aaBccBddEddE).

Medved per čebelah: med tujejezično predlogo in Devovim izvornikom

S stališča današnjega bralca je pri vseh pesnikih starejših obdobjih nedvomno zanimivo vprašanje pesnikove izvornosti, s čimer je tesno povezano vprašanje njegovega odnosa do tujejezične predloge oziroma do prevajanja. S tem problemom se tedaj nikakor niso ukvarjali toliko, kot to počnemo danes, ko je avtorstvo ključnega pomena:

V teoriji in praksi je bilo [še celo 18. stoletje; op. P. S.] dopuščeno, da prevajalec dokaj svobodno in v okvirih svojega estetskega pogleda posega v tekst, ki ga presaja iz drugega jezikovnega območja v svoje. Tolerirali so najrazličnejše krajšave in razširitve, tolmačenje in prilagajanje drugačnemu okusu, raznovrstne popravke, presajanje v drugačne metrične oblike in v druge časovne in krajevne ambience. (Koruza 1976: 199; povzema po Ocvirkovi *Teoriji primerjalne literarne zgodovine*, 1936, 125–7.)

To pomeni, da jasne meje med tem, kaj je prevod in kaj izvorno besedilo, večkrat ni bilo. Od tod tudi stališče številnih literarnih zgodovinarjev, ki so se ukvarjali s starejšo literaturo, da je treba prevode obravnavati enakovredno z izvirnimi (psemskimi) besedili.

V drugem zvezku *Pisanic* (1780) je Dev objavil prevod Denisove pesnitve *Der Zwist der Fürsten, besungen von Sined den Barden* 1778. Denisova pesnitev obsega tri pesmi, vsaka je sestavljena po svojem kitičnem obrazcu: »Prva ima na začetku štirinajst in na koncu trinajst jambskih desetercev oziroma blankverzov z moškim verznim koncem, vmes pa osem alkajskih kitic«. (Koruza 1993: 191) Kitično zgradbo alkajske kitice, kakor jo rabi Denis, opisuje Koruza takole:

○ — ○ — ○ — ○ — ○ — ○ —	x
○ — ○ — ○ — ○ — ○ — ○ —	x
○ — ○ — ○ — ○ — ○ —	x
— ○ ○ — ○ ○ — ○ — ○ —	x

Dev je izbral drugačen kitični obrazec, in ker »očitno ni priznaval nerimanih pesmi [kaksne so klasične antične kitične oblike bile, op. P. S.], se je tudi v tem prevodu odločil za dosledno rimanje. [...] Denisove blankverze je nadomestil z junaškim aleksandrincem, in sicer tako, da je postavil na začetek in na konec prve pesmi po tri [paroma zaporedno rimana; op. P. S.] četverostišja. Namesto alkajskih kitic je uporabil enako število iz hiperkatelektičnih aleksandrincev in dvojnega am-

fibraha sestavljenih kitic«. (Koruza 1993: 192) Devov prevod strofično zapisanega dela prve pesmi ima torej takole zgradbo (J13(6+7)/Amf6 aBBa):

○—○—○—○—○—○—○	a
○—○—○—○	B
○—○—○—○	B
○—○—○—○—○—○—○	a

Podrt je hrast! – Leži! – Oh, strela je rezbila
vse njega vršiče,
košate gojzdiče.
Oh, strela, strela je njega v prah sprebrnila.

(Pisanice 1977: 131)

Aleksandrinec je Dev v strofično pisanih pesmih – razen v omenjenem tekstu in epigramih – uporabil še nekajkrat. V sklepnih poetovi kitični rokopisne pesmi *Na krajnske fante: kurje boj* je uporabil prestopno rimano aleksandrinsko štirivrstičnico (J13(6+7)/12(6+6) aBaB), gre pač za ekvivalent štirivrstičnemu nizu v daljših nestrofično grajenih pesmih:²⁴

○—○—○—○—○—○—○—○	a
○—○—○—○—○—○—○—	B
○—○—○—○—○—○—○—○	a
○—○—○—○—○—○—○—	B

O, fantji, vas ni sram za neč se toku klati?
Vam vaša kri mordej za tu v žilah živi?
S častjo za Jožefa vi znate prelivati
njo, njega je, zajn, zajn nej le samu živi.

(Pisanice 1977: 315)

Pesem *Na krajnske fante: kurje boj* je sicer pisana v štirivrstičnih kiticah (črtice na koncu vsakega četrtega verza naznačujejo kitično delitev; Legiša 1977: 464), ki pa imajo v nasprotju z zaključnim aleksandrinskim četverostišjem zgradbo t. i. kratke hildebrandske štirivrstičnice:

²⁴ Take so na primer Devove pesmi *Krajnska dužela želi tudi svoj dikcionarjum imeti* v prvem zvezku pa *Pogovor med Špelo in Meto* v drugem in *Sodne dan enega pijanca* v tretjem zvezku *Pisanic*; kot kitično obliko pa je sekvenco uporabil še enkrat v istem, to je tretjem zvezku *Pisanic*, in sicer v epigramu *Gartroža inu mrciza*).

○—○—○—○	a	Dva tuja petelina
○—○—○—	B	sta skup na 'n dvor pršla,
○—○—○—○	a	kjer vsa kurja družina
○—○—○—	B	je skupej zbrana bla. —

(*Pisanice* 1977: 311)

Hildebrandska kitica, ki je ime dobila po srednjeveškem t. i. mlajšem spevu o Hildebrandu, »je sestavljena iz štirih dvojno rimanih dolgih vrstic« (Ludvik 1978: 18), se pravi, da je prvotno bila to štirivrstičnica z daljšimi verzi (trinajsterci) ter cezurno in končno rimo (zaporedno), ki je na meji polstišij lahko razpadla v kitico s krajšimi verzi in zaporedno rimo. Taka kitica (osemvrstična) se je pojavila v slovnski poeziji vsaj že v času protestantizma.

Dev je v t. i. kratki hildebrandski štirivrstičnici zapisal še basen *Lev inu podgana*, ki je ohranjena v obeh rokopisih za četrti zvezek *Pisanic* (v rokopisu a ima 12, v rokopisu b pa 22 kitic). Pobudo zanjo naj bi Dev dobil v nekem tujem viru (Koruza 1993: 275).

Neposredno iz dvanajstzložnega (tj. z moško klavzulo) junaškega aleksandrinca pa je Dev izpeljal štirivrstično kitico, ki jo je uporabil v kasnejših obdobjih gotovo največkrat ponatisnjeni in največkrat omenjeni njegovi pesmi, v *Občutenju tega srca nad pesmejo od Lenore*. Pesem, napisana ob branju Bürgerjeve balade, je bila objavljena v tretjem zvezku *Pisanic*. Metrični obrazec zanjo je sila enostaven: dvanajstzložni aleksandrinec je Dev razbil na meji polstišij in tudi liha verza med seboj zrimal (J6 ABAB; tako že Koruza (1993: 228)):

○—○—○—	A	Lenora!, bral sem te,
○—○—○—	B	al videl več ked bral,
○—○—○—	A	in, oh, še videm, še,
○—○—○—	B	kar sem od tebe bral.

(*Pisanice* 1977: 183)

V enaki maniri, »iz samih jambских šestercev, ki ustrezajo metrični podobi aleksandriškega polstišja« (Koruza 1993: 224), je sestavljena tudi desetvrstična kitica, v kateri je zapisana žalostinka ob smrti cesarice *Mile pogovor med Dunavo inu Savo pod Belem gradam od smrte Marije Terezije, svitile cesarice*, objavljeni v tretjem zvezku *Pisanic* (J6 ABABCDCDEE):

		SAVA:
○—○—○—	A	Krajlica nemških rek,
○—○—○—	B	mogočna Dunava!
○—○—○—	A	Zakaj je tih tvoj tek,
○—○—○—	B	zakaj se vsa kovna?
○—○—○—	C	Zakaj več na šumi
○—○—○—	D	val tvoj, zakaj on več
○—○—○—	C	veselu na buči,
○—○—○—	D	zakaj od mene preč
○—○—○—	E	bejži? Oh!, o zakaj
○—○—○—	E	ozira se nazaj?

(Pisanice 1977: 164–165)

Dev naj bi pesem, za katero je dobil pobudo v neznani tuji predlogi, sestavljal v naglici, »saj je bil tretji zvezek zbornika gotovo že pripravljen za tiskarno, ko je prišla vest o cesaričini smrti (29. novembra 1780)« (Koruza 1993: 225–227); to se po Koruzovem mnenju pozna v ne povsem preiščljivi snovni razporeditvi, nedvomno pa se naglica odraža tudi v nedosledno upoštevanju shemi rimanja. Poleg prej opisane se pojavijo še: ABABCACADD, AAAABABACC, ABABCBCBDD itn.

Druga in tretja pesem Denisove pesnitve *Der Zwist der Fürsten, besungen von Sined den Barden 1778* imata med seboj različno kitično strukturo:

Druga pesem sestoji iz sedemnajstih štirivrstičnih kitic, [...] sestavljenih iz polsvobodnih verzov s tremi ali štirimi poudarki, v katerih je zaznavna daktilska osnova. Tretja pesem je sestavljena spet iz metrično strogo grajenih verzov, katerih osnovna mera je silabotonični amfibrah. [...] Pesnitev [Denisova; op. P. S.] je vseskozi brez rim. (Koruza 1993: 191–192)

Koruza označuje metrično podobo kitic tretje pesmi takole:

○—○—○—○—○—	x
○—○—○—○—○—○—	x
○—○—○—○—○—	x
○—○—○—○—	x

Dev je tudi tukaj, tako kot je to naredil že pri prevodu prve pesmi, spremenil metrično strukturo kitic, in sicer se je odločil v prevodu drugo in tretjo Denisovo pesem zapisati v enakem, sicer precej variiranem kitičnem obrazcu, za katerega je dobil pobudo »najbrž [...] kar pri Denisu, in sicer v drugi pesmi njegove pesnitve,

za ritem pa tudi v tretji. V drugi pesmi originala je našel tudi zgled za svobodo v realiziranju začetnega nenaglašenelega zloga (anakuza), nadomeščanju središčnih dvojic nenaglašeneh zlogov z enim samim [...] in za variiranje praviloma krepkih verznihih koncev s šibkimi.« (Koruza 1993: 192) Osnovni obrazec, ki ga je variiral, pa bi lahko zapisali kot štirivrstičnico iz paroma zaporedno rimanih enajstzložnih amfibraških verzov (Amf11(6+5) AABB; če je vzglas krepki, je cezura po 5. zlogu; če je izglas šibek, je drugo polstišje šesterec):

○—○○—○○—○○—	A
○—○○—○○—○○—	A
○—○○—○○—○○—	B
○—○○—○○—○○—	B

Kot primer pa navajam 11. kitico druge pesmi Devovega prevoda, ki ima v prvih dveh verzih namesto krepkega šibki izglas (Amf12(6+6)/11(6+5) aaBB):

Vas, urne, vas zveste hrovatske vojšake,
poštene, korajžne, navtrudne junake
pozdravljajo citre, katireh roké
k oranju, s strelanju so zmirerj volné.

(*Pisanice* 1977: 137)

Prav s pomočjo navedene kitice druge pesmi Devovega prevoda naj bi amfibraški paroma rimani enajsterec začel svoj znameniti pohod po slovenski posvetni poeziji. Od tod, tako Koruza (1993: 238–239), naj bi namreč Vodnik prevzel verz za svojega *Zadovolnega Krajnca*, objavljenega leto kasneje od Devovega prevoda, iz čigar mere je napravil svoji in dobršnemu delu kasnejše poezije neminljiv zgled.²⁵

V rokopisu za četrti zvezek *Pisanic* se je ohranila tudi Devova pesem *Na muštro lublanskeh žovnjirjov v ležišju*, in sicer v dveh variantah (druga, krajša varianta, ki stoji v Legišovi izdaji *Pisanic* (*Pisanice* 1977) pod rokopisom a, nosi daljši naslov *Na muštro lublanskeh žovnjirjov pod Šmarno goro v lejti 1781 po eni turški viži*).²⁶ Oba zapisa

²⁵ Zgleda za oblikovanje alpske poskočnice je imel Vodnik tudi v ljudski in cerkveni pesmi, pa tudi pri nekaterih drugih Devovih pesmih (npr. v *Belinu*, v *Spevorečnosti*).

²⁶ Neposredno se problematike kitičnih oblik ne dotika, je pa vsekakor zanimivo vprašanje, kateri od zapisov je mlajši. Koruza (1993: 40–3) v nasprotju z Legišo (1977: 394–395) trdi, da je rokopis a, torej tudi varianta pravkar omenjene pesmi z daljšim naslovom, mlajši. Kakor me je opozoril Igor Grdina, pomeni izraz »turška viža« najbrž koračnico; s »turška godba« se je tedaj označevalo godbo na pihala.

imata enak kitični obrazec (Amf₅+Amf₅/Amf₁₁ AABB), le da je morda zapis v rokopisu b, torej tisti, za katerega Koruza trdi, da je starejši, v nekaj verzih doslednejši kot oni v rokopisu a. Niso pa v nobeni različici svoboščine podobne onim v Devovem prevodu druge in tretje pesmi iz Denisove pesnitve. Za primerjavo navajam ob shematičnem prikazu kitične oblike še transkripcijo obeh zapisov prve kitice:

∪—∪∪— ∪—∪∪—	A
∪—∪∪— ∪—∪∪—	A
∪—∪∪—∪∪—∪∪—	B
∪—∪∪—∪∪—∪∪—	B

(rokopis b)

Kok urnu drdra Lublana v pojlé,
junaki kir nje že v vrstah stojé.
K veselemu ognu, kir bron njim žvenkla
že turške, ter bobn v čin njega bunkla.

(*Pisanice* 1977: 371)

(rokopis a)

Kok urnu drdra Lublana v polje,
junaki kjer nje že v vrstah stoje.
K veselemu ognu bron njim zgvoni
že turške, in bobn v čin njega grmi.

(*Pisanice* 1977: 305)

Občasno se pojavi v prvih dveh verzih na meji polstičij tudi notranja rima, kar je to razvidno že v prvi kitici.

Trizložna (amfibrška in daktilska) mera se pojavi pri Devu še v *Spevorečnosti na krajnske pevovrednice*, objavljeni v drugem zvezku *Pisanic*. Kitica, v kateri je pisana in jo Koruza (1993: 185) označuje kot »metrično ritmični eksperiment«, je petvrstična iz štiri- do šestzložnih verzov in glede na kratke verzice z neobičajnim bogastvom rim: Amf6(3+3)/5/D4/J4(2) (a)AB(c)cB refi refi

∪—∪∪—∪	a a	Domači kovači,
—∪∪—	B	sem brž vsi skup!
∪—∪∪—∪	c c	Vse svoje orodje
∪—∪∪—	B	zносimo na kup,
∪—∪—	refi refi (B B)	na kup!, na kup!

(*Pisanice* 1977: 115)

V tretjem zvezku *Pisanic* je izšla tudi pesem *Dvobojo* s podpisom Pavel Ritter. Izvirnik, do sedaj še neugotovljen, se pripisuje Pavlu Ritterju Vitezoviću, hrvaškemu pesniku in zgodovinarju, ki je živel v drugi polovici 17. in začetku 18. stoletja, prevod, objavljen v *Pisanicab*, pa Devu (Koruza 1993: 266–267). Verz osemvrstične satirične pesmice je paroma zaporedno rimani trohejski osmerek s »premor[i] sredi verzov, ki so značilni za hrvaški osmerek« (Koruza 1993: 268), T8 aabbc:

—○—○—○—○	a	Edn na pojlu boje bije,
—○—○—○—○	a	druge doma vinu pije.
—○—○—○—○	b	Če lih nista oba junaka,
—○—○—○—○	b	vu vinu sta s', vem, enaka.
—○—○—○—○	c	Kup'ce lohka je spijati,
—○—○—○—○	c	težji kri je prelivati.

(*Pisanice* 1977: 261)

Dev je trohejsko mero razen v prevodu Vitezovićevega *Dvoboja* in v nekaterih arijah *Belina* uporabil še večkrat.

Osemvrstično romarsko kitico (T8/7 aBaBcDcD) je ob tretji ariji nimf v *Opereti* uporabil še v šestkitičnem eksemplu *Teh staršov kletvine nasrečne konc*; med kitično oblikovano besedilo je vpletel osemindvajset verzov dolgo nekitično oblikovano pismo Jurija svojemu očetu (sedem četverostišij J13/12 aaBB). V krajši, štirivrstični obliki romarske kitice (T8/7 aBaB) pa je zapisal pripovedno tridesetkitično pesem o ženski nezvestobi (*Nezvestoba*). Obe pesmi je Dev objavil v tretjem zvezku *Pisanic*.

V drugem letniku *Pisanic* pa je Dev natisnil *Pesm na enega domačega bolteka*. Kot predloga mu je služila Denisova mladostna pesem *Auf meinen Vogel*, njen vpliv na Devovo besedilo pa je »bolj ali manj omejen na sprožitev zamisli in oporo pri oblikovanju« (Koruza 1993: 165, 170). Denisovo osemvrstičnico T8/7 aBaBcDdC, ki je grajena kot dvodelna pesem, kjer »žanrski sliki prvega četverostišja sledi [op. P. S.] satirična paralela« (Koruza 1993: 167), je Dev spremenil v šestvrstičnico T8/7 aBaBCC (prvi štirje verzi so pač štirivrstična oblika romarske kitice), kjer je dvodelnost sicer še vedno ohranjena, vendar je zadnje dvostišje »vsebinski posnetek prvega četverostišja« in »razpoloženska podkrepitev motiva, razpredenega v prvih štirih verzih« (Koruza 1993: 167):

—○—○—○—○	a	Dan mlad kumej ti smejati
—○—○—○—	B	se začne ter noč zbežji,
—○—○—○—○	a	ti mi že začneš žvižgati,
—○—○—○—	B	ter mi spoješ sejn z oči.
—○—○—○—	C	Skup madva se zbudema,
—○—○—○—	C	skup madva tud vstanema.

(*Pisanice* 1977: 101)

Enako kitico, le da z žensko rimanim zaključnim dvostišjem (T8/7 aBaBcc), je Dev uporabil leto kasneje, v tretjem zvezku *Pisanic*, in sicer pri desetkitičnem eksemplu *Kdor ne buga je bres Buga* in štirikitični basni *Pav inu slavc*, iz katere je primer:²⁷

V enmu gradu na dvoriši
je en pav štemanu stal,
in ke tukej pejti šliši
enga slavca, jeznu djal:
Muha!, jejnej žvrgoleti,
jest na morem tu trpeti.

(*Pisanice* 1977: 271)

Dve Hanckejevi predlogi, ki pa ju je tako kot Denisovo pesnitev tudi oblikovno predrugačil, je Dev uporabil za pisanje dveh ljubezenskih vložnic – *Amint na oči svoje Elmire* in *Stanovitnosti*; prva je bila natisnjena v tretjem zvezku *Pisanic*, druga je ostala v rokopisu.

Hanckejeva predloga za Devovo ljubezensko vložnico *Amint na oči svoje Elmire* ima naslov *Auf die Augen seiner Geliebten* in je pisana v osemvrstičnih kiticah s prestopno rimanimi trohejskimi osmerci in sedmerci (T8/7 aBaBcDcD) (Koruza 1976: 212), kakršne je Dev poznal, saj je v njih spisal že za drugi zvezek *Pisanic* (torej leto pred prevodom Hanckejeve predloge) tretjo arijo nimf v *Belinu* in leto kasneje še verzificirani eksempl *Teh staršov kletnive nasrečne konc*. Vendar si je Dev za prepesnitev izbral sedemvrstično kitico. Obdržal je sicer verzno izrazilo, kombinacijo trohejskega osmerca in sedmerca, vendar je v za verz krajši kitični verz razporedil tako, da peterostišje (aBccB) zaključí nekoliko preoblečeno začetno dvostišje (aB), ki »misel prvih dveh vrstic ponovi v stilistično nekoliko variirani obliki« (Koruza 1993: 211). Bjelčevič ugotavlja, da gre pravzaprav za trivrstično sekvenco

²⁷ Pri tej Koruza zaradi izstopajoče perspektive grajske dame in »drž[e] galantnega pesništva« domneva, da gre za »povzetek po nekem neznanem zgledu« (1993: 273).

stabat mater (T8/7 aaB), ki jo oklepata dvostišji romarske kitice, T8/7 aB ccB aB, kar je verjetno »Devov izvirni postopek« (Bjelčević 2000: 323-324):

—○—○—○—○	a	Skrite svoje žarje, skrite,
—○—○—○—	B	zagrnite se, oči,
—○—○—○—○	c	de iz vas Amint na ujame
—○—○—○—○	c	kako iskro ter na vname
—○—○—○—	B	se us in cel na zgori;
—○—○—○—○	a	zatu skrijte, varnu skrijte
—○—○—○—	B	svoje žarje mu, oči.

(Pisanice 1977: 257)

Zanimivo je modificirana tudi kitica, ki jo je Dev uporabil v *Stanovitnosti*, še eni ljubezenski vložnici Aminta in Emire. Hancke je pesem *Die beständige Liebhaberin*, ki je Devu služila kot predloga (Koruza 1976: 206), zapisal v enakem kitičnem obrazcu kot *Auf die Augen seiner Geliebten*, torej v osemvrstični kitici, ki je pri nas dobila vzdevek romarska (T8/7 aBaBcDcD), Dev pa za svojo prepesnitev ni uporabil take kitice, v kakršni je spisal ljubezensko vložnico *Amint na oči svoje Elmire*, marveč si je izbral novo. Tudi sedemvrstično in zopet z izmenjavajočimi se trohejskimi osmerci in sedmerci, vendar peterostišja (aBaaB) tu ne zaključuje stilistično variirano ponovljeno začetno dvostišje, ampak novo dvostišje (CC), ki kakor pri *Pesmi na enega domačega bolteka* vsebino kitice izpostavi v obliki sklepa (T8/7 aBaaBCC):

—○—○—○—○	a	Upej, srce moje, upej
—○—○—○—	B	ter ked sivna skala stoj.
—○—○—○—○	a	Če se lih prseglu skupej
—○—○—○—○	a	vse je čez te, trdnu upej!
—○—○—○—	B	Srečnu bit še znaš necoj.
—○—○—○—	C	Kir se dostikrat zgodi,
—○—○—○—	C	kar se namogoče zdi.

(Pisanice 1977: 355)

Tako kitico, le da z žensko rimanim zaključnim dvostišjem (T8/7 aBaaBcc), je Dev uporabil še v dveh pesmih, ki sta se ohranili v rokopisu za četrti zvezek Pisanic: v *Jetniku* oziroma *Zadovolnem jetniku*, kot je pesem naslovljena v rokopisu a, in v pesmi *Klitia k Belinu al soncu*, ki ima (za dve kitici krajša) v rokopisu a tudi drugačen naslov (*Na svojejga nekedanega Dobrutneka sončna roža*).²⁸

²⁸ V slednji so zapisani verzi »Že je, že je štirkat meni / mesec sjal polnu srebru« (varianta v rokopisu b) oziroma »Že je, že je šestkrat meni / mesec sjal polnu srebru« (varianta v

V »šaljivi zgodbici« *Paradiš*, ki je bila verjetno po tujih zgledih (Koruza 1993: 258–9) spisana za tretji zvezek *Pisanic*, in priložnostni verzifikaciji *Na vesele prihod Piusa VI. rimske/ga/papeža v Lublano ta 16 dan Sušca Anno 1782*, ki je ostala v rokopisu za četrti zvezek, je Dev uporabil šestvrstično kitico *stabat mater* (T8/7 aaBccB, tudi aaBaaB).

Za svoj sestavni del si je tako kitico vzela tudi desetvrstična kitica v rokopisu ohranjene basni *Medved per čebelab* (tak je naslov v rokopisu b, oni v rokopisu a ima naslov *Na sladnost: satira*). Šestvrstičnemu nizu iz trohejskih osmercev in sedmercev T8/7 aaBccB sledita dva rimana para, prvi je iz trohejskih osmercev (dd), naslednji, ki kitico zaključuje, pa iz trohejskih petercev (EE, tudi BB):

— — — — —	a	Duh prjetne strdi vaše
— — — — —	a	se izlil je v boršte naše,
— — — — —	B	je k čebelam medved djal.
— — — — —	c	Temu ke jest zuperstati
— — — — —	c	mogl nisem, prhlačati
— — — — —	B	k vam na pot sem se podal.
— — — — —	d	Prosem torej, prvošite
— — — — —	d	meni tu in bit pustite
— — — —	E (B)	tukej me per vas
— — — —	E (B)	le en majhne čas.

(*Pisanice* 1977: 351)

Oblikovno sila zanimiva je osemkitična kot dvogovor oblikovana pesem med protinom in polžem (*Putigrom inu en povš*).²⁹ Kitica je desetvrstična, sestavljena iz trohejskih osmercev in sedmercev, tako da je prvo četverostišje pravzaprav romarska štirivrstičnica (aBaB), preostali verzi pa pravzaprav šestvrstična kitica *stabat mater* (ccDeeD). Kitico je moral Dev prevzeti, saj gre za staro obliko. Se je pa tak kitični obrazec, le da največkrat z deseterci ali osmerci, oblikoval tudi v francoski poeziji sredi 16. stoletja. Eno od tako oblikovanih Racinovih od je prevedel tudi Japelj in namesto stalnih sedmercev uporabil v prevodu kombinacijo trohejskih osmercev in sedmercev (Smolej 1999: 298–300), torej prav tako oblikovano kitico, kakršno zasledimo pri Devovem *Putigromu inu enem povžu*. Verjetno sta oba

rokopisu a), ki so spodbudili Koruzo, da je rokopis a v nasprotju z Legišo (ki se je opiral na večjo metrično urejenost verzov in praviloma daljše zapise istih pesmi v rokopisu b) časovno postavil za rokopis b, ki ga ima Legiša za mlajšega.

²⁹ Protin je bil v starejši literaturi dokaj pogosten motiv in »Dev/u/, ki ga je na stara leta mučila ta bolezen, je bila ta literarna poosebitev znana«. (Legiša 1977: 464)

dobila pobudo za tako kitično oblikovanje (Japelj je morda neme e-je na koncu sodih verzov v Racinovi pesmi razumel kot verze z moško klavzulo, torej kot sedmerce) v cerkveni pesmi, ali je morebiti kdo od njiju lahko vplival na drugega, pa je težko reči, ker sta obe pesmi, Devova in Japljeva, ohranjeni le v rokopisu in torej nista mogli biti širše znani. Ohranjena sta dva zapisa Devove pesmi, eden v rokopisu a, drugi v rokopisu b, ki se niti oblikovno niti v številu kitic ne razlikujeta (T8/7 aBaBccDeeD):

—○—○—○—○	a	Putigrom enkrat ležati
—○—○—○—	B	vgledal enga povža je,
—○—○—○—○	a	ga pobere in zdihvati
—○—○—○—	B	k njemu on toku začne:
—○—○—○—○	c	Povš moj! O podoba moja
—○—○—○—○	c	se scer, al' oh!, sreča tvoja
—○—○—○—	D	veče je. Oh, ti zaprt
—○—○—○—○	e	se znaš s tem saj veseliti,
—○—○—○—○	e	de na mize ti znaš priti,
—○—○—○—	D	kamer mi je vhod zaprt.

(Pisanice 1977: 357)

Dev je včasih v enaki kitični obliki oblikoval tako izvirno pesemsko besedilo kot tudi prevod, pri čemer je za Deva značilno tudi, da predloge oblikovno ni zgolj posnel, ampak jo je predrugačil. Taki oblikovalski postopki morda kažejo, da so Deva tuji kitični vzorci zanimali bolj kot predloge, ki bi jih bilo mogoče modificirati in jih uporabiti tudi pri izvirnem snovanju.

Zanimivo pri Devu je (kar se kaže tudi sicer pri sočasni izpovedni poeziji), da bolj ko je besedilo neposredno izpovedne narave, enostavnejša sta njegova verzna in kitična podoba: v najbolj osebno izpovedni pesmi, *Občutenju tega srca nad pesmejo od Lenore*, je uporabil najenostavnejši kitični obrazec iz svojega repertoarja, J6 ABAB.

Kitice, merjene na tri vogale: zaključek

Dev pri oblikovanju pesmi posega po treh verzni in kitičnih vzorcih in jih preoblikuje.

V silabotoničnem junaškem aleksandrincu s cezuro po šestem zlogu, ki je lahko razpadel na polstišja, ta pa so prevzela vlogo samostojnih verzov, je pisal predvsem epigrame. In kakor so se vsebinsko naslanjali na antično izročilo (Marcial), tako so bili tudi oblikovno vpeti v antično tradicijo, saj je bil junaški aleksandrinec mlajši nadomestek antičnega heksametra. Večinoma je aleksandrince oziroma polstišja oblikoval v štirivrstične kitice, a Devova inovativnost je v številnih kombinacijah in inovacijah preseгла zgolj enolično posnemanje enega samega kitičnega obrazca.

V nasprotju z epigrama, ki so bili zaradi svojega verzne in kitičnega ustroja namenjeni predvsem branju, je Dev v opereti uporabil kot izhodišče svojega oblikovalskega postopka predvsem amfibraško dvostišje, kakršno je značilno za alpsko poskočnico (Amf6/5 aB), in trohejsko dvostišje, značilno za romarsko kitico (T8/7 aB), ki sta bila v številnih kombinacijah (najraje v osem- in štirivrstičnicah) znana v slovenski cerkveni in ljudski peti pesmi že dolgo časa. V besedilu, namenjenem petju, se je Dev torej opiral na zglede, ki jih je poznal iz petega pesemskega izročila. A tudi tu ni mehanično posnemal, ampak je verzne in kitične vzorce vsakokrat na novo preoblikoval in modificiral.

V preostalih izvirnih in prevedenih pesmih, namenjenih branju, je Dev kitične obrazce predlog praviloma modificiral in jih včasih iste uporabil tako v prevedeni kot v izvorni pesmi (npr. isti kitični obrazec za *Stanovitnost*, posneto po Hanckeju, in izvorni *Jetnika* ter *Klitio k Belinu*). Mnogokrat jih je oblikoval v daljših in zapleteneje grajenih kiticah. Za daljše pripovedne pesmi je značilna raba trohejskega osmerca v kombinaciji s sedmercem (naslonitev na romarsko kitico): *Nezvestoba*, *Kdur ne buga je brez Buga*, *Teh staršov kletvine nasrečne konc*, *Medved pr čebelab*, *Pu-tigrom inu en povš* itn. Zanimivo je, da bolj ko je bila pesem izpovedna, preprostejši kitični obrazec je Dev uporabil (npr. J6 ABAB v *Občutenju tega srca*).

Zoisov krog

POLEG POHLINOVEGA KROGA – iz njega je izhajal, a se je v načelih verznega oblikovanja odmaknil Dev – je v istem času v Ljubljani deloval še krog izobražencev, ki se je zbiral okrog imenitnika Žige Zoisa. Za pogled v posvetno pesniško (po)ustvarjalnost so pomembni zlasti sam Žiga Zois pa Jurij Japelj, Anton Tomaž Linhart in Valentin Vodnik.

Temeljno delo za študij Zoisovega verza in kitičnih oblik je Gspanova študija *Tri nova Zoisova slovenska pesemska besedila* (1969), kjer nadrobno obravnava vsebinske in oblikovne značilnosti dveh Zoisovih izvirnih ('*Letas kaže*' in *Efěška vdova*) ter enega prevedenega pesemskega besedila (Castijeve *Mačke*); besedila so v članku v celoti tudi objavljena (sicer so vsi Zoisovi pesemski teksti objavljeni v prvi knjigi Gspanovega *Cvetnika slovenskega umetnega pesništva do srede 19. stoletja*, 1978). Japljevim prevodom (ostali so v rokopisu), ki zavzemajo pretežni del njegovega verzifikatorskega udejstvovanja, se je do zdaj najobširneje posvetila Lucija Barovič v diplomski nalogi *Japljevi prevodi iz evropskega pesništva* (1972/73); njegove izvorne pesmi so objavljene v *Cvetniku* (1978: 224–9). Problematiko kitičnega oblikovanja pri Linhartu je sporadično obravnaval v svojih verzoloških študijah Tone Pretnar (npr. 1997b); pesemske vložke iz *Matička* je posebej objavil Gspan v *Cvetniku* (1978: 254–8).

Kdo bo pel v laškem enajstercu: pesniško delo Žige Zoisa

Šolanje v Italiji je zaznamovalo Zoisove poglede na pesništvo, v veliki meri so se oblikovali ob Horacijevem *Pismu o pesništvu*. V času Zoisovega šolanja na plemiškem kolegiju v Reggio Emilia je tam namreč delovala »cela plejada pesnikov, ki so se navdihovali ob Horaciju [...], tako da se v italijanski literarni zgodovini označuje ta pojav kot 'estijanska horacijanska šola'«. (Gantar 1985: 56) Je pa Zoisovo navdušenje nad Horacijem razvidno tudi iz nekaterih pisem Vodniku, predvsem iz pisma, ki ga je poslal koprivniškemu župniku 20. marca 1794: »Vendar Vam prerokujem, da se bo pesniška žilica, naj se zdi še tako usahla, pozneje čisto neopazno odprla, tudi če študirate samo Horaca in ne iščete nobenega drugega zgleда.« (Pohlin – Zois itn. 1970: 19; prim. *Vodnikov spomenik* 1859: 46)

Italijanski vpliv je pri Zoisu viden tudi v izboru besedil, ki si jih je jemal za prevajalsko preizkušnjo,³⁰ in tudi v načinu verznega in kitičnega oblikovanja.

V pismu, ki ga je Zois poslal Vodniku 4. avgusta 1795, mu svetuje, naj uvrsti v svoj verzni repertoar enajstzložni verz, ki ga v daljših poemah zapisujejo Italijani, Francozi, Angleži in Nemci:

○○○○○—○○○—
○○○—○○○—○○○

Verzni poudarki so vedno na šestem in desetem ali na četrtem, osmem in desetem zlogu. Verz ima še katalektično (desetzložno) in hiperkatalektično (dvanajstzložno) varianto. Zois je opisal italijanski endecasillabo (prim. Pohlin – Zois itn. 1970: 36; *Vodnikov spomenik* 1859: 53).

Vodnik se za tovrstni način verznega oblikovanja ni vnel, se je pa v njem poskusil sam Zois. V takem verzu je prevedel spev *La Gatta e il Topo* iz Castijeve živalske pesnitve *Gli Animali parlanti*, ki je v italijanščini izšla leta 1802, v opisanem verzu pa je napisal tudi duhovito pesnitev po antičnem motivu vdove iz Efeza (Gspan 1969: 28–30, 50–5; 1978: 303).

Za prevod speva iz Castijeve pesnitve je v skladu z izvirnikom izbral italijansko sektino: štirim prestopno rimanim enajstercem (abab) sledi zaključno rimano dvostišje (cc):

Enkrat je bla ena mačka imenitna,
čez vse mačke zalublena in pregrešna,
nesramožлива, tatna, hudovitna,
srov'ga mesa bol ku pečen'ga žrešna;
pred njo varna ni bla kokoš v hiši,
golob na pojl', petelin na dvoriši.

(*Cvetnik* 1978: 241)

³⁰ Ob gostovanjih italijanskih gledališč je Zois prevajal za domačo publiko znane operne arije (fragment ene navaja Prijatelj 1911: 133), prevedel pa je tudi spev *Mačka* iz Castijeve pesnitve *Gli Animali parlanti*. Mimogrede: Giambattista Casti (1724–1803) je moral biti v svojem času zelo čislan pesnik, saj je dosegel čast dvornega pesnika najprej v Firencah, potem pa še na Dunaju. Poleg poeme *Gli Animali parlanti* (zadnje Castijevo delo) je pisal tudi lirске pesmi, posebej znamenite pa so njegove *Novelle galanti*, spisane na Dunaju.

Zanimivo je, da si je izbral tudi za obdelavo antične zgodbe o vdovi, ki žrtvuje mrtvega moža zaradi nove ljubezni z vojakom,³¹ isti verzni vzorec. Katica, v kateri je pesnitev spisal, je oktava – kitična oblika, prav tako kot sekstina italijanskega izvora, s prestopno rimanimi prvimi šestimi verzi (ababab) in zaključnim rimanim dvo-stišjem (cc). Tudi to kitično obliko, ki jo je kasneje v dobršni meri, le da v jamski realizaciji, uporabljal Prešeren (*Slovo od mladosti*, osrednji del *Krsta* itn.), je zanesel na Slovensko Zois:

Pr ti besedi on ji za roko seže
in morebiti jo enomalo stiska.
Dekla, ki rada vid', de se kaj veže,
s pogovorom prsrčnim jo prtiska,
tako de se počas nje jok uleže
in en mili pogled 'z oči zabliska;
zdaj kaj jedí pokus, kaj lubga črkne,
enmal sladkega vina 'z buče srkne.

(*Cvetnik* 1978: 251)³²

Ob verzni in kitični podobi je zanimiva tudi kompozicija Zoisove pesnitve. Se-stavljena je iz osemnajstih kitic.

V prvih treh kiticah izvemo za čedno vdovo, ki se je ob smrti svojega moža sku-paj z deklo zaprla v moževo grobnico, da bi tudi sama dočakala žalostni konec; v naslednjih treh kiticah izvemo za tolovaja Klukca, ki je bil obešen v svarilo vsem nepridipravom, in za stražarja, ki bi plačal s svojo glavo, če bi tolovaja kdo snel in odnesel z vislic. V sedmi kitici (začetek druge tretjine) pride do prve napetosti: vojak, ki straži tolovaja, opazi v grobnici ponoči luč, in ugotovi, »de se kaj žive-ga notri glási«; osma in deveta katica opisujeta vojaka, ki »dvigne vrata«, pride v grobnico, se zaljubi v vdovo in ji prinese hrano in vino, da bi se okreščala. Deseta in enajsta katica sta vojakov nagovor, v katerem občuduje vdovino krepost, a ji tudi pove, da ob mrtvem možu njeno početje ni prav smiselno. Pravi ji: »Držite se teh živih! Z njim' ne strada / nikoli vdova tako lepa in mlada.« Na koncu druge tretjine, v dvanajsti kitici, pa ji »za roko seže / in morebiti jo enomalo stiska« – vdova po-pusti in poskusi jed in pijačo. V trinajsti kitici (začetek tretje tretjine) je »vedova že zalublena v žolnirja [...] de za sladke darí von jo že terja.« Ko pa se mladi vojak v

³¹ Te Zoisove pesnitve se je v slovenski literarni zgodovini po Gspanu, ki je pesnitev prepisal (1969), oprijelo ime *Efěška vdova*.

³² Vsi navedki Zoisove *Efěške vdove* so iz *Cvetnika* (1978: 249-253).

grobnici z njo zabava, z vešal ukradejo Klukca: »Klukcov tovarši so na galge zlezli / in starega prijatla doli otvezli«; v tej kitici pride po linearno stopnjevani zgodbi do tragičnega preobrata: zdi se, da bo vdova izgubila tudi drugega ljubljenega moškega. V 14. in 15. kitici se obup stopnjuje. V 16. kitici pa se vdova nenadoma spomni rešitve: »Veš kaj? Rancga moža iz truge vzemiva / in dejva ga na galge namest tata; / mrlič ne mara, al ga trava pokriva / al ga veter suši.« Rečeno – storjeno: v zaključni kitici zvemo, kako »[I]epo fletno tedaj sta ga obesla / in oslepila mem' gredoče zjale«. Zaljubljenca sta na koncu deležna celo kraljevega odobravanja.³³ Opazimo, da so deli navidez zgrajeni iz po šestih kitic (1.-6., 7.-12. 13.-18. kitica), vsak del pa je znotraj sebe simetričen (3 + 3 kitice).

Če pa se natančneje ozremo po vsebinski zasnovi in izpeljavi, opazimo, da je osrednja tema pesnitve razdeljena v dva dela: vdovin načrtovani samomor in njena vrnitev v življenje. Zois je na sredino pesnitve (72. in 73. verz od 144) postavil prizadevanje dékle, ko skuša z vojakovo jedačo omečiti gospodaričino srce in jo spraviti nazaj k pameti in življenju: »de b' saj pokusla, kar ji h vustam nosi« (73. verz), a jedača vdove ne premoti, saj »trdovratna se ne ozre.« (74. verz) Vdovo premoti šele, ko ji vojak »za roko seže.« (89. verz) Vojakov dotik je šele tisti odločujoči dejavnik, ki spremeni vdovin pogled na stvari in jo vrne nazaj v življenje: njen jok se poleže, mili pogled se zabliska iz oči, spregovori, poskusi jed in srkne vino. Nameravani samomor mlade vdove, ki je gonilo dogajanja do 89. verza, se sprevrne v njeno hotenje po življenju, ki pelje dogajanje od tod naprej. 89. verz je postavljen na mejo dveh notranjih delov pesnitve. Tako zgrajena se Zoisova pesnitev drži načela tako imenovanega zlatega reza: razmerje celotne pesnitve proti prvemu delu je enako razmerju med prvim in drugim delom pesnitve. Zlati rez, »božansko« oblikovalsko načelo, naj bi v kompoziciji odražal notranjo enovitost in harmonijo: gre za »oblikovalsko načelo, ki je spočeto iz notranje nujnosti in kar najtesneje povezano z vsebino, ostaja radovednemu očesu opazovalca sramežljivo prikrito«; po tem načelu je zgrajeno tudi Horacijev *Pismo o pesništvu*. (Gantar 1993: 90-93) Razmerja v Zoisovi pesnitvi so: 144 : 89 = 89 : 55. Zois je svojo pesnitev oblikoval po strogih antičnih merilih lepega. Kakor Horacijev *Pismo o pesništvu* odraža na eni strani »izmaličeno podobo človeškega telesa, iznakaženega z različnimi disproporcijami [...], tako so po drugi strani proporcije *Epistule*, tj. proporcije zlatega reza, povzete po idealnem človeškem telesu«, saj je človek »tudi merilo umetnosti in poezije.« (Gantar 1993: 93) Tudi Zois v svoji pesnitvi upodablja izmaličeno človekovo telo

³³ Pri Petroniju je vdovino ravnanje deležno krohota samo pri mornarjih, medtem ko Lihias obsojajoče zmaje z glavo in pravi, da »[k]o bi bil namestnik pravičen, bi bil moral položiti možovo truplo nazaj v grob, žensko pa pribiti na križ.« (Petronij 1973: 129)

– umirajočo vdovo, razmršeno, shirano in bledo – ki ji zoperstavlja kompozicijsko merilo lepega.

Kakor je prevodu iz italijanščine Zois našel ustrezno verzno in kitično obliko, tako je tudi prevodu Bürgerjeve *Lenore* v skladu z nemško predlogo izbral silabotoničen verz (izmenjavanje jambskega osmerca in sedmerca) in posnel še kitično obliko (J8/7 AbAbCCdd):³⁴

◡—◡—◡—◡—	A	Iz težkih sanj, k' še dan ni siv,
◡—◡—◡—◡—	b	Alenka zaječala:
◡—◡—◡—◡—	A	O ljub' moj Jur, si mrt'v al živ,
◡—◡—◡—◡—	b	kak' dolg' bom žalovala?
◡—◡—◡—◡—	C	Pod Lavdonom ko čvrst pandur,
◡—◡—◡—◡—	C	nad Turka bil potegnil Jur,
◡—◡—◡—◡—	d	pa ne poslal besede,
◡—◡—◡—◡—	d	kak' jim kaj sreča prede.

(Cvetnik 1978: 233)

Poleg kitično nečlenjene poskočnice '*Letas kaže*' se je v Zoisovi rokopisni zapuščini ohranila še pesem *Planšar*, nagovor kmečkega fanta, ki je prišel pod okno svoje »dolinske« izbranke. Pesem, pisana v štirivrstični alpski poskočnici (Amf6/5 aBaB), je dramaturško premišljeno zgrajena: začetni klici se, ker se dekline odzove, sprevržejo najprej v dvom o dekletovi ljubezni, na koncu pa v fantovo jezo in zavrnitev dekleta:

³⁴ Zanimivo je, da se je Zois pri prevodu Castija in Bürgerja oblikovno držal predloge, a si je v obeh primerih dovolil nekatere vsebinske premike, ki naj bi dogajanje približali domačemu bralcu (mimogrede: Prešeren je Zoisov prevod *Lenore* poznal in si z njim pri svojem prevodu tudi nekoliko pomagal; Gspan 1978: 302). »Bürger je dejanje *Lenore* vložil v neposredno preteklost, v leto 1763 [balada je izšla deset let kasneje; op. P. S.], ko je bila končana 7-letna vojna med Avstriji in Prusi, Zois pa si ga je zamislil v naših krajih, in sicer okrog 1789 [Zoisov prevod je od opisovanih dogodkov prav tako oddaljen kakih deset let; op. P. S.], ko je Lavdon iztrgal Turkom Beograd« (Gspan 1978: 302). Podobno je dogajanje Castijeve *Mačke* najprej prestavil v čas Lavdonovega obleganja Beograda, nato pa ga še dodatno posodobil, postavil ga je med leti 1804 in 1806; »v drugi verziji [...] je Lavdona zamenjal s Črnim Jurijem Karadžem«, ki je takrat oblegal in zavzel Beograd, in sicer ne le zato, da bi časovno približal besedilo, temveč »morebiti tudi zato, da bi zabrisal asociacijo na *Lenoro*« (Gspan 1969: 27). Tudi pri izvorni obdelavi motiva efeške vdove je dogajanje iz Efeza prestavil na Kranjsko v sredino 17. stoletja, v čas, ko je po naših krajih deloval znameniti razbojnik Janez Košir, imenovan Kljukec (Gspan 1969: 161, 179).

Le bodi vesela,
 pozabim te rad,
 strupeno te dela,
 k' je pičil te gad.

(*Cvetnik* 1978: 232)

Izbira verzni in kitičnih izrazil (oktave za krajšo epsko pesnitev po motivu vdove iz Efeza, ljudske alpske poskočnice za upesnitev nagovora hribovskega kmečkega fanta prevzetni gospodični) priča o Zoisovem poznavanju problematike verzni in kitičnih izrazil ter o občutku za izbiro ustrezne verzne in kitične oblike upesnjeni vsebini. V kompoziciji *Efeške vdove* se kažejo Horacijevi vplivi na Zoisove poglede na pesništvo. Tako jezikovno kot vsebinsko, oblikovno in kompozicijsko gledano je Zois v duhoviti pesnitvi, ki govori o volji do življenja, ustvaril vrhunsko literarno umetnino, ki bi jo lahko postavili ob bok mojstrsko izdelanim Prešernovim pesniškim stvaritvam. Prevodi, ki se oblikovno držijo predloge, prav tako kažejo Zois kot premišljenega in veččega prevajalca. Zois se je s svojim, sicer majhnim ohranjenim pesemskim opusom izkazal za dobrega poznavalca tako tuje poezije kot domačih potreb, saj je neposredno ali posredno prinesel v slovensko poezijo tako laški enajsterec, ki se je kasneje usidral v nemški silabotonični, jamb-ski varianti, kot dve romanski kitični obliki (sektino in oktavo), ki sta se, zlasti slednja, obdržali v kanonu našega kitičnega repertoarja. Pomemben je tudi njegov prevod Bürgerjeve *Lenore*, ki pozneje s Prešernovim prevodom zaznamuje začetek slovenske umetne balade.

»Vendar pravjo in zna biti, da se ona dá sprostiti«:

Japljevi prevodi in izvirne pesmi

Japelj je ob prevodu *Svetega pisma* (skupaj s Kumerdejem) in ob ukvarjanju s književnostjo za cerkvene potrebe (pridige, cerkvene pesmi itn.) prevajal tudi duhovno (latinsko himniko, Akvinskega, Gellerta, Racina, itn.) in posvetno poezijo (štiri Hagedornove pesmi in eno Popovo), napisal pa je tudi štiri izvirne pesmi: v anakreontskem verzu kitično nečlenjeno odo Filipu Kobencu (*Na povikšanje tiga visoku rojeniga gospoda Filipa kneza Kobencelna itn.*), ki je tudi edina njegova tiskana posvetna pesem, in še tri kitično členjene pesmi, o katerih bo govor (*Oda na god ene mlade gospodične, Koku se na Krajnskimi prosu mane, Otročja postela na kmetih*).

Zanimivo je, pa zaradi radožive vsebine morda ne presenetljivo, da je bilo o Japljevih prevodih posvetnih pesmi (tudi prevodom duhovne lirike se ni godilo bistveno bolje) v literarni zgodovini sila malo govora. Znani naj bi prevodi v Japljevem času sicer bili, pač tistemu krogu, v katerem se je gibal, kasneje pa so tako pri literarni zgodovini, kaj šele pri ustvarjalcih, potonili v pozabo, omenjeni so bežno le tu in tam v kakšnem stavku (Barovič 1972/73: 5). Že Vodnik naj bi o njih sodil, češ, da si »[s] prevodi in posnemanjem [...] tako ali tako ne bi dalo nič pomagati.« (Barovič 1972/73: 5) Nekoliko več pozornosti je bilo namenjene Japljevim štirim izvirnim pesmim, objavil jih je Gspan v *Cvetniku* (1978: 224–9).

V vseh treh izvirnih, kitično členjenih pesmih je Japelj uporabil romarsko štirivrstičnico. Zanj je pobudo lahko dobil tako v cerkveni pesmi, ki jo je nedvomno zelo dobro poznal, kot v ljudskih pesmih, ki mu pa po tematiki, ki jo je upesnil v svojih izvirnih pesmih sodeč, tudi niso bile tuje. V tarnanju moža, ki mu žena rojeva otroka, on pa se grize zaradi stroškov, ki jih bo s tem imel (*Otročja postela na kmetih*) in v popisovanju radoživih pripetljajev fantov in deklet ob metju prosa (*Koku se na Krajskim prosu mane*) je uporabil najobičajnejšo štirivrstično obliko romarske kitiče, T8/7 aBaB:

—○—○—○—○	a	Ta deveti mesec teče,
—○—○—○—	B	kar sem se oženil jest,
—○—○—○—○	a	ena nova skrb me peče:
—○—○—○—	B	žena hoče se razlest.

(*Otročja postela na kmetih*; *Cvetnik* 1978: 228)

V *Odi na god ene mlade gospodične*, zajedljivi satiri na ošabno, posestniško damico in copatastega moža, ki bi ji v vsem, prav v vsem ustregel, pa je uporabil varianto romarske štirivrstičnice z dvema zaporednima rimama, T8/7 aaBB:

—○—○—○—○	a
—○—○—○—○	a
—○—○—○—	B
—○—○—○—	B

Naj od žene dobro misli,
de b lih švogre imel v čisli
in če nosi on roge,
naj to drugim ne pove.

Če dobodo otročiče,
al fantičke al deklīče,
naj mu bodo vsi lubī,
kakor de b njegov bili.

Kadar bodo stara baba
kumej lezli koker žaba,
naj jih dedec rad ima
in pomoč v nadlogi da.

(*Cvetnik* 1978: 225-226)

Romarsko štirivrstičnico, T8/7 aBaB, je uporabil Japelj tudi v prevodu Hagedornove *Der Zorn eines Verliebten*, ki jo je naslovil z *Jeza*; predloga ima drugačno razporeditev sicer enakih verzov: pri Hagedornu sta sedmerca na lihih, osmerca pa na parnih mestih (T7/8 AbAb). Barovičeva (1972/73: 9) sklepa, da je to napravil »najbrž zaradi zvočnosti in vpliva ljudske pesmi«.

— — — — —	A	Sie entblöſte Hals und Brust,
— — — — —	b	Mir der Knospe Druck zu zeigen:
— — — — —	A	Plötzlich hieß der Sitz der Lust
— — — — —	b	Mich und die Verweise schweigen.

(Hagedorn 1757b: 90)

— — — — —	a	To rekoč odgrne prsi
— — — — —	B	in pokaže kēj boli.
— — — — —	a	Zdaj se eden dalej mrzi,
— — — — —	B	če ga jeza še drži.

(*Od lubezni in vesela* 2006: 46)

Manjšo oblikovno svoboščino pri prevodu si je Japelj privoščil še v pesmi *Opravlanje* (*Die Verleumdung*), v duhoviti pesniški zabavljici o zbirki nadvse krepostnih deklet, ki si na ples niti pomisliti ne upajo in jim je odveč že dotik lastne sence, vendar pa se v dvovrstičnem refrenu vedno izkaže: »Vendar pravjo in zna biti, / da se ona da sprostiti.« Predloga je pisana v šestvrstičnih kiticah z izmenjavajočimi se trohejskimi osmerci in sedmerci z zaključnim rimanim dvostišjem, ki pa je pri Hagedornu iz dveh sedmercev, pri Japlju pa iz dveh osmercev:

—○—○—○—○	a	Flavia will nichts gestatten,
—○—○—○—	B	Was den Schein des Paarens hat;
—○—○—○—○	a	Und sie zürnt auf ihren Schatten,
—○—○—○—	B	Weil er ihr zu sehr sich naht.
—○—○—○—	ref (C)	Dennoch sagt und glaubet man,
—○—○—○—	ref (C)	dass man sie erbitten kann.

(Hagedorn 1757b: 57)

—○—○—○—○	a	Liza se z nje senco krega,
—○—○—○—	B	da je vse preblizu nje,
—○—○—○—○	a	ona se vsegá frbega,
—○—○—○—	B	kar na pare vkupaj gre.
—○—○—○—○	ref (c)	Vendar pravjo in zna biti,
—○—○—○—○	ref (c)	da se ona dá sprostiti.

(Od lubezni in vesela 2006: 44)

To po red obrnenu gospodinstvu (Der ordentliche Hausstand), humorna, na trenutke že kar cinična pesem o tem, kako se lepo ujemata pijani mož za bokalom v gostilni in njegova čedna žena, ki si družbo najde pri sosedu (ne pri sosed!), je zapisana v enaki kitični obliki kot *Opravlanje*, le da so vzglasi šibki, jambski, J9/8 aBaB ref (c) ref (c):

○—○—○—○—○	a
○—○—○—○—	B
○—○—○—○—○	a
○—○—○—○—	B
○—○—○—○—○	ref (c)
○—○—○—○—○	ref (c)

Die Nachmittags- und Abendstunden
 Bringt sie mit ihrem Nachbarn zu,
 Und wann die Nacht sich eingefunden,
 Befördert sie des Mannes Ruh.
 Ihr ganzes Haus- und Wirtschaftswesen
 Ist ordentlich und auserlesen.

(Hagedorn 1757b: 48)

Zvečer nu popoldanske čase
 s sosedom ona vkup tiči;
 al kakor hitro noč narase,
 pomaga možu, da zaspi.
 Tako se njena reč domača
 po redi prav lepu obrača.

(*Od lubezni in vesela* 2006: 41)

Tudi v četrtem prevodu Hagedorna, pesem ima v izvirniku naslov *Doris* (Japelj pa si je v prevodu izbral domače ime *Marjana*), je prevajalec v največji meri ohranil oblikovne značilnosti izvirnika. Pesem, tožba lepe Marjane, ki je dobila za moža »tako grdega dedca« in bi morala nasvet, kako naj se mu maščuje, poiskati pri izkušenejših starejših ženah (tako kot vse, ki jih možje pestijo), je pisana v osemvrstičnicah s prestopno rimanimi amfibraškimi deveterci in osmerci (Amf9/8 aBaBcDcD):

○—○○—○○—○	a
○—○○—○○—	B
○—○○—○○—○	a
○—○○—○○—	B
○—○○—○○—○	a
○—○○—○○—	B
○—○○—○○—○	a
○—○○—○○—	B

Was Doris aus Rache vollstreckt,
 Das hat mir noch niemand erzählt.
 Ihr lächelnden Schönen, entdeckt:
 Was hättet ihr selber gewählt?
 Ihr Mädchen, befraget die Frauen;
 Zwar sind sie geheim und gescheit:
 Doch manche verrät im Vertrauen
 Die Rache, die Weiber erfreut.

(Hagedorn 1757a: 89)

Kak' se je mašvalu to dete,
 še danas obeden ne ve,
 ve, lejpe ženice, povejte,
 kaj ve bi sturile samé?

Dekleta, le žen poprašajte,
 scer one vse skrivnu drže,
 al fletnu iz njim izmotajte,
 kaj one z mašvanja sturé.

(Svetina 2002: 127)

V rokopisu je ohranjen še en Japljev »posvetni« prevod, *Rondeau* Alexandra Popa. Za lažje razumavanje drobnega dvokitičnega pesniškega delca, ki je vzeto iz Popovih pisem Cromwellu, je dobrodošel komentar: »V njem [v rondoju; op. P. S.] pripoveduje, da se je včasih sramoval svoje majhnosti [...] Neka dama ga je zaradi te hibe zaničevala, a jo je zavrnil s tem rondojem.« (Barovič 1972/73: 10)³⁵

Pesem je torej dialog med majhnim moškim in žensko, ki se mu zaradi tega posmehuje. Refren »You know where« pa vpeljuje v popisovanje »majhnih reči« dvoumnost, katere pomensko rešitev bi nemara lahko iskali kje v glavi ali pa nemara celo kje nižje... Kitica je pisana v trohejskih sedmercih z zaporedno rimo AAAA in refrenom:

—○—○—○— A
 —○—○—○— A
 —○—○—○— A
 —○—○—○— A
 —○— ref.

You know, where you did despise
 (T'other day) my little eyes,
 Little legs, and little thighs,
 And some things of little size,
 You know where.

You, 'tis true, have fine black eyes,
 Taper legs, and tempting thighs,
 Yet what more than all we prize
 Is a thing of a little size,
 You know where.

(*The Poems of Alexandre Pope* 1963: III; prepis
 Popovega Rondeauja tudi v Japljevem rokopisu
 – glej Vire)

³⁵ Nastanku pa naj bi botrovala tudi nenavadna pesemska oblika, ki je Popa pritegnila (Barovič 1972/73: 10).

Japelj je namesto samih trohejskih sedmercev uporabil kombinacijo trohejskih osmercev in sedmercev, v prvi kitici prestopno rimanih (aBaB), v drugi zaporedno (aaBB), torej – podobno kakor že pri Hagedornovi *Der Zorn eines Verliebten* – variirano, na Kranjskem dobro znano obliko romarske štirivrstičnice (tu z refrenom):

Že vejš, kėj si zaničvala
 moje majhene oči,
 majhna stegna in stopala
 in več majhenih reči,
 vže vejš, kėj!

Ti scer fletno črno gledaš,
 ti me s hojo v srce ujedaš,
 al kar nam je bol ušeč,
 je še ena majhna reč,
 vže vejš, kėj!

(*Od lubezni in vesela* 2006: 47)

V nasprotju s prevodi, kjer je Japelj v skladu s predlogami uporabil več umetnejših kitičnih oblik, je njegova izvirna poezija ubirala utrjena pota romarske štirivrstičnice (v varianti s prestopno in parno zaporedno rimo). Japelj se je pri prevodih v glavnem držal predloge, razen kjer se mu je zdelo potrebno prevod oblikovno približati kitičnim oblikam, udomačenim v slovenski poeziji (dvakrat je v neskladju s tujejezičnim izvirnikom uporabil v prevodu nam najobičajnejšo obliko romarske štirivrstičnice s prestopno rimo), in s tem dodatno pomensko umestil prevod v naše kulturno okolje.

Vseskozi se Japelj kaže kot zelo dober poznavalec oblike in sila spreten v rabi jezika. Najbolj presenetljivo odkritje pa se ne skriva toliko v Japljevi oblikovni dovršenosti pesmi kot v njegovi izbiri predlog, ki se jih je odločil prevajati. Izbrane štiri Hagedornove in ena Popova pesem namreč na mestih kar pokajo od radožive življenjske energije, ki je nemalokrat precej erotičnega značaja. Ni torej čudno, da je prevode Japelj ohranil v rokopisu in so imeli vanje vpogled najbrž le njegovi prijatelji.³⁶ Izbor in obdelava Hagedorna in Popa, nenazadnje pa tudi nekatera mesta

³⁶ Zelo mamljiva, a nemara le preveč neverjetna bi bila ideja, da se je v Zoisovem krožku oblikovala misel na salon, kraj intelektualne in igre in debate, kakršni so bili tedaj še v modi (van Tieghem 1963: 59) in kamor bi Japljevi prevodi Hagedorna in Popa pa recimo izvirna *Oda na god ene mlade gospodične* nedvomno sodili.

v *Odi na god ene gospodične* in v pesmi *Kako se na Krajnskem proso mane* (vendar pri obeh v manjši meri) kažejo Japlja zelo hudomušnega, šegavega in radoživega.

»Zdej zapojmo, zdej ukájmo«: Linhartov dramski verz

Linhart je leta 1781 izdal pesniško zbirko *Blumen aus Krain*, ki je v celoti pisana nemško. Njegova verzifikacija v slovenskem jeziku pa so le pesemski vložki v komediji *Matiček se ženi*, ki je izšla leta 1790, in zapisi o prevodih italijanskih opernih arij,³⁷ ki jih je tako kot Zois pripravljajal za gostujoča italijanska gledališča.

Verzne in kitične oblike, ki jih je uporabljal Linhart, izhajajo iz dveh izhodišč – iz alpske poskočnice in romarske štirivrstičnice.

Pesemski vložek v 4. prizoru 2. dejanja *Matička* se začne s šestvrstičnico Amf6/5 aaBccB, ki je pravzaprav štirivrstična alpska poskočnica s podvojenima trohejskima osmercema (trostišje aaB je uporabil tudi Dev v *Belinu* v prvi ariji nimf):

		TONČEK:
◡—◡◡—◡	a	De polna plamena
◡—◡◡—◡	a	lubezen ognena
◡—◡◡—	B	razdjala me bo,
◡—◡◡—◡	c	de božec oparjen
◡—◡◡—◡	c	sem pičen, sem vdarjen,
◡—◡◡—	B	kaj morem za to!

(*Cvetnik* 1978: 254)

Trohejski ekvivalent (seveda z drugačnim nastankom, a podobnim razvojem) je šestvrstičnica T8/7 aaBccB, t. i. kitica *stabat mater*, v 4. prizoru 2. dejanja in v zaključnem, 18. prizoru 5. dejanja.³⁸ Pri Linhartu bi sicer grafična ureditev lahko napeljevala na misel, da gre pravzaprav za trivrstične sekvence T8/7 aaB, vendar replike, ki so šestvrstične in oklepajoča rima tretjega in šestega verza vedarle kažejo, da gre verjetno za šestvrstičnice:

³⁷ Ni znano, da bi bil kateri ohranjen.

³⁸ Podrobneje je opisana že v razdelku o Devovem *Belinu*, ki je to kitično obliko uporabil v drugi ariji nimf.

NEŽKA:

Brez zamere, vaša gnada!
Kar sem strila, nisem rada,
pak sem mogla – take smo!
Me dekliči in ženice
za moža in za petice
toku le se mujamo.

(*Cvetnik* 1978: 257)

Linhart je v 10. prizoru 4. dejanja uporabil še eno znano kitico, rabljeno zlasti v slovenski péti pesmi, šestvrstičnico iz trohejskih četvercev in sedmercev T₄/7 aaBccB:³⁹

NEŽKA:

Čast in hvala
vselej dala
njim se, vaša gnada, bo.
Ve, dekliči,
vi, fantiči,
le zapojte za manó.

(*Cvetnik* 1978: 255)

Linhart je uporabil v omenjenem prizoru kot repliko vseh nastopajočih kitico tudi prepolovljeno, kot trivrstični niz T₄/7 aaB:

VSI:

Čast in hvala
vselej dala
njim se, vaša gnada, bo.

(*Cvetnik* 1978: 255)

Poleg teh kitičnih oblik je uporabil Linhart še varianto romarske štirivrstičnice T₈/7 aaBB, in sicer v 4. prizoru 2. dejanja in 18. prizoru 5. dejanja:⁴⁰

³⁹ Tudi ta je natančneje opisana že pri Devu (arija Belina v opereti).

⁴⁰ Mimogrede za primerjavo: osemvrstična romarska kitica T₈/7 aBaBcDcD je tretja arija nimf v Devovem *Belinu*.

NEŽKA: To so sile, so težave!

GOSPA: Vejš, de fanteč ni brez glave.

NEŽKA: Nič ne marej, sej ni moj.

GOSPA: Le zapoj še, le zapoj!

(*Cvetnik* 1978: 254)

Dve repliki v 10. prizoru 4. dejanja je zapisal kot dvovrstičnici iz trohejskih osmercev (T8 aa), ki se lahko s prestopno rimo povežeta tudi v štirivrstičnico (T8 abab; 18. prizor 5. dejanja):

—○—○—○—○ a
—○—○—○—○ a

DVA FANTA:

De so strili nam vesele,
dopolnili naše žele.

—○—○—○—○ a
—○—○—○—○ b
—○—○—○—○ a
—○—○—○—○ b

TONČEK:

Žalostna je duša moja,
misli moje so v Lublani.

JERICA:

Tihu bodi, jest bom tvoja,
le ostani, le ostani!

(*Cvetnik* 1978: 256)

Glede na podobna verzna in kitična izrazila v Devovem *Belinu* in Linhartovem *Matičku* (v primerjavi z Devom so ta pri Linhartu enostavnejša in nekoliko manj raznovrstna) bi lahko sklepali, da je dramski verz v starejši slovenski posvetni literaturi obsegal stalne kitične obrazce, ki pa so morali biti zelo živo prisotni v pesmih, namenjenih petju. Ali se je Linhart zgledoval neposredno pri Devu ali kje drugje, je težko reči. Devovo opereto je gotovo poznal, saj so bile *Pisanice*, kjer je *Belin* izšel, v tiskani obliki precej razširjene med slovenskimi izobraženci tistega časa. A kakorkoli že, zelo verjetno sta tako Dev kot Linhart zelo dobro poznala tudi cerkveno umetno in zagotovo tudi ljudsko pesem, kjer so bile tovrstne kitične oblike pač železni repertoar.

Valentin Vodnik

NAJSTAREJŠA MONOGRAFSKA OBDELAVA Vodnikovega pesniškega dela, na katero je oprta pričujoča študija, je spis Ivana Grafenauerja *Valentin Vodnik – pesnik: analiza njegovega pesniškega razvoja in značaja* (1918). Grafenauer se obsežno loteva Vodnikovega pesniškega postopka: iz rokopisov je rekonstruiral nastanek nekaterih njegovih pesmi (*Vinske mušice*, *Iliria oživilena*), obravnava *Zadovolnega Krajncu* z vsemi njegovimi modifikacijami v različnih redakcijah, precej prostora namenja tudi obravnavi alpske poskočnice in njenih vplivov na metrično gradnjo drugih Vodnikovih kitic (1918: 124–127).

Naslednji, ki se je obsežneje ukvarjal s problematiko verza in kitičnih oblik pri Vodniku, je bil Jože Koruza. V monografiji *Značaj pesniškega zbornika Pisanice od lepbe umetnost* (1993) natančno obravnava Vodnikov prispevek v prvem slovenskem pesniškem almanahu. Razčlenjuje Vodnikove štiri verzifikacije iz tretjega letnika zbornika (*Prošna na Krajsko Modrino*, *Krajske Modrine žalovanje nad smrtjo Marije Terezije* [itn.], *Zadovolne Krajnc* in *Klek*), in sicer tako z oblikovnega kot tudi z vsebinskega gledišča, opiše tudi vplive na Vodnikove pesmi in njih nastanek. Koruza se je Vodnika loteval še večkrat.⁴¹

O slovenski verzni normi v času razsvetljenstva in v okviru tega seveda o Vodnikovem verzu je dosti pisal Tone Pretnar (1979; 1997a), o kvantitativni metriki v *Pisanicab* pa Miroslav Kravar (1979: 319–341).

O Vodnikovem *Zadovolnem Krajncu* je pred Koruzo pisal Fran Petrè (1969/70).

O Vodnikovem poznavanju Horaca⁴² in vplivih na njegove poglede v poeziji je objavil temeljito študijo Dušan Volgar (1961/62: 60–87), o Vodnikovem prevajanju pa Matej Rode (1991: 311–317).

⁴¹ Najobsežneje in najbolj monografsko v spremni študiji k Vodnikovemu *Izbranemu delu* (Vodnik 1970), o *Zadovolnem Krajncu* je objavil tudi samostojno razpravo (Koruza 1982/83), ki pa je vključena v monografijo o *Pisanicab* (1993).

⁴² Nedvomno je Vodnik Horaca in njegove nazore o pesništvu izredno dobro poznal, in sicer tako iz lastnega šolanja kot kasneje s Zoisovim posredovanjem (Gantar 1985: 56–7), v svoji knjižnici je imel tudi več izdaj Horacijevih pesmi (Voglar 1961/62: 85).

Pri delu pa sem si v veliki meri pomagal s Kosovo izdajo Vodnikovega *Zbrana del* (Vodnik 1988) in z Gspanovo izdajo Vodnikovih *Izbranih pesmi* (1958). Pri zapisu pesmi sem si v glavnem pomagal z njunimi transkripcijami. Dobrodošla pomoč so mi bila tudi poglavja iz Kosove *Primerjalne zgodovine slovenske literature* (1987), kolikor zadevajo Vodnikovo pesniško delo in vplive nanj. Uporabljal sem tudi Grafenauerjevo izdajo Vodnikovega *Izbranega dela* (Vodnik 1935).

Nekatera Vodnikova besedila, predvsem tista, ki so bila tiskana, sem transkribiral sam. V pomoč so mi bile nekatere faksimilirane izdaje Vodnikovega dela, *Pesme za pokušino*, ponatisnjene 1965, pa *Pesme Valentina Vodnika* (1997), ponatis *Velike pratike* (1996) in *Male pratike* (1986) pa *Pesmi za brambovce* (1809).

Učna leta: pesmi v *Pisanicab*

V tretjem letniku *Pisanic* (1781) je bila kot uvodna pesem v zbornik natisnjena Vodnikova *Prošna na Krajsko Modrino*. Pesem, »oda bolj po obliki kakor po vsebini« (Koruza 1993: 224), je pisana v sapfiški kitici.⁴³ Kitica je sestavljena iz štirih nerimanih verzov, treh sapfiških enajstercev in adonijskega verza:

— — — — — — — — —	x
— — — — — — — — —	x
— — — — — — — — —	x
— — — — —	x

Nemara je zglede zanjo Vodnik dobil iz Horaca, pri katerem je sapfična kitica eden od petih najbolj pogostih kitičnih obrazcev (prim. Gasparov 1996: 58–60). Zanimivo pa je, da Vodnik ni uporabil klasično nerimanih ali po zgledu nemškega ali italijanskega baroka zaporedno parno (aabb), prestopno (abab) ali oklepajoče (abba) rimanih verzov, ampak se je odločil za rime, »katerih razpored [...] je za sapfiško kitico precej neobičajen« (Gantar 1985: 52–54); trije sapfiški enajsterci so rimani z enojno rimo, četrti, adonijski verz prve kitice pa je rima z zadnjim verzom naslednje kitice (aaab; zadnji verz tretje kitice ostaja zaradi lihega števila kitic brez para); »[z]gled za prese- netljivo druženje antične metrične oblike in rima je mogel Vodnik najti v nemški baročno-klasicistični verzifikaciji, še verjetneje pa v cerkvenem pesništvu« (Koruza 1993: 221). Verzi v njej (kot tudi sicer v vseh Vodnikovih pisaniških prispevkih) so že v izraziti meri oblikovani po (silabo)toničnem principu (Kravar 1979: 334):

⁴³ To je antična kitična oblika, ki je ime dobila po pesnici Sapfo. Njene pesmi so »zložene [...] v metričnih obrazcih, katerih zametke je treba verjetno iskati v ljudskem pesništvu otoka Lesbosa« (Gantar, 1985: 48–49), pesničinega rojstnega otoka.

Druži se k men, krajnske Modrina d'žele, a
 jen zapejt prov čvrstu men daj povele; a
 stur se vredna v meni zažgati žele a
 pesem pejt krajnsko. B

(*Pisanice* 1977: 163)

Sapfiška kitica je v literaturi na Slovenskem prav v tistem času postajala priljubljena. Pojavila se je (prvič) v mnogojezičnem zborniku na čast grofu Janezu Filipu Kobencu, ki je izšel v Gorici leta 1779 (*Raccolta di composizioni e di poesie italiane, latine, francesi, friulane, tedesche, cragnoline, inglesi, greche ed ebraiche*), in sicer je odo slavljencu grofu Kobencu v (nerimanih) sapfiških kiticah spisal Andrej Jožef Lavrin (Rutar, 1894). Ker je bila pesem natisnjena, je čisto mogoče, da je prišla v roke tudi Vodniku in vplivala na njegovo izbiro istega kitičnega obrazca za *Prošno na Krajnsko Modrino*.

Istega leta, kot je izšel tretji zbornik *Pisanic* (1781), je tudi Anton Tomaž Linhart objavil pesniško zbirko *Blumen aus Krain*, kjer so tri pesmi, *An die Hoffnung*, *An den Traum* in *Kaligula's Leibpferd*, spisane v (nerimanih) sapfiških kiticah (Gantar 1985: 54). Malo kasneje, 1786, se je pojavil v Japljevih *Zbranib molitvah* (tokrat zaporedno parno rimanih verzih, aabb) sedemnajstkitični prevod 50. psalma (Gantar 1985: 54).

V tretjem zvezku *Pisanic* je Vodnik objavil še tri pesmi. Pravkar obravnavani *Prošni na Krajnsko Modrino* sledi od Vodnikovih pesmi *Krajnske Modrine žalovanje nad smrtjo Marije Terezije, premodne cesarice*. Trditve o njeni kitični strukturi sicer niso enotne, vendar vse težijo k ugotovitvi, da gre za (prosti) posnetek antičnih kitic (Gspan), da je mera daktilska (Scherber) oziroma da so verzi zapleteno sestavljeni iz različnih stopic in nihajo med kvantitativnim in toničnim principom verzne oblikovanja; po zapisu opažanj različnih raziskovalcev Koruza predlaga takole rekonstrukcijo metrične sheme kitice, ki je »[p]o značaju [...] blizu strofam korske lirike« (1993: 233–4):

— ∪ ∪ — ∪ ∪ — ∪ — ∪ ∪ — ∪ a
 — ∪ ∪ — ∪ — ∪ ∪ — ∪ b
 — ∪ ∪ — ∪ ∪ — ∪ — ∪ ∪ — ∪ a
 — ∪ ∪ — ∪ — ∪ ∪ — ∪ b
 — ∪ ∪ — ∪ ∪ — C
 — ∪ ∪ — ∪ ∪ — C
 — ∪ ∪ — ∪ (∪) — ∪ — ∪ (∪) — C

Koruza ugotavlja, da so 2., 4., 5. in 6. verz »zgrajeni po standardnem grškem verzem vzorcu z imenom 'hemiepes', ki ustreza polstičju pentametra [... v]zorec za prvi in tretji verz zamenjamo med standardnimi grškimi stihmi. Vse kaže, da ga je ustvaril Vodnik sam tako, da je v sapfičnem enajstercu zamenjal troheje z daktili, daktil pa s trohejem« (Koruza 1993: 234). Težava zaradi nedoslednosti po Koruzovem mnenju nastopa v zadnjem verzju, ki ga je Vodnik krajšal za en ali dva nenaglašena zloga, ni jasno, ali se je Vodnik »ravnal po kvantitativnih merilih in nadomeščal dva kratka zloga z dolgim ali po svoboščinah silabotonične verzifikacije« (Koruza 1993: 234).

Povzetim opažanjem se s svojega gledišča pridružuje tudi Kravar (1979: 334), ki meni, da se v pesmi »prosto posnema arhiloška strofa«. Za Arhiloha, grškega pesnika, s katerim povezujejo arhilohej (verz) in arhiloško strofo, pa je značilno, da je »poleg elegičnih distihov uvajal v lirično pesništvo tudi druge metrične oblike, predvsem razne jambске in trohejske verze« (jambski dimeter, imenovan mali arhilohej, jambski trimeter itn.), poleg tega so zanj značilne tudi »povezave dveh verzov različnih dolžin in različne metrične sestave« (Gantar 1985: 66). Z izrazom »arhilohovska kitica« pa Gantar označuje kitico, sestavljeno iz arhilohejev in raznih jambskih, daktilskih verzov oziroma Falajkovega enajsterca, gre za sapfiškemu enajstercu podoben verz, le da tu daktil sledi že prvemu, ne šele drugemu troheju (prim. Gantar 1985: 67, 73).

Tretje kitično členjeno Vodnikovo pesemsko besedilo v *Pisanicab* (prav tako v tretjem letniku, 1781) je, kot ga je označil Koruza (1977: 248), značajska vložnica *Zadovolne Krajnc*. Po številu kasnejših objav, zapisov in študij (Grafenauer 1918; Petrè 1969/70; Koruza 1982/83; Koruza 1993 itn.) sodi zagotovo med estetsko, idejno in sicer najbolj izčiščena Vodnikova pesemska besedila; nemara bi lahko celo rekli, da je prav *Zadovolne Krajnc* oblikoval zavest o alpski poskočnici kot kitični obliki, ki pri Vodniku prevladuje; Grafenauer (1918: 138) na primer govori o »tist[i] svoj[i] [Vodnikovi, op. P. S.] navadn[i] štirivrstičn[i] kitic[i]«.

Pesem je imela prvotno, v *Pisanicab*, podobo štirivrstičnice, sestavljene iz dveh zaporedno rimanih amfibraških dvostišij (Amf 12/11 aaBB):

— — — — — — — — — —	a	Men sonce iz straže hrovske gor pride
— — — — — — — — — —	a	in na Korotanu za hribe zajide,
— — — — — — — — — —	B	iz burjo me Štajerc pozimi hladi,
— — — — — — — — — —	B	iz jugam mi Lah polejt čelu puti.

(*Pisanice* 1977: 215)

Pesem je Vodnik še dvakrat objavil. Najprej v *Veliki pratiki (VP)* leta 1797, nato pa še leta 1806 v *Pesmah za pokušino*. Za ti dve objavi je Vodnik kitično podobo pesmi (vsebinske ne) dodobra preoblikoval: »[P]rvotno dolgo vrstico z zarezo v sredi in s samo eno, končno rimo je razdelil pesnik v dva verza in ju opremil z rimo tudi ob prvotni zarezi; iz četvero-vrstičnice je nastala tako osmerovrstična kitica« (Grafenauer 1918: 134). Objava v *Veliki pratiki* 1797 in v *Pesmah za pokušino* izkazuje takšno kitično zgradbo:

◡—◡◡—◡	a	Od straže hravaške
◡—◡◡—◡	b	men sonce gor pride,
◡—◡◡—◡	a	v vinograde Laške
◡—◡◡—◡	b	na večer zajide;
◡—◡◡—◡	c	z Beneškiga murja
◡—◡◡—	D	jug čelo potí,
◡—◡◡—◡	c	od Štajerjev burja
◡—◡◡—	D	per del' me hladí.

(*VP* 1797; Vodnik 1988: 28)

Iz dvanajst- in enajstzložnega amfibraškega verza je napravil torej šest- oziroma petzložen amfibrah, podvojil je število verzov (5. do 8. verz so takorekoč najpogostejša oblika štirivrstične alpske poskočnice) in s tem tudi rime: med prvotno zaporedno rimani dvostišji sta se zdaj obakrat vrinili še dve rimi, ki ju kot notranji rimi pesem prvotno ni imela. Tako preoblikovana pesem pa, kot pravi Koruza (1993: 253–4), ni dobila samo drugačnega značaja, ampak tudi pomen:

Ritem pesmi in njegov zvočni učinek [...] je v predelani pesmi povsem drugačen kakor v prvotni. Dolgi dvanajsterci in enajsterci so dopuščali veliko bolj sproščeno in naravno oblikovanje stavka [...] Zadovolne Krajnc [je] v *Pesmah za pokušino* na najmanjše sintaktične enote enakega obsega razdrobljeno besedilo, ki je prav toliko kot godčevski poskočnici blizu izcizelirani rokokojski pesniški igrački.

Drugačen pomen je pesmi izposlovalo tudi mesto objave:

[P]esem je najprej izšla v pratiki, periodični publikaciji, ki je bila namenjena najširšemu krogu bralcev, predvsem kmetom. [...] V prvotni obliki pa *Zadovolne Krajnc* ni bil namenjen kmečkemu bralcu, marveč višjim in zlasti srednjemu sloju. [...] gre bolj za hotenje bližanja ljudski pesmi, in sicer v tem smislu, da bo oblika kmetu čim bolj blizu, čim bolj domača, da bo zaradi nje pesem hitreje osvojil [...] V prvi redakciji pa je njena oblika še dlje od ljudske pesmi.« (Koruza 1993: 254–5)

Z izborom drugačne kitične podobe (bližje ljudski, godčevski verzifikaciji) naj bi torej v drugi objavi Vodnik hotel pesem približati bralcem *Pratike*.

Od kod torej Vodniku pobuda za izbiro prav tega verznega in kitičnega izrazila? Dolgi amfibraški dvanajsterec, kombiniran z enajstercem »kaže podobno zgradbo kakor kitice v Devovem prevodu druge in tretje pesmi Denisove pesnitve *Der Zwist der Barden* [...] Vodnikova kitica [je] povsem enaka enajsti kitici druge pesmi Devovega prevoda« (Koruza 1993: 238–9), temu vzorcu je Vodnikova pesem podobna še v nekaterih vsebinskih elementih (Koruza 1993: 252), kar dodatno potrjuje možnost, da bi se Vodnik utegnil zanj odločiti na pobudo Devove verzifikacije iz drugega letnika *Pisanic*. Osemvrstično varianto kitice, ki je »bila že dolgo znana v slovenskem duhovnem pesnjenju, najdemo jo tudi pri sodobnih nemških pesnikih« in v kateri je Vodnik pesem natisnil v *Pratiki* in *Pesmah za pokušino*, pa »je verjetno, da jo je [...] izbral zaradi ritmične podobnosti s poskočno štirivrstičnico med kranjskimi kmeti priljubljene godčevske verzifikacije« (Koruza 1993: 255).

Zadnje Vodnikovo pisaniško pesemsko besedilo, *Klek*, ki velja za »prvi pojav predromantične motivike in prvi primer 'folklorne balade' v slovenski književnosti«, kot jo označuje Pogačnik (Koruza 1993: 272), je zapisano v dvanajstih šestvrstičnih kiticah z izmenjavajočimi se trohejskimi osmerci in sedmerci: prvi štirje verzi kitice so rimani prestopno, zadnja dva, ki sta tudi semantično izpostavljena, pa zaporedno (aBaBCC):

– ◡ – ◡ – ◡ – ◡	a	Kader noč se s črnem krilam
– ◡ – ◡ – ◡ –	B	na us volne svejt sprosti,
– ◡ – ◡ – ◡ – ◡	a	mejsc se z bledem oblačilam
– ◡ – ◡ – ◡ –	B	čez plav firmament spusti.
– ◡ – ◡ – ◡ –	C	Takrat vešam dan je frek,
– ◡ – ◡ – ◡ –	C	de imajo jit na Klek.

(*Pisanice* 1977: 263)

Mogoče bi bilo, da je Vodnik obravnavano šestvrstičnico, katere izvor je iskati v francoski duhovni poeziji (Frank 1993: 468), poznal iz nemške baročne ali slovenske cerkvene pesmi, kjer je bila tudi znana (Koruza 1993: 233). Kot izobrazenec, ki mu francoščina ni bila tuja, bi lahko zgled dobil tudi neposredno iz francoske duhovne poezije. Morda pa si je obravnavano šestvrstičnico izbral tudi na podlagi leto pred izidom njegovega *Kleka* v drugem zvezku *Pisanic* objavljene Devove (desetkitične) *Pesmi na enega domačega bolteka*, ki je pisana v prav taki kitici.

Prve štiri Vodnikove izvirne kitično členjene pesmi, ki so bile vse objavljene 1781 v tretjem zvezku *Pisanic*, pa tudi kitično nečlenjena poslovilna pesem patru Marku Pohlinu, pisana v elegičnih distitih (objavljena je bila v prvem zvezku almanaha leta 1779), ki je pa tu zaradi nečlenjenosti na kitice nisem obravnaval, izkazujejo, da se je Vodnik v začetnih verzifikacijah oblikovno naslanjal na antične zglede (sapfiška kitica v *Prošni na Krajnsko Modrino* in zapletena kitica po grških vzorih v žalni odi za Marijo Terezijo) in na Devovo (prevodno) verzifikacijo (štirivrstičnica Amf12/11 aaBB v *Zadovolnem Krajncu* in nemara šestvrstičnica T8/7 aBaBCC v *Kleku*). Obravnavane štiri strofične oblike izkazujejo, da gre za dokaj učeno poezijo, saj zapletene kitice z dolgimi verzi pač niso bile primerne za široko občinstvo. Izjema je edino šestvrstičnica, uporabljena v *Kleku*, za katero Koruza (1993: 233) navaja, da je bila znana tudi že v slovenski duhovni (cerkveni) verzifikaciji. Domnevo, da so (zaradi pisaniškega vpliva) prve Vodnikove pesmi delovale kot poezija za načitanega bralca, potrjuje Vodnikova izbira kitičnega vzorca (in s tem preoblikovanje klavzul, skladnje) pri drugi, predelani različici *Zadovolnega Krajncu* 16 let po prvi objavi. Prvo, pisaniško obdobje Vodnikovega pesniškega ustvarjanja je torej zaznamovano (praviloma) z oblikovno zapletenimi, včasih morda malce okorno uresničenimi kitičnimi strukturami, ki jih je kasneje ali preoblikoval ali opustil.

Vodnik in Ramlerjeva poetika

Nesporno so na Vodnikovo poetiko v veliki meri vplivali Horacijevi pogledi na pesnjenje (Voglar 1961/62). Horaca priporoča Vodniku že Zois v svojem pismu z dne 20. marca 1794. Svetuje mu ga kot edini potrební zgléd in mu prerokuje, da se mu bo ob njem odprla pesniška žilica (prim. Pohlin – Zois itn. 1970: 19; *Vodnikov spomenik* 1859: 46).

Manj pozornosti je literarna veda posvečala odnosu Vodnika do druge poetike, ki jo omenja Zois v pismu Vodniku z dne 30. novembra 1795: »Veseli me, da ste v Batteuxu in Ramlerju odkrili vso pesniško logiko in tehnologijo.« (Pohlin – Zois itn. 1970: 55; prim. *Vodnikov spomenik* 1859: 60)

Gre za prevod in predelavo Batteuxove poetike, ki jo je v nemščino prestavil in dopisal filozof Karl Wilhelm Ramler. Poetika, ki nosi naslov *Uvod v lepe znanosti* (*Einleitung in die schönen Wissenschaften*), je prvič izšla leta 1758, 1774, v času Zoisovega in Vodnikovega dopisovanja, pa je bila natisnjena že njena četrta izboljšana izdaja. Štiri Ramlerjeve knjižice poetike so bile ob času nastanka torej dobro znane in popularne. Tudi ta poetika sloni na Horacu.

Del, ki je za naše razpravljanje še posebej zanimiv, je iz prve knjige, kjer govori Ramler o nemški verzni umetnosti:

Ker ne moremo vedeti, ali se vam bodo te lirske verzne oblike posrečile, so tu na ogled še nekatere kitice, zložene iz naših običajnih stopic, s pomočjo katerih boste zlahka iznašli nove. Ne glede na to, ali jih boste rimali ali ne, boste z njimi vedno dosegli blagoglasnost. (Ramler 1774: 168; prev. P. S.)

Na straneh 198 in 199 Ramler (1774) navaja šestnajst kitičnih zgledov, štirinajst štirivrstičnic, eno petvrstičnico in eno šestvrstičnico. Med zgledi navaja tudi naslednje kitične oblike:

10. zgled: J7/6 aBaB

Es eilt im wilden Kriege,	◡—◡—◡—◡	a
Der mit dem Tode droht,	◡—◡—◡—	B
Ein schneller Held zum Siege,	◡—◡—◡—◡	a
Und findet seinen Tod.	◡—◡—◡—	B

11. zgled: Amf6/5 aBaB

Den flüchtigen Tagen	◡—◡◡—◡	a
Wehrt keine Gewalt:	◡—◡◡—	B
Die Räder am Wagen	◡—◡◡—◡	a
Entfliehn nicht so bald.	◡—◡◡—	B

12. zgled: T7/6 AbAb

Welche Gottheit soll auch mir	—◡—◡—◡—	A
Einen Wunsch gewähren?	—◡—◡—◡	b
Unentschlossen irr' ich hier	—◡—◡—◡—	A
Zwischen den Altären.	—◡—◡—◡	b

Deseti zgled je kratka razvezana hildebrandska kitica, 11. zgled je alpska poskočnica, 12. zgled pa kratka razvezana vagantska kitica. Zanimivo je, da med kitičnimi oblikami navaja tudi alpsko poskočnico, eno od obeh izhodiščnih Vodnikovih kitičnih oblik. Pomembno in zanimivo pa je zlasti Ramlerjevo napotilo, naj vsak pisec sam izumi kitične oblike, v katerih bo zapisoval pesmi.

Naslednjo ugotovitev, ki je pomembna za Vodnikovo poetiko, zapiše Ramler v komentarju, potem ko navede izbranih 16 kitičnih obrazcev:

Dolge kitice iz osmih, desetih, dvanajstih verzov so bile do zdaj v nemški poeziji najbolj običajne; nemara zato, ker se naši prvi pesniki niso znali omejevati na krajše in istočasno niso hoteli zaobiti pravila, da je z vsako kitico misel zaključena. Naši novi pesniki si po zgledu Horaca in grških prednikov izbirajo po večini štirivrstične kitice, ker je to nemara mera našega diha in ker more uho napačno stavo kitice lažje zapopasti in obdržati in je zatorej toliko prej v stanu presojati podobnost z vsemi preostalimi kiticami. (Ramler 1774: 199–200; prev. P. S.).

Štirivrstičnica je torej kakor nalašč za piščevo uho Ramlerjevega in Vodnikovega (jezikovnega) prostora.

Iz Ramlerjevih priporočil in napotil torej izhaja Vodnikov pogled na kitično obliko: najbolj naraven je izbor štirivrstičnice, ki jo pesnik po lastni invenciji spreminja, preobrača in preoblikuje.

Z Ramlerjevo poetiko je povezana najbrž še ena Vodnikova odločitev. Glede na izjemno pestrost verznihih izrazil, je presenetljivo, kako izjemno malo uporablja Vodnik jambski meter. V Ramlerjevi poetiki sem naletel na stavek: »Jambski meter [... je] prav tako primeren za nemško gledališče kot nekoč za grško in rimsko.« (Ramler 1770: 161) Nekaj strani naprej se mu za jambski meter zapiše še izraz »gledališki jamb« (»theatralische[r] Jambus«). Mogoče se odgovor za tako izrazito nerabo jamba skriva prav v predpostavki, da je to dramski verz, dramskega besedila pa se Vodnik ni loteval.

Urjenje v formi: napisi za mesece

Epigrame oziroma napise za posamezne mesece je Vodnik objavljajl v *Veliki pratiki* za leti 1796 in 1797, v koledarskem delu. Oba »ciklusa« napisov je ponatisnil najprej v *Mali pratiki* za leto 1803, in sicer napise, objavljene v *Veliki pratiki* 1796 v koledarskem delu za tekoči mesec, one, ki so izšli leto kasneje, pa je zbral in jih objavil na koncu *Mali pratike*. Značilno je, da je dvovrstične kitice iz *Velike pratike* 1796 v *Mali pratiki* spremenil v štirivrstičnice. Tako oblikovane pa včasih jezikovno nekoliko popravljene je ponatisnil *Napise za mesece* tudi v *Pesmah za pokušino*.

Značilnost napisov za mesece v *Veliki pratiki* za leto 1796 so dvovrstične kitice, in sicer s precej dolgimi verzi (najkrajši je devetzložen), nasprotno pa se v naslednjem letniku pojavljajo po večini štirivrstičnice s krajšimi verzi (najkrajši je petzložni). Nemara bi v povezavi z Vodnikovo odločitvijo, da bo dvovrstičnice zamenjal s štirivrstičnicami, lahko razbrali vpliv Ramlerjeve poetike, ki je, kot smo omenili, zelo favorizirala štirivrstičnico.

Štiriindvajset napisov, ki jih je objavil v dveh letnikih *Velike pratike* in obeh kasnejših (mnogokrat tudi oblikovno) predelanih ponatisih, je Vodnik zapisal kar v devetindvajsetih različnih kitičnih oblikah. Iz vseh treh objav pravzaprav istih besedil, ki pa so se oblikovno včasih precej spremenila, se da lepo slediti razvoju Vodnikovega odnosa do kitice (in seveda tudi do verza).

Prvi postopek je prepolovitev dolgega verza, sestavljenega iz dveh različnih meril ali iz enega verznege vzorca z jasno nakazano težnjo po dvodelnosti, v dva verza. Napis za junij (*Rožencvet*), dvovrstičnica, ki ji je Vodnik prvotno (v *Veliki pratiki* za leto 1796) za verz izbral šestzložni amfibrah s trizložnim kretikom, je na primer razpadel v kasnejši objavi v *Mali pratiki* (in *Pesmah za pokušino*) v štirivrstičnico z dvema prestopno nanizanima amfibraškima šesterčema in dvema kretikoma:

Amf6+Kr3 AA > Amf6/Kr3 xAxA

◡—◡—◡—◡—	A	Lepoto da zemli toplu léjt',
◡—◡—◡—◡—	A	nedolžnost mladenčam rožnicvét.
		(Vodnik 1988: 21)
◡—◡—◡—	x	Lepoto da zemli
—◡—	A	toplo lét
◡—◡—◡—	x	nedolžnost mladenčam
—◡—	A	rožni cvét.
		(Vodnik 1988: 56)

V istem letniku *Velike pratike* sta še dva tovrstna primera. Napis za oktober (*Kozaprsk*) je sestavljen iz daktilskih četvercev z amfibraškima peterčema:

D4+Amf5 AA (VP 1796) > D4/Amf5 XAXA (MP 1803)

—◡—◡—◡—	A	Grozdje masti veseli Dolenc,
—◡—◡—◡—	A	sladki mošt voz' bogati Gorenc.
		(Vodnik 1988: 22)
—◡—	X	Grozdje masti
◡—◡—	A	veseli Dolenc,
—◡—	X	sladki mošt voz
◡—◡—	A	bogati Gorenc.
		(Vodnikova Mala pratika [1803] 1986)

Januar (*Prosenec*) pa ima verz sestavljen iz dveh različno dolgih daktilskih polstišij:

D4+D7 AA (VP 1796) > D4/D7 XAXA (MP 1803)

—○○— —○○—○○—	A	Kratek je pust, ročno pobašte žene;
—○○— —○○—○○—	A	kratek je ples, kvatre zakonske dolgé.

(Vodnik 1988: 21)

—○○—	X	Kratki je pust
—○○—○○—	A	ročno pobašte žené,
—○○—	X	kratki je ples,
—○○—○○—	A	kvatre zakonske dolgé.

(Vodnik 1988: 55)

Štirvrstičnico Vodnik napravi iz dvovrstičnice tudi z delitvijo enotnega dolgega verza v dva enako ali različno dolga nova verza. Iz amfibraškega enajsterca je napravil štirvrstičnico z dvema zaporedno izmenjavajočima se amfibraškima šesticema in petercema – alpsko poskočnico. Tak postopek je uporabil med drugim v napisu za mesec avgust (*Velki srpan*):

Amf11 AA (VP 1796) > Amf6/5 xAxA (MP 1803)

○○○○—○○—○○—	A	Okradejo ajdo nedolžni tatjé,
○○○○—○○—○○—	A	nanosjo čbelárjem debele mošné.

(Vodnik 1988: 22)

○○○○—	x	Okradejo hajdo
○○○○—	A	nedolžni tatjé,
○○○○—	x	nanosjo čbelárjem
○○○○—	A	debele mošné.

(*Vodnikova Mala pratika* [1803] 1986)

Dvovrstičnico iz dveh amfibraških dvanajstercev je razpolovil na štiri amfibraške šesterce (*VP 1796, Mali srpan*, Amf112 aa > MP 1803, Amf 6 xaxa), daktilski enajsterec pa na polstišje iz daktilskega peterca in amfibraškega šesterca (*VP 1796, Svičan*, D11 aa > MP 1803, D5/Amf6 xaxa).

Zelo zanimivo pa na polstičji razpade daktilski deseterec. Napis za marec (*Sušec*) je v *Mali pratiki* štirivrstičnica z izmenično postavljenima daktilskim petercem in daktilskim četvercem:

D10 AA (VP 1796) > D6/4 x'Ax'A (MP 1803)

—○○—○○—○○—	A	Trte se jokajo, preden rodé,
—○○—○○—○○—	A	kter' ga pit hočejo, naj se poté.

(Vodnik 1988: 21)

—○○—○○	x'	Trte se jokajo
—○○—	A	predno rodé;
—○○—○○	x'	kir vin pit hočejo
—○○—	A	naj se poté.

(Vodnik 1988: 55)

Napis za april (*Mali traven*), ki je bil prvotno prav tako zapisan v dveh daktilskih desetercih, pa je razpadel na petzložne verzice: petzložnemu daktilu sledi petzložni amfibrah (—○○—○○—○○— > —○○— + ○—○○—):

D10 AA (VP 1796) > D5/Amf5 xAxA (MP 1803)

—○○—○○—○○—	A	Jablane, hruške in druge cepé
—○○—○○—○○—	A	cepi v mladosti za stare zobé.

(Vodnik 1988: 21)

—○○—○○	x	Jablane, hruške
○—○○—	A	in druge cepé
—○○—○○	x	cepi v mladosti
○—○○—	A	za stare zobé.

(Vodnik 1988: 55)

Drug Vodnikov postopek preoblikovanja kitične strukture je zamenjava metričnega obrazca. Napis za september (*Kimovc*), ki je v *Veliki pratiki* za leto 1796 sestavljen iz dveh verzov z mešano metrično strukturo (jamskemu petercu sledi amfibraški osmerek), je v *Mali pratiki* za leto 1803 zapisan v obliki alpske poskočnice. Vodnik je prvotni jamski peterec prvega polstičja zamenjal z amfibraškim šestercem in verz skrajšal za dva zloga:

J₅+Amf₈ AA (VP 1796) > Amf₆/5 xAxA (MP 1803)

∪—∪—∪ ∪—∪—∪—∪—∪— A Tarice štrukle, pogačo, potico jedó,
 ∪—∪—∪ ∪—∪—∪—∪—∪— A lanovi Krajncam rumene cekine nesó.

(Vodnik 1988: 22)

∪—∪—∪—∪ x Tarice pogačo
 ∪—∪—∪— A potico jedó,
 ∪—∪—∪—∪ x lanovi Slovincam
 ∪—∪—∪— A cekine nesó.

(Vodnik 1988: 56)

Pri napisu za december (*Gruden*) je obdržal isto število zlogov, a je verz v *Mali pratiki* metrično preoblikoval: jambski četverec s trohejskim šestercem je zamenjal s trohejskim desetercem; v tej kitici prvotne dvovrstičnice ni menjaval s štirivrstičnico, ampak je ohranil dvovrstičen zapis:⁴⁴

J₄+T₆ aa (VP 1796) > T₁₀ aa (MP 1803) > T₈ aa (PP)

∪—∪— —∪—∪—∪ a
 ∪—∪— —∪—∪—∪ a

 —∪—∪—∪—∪—∪ a
 —∪—∪—∪—∪—∪ a

Če boš po zim' klobas suhjih hranil,
se boš polejt muham lahko branil.

(Vodnik 1988: 22)

Kir pozim klobase suhe hrani,
se poleti lahko muham brani.

(*Vodnikova Mala pratika* [1803] 1986)

Kir po zim klobase hrani,
se poletu muham brani.

(Vodnik 1988: 57)

⁴⁴ Verz prvega zapisa bi bilo mogoče interpretirati tudi kot D₄+Amf₆.

Tudi pri novembrskem štirivrstičnem napisu (*Listovgnof*) iz *Velike pratike* za leto 1797 je v *Mali pratiki* (1803) ohranil število zlogov, vendar je drugi verz metrično spremenil:

Amf₃+D₅/T₇ aaBB (VP 1797) > T8/7 aaBB (MP 1803)

◡—◡ —◡◡—◡	a	Na sonce svetga Martina
◡—◡ —◡◡—◡	a	prihaja velika zima.
—◡—◡—◡—	B	Deslih dobro začne gret,
—◡—◡—◡—	B	je le vendar babje lét.

(Vodnik 1988: 27)

—◡—◡ —◡—◡	a	Na sonce svetga Martina ⁴⁵
—◡—◡—◡—◡	a	pride rada huda zima;
—◡—◡—◡—	B	deslih začne dobro gret,
—◡—◡—◡—	B	je li tri dni babje lét.

(Vodnik 1988: 60)

Sprememba metrične podobe kitice je večkrat pogojena z zmanjšanjem števila zlogov (enkrat samkrat verz za zlog podaljša, in sicer v napisu za februar, *Svičan*: MP 1803, T8/7 aaBB > PP 1806, T7 AABB). V napisu za november (*Listovgnof*) je iz prvotnega amfibraškega deveterca (VP 1796) ob izpustu začetnih nenaglašene in naglašene zloga dobil kitico v anapestnem sedmceru (MP 1803). Zanimivo je tudi, da je malo prej predstavljeni zapis za december, ki ima v *Mali pratiki* še podobo trohejskega deseterca, v *Pesmih za pokušino* skrajšal še za dva zloga in napis zapisal v trohejskem osmceru. Tudi napisu za februar (*Svičan*), ki mu je v *Veliki pratiki* za leto 1797 izbral kitico z zaporedno rimanima trohejskima osmcerema in sedmcerema, je kasneje, tokrat v šele v *Pesmih za pokušino*, osmerca skrajšal za nepoudarjen zlog na koncu (VP 1797, T8/7 aaBB > PP 1806, T7 AABB).

V *Veliki pratiki* za leto 1797 je napis za oktober (*Kozaprsk*) pisan v zaporedno podvojenih dveh trohejskih osmcerih in dveh trohejskih sedmcerih (aaBB), v *Mali pratiki* za leto 1803 skrajšal za začetni poudarjeni zlog in dobil kombinacijo jambškega sedmcerca in šesterca (aaBB):

⁴⁵ V tem primeru lahko interpretiramo verz kot trohejski osmrec, ki v realizaciji odstopa od sheme.

T8/7 aaBB (VP 1797) > J7/6 aaBB (MP 1803)

—○—○—○—○	a	K'der žerjov leti na tuje,
—○—○—○—○	a	se nam zima prbližuje.
—○—○—○—	B	Vsaj letó je v pratki res,
—○—○—○—	B	če lažâ je dosti vmes.

(Vodnik 1988: 27)

○—○—○—○	a	Žerjav leti na tuje,
○—○—○—○	a	se zima prbližuje;
○—○—○—	B	saj to je v Pratki res,
○—○—○—	B	če dost lažâ je vmes.

(Vodnik 1988: 60)

Vse kaže, da je Vodnikovo iskanje najustrežnejšega verznega in kitičnega izrazila doseglo zadani cilj prav v tretjem letu izhajanja *Velike pratike*. Dolge verze in zaradi tega okorne kitične tvorbe, ki jih očitno ni privzel za svoje, je v namreč v *Veliki pratiki* za leto 1797 (tudi ali pa zlasti zaradi zgledov in napotil v Ramlerjevi poetiki) zamenjal z gibčnejšimi štirivrstičnicami s krajšimi verzi (ob štirivrstični varianti alpske poskočnice, kakor jo je zapisal v iz *Pisanic* predelani varianti *Zadovolnega Krajnca*, se pojavi tudi romarska kitica – obe kitični izrazili, ki ju je kasneje precej uporabljal v daljših pesmih). Značilno je, da je večino napisov za mesece iz tega letnika *Velike pratike* ponatisnil v *Mali pratiki* za leto 1803 nespremenjene, kar priča o njihovi pesniku ustrezni oblikovni (in seveda tudi vsebinski) urejenosti, kar se pa za dvovrstične napise iz *Velike pratike* za leto 1796 ne bi dalo reči, saj jih je pravzaprav vse predelal tako, da je dolge verze razbil na dva stiha, pa še ta je velikokrat za kakšen zlog skrajšal. Vodnikovo iskanje ustreznega verznega in kitičnega izrazila, ki se je začelo v *Pisanicab* s posnemanjem grških oblik in Devovih izvornih in prevodnih verzov, se je izkristaliziralo šele v *Veliki pratiki* za leto 1797, medtem ko zaznamuje *Velika pratika* za leto 1796 prehod: dolge, nemalokrat iz različnih meril grajene, sicer razvidno silabotonične verze je Vodnik kasneje preoblikoval na način, kakor ga je uveljavil v pratiki leto kasneje (štirivrstične kitice s krajšim verzim izrazilom).

RAZPREDELNICA I: METRIČNA PODOBA NAPISOV ZA MESECE V VP 1796
IN NJIHOVO SPREMINJANJE V MP 1803 IN PP 1806.

	<i>VP 1796</i>	<i>P 1803</i>	<i>PP 1806</i>
jan	D4+D7 AA	D4/7 XAXA	D4/7 XAXA
feb	DII aa	D5/Amf6 xaxa	D5/Amf6 xaxa
mar	DIO AA	D6/4 x'Ax'A	D6/4 x'Ax'A
apr	DIO AA	D5/Amf5 xAxA	D5/Amf5 xAxA
maj	AmfII AA	Amf6/5 xAxA	Amf6/5 xAxA
jun	Amf6+Kr3 AA	Amf6/Kr3 xAxA	Amf6/Kr3 xAxA
jul	AmfI2 aa	Amf6 (?) xaxa	AmfI2 aa
avg	AmfII AA	Amf6/5 xAxA	Amf6 xaxa
sep	J5+Amf8 AA	Amf6/5 xAxA	Amf6/5 xAxA
okt	D4+Amf5 AA	D4/Amf5 XAXA	D4/Amf5 XAXA
nov	Amf9 aa	An7 aa	An7 aa
dec	J4+T6(?) aa	TIO aa	T8 aa

RAZPREDELNICA 2: METRIČNA PODOBA NAPISOV ZA MESECE V VP 1797
IN NJIHOVO SPREMINJANJE V MP 1803 IN PP 1806.

	<i>VP 1797</i>	<i>MP 1803</i>	<i>PP 1806</i>
jan	T8/7 aBaB	T8/7 aBaB	T8/7 aBaB
feb	T8/7 aaBB	T8/7 aaBB	T7 AABB
mar	D6/5 AbAb	D6/5 AbAb	D6/5 AbAb
apr	D5/4 aaBccB	D5/4 aaBccB	D5/4 aaBccB
maj	T7 AABB	T7 AABB	T7 AABB
jun	JII aa	JII aa	JII aa
jul	T7/8 AAbb	T7/8 AAbb	T7/8 AAbb
avg	T7/8 AAbb	T7/8 AAbb	T7/8 AAbb
sep	T7/8 AAbb	T7/8 AAbb	T7/8 AAbb
okt	T8/7 aaBB	J7/6 aaBB	J7/6 aaBB
nov	Amf3+D5/T7 aaBB	T8/7 aaBB	T8/7 aaBB
dec	T7/8 AAbb	T7/8 AAbb	T7/8 AAbb

»Vodnikov spominek«: alpska poskočnica in romarska kitica

Zdi se, da tvorijo podobo Vodnika-pesnika v naši zavesti predvsem nekatere pesmi, ki sta jih literarna zgodovina s kritiko, predvsem pa pedagoška praksa⁴⁶ postavljali v ospredje, na primer *Pesma na moje rojake*, *Zadovolne Krajnc*, *Vršac*, tri basni (*Kos inu sušic*, *Sraka inu mlade*, *Nemški inu krajnski kojn*), oda *Ilirija oživljena* in *Moj spominek*.

⁴⁶ V osnovnošolskih berilih se najdejo nemara tudi še kakšne Vodnikove uganke.

ALPSKA POSKOČNICA. Omenil sem že, da je *Zadovolne Krajnc*, ki ga je Vodnik objavil v drugem letniku *Pisanic* (1781), pisan v štirivrstičnih kiticah, ki so v kasnejših redakcijah zapisane kot osemvrstičnice, pri čemer je drugi del kitice (4.–8. verz) tudi navzven dobil podobo najbolj priljubljene oblike alpske poskočnice Amf6/5 aBaB.

Pesmo na moje rojake pa je Vodnik prvič objavil v *Veliki pratiki* za leto 1795. To je sploh Vodnikova prva pesem, objavljena po *Pisanicab*. Pisana je v treh štirivrstičnicah, kjer se prepletajo amfibraški deveterec ter daktilski peterec s četvercem po naslednjem zaporedju:

◡—◡◡—◡◡—◡	a	Imaš za uk zbrisano glavo,
◡—◡◡—◡◡—◡	a	prov čedno in trdno postavo;
—◡◡—◡ —◡◡—	B	sreča te iše, vum ti je dan,
—◡◡—◡ —◡◡—	B	najdel jo boš, če nisi zaspan.

(Vodnik 1988: 19)

Pesem je doživela (rahlo vsebinsko in predvsem oblikovno) predelavo – Vodnik jo je v *Pesmah za pokušino* objavil kot šestvrstičnico: začetna amfibraška deveterca je obdržal, tretji in četrti verz pa je na meji daktilskih stopic razbil v štiri verze:

◡—◡◡—◡◡—◡	a	Za uk si prebrisane glave,
◡—◡◡—◡◡—◡	a	pa čedne nu trdne postavice;
—◡◡—◡	x	iše te sreča,
—◡◡—	B	um ti je dan,
—◡◡—◡	x	najdel jo boš, ak
—◡◡—	B	nisi zaspan.

(Vodnik 1988: 49)

Postopek, ki ga je uporabil pri ponovni redakciji *Pesme na moje rojake*, je isti, kot ga je uporabil pri že v *Zadovolnem Krajncu* iz *Pisanic*: v obeh primerih je polstičja razbil na samostojne verze in s tem povečal kitični obseg. Kar je predvsem pomembno za naše razpravljanje, pa je, da je drugi del kitice obakrat zapisal kot alpsko poskočnico. V *Zadovolnem Krajncu* z izmenjavajočim se amfibraškim šestercem in petercem, v *Pesmi na moje rojake* pa z izmenjavajočim pet- in štirizložnim daktilom, ki je pravzaprav amfibrah brez anakruze. Alpska poskočnica je bila, kot že rečeno, prvotno péta oziroma plesna pesem in je zato mogočih več realizacij (npr. anakruza, tj. predtakt, ni obvezna), od tod tudi več možnih variant iste kitične oblike (prim. Grafenauer 1918: 124–5; Vodušek 1959: 61–8).

V enakih kiticah sta zapisana tudi znamenita Vodnikova oda *Ilirija oživilena*, ki jo je dal prvokrat natisniti v učbeniku *Pismenost ali gramatika za prve šole* leta 1811, ponatisnjena pa je bila istega leta še v listu Ilirskih provinc *Télégraphe officiel*, in *Moj spominek*, ohranjen v rokopisu in posthumno objavljen v drugem zvezku *Krajnske čbelice* 1831, nato pa še v izboru iz leta 1840. Znamenita zadnja kitica govori o nesmrtnosti Vodnikovih pesmi:

Ne hčere ne sina
po meni ne bo,
dovolj je spomina:
me pesni pojó.

(Vodnik 1988: 129)

V slednjem primeru se pojavlja prestopna rima tudi v obeh lihih verzih (aBaB). In če bi pri vseh prej naštetih pesmih s precejšnjo verjetnostjo lahko zagovarjali domnevo, da je Vodnik pravzaprav le prepolovil dolgi amfibraški enajsterec (ohranil je samo prvotno rimo, ki se v novi preobleki pojavi na koncu obeh sodih verzov), pa bi pri *Mojem spominku* lahko sklepali, da gre že za tip kitice, katere podoba se razvojno odmika od prvotnega dolgega amfibraškega verza in se naslanja že na štirivrstično obliko kitice, ki jo dopolni še z rimami v prvem in tretjem verzu.

Obe obliki alpske poskočnice (z anakruzo in brez nje) stojita torej na samem začetku Vodnikove pesniške poti, in sicer zapisani sprva kot dvostišje sicer štirivrstične kitične oblike. Oba kitična obrazca skupaj s kasnejšo redakcijo zaradi primerjave še enkrat navajam v celoti:

○—○—○—○—○—○—○—○	a
○—○—○—○—○—○—○—○	a
○—○—○—○—○—○—	B
○—○—○—○—○—○—	B

(*Zadovolne Krajnc; Pis* 1781)

○—○—○—○—○—	a
○—○—○—○—○—	a
—○—○—○—○—	B
—○—○—○—○—	B

(*Pesma na moje rojake; VP* 1795, tu brez naslova)

Kasneje sta razvezani v štirivrstičnico, ki je seveda ostala del kitice:

∪—∪∪—∪	a
∪—∪∪—∪	b
∪—∪∪—∪	a
∪—∪∪—∪	b
∪—∪∪—∪	c
∪—∪∪—	D
∪—∪∪—∪	c
∪—∪∪—	D

(*Zadovolne Krajnc; PP*)

∪—∪∪—∪∪—∪	a
∪—∪∪—∪∪—∪	a
—∪∪—∪	x
—∪∪—	B
—∪∪—∪	x
—∪∪—	B

(*Pesma na moje rojake; PP*)

Najbrž torej ne more biti naključje, da je prav ta kitična oblika v največji možni meri zaznamovala celotno Vodnikovo pesniško delo. Nista pa se omenjeni varianti istega kitičnega obrazca pojavljali le v »čisti« obliki. Vplivali sta na nastanek cele vrste kitičnih oblik, ki se od omenjenih variant odmikajo v večji ali manjši meri.

Amfibraško enajstersko dvostišje (Amf11 AA) najdemo že v napisih za mesece v *Veliki pratiki* za leto 1796 (maj, avgust). V kasnejši redakciji sta zapisa štirivrstična (Amf6/5 xAxA):

∪—∪∪—∪	x
∪—∪∪—	A
∪—∪∪—∪	x
∪—∪∪—	A

Napis za avgust je v končni redakciji v PP zapisan kot štirivrstičnica iz samih amfibraških šestercev (Amf6 xaxa):

○—○—○	x
○—○—○	a
○—○—○	x
○—○—○	a

Napis za julij v *Veliki pratiki* za 1796 je iz dveh amfibraških dvanajstercev, ki sta v *MP* za 1803 razpadla na štiri amfibraške šesterce. V rokopisnih ugankah za *Pratiko* (št. 40 in 41), je tudi ohranjeno amfibraško šestersko dvostišje.

Napisa za marec in april v *VP* za leto 1796 sta dvovrstičnici iz daktilskih desetercev (amfibraški enajsterec brez anakruze):

—○—○—○—○—	A
—○—○—○—○—	A

Prvi je v kasnejši redakciji zapisan kot D6/4 x'Ax'A:

—○—○—○	x'
—○—○—	A
—○—○—○	x'
—○—○—	A

Drugi je zapisan v D5/Amf5 xAxA:

—○—○—○	x
○—○—○—	A
—○—○—○	x
○—○—○—	A

Variant alpske poskočnice je še mnogo, tako štirivrstičnih kot pet-, šest- in osemvrstičnih. Opisane so v *Kitičnem repertoarju*.

ROMARSKA ŠTIRIVRSTIČNICA. Tudi večina pesmi iz preostale skupine (*Vršac*, tri basni) je verjetno bila, tako kot tudi že večina prej omenjenih (npr. *Zadovolne Krajnc*, *Na moje rojake* in *Ilirija oživljena*), objavljena na začetkih Vodnikove pesniške poti.

Prvič zapiše romarsko kitico kot del šestvrstičnice v pesmi *Klek*, objavljeni v tjem letniku *Pisanic* 1781: prvim štirim verzom, ki imajo podobo romarske kitice, sta dopisana še dva zaporedno rimana trohejska sedmerca. Kitica ima torej takšno zgradbo: T8/7 aBaBCC.

Basen *Kos inu brezen* je po časovnem zaporedju druga daljša Vodnikova pesem, pisana v romarskih štirivrstičnicah. Objavljena je bila v *Mali pratiki* za leto 1798. Leto pred tem pa je Vodnik v tej kitični obliki v *Veliki pratiki* objavil enokitični napis za januar.⁴⁷

O *Mali pratiki*, kjer je bila leta 1798 objavljena omenjena basen, za leta 1799 do 1802 ter leti 1804 in 1805, ko je izšla zadnjič, ni podatkov, ker se ni našel do zdaj še noben ohranjen izvod, vendar je Vodnik

[v]erjetno [...] v vsaki pratiki natisnil po kako svojo pesem, kakor je v prvi 'pravlovca' *Kos inu Brezen (Kos inu Sušic)*, v tisti za leto 1803 pa ponatis obojih napisov za mesce iz *Velike pratike* [...] Najbrž so bile to že basni *Petelinca, Sraka inu mlade, Nemški inu krajnski kojn*, pesem *Plesár* in voščilni epigrami za leta 1799, 1800, 1801 in 1802, ki so ponatisnjeni v *Pesmah za pokušino*. (Koruza 1970: 125)

Vse omenjene pesmi imajo torej enako kitično zgradbo, štirivrstičnico, sestavljeno iz prestopno rimanih trohejskih osmercev in sedmercev (T8/7 aBaB), ki se je v naši literarni vedi prijelo ime romarska kitica:

—○—○—○—○ a
—○—○—○— B

—○—○—○—○ a
—○—○—○— B

Kos prepeva, gnezdo znaša,
lepi sušec gori gre,
nasmajoči kosa praša:
Poješ tako zgodi že?

(*Kos inu Sušic*; Vodnik 1988: 67)

Nemški kojn slovenmu reče:
Brate kaj medliš na cest'?
Ti li noga, glava neče,
al se teb ne lubi jest?

(*Nemški inu krajnski kojn*; Vodnik 1988: 70)

⁴⁷ Pa še napisi za nekatere druge mesece so pisani v nekoliko modificiranih romarskih kitičah: drugačen je razpored verzov in rim - T7/8 AAbb in T8/7 aaBB.

Pobudo za to kitično obliko (ki jo je prvič uporabil v pesmi *Klek*, objavljeni v drugem letniku *Pisanic*, in sicer kot del šestvrstičnice T8/7 aBaBCC, nato kot štirivrstičnico prvič v *VP* za leto 1797) je Vodnik najverjetneje dobil v slovenskih cerkvenih pesmih, ki jih je kot duhovnik nedvomno dobro poznal.

Je pa pri Vodniku poleg alpske poskočnice tudi romarska kitica botrovala nastanku nekaterih novih kitičnih oblik, a v neprimerno manjši meri.

Z zamenjanim vrstnih redom verzov se je večkrat pojavila v napisih za mesece, objavljenih v *VP* za leto 1797: T7/8 AAAb (napisi za julij, avgust, september, december):

-○-○-○-	A
-○-○-○-	A
-○-○-○-○	b
-○-○-○-○	b

Kot T8/7 aaBB v napisih za februar, oktober ali november (ta v *MP* 1803):

-○-○-○-○	a
-○-○-○-○	a
-○-○-○-	B
-○-○-○-	B

Izbor romarske štirivrstičnice, zlasti pa alpske poskočnice, na izbor katere pa bi ob številnih zgledih iz domače poezije lahko odločilno vplival tudi Ramler s svojo poetiko, je imel pri Vodniku daljnosežne posledice. Zlasti alpska poskočnica oziroma amfibrah in širše gledano ostala trizložna merila mu služijo kot izhodišče za obsežno eksperimentiranje s kitično formo. Številni Vodnikovi eksperimenti sicer niso imeli nadaljevalca, so pa po romarski kitici in alpski poskočnici zagotovo pomagali utrditi položaj štirivrstičnice v slovenski posvetni poeziji nasploh.

Kitice v sorodstvu: uganke

Ob epigramatičnih, poučnih napisih za mesece je Vodnik v *Veliki*, potem pa tudi v *Mali pratiki* natisnil besedila še enega didaktičnega žanra – uganke. Večina jih je zapisanih v prozi, nekatere pa so tudi verzificirane. Petdeset verzificiranih uganek se je ohranilo v Vodnikovem rokopisnem gradivu za *Pratiko*.

Značilno je, da so pisane v enostavnih kiticah s kratkimi (pogosto tudi s trizložnimi) verzi. Redki so primeri zapletenejše zgradbe, kakršno ima recimo uganka za oktober (*Kozaprsk*) v *Veliki pratiki* za leto 1796. Štirivrstičnica je sestavljena iz dveh zaporedno rimanih amfibraških šestercev, ki ju nadaljujeta daktilska četverca, in še iz dveh samostojnih, zopet zaporedno rimanih amfibraških šestercev (Amf6+D4/Amf6 AAbb):

— — — — — — — —	A	K' ter hočejo moje jabuka jest,
— — — — — — — —	A	ni treba nikol jim mene otrest;
— — — — —	b	le deblu poderi,
— — — — —	b	pod mano poberi.

(Vodnik 1988: 169)

Kot že rečeno, so uganke s tako verzno strukturo prej izjema kot pravilo. Praviloma so verzi ugank kratki. Zbirka petdesetih ugank, ohranjenih v rokopisu, se začne s skupino devetih ugank, sestavljenih v zelo kratkih trizložnih verzih. Nekaj jih je zapisanih v trizložni meri, ki ima v verzuh med dvema poudarjenima en nepoudarjen zlog (trizložni kretik):

— — —	X	Rad me ješ,
— — —	A	brez nogé,
— — —	X	rajši pa,
— — —	A	k' mam obe.

(Kr₃ XAXA) (uganka 1)⁴⁸

Z enakim metričnim obrazcem pa tudi z lihima verzoma rimanima (ABAB) je četrta po vrsti:

Sladek móž
ves rumèn,
grenk' v kož,
plajš zelen.

Lahko je uganka sestavljena iz samih trizložnih daktilov:

— — —	x'	Kože smo
— — —	a'	strójene,
— — —	x'	mamo pa

⁴⁸ Če ni navedeno drugače, so prepisi ugank pod zaporednimi številkami iz Vodnika 1988: 177–186.

-○○	x'	šivane
-○○	x'	prste vse
-○○	a'	zvótlene.
(D ₃ x'a'x'x'a')		(uganka 3)

Lahko gre tudi za kombinacijo različnih trizložnih meril. Denimo za kombinacijo daktila in kretika ali pa za kombinacijo amfibraha in anapesta:

-○○	x'	Volič v
-○-	A	hlev' stóji,
-○○	x'	róge pa
-○-	A	ven molí.
(D ₃ /K _{r3} x'Ax'A)		(uganka 5)

○○-	x	Na postli
○○-	A	preležim,
○○-	x	nigdar pa
○○-	A	ne zaspim.
(Amf ₃ /An ₃ x'Ax'A)		(uganka 7)

Vodnik je šel v nameri po krajšanju verzov tudi tako daleč, da je verz razpolovil ne samo po besednem koncu, marveč je delil, če je bilo potrebno, tudi samo besedo (uganka 8, D₃ x'Ax'A; uganka 9, D₃ x'a'x'a'):

Moram po
kačje zvit,
pot ostro-
glavcu strit.
(uganka 8)

Bol bode
rajalo,
déblej pri-
hajalo.
(uganka 9)

Sorodnost v izbiri verznega izrazila ali kakšnega jezikovnega postopka pri ugankah (recimo deljenje besede zaradi merila pri pravkar omenjenih dveh ugankah), ki so zapisane v rokopisu zaporedno ena za drugo, bi dalo misliti, da jih je Vodnik ustvarjal nekako po skupinah, morda po dve, morda po več naenkrat, dokler si ni

ob naslednjem pisanju izbral spet drugega verza in napisal spet v njem nekaj novih ugank. Taka »kitična družina«, kot bi lahko poimenovali tako postavljene kitice, bi bila denimo lahko razvidna pri ugankah, oštevilčenih z 21 do 25, ki so vse zapisane z daktilsko mero (enkrat je vključen tudi amfibrah). Gre za kombinacije različno dolgih daktilskih verzov z zaporednim ali prestopnim rimanjem:

- 21: D8/6 aab'b'
 22: D4/6 AABB
 23: D4/Amf6 AbAb
 24: D7/5 AAbb
 25: D8/10 aaBB

Še jasneje je to razvidno pri ugankah, oštevilčenih s 26 do 33, ki so vse zapisane kot dvovrstičnice z različno dolgimi trohejskimi verzi:

26, 27:	— — — — — — —	a	Nosim sukajo narmrzlèji,
(T8 aa)	— — — — — — —	a	sem pod nebam nartoplèji.
			(uganka 26)

28, 29:	— — — — —	a	Ves dan piha, zdeha,
(T6 aa)	— — — — —	a	nigdar se ne upeha.
			(uganka 29)

30:	— — — —	a	Šviga, švaga
(T4 aa)	— — — —	a	čez dva praga.

31:	— — — — — — — —	A	Po hudičje črno lice imá,
(T9 AA)	— — — — — — — —	A	po medvedje gruli jen momvá.

32:	— — — — — —	A	Nagajivih deklic pet
(T7 AA)	— — — — — —	A	hoče vsaki nas imet.

33: je prav tako pisana v sedemzložnem troheju, vendar je kitica štirivrstična (T7 AAAA):

Biba leze, bivol ni,
 tovor nese, osel ni,
 roge jima, kozel ni —
 kaj je neki, kaj se t zdi?

Podobno »kitično družino« bi lahko našli tudi v ugankah, otevilčenih 34 do 42 in 45 do 50, kjer gre pa za različne variante amfibraških kitic (vmes sta dve dvovrstičnici z jambsko mero):

- 34, 35: Amf5 AA
 36: Amf5 AABB
 37, 38, 39: Amf8 AA
 40, 41: Amf6 aa
 42: Amf6/5 aaBB
 45: Amf7 a'a'
 46: Amf7 a'a'a'
 47: Amf9 aa
 48: Amf7/6 a'a'bb
 49: Amf5/6 AbAb
 50: Amf6/5 xAxA

O izvoru teh kitičnih oblik oziroma o pobudi, ki je Vodnika napeljala, da je zapisoval uganke v kiticah, ki so si dokaj različne, pa vendar zaradi iste mere zelo podobne, bi se pridružil Grafenauerjevi (1918: 124–5; 1935: 20) tezi, da gre predvsem za variacije enega samega kitičnega obrazca (kombinacija amfibraškega šesterca in peterca),⁴⁹ ki ga je Vodnik zelo verjetno kot enajstzložen verz sprejel iz Devovega prevoda Denisa, ga prvič kot enajstzložnega uporabil v *Zadovolnem Krajncu*, kasneje pa že razloženega (na šesterec in peterec) v *Veliki pratiki* in še kasneje v *Mali pratiki* tudi pri napisih za mesece. Tod se je začel njegov razvoj, ki se kaže v sila raznolikih kitičnih oblikah, kakršne so tudi pravkar opisane Vodnikove uganke.

RAZPREDELNICA 3: ROKOPISNE UGANKE ZA PRATIKO – PREGLED KITIČNIH OBLIK

- 1: Kr3 XAXA
 2: Kr3 XAXA
 3: D3 x'a'x'x'a'
 4: Kr3 ABAB
 5: D3/Kr3 x'Ax'A
 6: D3/Kr3 x'Ax'A

⁴⁹ Grafenauer omenja le alpsko poskočnico in različno kombinirana trizložna merila; lahko pa bi do neke mere podobno ugotavljali tudi za dvostišje romarske kitice T8/7 aB, ki ga Vodnik prav tako variira, a v manjši meri.

- 7: Amf₃/An₃ xAxA
 8: D₃/Kr₃ x'Ax'A
 9: D₃ x'a'x'a'
 10: D₅ aabb
 11: D₅ xaxa
 12: D₅ aa
 13: D₆/5 x'ax'a (lahko tudi D₃+Kr₃/D₅ XaXa)
 14: D₆/5 x'ax'a (lahko tudi Kr₆/D₅ XaXa)
 15: D₅/3 xa'xa'
 16: D₅/3 xa'xa'
 17: T₄/D₅ abab
 18: D₆/Amf₆ x'ax'a
 19: Kr₃/D₅ AAbCCb
 20: T₂+D₅/Kr₃ aaBB
 21: D₈/6 aab'b'
 22: D₄/6 AAb'b'
 23: D₄/Amf₆ AbAb
 24: D₇/5 AAbb
 25: D₈/10 aaBB
 26: T₈ aa
 27: T₈ aa
 28: T₆ aa
 29: T₆ aa
 30: T₄ aa
 31: T₉ AA
 32: T₇ AA
 33: T₇ AAAA
 34: Amf₅ AA
 35: Amf₅ AA
 36: Amf₅ AABB
 37: Amf₈ AA
 38: Amf₈ AA
 39: Amf₈ AA
 40: Amf₆ aa
 41: Amf₆ aa
 42: Amf₆/5 aaBB
 43: J₇ aa
 44: J₉ aa

- 45: Amf7 a'a'
 46: Amf7 a'a'a'
 47: Amf9 aa
 48: Amf7/6 a'a'bb
 49: Amf5/6 AbAb
 50: Amf6/5 xAxA

»Navada je novu letu vošiti«: Vodnikova priložnostna verzifikacija

Opazen del Vodnikovega pesniškega opusa obsega priložnostna verzifikacija. Tematsko se te pesmi vežejo na pomembne dogodke avstrijske vladarske rodbine in na avstrijske vojaške uspehe. Ob francoski zasedbi naših ozemelj je Vodnikovo pero zastavilo glas v čast novim oblastnikom, ob ukinitvi Ilirskih provinc ponovno avstrijskim. Nadalje zavzemajo velik del Vodnikove priložnostne verzifikacije novoletna voščila, ki jih je objavljaval v *Pratiki* in *Ljubljanskib novicab*. Priložnostnega značaja pa je tudi nekaj Vodnikovih verzov, namenjenih znancem in pesem ob betifikaciji Leonarda da Porto Maurizio.

Dve priložnostni verzifikaciji je Vodnik objavil že v *Pisanicab*, in sicer *Milo pesm, peto P. Marku A. D. za odhodno, kader je v letu 1775 iz Lublane na Dunaj šel*, ki je zaradi nekitične oblike le omenjam, in *Krajnske Modrine žalovanje nad smrtjo Marije Terezije, premodre Cesarice*, ki pa sem jo skupaj s še tremi verzifikacijami obravnaval že v poglavju o Vodnikovem pisaniškem obdobju.

Prvo večjo skupino sestavljajo voščila za novo leto. Vodnik jih je objavljaval v *Pratiki* in *Lublanskib novicab*, nekaj pa jih je ostalo tudi v rokopisu. Objavljene je po večini predelane ponatisnil v *Pesmah za pokušino*.

Najdaljše novoletno voščilo je objavil v *Veliki pratiki* za leto 1796. Sedemkitična pesem, hudomušno voščilo »celimu svetu«, ki ga zastopajo ti in oni stanovi (arcati, dohtarji, goljufi, neporočeni, pošteni, čbelarji, kmetje, gospoda itn.), je sestavljena iz štirivrstičnih kitic. Verzi, Amf6+D5 in D10 se rimajo paroma (aaBB):

○—○—○—○—○—○—○	a	Navada je novu letu vošiti,
○—○—○—○—○—○—○	a	al res al z jezikam, more se st'riti,

—○○—○○—○○— B delavcam nese bogate darí,
 —○○—○○—○○— B prat'karje včasi tud kaj doleti.

(Vodnik 1988: 20)

Ob ponovni objavi pesmi v *Pesmah za pokušino* je Vodnik, tako kot že omenjene *Zadovolnega Krajnca* pa *Pesmo na moje rojake* in številne napise za mesece, tudi novoletno voščilo oblikovno predelal: prvotne daljše verze je prepolovil in tako dobil osemvrstičnico z izmenjavajočo se amfibraško in daktilsko mero (Amf6+D5 > Amf6/D5, D10 > D5/Amf5, aaBB > xaxxBxB):

○—○○—○ x Navada je vóšit
 —○○—○ a nov' leto priti,
 ○—○○—○ x al res al z jezikam
 —○○—○ a more se striti;
 —○○—○ x delavcu nese
 ○—○○— B bogate darí,
 —○○—○ x pratkarja časi
 ○—○○— B tud kaj doleti.

(Vodnik 1988: 53)

Krajša so voščila bralcem *Lublanskih novic*. Predgovor za novo leto 1797 je trikitična alpska poskočnica *Je kaša zavrela* (Amf6/5 aBaB), prav tako ali podobno zgradbo imajo tudi vsa ostala voščila v *Lublanskih novicah*,⁵⁰ le da so vsa enokitična:

Deb zlomil si glavo,
 kaj vošit ne vem,
 lan' tlačil sem travo,
 še letas jo grem.

(*Voščilo za leto 1798*; Vodnik 1988: 65)

Preteklo sto let,
 oblubim jih spet,
 prvošim nadalje
 saj petkrat deset.

(*Voščilo za leto 1800*; Vodnik 1988: 64; zaporedno rimanima amfibraškima petercema sledita zaporedno rimana amfibraška šesterca — varianta alpske poskočnice: Amf5/6 AAbb).

⁵⁰ Po eno za leti 1798, 1799 in dve za leto 1800.

Prav tako je v alpski poskočnici ali variantah zapisanih pet voščil (po eno pet- in desetvrstično, tri so štirivrstičnice), ki so bila tiskana na posebnih lističih, morda jih je Vodnik priobčil tudi v izgubljenih letnikih *Male pratike*, ohranjeni pa so tudi v rokopisu (Gspan 1958: 200–201; Kos 1988: 386) tu za ilustracijo navajam enega od rokopisno ohranjenih zapisov:⁵¹

— — — —	X	Za nov' let' ne vem,
— — — —	A	prneslo kaj bo —
— — — —	b	ga mislim pregledat',
— — — —	b	ob letu povedat,
— — — —	A	kak dobro je b'lo.

(Vodnik 1988: 112)

Drugo skupino tvorijo Vodnikove priložnostne verzifikacije, namenjene vladarjem in pomembnejšim političnim dogodkom. V prvi vrsti so verzifikacije namenjene seveda avstrijskim vojaškim in političnim zmagam. Prva take vrste je *Pesem na Cesarjev god*, objavljena je bila 15. 2. 1797 v *Lublanskih novicah*. Gre za prevod (zato jo bom podrobneje obravnaval v naslednjem poglavju), zadnjo kitico, ki se oblikovno nanaša na prevedene, je Vodnik dopisal sam in jo naslovil na princa Karla, cesarjevega brata. Kitica, ki je bila v *Lublanskih novicah* objavljena teden dni kasneje (22. 2. 1797), je osemvrstična z izmenjavajočimi se trohejskimi osmerci in sedmerci, rima je prestopna:

Trka nam Francoz na vrata,
dobri Fronc za nas skrbi.
Pošle svojga lubga brata,
Korel rešit nas hiti.
Z nami sta estrajaska orla!
Premagajta vekomej!
Var' Bog Fronca, vari Korla,
srečo zdravje Bog jim dej.

(Vodnik 1988: 32)

Gre torej za romarsko kitico: T8/7 aBaBcDcD, pri čemer sta zadnja dva verza pravzaprav refren in se navezujeta na teden prej objavljeni prevod (tam je refren: »Bog obvari Cesar Fronca, / srečo, zdravje Bog mu dej!«).

⁵¹ Po svoji zunanji strukturi in šaljivem tonu spominja na angleško petvrstično kitično obliko, imenovano limerik.

Trije priložnostni napisi so znani iz članka iz *Lublanskib novic* 24. 8. 1799, ko je po avstrijskem obleganju klonila Mantova in izpod Francozov spet prišla v avstrijske roke. Da so napisi vsi Vodnikovi, sta sklepala že Levstik in Kidrič (Kos 1988: 385). Napisi izkazujejo vsak svoj kitični obrazec:

—○○—○	a	Mantova naša,
—○○—○	a	prazna bo flaša,
○—○○—	X	prinesi ga še!

(D5/Amf5 aaX)

—○○—○○	x'	Mantova Carjova,
○—○○—○	a	se rada podala,
○—○○—○	a	bo naša ostala.

(D6/Amf6 x'aa)

—○○—○○	a'	Prémočna Mantova,
—○○—○○	a'	ti si čast Krajova:
—○○—○○	b'	srečo ti vošimo,
—○○—○○	b'	nam pa mir prosimo.

(D6 a'a'b'b') (Vodnik 1988: 40)

Izpred francoske zasedbe naših krajev se je ohranil še en Vodnikov zapis, ki je (še eksplicitneje kot pravkar omenjeni trije napisi) naperjen proti Francozom; šlo pa naj bi za prevod (do zdaj še neugotovljene) Denisove pesmi, naslovljene angleškemu admiralu Nelsonu, ki so ga pričakovali tedaj v Trstu (Gspan 1958: 207). Štirivrstičnica, zapisana v obliki alpske poskočnice, je izšla v *Lublanskib novicab* 10. 11. 1798:⁵²

Če manka desnica
se tebi ni bat,
zadost je levica
Francoze požgat.
(Vodnik 1988: 34)

Leta 1809 so Francozi zasedli precejšen del avstrijskega ozemlja in na ozemlju Kranjske, Istre in Dalmacije ustanovili Ilirske province. Politika, ki so jo Francozi

⁵² Napisi, čeprav gre za prevod, omenjam na tem mestu, da bi bilo razvidno Vodnikovo navdušenje nad trenutnimi oblastniki – najprej avstrijskimi, nato francoskimi, pa spet avstrijskimi.

vodili do zasedenih ozemelj, je bila očitno tolikanj strpna, da je Vodnika spodbudila k pisanju ode *Ilirija oživljena*.

Leto dni pred objavo *Ilirije oživljene* je nastal tudi zapis francoskemu maršalu Marmontu, in sicer ob praznovanju Napoleonovega godu v Ljubljani leta 1810. Zapis naj bi ohranil v svojih zapisanih spominih Vodnikov učenec Blaž Blaznik (Gspan 1958: 203–204). Slavlilni napis je v dveh izdajah Vodnikovega dela zapisan na dva načina: v Kosovi izdaji (Vodnik 1988: 89) kot dvovrstičnica iz amfibraških enajstercev, rimanih AA, Gspan (*Izbrane pesmi Valentina Vodnika* 1958: 91) pa je zapis navedel kot alpsko štirivrstičnico (Amf6/5 xAxA) – amfibraški enajsterec je pač razpadel na šesterec in peterec. Tu navajam dvovrstični zapis:

Od Bljaka do Budve Ilirci pojo:
naš vajvod je Marmont, pozdravljen naj bo.
(Vodnik 1988: 89)

Ko se je ob ukinitvi Ilirskih provinc v naših krajih spet uveljavila avstrijska oblast, je Vodnik svoj, prej Francozom namenjeni slavlilni ton, zopet ubral na avstrijske strune. Tozadevno je znamenita »prepesnitev« *Ilirije ožvljene*, ki ji je dal Vodnik nov naslov *Ilirija zveličana*. Zelo verjetno je nastala tudi iz želje po rehabilitaciji pred avstrijskimi oblastmi (Kos 1988: 421), vendar tudi ta ni izrazilo prigodniškega značaja.

Ob pariškem miru, sklenjenem leta 1814, je nastalo več priložnostnih pesmi, naslovljenih »dobrim starim« avstrijski oblastem in njihovim ukrepom: *Premagova veselica 1814*, *Mirov god* in *Odrešen je svet*. Vse tri so zapisane v trodelni meri. Prvi dve sta bili natisnjeni »na rdeče in zelene svilene trakove [... ki so; op. P. S.] jih dne 11. VII. delili udeležencem proslave [ob podpisu miru; op. P. S.] za spomin«, (Gspan 1958: 195), tretja pa je bila napis na tarčah, narejenih za strelsko tekmovanje ob isti priložnosti (Gspan 1958: 205). *Premagova veselica 1814* je zapisana v štirih kiticah alpske poskočnice (Amf6/5 aBaB):

Cesarja sta ugnala
hud vojskini krik,
Francozu pa dala
pravičen mejnik.
(Vodnik 1988: 101)

Preostali dve pesmi pa sta po verjetnosti spet njeni varianti:

— — — — —	x'	Trósili, venčali
— — — — —	x'	gaz Premagavčovo,
— — — — —	x'	Milmu porečemo:
— — — — —	A	Zdrav došel, Franc bod!
(D6/Amf5 x'x'x'A)		(<i>Mirov god</i> ; Vodnik 1988: 102)

— — — — —	A	Odrešen je svet
— — — — —	B	železnih nadlog,
— — — — —	A	smo Francovi spet,
— — — — —	B	zahvalen si Bog!
(Amf5 ABAB)		(Vodnik 1988: 103)

Ob dunajskem kongresu, ki je istega leta (1814) sledil podpisovanju pariških mirovnih listin, pa so nastali še štirje zapisi, ohranjeni v Vodnikovi rokopisni zapuščini: *Združenci 1813 do 1815* in *Kratka pa krepka* sta zapisani kot alpski poskočnici (Amf6/5 aBaB oz. xAxA), *Šole spet estrajske* pa je šestvrstična varianta alpske poskočnice, kjer sta liha verza, amfibraška šesterca, podvojena (Amf6/5 aaBccB):⁵³

Franciškova senca
 spet prejme Slovenca,
 mir paha mu hlad:
 delí med učence
 prtrudene vence
 bršéna pomlad.
 (Vodnik 1988: 120)

Leto 1814, ki izzveni kakor novoletno voščilo, pa je štirivrstičnica, v kateri se prepletata trohejski šesterec in jambski osmerec (T6/J8 aBaB):

— — — — —	a	Lanska pratka stavi:
— — — — —	B	železen tresk in bronov grom,
— — — — —	a	letašna pa pravi:
— — — — —	B	očeta, pokoj, mir dobóm.
		(Vodnik 1988: 122)

⁵³ Tako kitico je uporabil tudi Linhart v 4. prizoru 2. dejanja *Matička*.

S sklenitvijo miru v Parizu leta 1814 je povezana tudi zahvala, ki jo je Vodniku za transparent naročil spisati Peter Mali, tržiški meščan in obrtnik. Pesem je osemvrstična, verzi so štiri- do devetzložni, prevladujoča mera pa trohejska, čeprav mnogi verzi kažejo odstop; verzi so parno zaporedno rimani (aabbccdd):

Peter Mali
 se vam zahvali,
 de ste Francoza pobili
 in nam večer mir storili.
 Vivat kožarija,
 tudi štunfarija,
 vivat mat' Bržanka
 de se nam je nikol ne zmanjka!

(Vodnik 1988: 100)

Pesem je hvala avstrijskim zmagovalcem in obenem pohvala tržiškega (verjetno tudi naročnikovega) uspešnega gospodarstva.

Ohranila pa sta se v Vodnikovem pesniškem opusu tudi dva priložnostna zapisa v knjigah. Prvo je posvetilo, ki je bilo tiskano v Franulovi italijansko-slovenski slovnici, tiskani v Trstu leta 1811,⁵⁴ in nadaljuje staro tradicijo objavljanja posvetilnih pesmi novoizšli knjigi. Nagovor kranjski muzi (Modrici), naj se prebudi, je spisan v dveh prestopno rimanih daktilskih in amfibraških osmercih (D8/Amf8 aBaB):

— ∪ ∪ — ∪ ∪ — ∪	a	Zbudi se, kranjska Modrica,
∪ — ∪ ∪ — ∪ ∪ —	B	zadosti si spala do zdej!
— ∪ ∪ — ∪ ∪ — ∪	a	Al ni očitna pravica,
∪ — ∪ ∪ — ∪ ∪ —	B	d'obudena boš za naprej?

(Vodnik 1988: 90)

Drugi zapis v knjigi je Vodnikov rokopisni pamflet, ki se je ohranil na notranji strani platnic Knoblovih *Štirih parov kratkočasnih pesmi* iz leta 1801. Zapis je štirivrstičnica (D5/6 aab'b'), katere tretji in četrti verz sta zabeležna v dveh variantah:

⁵⁴ Mimogrede: v njej je ponatisnjena v celoti tudi Linhartova komedija *Ta veseli dan ali Matiček se ženi*.

— ∪ — ∪ a
 — ∪ — ∪ a
 — ∪ — ∪ ∪ B
 — ∪ — ∪ ∪ B

Bukve iz Krajna
 polne drekajna:
 na pol ne zdeli ga,
 sledni ma celiga!

(Nikar ne zdeli ga
 pusti mu celiga!)
 (Vodnik 1988: 113)

Po nastanku morda najbolj neobičajen pa je prigradski zapis, ki ga je ohranil župnik Jernej Uršič in ga izročil v hrambo Narodnemu muzeju v Ljubljani (Kos 1988: 420). Gre namreč za napis, ki ga je Vodnik skupaj z rožo, kitajsko mačeho, poslal zelo verjetno prej omenjenemu, ki je bil nekdanji Vodnikov učenec. Tudi metrično podobo tega zapisa (tako kot napisa Petru Maliju) je težje natančno določiti. Gre za šestrtistično kitico, kjer se v pet- do devetzložnih verzih menjavata trizložni in dvozložni meter, rime so prestopne in zaporedne (XAX(A)ABB):

Kitajska mačaha
 vsak mesec cvedè,
 če se s pol vode
 in vina poliè.
 Za vezilo jo pošle Vodnik
 nje nemaren skrbnik.

(Vodnik 1988: 114)

Med Vodnikovimi priložnostnimi verzifikacijami bi nemara lahko omenili še *Pesem od zveličaniga Leonarda iz Porto Maurizio*, ki naj bi nastala v čast leta 1796 beatificiranemu Leonardu da Porto Maurizio. Pesem je bila na posebnem letaku objavljena dve leti po beatifikaciji, ne ve pa se zagotovo, ali gre za Vodnikovo izvirno štirinajst kitic dolgo pesnitev ali za prevod. »Pač pa je gotovo, da je bila napisana v zvezi z Vodnikovim prevodom dela, ki je prav tako izšlo leta 1798 pod naslovom *Kratko popisane življenje zveličaniga Očeta Leonarda Od Leonardo da Porto Maurizio* (Rim, 1796), ki ga je napisal Giuseppe Maria da Masserano.« (Kos 1988: 384) Pesem je zapisana v romarski kitici (T8/7 aBaB):

Cerkv božjih otrok Mati,
rodí spet en novi žar,
ni še jejnala dajati
nam svetnikov na altar.

(Vodnik 1988: 36)

Tudi priložnostne verzifikacije kažejo, da so bile Vodnikove priljubljene kitične oblike štirivrstičnice, zlasti s trizložno stopico, katerih izhodišče je verjetno alpska poskočnica. Tako podoba kažejo novoletna voščila kot tudi številne verzifikacije, zložene ob državnih slavnostih.

Vendar se prav pri priložnostnih verzifikacijah mnogo očitneje kot kje drugje kaže, kako je Vodnik v detajle pilil verzifikacijo, če je imel za to čas. Pesem, ki naj bi bila spisana ob priložnosti razglasitve Leonarda da Porto Maurizio za blaženega, je bila objavljena šele dve leti kasneje, a zapisana je v brezhibnih štirivrstičnih alpskih poskočnicah; prav tako so recimo izdelane verzifikacije, nastale ob pariškem miru, s katerih objavo se verjetno tudi ni mudilo z danes na jutri.

Drugačna pa je podoba marsikatere verzifikacije, za katero si Vodnik iz takih ali drugačnih razlogov pač ni privoščil dolgotrajnejšega popravljanja in predelave. Take so recimo verzifikacija za Tržičana Petra Malija, pamflet v lastnem izvodu Knoblovih pesmi pa voščilo, ki ga je poslal naslovniku skupaj s kitajsko mačeho. Metrična podoba verza in kitice sta poljubnejši (verzi različne mere in dolžine, parno rimanje verzov itn.). Teh zapisov Vodnik praviloma tudi ni objavljajal.

Še ena zanimiva misel se odpira prav ob Vodnikovi priložnostni verzifikaciji. Prav tu se namreč vidi, kako je Vodnikovo pesniško pero (tudi prepričanje?) nihalo od hvale ene do hvale druge oblasti in njenih nosilcev – ko je bil na oblasti Avstrijec, je pel hvalo njemu, ko je prišel Francoz, je bila prejšnja hvala hitro pozabljena in so se strune uglasile na francosko vižo, pa ko se je vrnil spet Avstrijec, so pesmi spet oznanjale lojanost po starem in že se je Peter Mali zahvaljeval, kako je dobro, »da ste Francoza pobili«... Vzrok takim obratom bi bilo v prvi vrsti iskati najbrž v Vodnikovem značaju in službovanju. Kot urednik *Lublanskih novic* je moral, če je hotel, da je časopis izhajal, oznanjati lojalnost avstrijskemu cesarju. S prihodom Francozov v naše kraje pa se je ponudila prilika, da dobi slovenščina večjo veljavo v šoli in v javni rabi. Vodnik, »entuziastični častilec in razširjevalec slovenskega jezika«, kakor ga je kasneje označila avstrijska oblast (Koruza 1970: 111), ki je postal takrat ravnatelj trirazredne gimnazije in nadzornik začetnih šol (Koruza 1970: 110), je priložnost dodobra izkoristil: dosegel je, da je bila v začetnih in srednjih šolah na Kranjskem uvedena sloven-

ščina kot učni jezik, sam pa je spisal štiri učbenike v slovenščini in tako vsaj nekaterim predmetom oskrbel priročnike v domačem jeziku (Koruza 1970: 111). Nič čudnega torej, da je dal tudi v pesmih prostor navdušenju nad Francozi, ki so bili pripravljeni podpreti taka prizadevanja. Težava se je pokazala nekaj let kasneje, ko so naše dežele spet prišle pod Avstrijo. Takrat je namreč Vodnik kot šolnik, ki se je prej navduševal nad francosko oblastjo, padel v nemilost. V prizadevanjih, da bi se rehabilitiral in obdržal službo, je pač zopet posegel po hvalospevu, tokrat spet Avstriju v čast.

»Östreich über Alles«: prevodi

Vodnikova prevajalska praksa se, kar se prenosa vsebinskih značilnosti izvirnika in odnosa do avtorja izvornega besedila tiče, ne razlikuje od Devove. Tudi Vodnik besedila prireja, krajša itn. Zanimivo pa je, da prevodi v kar največji meri ohranjajo formalne značilnosti izvirnika, kar za Deva ni značilno.

Druga od obeh samostojnih pesniških knjižic, ki ju je Vodnik izdal za časa svojega življenja, je leta 1809 izšla zbirka *Pesmi za brambovce*. Gre za prevod po večini Collinovih nemških domobrskih pesmi, a knjižica sama o avtorju izvirnika kot tudi o prevajalcu molči. H. J. Collin je svoje domoljubne pesmi objavil leta 1809 na Dunaju, in sicer skupaj z melodijami, kar pove že njen naslov *Lieder mit Melodien für die Österreichische Landwehre*.

Kot predlogo za prvo pesem v Vodnikovi drugi zbirki, *Pesem brambovsko*, navaja Kos (1988: 404) Josefa Richterja *Lied auf die Landwehr* iz leta 1808. *Pesem brambovska* je zapisana v prestopno rimanih štirivrstičnicah z izmenjavajočimi se jambskimi osmerci in šesterci (J8/6 ABAB):

— — — — — — —	A	Presvetli Cesar vabi nas
— — — — —	B	na domovine bran:
— — — — — — —	A	grmi že mesto, trg nu vas
— — — — —	B	k banderu ven na plan.

(Vodnik 1988: 79)

Po vrsti druga pesem v Vodnikovi knjižici je trikitična *Molitva brambovska*, ki je skrajšani prevod Collinove sedemkitične *Gebeth*. Katica je osemvrstičnica, a gre pravzaprav za šestvrstični osrednji del, ki sta mu dodana kratka refrena, eden na začetku in drugi na koncu:

Allmächt'ger Gott!
 Du hauchst, und neue Sonnen flammen,
 du winkst, der Weltbau stürzt zusammen!
 O wende hold dein Angesicht
 auf uns, die für das Vaterland
 ein heil'ger Eid zum Kampf verband;
 geh mit den Feinden ins Gericht!
 Erhör uns Gott!

(Collin 1812: 67)

Melodija je sicer zapisana v 3/8 taktovnem načinu, vendar tako, da gre nedvomno za dvozložni, jambski meter:

⊖ — ⊖ —	ref1
⊖ — ⊖ — ⊖ — ⊖ — ⊖	a
⊖ — ⊖ — ⊖ — ⊖ — ⊖	a
⊖ — ⊖ — ⊖ — ⊖ —	B
⊖ — ⊖ — ⊖ — ⊖ —	C
⊖ — ⊖ — ⊖ — ⊖ —	C
⊖ — ⊖ — ⊖ — ⊖ —	B
⊖ — ⊖ —	ref2

Vodnik ohranja zunanjo podobo Collinove pesmi:

Mogočni Bog!
 Tvoj dih je stvaril sonca nove,
 Tvoj dih je vstan podret svetove.
 Mi molimo pohlevno te:
 Obrni milostvi obraz
 na brambo našo nu na nas,
 pred sodbo klič' sovražnike.
 Usliš nas, Bog!

(Vodnik 1988: 81)

Tretja od objavljenih pesmi, *Prsega*, ki obsega v Vodnikovem prevodu štiri kitičice, je prevod Collinove šestkitične *Kriegseid*. Melodija izkazuje dokaj zamotano verzno in kitično strukturo. Gre za kombinacijo dvo- in trizložnih meril in prepletanja vzpodbudnih kratkih in zato lahko osvojljivih refrenov (>Wir steh'n vor

Gott«, »O hör' uns Gott«, »Wir schwören«) z zaporedno rimanimi dvostišji, besedilom prisege:

○ — ○ —	ref1	Wir steh'n vor Gott,
— ○ — ○ — ○ —	A	der des Meineids Frevel rächt,
○ — ○ —	A	weis' und gerecht:
○ — ○ —	ref2	O hör' uns Gott!
○ — ○	ref3	Wir schwören!
○ — ○ ○ — ○ — ○ —	B	Zu lösen die teure Wehrmannspflicht;
○ ○ — ○ ○ — ○ — ○ —	B	wir bedenken den Eid, und beben nicht;
○ — ○	ref3	und schwören!

(Collin 1812: 64)

Vodnik, ki knjižice ni opremil z melodijami, čeprav v predgovoru o petju govori, je verzno strukturo in klavzulno podobo refrenov nekoliko poenotil: predzadnjemu verzu je odrezal začetni nenaglašeni zlog in verz napravil enakega predhodnemu, tri- in štirizložne refrane je vse zapisal kot štirizložne in namesto ponovitve dveh besed v refrenih (Gott – Gott in schwören – schwören) je uvedel enotno moško klavzulo (kljub spremembam, predvsem seveda v zgradbi verza, pa se pesem še vedno brez težav poje na melodijo, pripisano Collinovi pesmi):

○ — ○ —	ref1	Pred Bogam smo,
— ○ — ○ — ○ —	A	kir pregleda srca vse,
○ — ○ —	A	pravičen je;
○ — ○ —	ref2	nanj mislimo,
○ — ○ —	ref3	prsežemo,
○ — ○ ○ — ○ — ○ —	B	de hočemo biti vselej zvest',
○ — ○ ○ — ○ — ○ —	B	zastavimo našo dobro vest:
○ — ○ —	ref3	Prsežemo.

(Vodnik 1988: 82)

Estrajb za vse, četrta pesem v *Pesmih za brambovce*, je kompletan prevod Collinove sedemkitične *Österreich über Alles*. »Posebno pozornost priteguje Vodnikova sprememba naslova Collinove predloge *Österreich über Alles* v *Estrajb za vse*,« kar je »bolj kot realnost bila pesniška fikcija: cesarski 'Estrajh' je hotel biti samo nad vse, za vse pa le po potrebi, kadar je klical podanike pod vojni prapor« (Grdina 1999: 21–22). Sámó besedilo Collinovega nemškega izvirnika kakor tudi besedilo Vodnikovega slovenskega prevoda bi izkazovali jambsko verzno strukturo (J4/8), vendar moramo zaradi ritma, ki ga verzu nakazuje melodija (pisana je v 6/8 taktovnem načinu), verzno strukturo opisati drugače:

—○○—	ref1	Wenn es nur will,
—○○—○○—	a	ist immer Östreich über Alles!
—○○—○○—	a	Wehrmänner, ruft nun frohen Schalles:
—○○—	ref2	Es will, es will!
—○○—	ref3	Hoch Österreich!

(Collin 1812: 90)

Tudi to kitično strukturo je Vodnik malce modificiral. Drugi in tretji verz je za nepoudarjen zlog skrajšal in jima s tem določil moško klavzulo, podobno kot že pri *Prsegi* je tudi izglase refrenov, ki pri Collinu niso enotni (will – will – Österreich) poenotil z enako moško klavzulo (-e). Kot zgled navajam tretjo kitico (pri začetni ima izjemoma tudi notranje samostojno dvostišje enak izglas kot refreni):

—○○—	ref1	Ako li če,
—○○—○○—	A	ni treba jarma tujga nost,
—○○—○○—	A	je sama naša moč zadost:
—○○—	ref2	bit če, bit če
—○○—	ref3	Estrajh za vse.

(Vodnik 1988: 83)

Še enkrat naj opozorim, da bi lahko kitično obliko, ki jo je Vodnik uporabil v *Estrajhu za vse* – gledano na to, da melodije, ki bi narekovala drugačen metrični obrazec, v knjižici s slovenskimi prevodi, ni – interpretirali tudi kot petvrstičnico z izmenjavajočimi se jambskimi četverci in osmerci (J4/7 ref1 AA ref2 ref3). Ob predpostavki, da bi utegnile biti melodije iz Collinove izdaje širše če ne že splošno znane, kitično strukturo *Estrajba za vse* vendarle opisujem enako kot kitično strukturo Collinovega izvornika.

Zadnja pesem v zbirčici nosi naslov *Brambovska dobra volja* in je prevod Collinove *Webrmannslust*. Kitica Collinove pesmi je štirivrstična, verzno merilo, ki ga zopet določa melodija, je trizložno (Collinov izvornik bi brez melodije lahko brali tudi v jambski meri), po dva verza sta paroma zaporedno rimana:

—○○—○○—	A	Seit ich ein Wehrmann bin,
—○○—○○—	A	hag' ich viel frohern Sinn;
—○○—○○—	B	nie sonst gekannte Lust
—○○—	B	schwellt mir die Brust!

(Collin 1812: 70)

Vodnik je tudi to kitico malce modificiral, vendar ne toliko v metrični podobni verz (ne oziraje se na ritem melodije, bi lahko verz Vodnikovega prevoda brali preprosto tudi kot šestzložni daktil – tako sem kitico zaradi nekaterih izrazitih daktilskih rim opisal v repertoarju – in ne s krepkim izglasom, kot ga predpisuje Collinova melodija). Večja je sprememba v shemi rim: zadnja dva verza sta rimana le izjemoma (1., 12. in 13. kitica), sicer ju Vodnik ne rima (a'a'XX oz. AAXX; za primer dajem četrto kitico):

Pridte sovražniki,
 pridte razbojniki:
 tepeni bodete,
 vas je premal.

(Vodnik 1988: 85)

V rokopisu pa se je ohranil še prevod Collinove zdravljice *Trinklied* iz drugega zveščiča Collinovih brambovskih pesmi. *Napijtik*, kot je pesem ustrezno naslovu predloge naslovil Vodnik, je sestavljena iz sedmih sedemvrstičnih kitic, kjer se v prvih štirih verzih prepletata jamski osmerek in šesterec⁵⁵ in jamskega četverca z devetzložnim kretikom v zadnjih treh verzih, ki skupaj tvorijo trivrstični (tudi zaporedno rimani) refren (J8/6/4/Kr9 ABAB ref ref ref):

◡—◡—◡—◡—	A	Prpekal je današni dan,
◡—◡—◡—	B	na žejo diši pit,
◡—◡—◡—◡—	A	navratnik je podrt, je vgnan,
◡—◡—◡—	B	le brž si ga nalit:
◡—◡—	ref	kar je moža,
◡—◡—	ref	mi trči ga!
—◡—◡—◡—◡—	ref	Kaj, vi vsi? – Da, mi vsi! – Že velja!

(Vodnik 1988: 115)

Med brambovske pesmi bi lahko prišteli tudi *Vuk estrajskih vojakov 1813*, devetkitični Vodnikov prevod »iz nemškiga«. Pesem za časa Vodnikovega življenja ni bila objavljena, nastala pa je očitno ob koncu francoske nadvlade nad dobršnim delom Evrope. Kitična oblika prevoda je osemvrstična alpska poskočnica (Amf6/5 xAxAxBxB):

⁵⁵ Taka je kitična oblika že omenjenega *Der Bräutigam* oz. *Pesmi brambovske*.

Estrajec zaukaj –
otožnosti noč
je zginla, tvoj Orel
iz spanja poskóč'.
Premišlama dobro
nameri svoj meč,
de motil ne bode
Jevrope kdo več.

(Vodnik 1988: 117)

Poleg štirih Collinovih in ene Richterjeve pesmi sta bila v tiskani obliki za časa Vodnikovega življenja objavljena le še dva prevedona teksta. Prvi, ki je časovno sploh prvi objavljen Vodnikov prevod, nosi naslov *Pesm na Cesarjev god* in je bil objavljen v *Lublanskib novicab* 15. 2. 1797. O besedilu je Kos zapisal:

Pesem je prevod besedila, ki ga je napisal na začetku leta 1797 avstrijski pesnik Leopold Haschka [...] kot podlago za Haydnovo uglasbitev. V tej obliki je bila prvič slavnostno izvedena v dunajskem Hofburgtheatru ob cesarjevi navzočnosti, sočasno pa tudi v posameznih deželnih glavnih mestih, torej tudi v Ljubljani; pozneje, ko so njeno besedilo še večkrat spremenili, je postala popularna avstrijska cesarska himna. (Kos 1988: 382)

Gre za osemvrstično romarsko kitico s prestopno rimanimi verzi, zadnja dva verza začetne kitice sta refren (T8/7 aBaBaBaB oziroma v naslednjih kiticah aBaBaB ref. ref)

Bog obvari Cesar Fronca,
srečo, zdravje Bog mu dej!
Lubeznivga našga Fronca
Nebo vari vekomej.
Njega dni ne bodi konca,
svetlo sonce njemu sej!
Bog obvari Cesar Fronca,
srečo, zdravje Bog mu dej!

(Vodnik 1988: 31)

V poglavju o Vodnikovi priložnostni verzifikaciji sem že omenil, da je teden dni po objavi prevoda, 22. 2. 1797, objavil še priložnostno kitico princu Karlu, ki jo je dopisal sam (kitica je enaka prevedenim, le rimanje je nekoliko spremenjeno: refren se rima s petim in šestim verzom, aBaBcDcD).

V francoski slovnici *Početki gramatike, to je Pismenosti francozke Gospoda Lbomonda*, ki je v slovenščini izšla leta 1811, je bil objavljen Vodnikov prevod dveh Boileaujevih verzov iz njegove *L'Art poétique*. In sicer je verza, ki sta v izvirniku aleksandrinca, prevedel kot štirivrstično alpsko poskočnico. V prevodu je sicer ohranil cezuro in (leoninsko) rimo ter skoraj enako število zlogov (24 : 22), vendar je vseeno zanimivo, da se ni odločil za uporabo dvanajstzložnega verza (slovenske, pravzaprav Devove adaptacije aleksandrinca), ki ga je moral iz *Pisanic* še kako dobro poznati:

Le vers le mieux rempli, la plus noble pensée,
Ne peut plaire à l'esprit, si l'oreille est blessée.

(Boileau; Kos 1988: 414)

Naj pesem umetna,
naj merjena bo,
nikdar ni prijetna,
ak žali uhó.

(Vodnik 1988: 99)

Vodnik se je lotil tudi sklepnega dela Kotzebuejeve komedije *Der Habnenschlag (Petelinček)*. Celotno komedijo naj bi prevedel že Jernej Kopitar, a se njegov prevod ni ohranil. Vodnikova prepesnitev se je ohranila v rokopisu, izvajana (zapeta) pa naj bi bila ob uprizoritvi igre leta 1803 (Kos 1988: 386–387). Tinetova in Žigova replika sta zapisani v dveh štirivrstičnih romarskih kiticah (T8/7 aBaB):

TINE:

Pogorelka so ostali,
kam se hočejo podat? –
Ved me, bratec, hitro, kmali,
brž teciva: kje so mat'?

ŽIGA:

Čak! – Se bomo k njim podali,
morajo pri nas ostat,
gospodinjo k nam pelali:
bli ste ubogi – zdaj bogát'.

(Vodnik 1988: 45)

Zaključnih devet verzov (devet replik, katerih tretjo, šesto in deveto pojeta po dve osebi naenkrat) pa je zapisanih v trivrstičnicah, sestavljenih iz trizložnih meril, daktilskega šesterca in amfibraškega osmerca (D6/Amf8 a'a'B), izglasi imajo enotno dvorimno podobo:

—○—○—○ a'
 —○—○—○ a'
 ○—○—○—○— B

Nadloge minejo.
 Težave zginejo.
 Nič Micki ni se več bat.
 Tinetu

Veséli bódite!
 Lé jo zagóдите!
 Grém matere z vama iskát
 svatov in goscev

Moja si Micika.
 Tebe jmam Tinetu
 Dobila s' očeta jen mat'.
 Si dóbil

(Vodnik 1988: 45)

Vodnik pa je iz neznanega italijanskega izvirnika prevedel tudi devetkitično pesem, ki jo je naslovil *Iskrice*. Prevod je zapisan v šestvrstičnih kiticah, verz je vseskozi trohejski osmerek, razpored rim pa abbacc, pri čemer so verzi grafično, večkrat pa tudi skladenjsko oblikovani v četverostišje in zaključno dvostišje. Ob zapisu kitične sheme kot primer navajam četrto in zadnjo, deveto kitico:⁵⁶

—○—○—○—○ a
 —○—○—○—○ b
 —○—○—○—○ b
 —○—○—○—○ a
 —○—○—○—○ c
 —○—○—○—○ c

⁵⁶ Pri četrtni je moč opaziti izrazito skladenjsko mejo po četrtem verzu, pri zadnji pa je meja po tretjem verzu.

Bol je biti v cerkvi hladni,
 pred svetniki bi cvetele,
 tam bi varno preživele
 lepih zarij šest in dva dni:
 zdaj naróčeju nabrane
 bote v migleju končane.

Iskrice, ve košatíce,
 kar sem pel od vaše zgube,
 to zadeva srca lube,
 srca lube, preprostíce.
 Za svet nedrija ne prašat,
 na oči se ne zanašat!

(Vodnik 1988: 146-147)

Vodnik, ki ga prevajanje še dodatno osvetljuje kot izjemno dobrega obvladovalca forme, se je tako kot Dev loteval večinoma resnejših pesmi. Prevodi Collina in Haschke pa kažejo, da je Vodnika bolj kot Deva pritegovala neposredna družbeno aktualnost. V nasprotju z Devom, ki je kitične oblike izvirkov modificiral, je Vodnik praviloma ohranjal oblikovne značilnosti izvirnika (seveda še posebej pri pesmih, namenjenih petju, kjer je moral obliko natančno ohraniti zaradi napeva); vendar je tudi Vodnik, če se mu je zdelo primerno, verzno obliko, ki bi bralcu delovala nemara tuje, kdaj zamenjal z domačo (prevod Boileauja).

V primerjavi z dramskim verzom Deva in Linharta (pri njiju gre v nasprotju z Vodnikovim *Petelinčkom*, ki je prevod, za izvirne verzifikacije) je tudi Vodnik posegel po kitičnih oblikah, ki so izpričane v petih pesmih (romarska kitica in trivrstičnica, kombinirana iz daktilske in amfibraške mere).

Poleg omenjenih prevodov je Vodnik prevedel še štirinajst pesmi iz poznoantične zbirke psevdopakreontskih pesmi (Kos 1988: 446), ki so bili nekaj v četrtem zvezku *Krajske žbelice* pa še kasneje poimenovani z *Anakreonta*. Gre za nestrofične pesmi različne dolžine, pisane v nerimanem jambsem sedmercu, silabotonični adaptaciji t. i. anakreontskega verza. O *Pesmi od zveličaniga Leonarda iz Porto Mauricio* sem že napisal, da se ne ve natančno, ali gre za prevod ali za izvirno Vodnikovo delo (Kos 1988: 384–385), njeno kitično strukturo pa sem opisal že v poglavju o Vodnikovi priložnostni verzifikaciji. Prevod iz nemščine je tudi v rokopisu ohranjena pesem *Otožnimu vina*, ki je pisana v različno dolgih paroma zaporedno rima-

nih dvorstičnih nizih iz štirizložnega daktila in samostojnega enozložnega verza in je tu posebej ne obravnavam. Med Vodnikovimi pesmimi se je poleg prevodov iz nemščine, grščine, italijanščine in francoščine ohranil tudi prevod latinske cerkvene himne *Dies irae* (T8 aaa).

Živela forma!: zaključek

Zanimivo je, da so Vodniku prinesle slavo predvsem daljše, večkitične pesmi, v katerih se je večinoma držal dveh ustaljenih, v slovensko pesniško zavest dodobra pričvrščenih kitičnih oblik, romarske in alpske štirivrstičnice, in sicer v njuni najbolj razširjeni obliki (T8/7 aBaB, Amf6/5 aBaB).

Obenem pa se kaže, da predstavljajo enakovreden, če ne celo še večji delež Vodnikove pesniške delavnosti krajše, po večini enokitične miniaturke, v katerih pa se je sprostito Vodnikovo navdušenje nad formalnim eksperimentiranjem. Večinoma so te njegove kratke pesemske igrace (napisi za mesece, uganke) napisane kar vsaka v svoji kitični obliki – tudi če je pesem objavil ponovno, jo je največkrat oblikovno predelal.⁵⁷

Še dodaten izziv so morali biti Vodniku prevodi (Collinovih) pétih pesmi, saj je moral tam ob vsem ostalem upoštevati še ritem melodije. Zanimivo pa je, da virtuosnih kitičnih oblik, ki jih je v prevodu brez nadaljnjega obvladal, praviloma ni uporabljal v lastni verzifikaciji.

Kako vnet sestavljaavec verzov je bil Vodnik, pričajo tudi njegove številne priložnostne pesmi, v katerih se izkazuje ne samo kot dober verzifikator, ampak tudi kot navdušenec, ki ga ne moti, če verzi niso do najmanjših robov pooblani in popiljeni.

V primerjavi s konciznim Devom in radoživim Japljem se zdi Vodnik eruptiven avtor, ki mu oblikovalna energija ni dovoljevala, da bi se kaj dolgo mudil ob eni kitični obliki. Zanimivo je, da je kar dve tretjini kitičnih oblik od okrog 150,

⁵⁷ Tu je pri Vodniku mogoče opazovati vpliv Horaca. Ta je namreč zahteval nenehno piljenje in izboljševanje (pesniškega) dela (Gantar 1985: 57), kar se kaže v Vodnikovih številnih popravkih pesmi v rokopisu (npr. *Vinske mušice*; Grafenauer 1918: 138–145) in nenehnih predelavah iste pesmi (*Zadovolne Krajnc* pa *Napisi za mesece* itn.). Horac je bil tudi mnenja, da je za pesnika potrebna tako prirojena nadarjenost kot priučena umetnost, a je slednji pripisoval večjo težo (Gantar, 1985: 39), kar bi nemara lahko našli pri Vodnikovem nenehnem vpeljevanju novih kitičnih obrazcev, s čimer se je pač uril v obvladovanje forme.

kolikor jih obravnava pričujoča študija, uporabil Vodnik vsaj v kateri svojih pesmic. Obenem pa je zanimivo tudi, da je kar polovica kitičnih oblik, ki jih je zapisal, štirivrstičnic. Na eni strani torej eruptivnost in invencija, ki pa se ne trudi preseči ustaljenih variiranih obrazcev. Tozadevno je Dev nemara inventivnejši.

Zdi se pa, da sta se prav štirivrstični alpska poskočnica in romarska kitica tolikanj prilegli načinu njegovega premišljevanja in občutku za ritmično zaokroženost misli, da je lahko z njuno pomočjo ustvaril tiste pesmi, ki so z vedno znova aktualno vsebino dobile mesto v železnem repertoarju slovenskega pesništva.

Zaključek

ZAPISI SLOVENSKE POSVETNE PESMI segajo v 16. stoletje. Od tedaj pa do izida prvega zvezka pesniškega almanaha *Pisanice* je znanih nekaj manj kot dvajset besedil slovenskih posvetnih pesmi.

Največ se jih je ohranilo v rokopisni *Martjanski pesmarici* (16./17. stoletje). Pesmi so povečini ljubezenskega značaja, govorijo o odnosu med moškim in žensko, najdemo pa tudi zabavljico, žalostinko in epsko pesem o Zrinjskem. Pisane so v preprostih, največkrat štirivrstičnih kiticah s prestopnim alil zaporednim rimanjem, verz je še silabični.

Silabotonično pa je že urejena kratka razmišljujoča enokitična pesem *Roža zjutraj cvete* iz krstne knjige Doba pri Domžalah iz sredine 17. stoletja, pri kateri pa smo opozorili, da gre lahko tudi le za parafrazo nekaterih vrstic 90. psalma.

Bolj zapleteno je grajena kitica Frankopanove zabavljice iz leta 1671, dve trivrstični sekvenci iz jambskih sedmercev in šestercev tvorita šestvrstično kitico, kjer bi lahko že govorili zapletenejši rimi (ki ni več samo zaporedna ali prestopna): aaB-cCB.

Slavilna priložnostna vložnica, Zizenčelijeva *Zaštitno vošenje*, natisnjena leta 1689 v Valvasorjevi *Slavi vojvodine Kranjske*, ni kitično členjena.

Obe pesmi iz *Slatenskega urbarja* (1715, 1716) sta zapisani v preprostih kiticah, grajenih iz trohejskih osmercev: štirivrstičnice najpogosteje iz paroma zaporedno rimanih verzov (aabb), tudi tri- in dvovrstičnice imajo največkrat zaporedno rimo. Čeprav je kitična oblika sila preprosta, je zlasti pri prvi *Pesmi od enega pijanega moža in žene* vidna premišljena in zapletena kompozicija dialoga.

Pesmi iz *Leškega rokopisa* (1757, 1761), premišljujoča pesem o sovražnikih na tem svetu, kratka zabavljica radoživega moža in dialog ženina in neveste, so zapisane v dolgem verzu, T15(8+7) oziroma Amf11(6+5), in v štirivrstičnih kiticah; trohejski petnajstec (8+7) se v štirivrstični kitici pojavi tudi v Cepčevi priložnostni verzi-

fikaciji iz leta 1775. Gre za t. i. dolgi nerazvezani varianti romarske kitice in alpske poskočnice, za kitici, ki sta imeli v razvoju kitičnih oblik bistveno vlogo.

Žanrska idila kmečkega življenja (1774) Davida Novaka, učenca protestantske šole v Bratislavi, je pisana v silabičnem (panonskem) dvanajstercu in v štirivrstičnih kiticah z zaporedno rimanimi verzi (aaaa); v silabičnem (panonskem) dvanajstercu je pisana tudi epska pesem o Zrinjskem, tudi nastala v panonskem delu slovenskega govornega področja (zapisana je v *Martjanski pesmarici*).

V zborniku *Raccolta di composizioni e di poesie italiane* (1779) je ob kitično nečlenjeni Japljevi pesmi natisnjena tudi Lavrinova slavilna pesem knezu Kobencu v sapfiških kiticah.

Značilnosti, ki jih opažamo pri predpisaniški posvetni verzifikaciji, so naslednje: dolgi verz, T15(8+7), Amf11 (6+5), silabični dvanajsterec (6+6), se pojavlja večkrat v daljših pesmih razmišljujočega in pripovednega značaja. Kratki verz nastopa po večini v ljubezenskih pesmi in zabavljicah. Oba verza se pojavljata praviloma v štirivrstičnih kiticah s preprostim (zaporednim ali prestopnim) rimanjem. Pesmi z zapletenejšo kitično strukturo so redke (Frankopanova zabavljica in Lavrinova oda, pisana v sapfiških kiticah).

Za večino predpisaniških posvetnih pesmi je značilna precejšnja oblikovna ohlapnost. Razlog za tak način verzne oblikovanja bi bilo moč iskati v neveščih rokah verzifikatorjev, lahko pa bi šlo tudi za način pisanja, ki je značilen zlasti za péto pesem, kjer ohlapnosti v verzni strukturi zakrije melodija. Nedoslednosti je manj (ali jih sploh ni) pri šolanih avtorjih (dijaku Novaku, duhovniku Lavrinu). Zelo malo pesmi je v tem času natisnjenih, kar zmanjšuje možnosti vpliva na kasnejšo slovensko poezijo.

Osrednji avtor pesniškega almanaha *Pisanice* je Dev. On je ob Vodniku tudi edini, ki piše kitično členjene pesmi. V Devovem pesniškem opusu se, formalno gledano, da razbrati tri težišča. Prvo je aleksandrinec in z njim povezane štirivrstičnice oziroma štirivrstične sekvence (J13/12 aaBB in J13/12 aBaB) ter številne iz teh sekvenc izpeljane večvrstične kitice. Drugo težišče je amfibraški verz: med kiticami, kjer Dev uporablja amfibrah, je tudi štirivrstičnica Amf11 (6+5) AABB, ki jo je uporabil za prevod (predelavo) Denisa in ki naj bi neposredno vplivala na Vodnikovo izbiro kitičnega obrazca pri njegovem *Zadovolnem Krajncu* (Koruza 1993: 238–239). Tretje težišče je trohejski verz, zlasti kombinacija trohejskega osmerca in sedmerca, ki se pojavlja v daljših kiticah.

Za Deva je značilna zelo premišljena raba verzni in kitičnih izrazil ter njihova zelo dosledna izpeljava. Med dobrimi tridesetimi različnimi kitičnimi oblikami, v katerih je zapisal pesmi, je samo tretjina štirivrstičnic, dve tretjini pa kitic, ki imajo od pet do deset verzov.

Praviloma so Devove kitične oblike dolge in dokaj zapletene: najdemo jih tako med izvirnimi pesmimi kot med prevodi (predelavami): med epigrami, ki so v največji meri vezani na aleksandrincev in njegove variante (J12 (A)B(A)BCC), med Devovimi dramskimi pesmimi (opereta *Belin*), npr. Amf6/5/3 aBaBccDeD ali T4/7 aaBccB, ali med njegovimi prevodi (predelavami) Hanckeja, T8/7 aBccBaB ali T8/7 aBaBccDeeD ipd.

Devova verzifikacija je (verzni in kitičnim oblikam ustrezno) večkrat tudi v jezikovnem izrazu in vsebinsko zapletena. Se pa Devu v nekaterih pesmih zapiše tudi iskrena osebna izpoved; izrazito taka je *Občutenje tega srca nad pesmijo od Lenore*: svojo pretresenost ob branju Bürgerjeve balade in nemoč ob lastnem jezikovnem izrazu je zapisal v najbolj preprosti kitici iz celotnega svojega repertorija, v štirivrstičnici iz prestopno rimanih jamskih šestercev (J6 ABAB).

Zoisov pesniški opus kaže izjemno dobrega poznavalca sočasne poezije in zelo pronicljivega premišljevalca o literarnih rečeh (o vprašanju verza, izbire kitičnih vzorcev, izbire besedil za prevod itn.); čas romantike na Slovenskem je z naslonitvijo kitičnega repertoarja na romanske kitične in pesemske oblike potrdil pronicljivost Zoisovega izbora: v sočasno pesništvo je vpeljal romanske kitične oblike (sekstino v prevodu Castijeve *Mačke* in oktavo v izvorni *Efěški vdovi*, za katero si je motiv sposodil v Petronijevi prozni predlogi), za katere se je s Čopom in Prešernom nekaj desetletij kasneje izkazalo, da so to tiste kitične in pesemske oblike, na katere bo postavljena moderna slovenska poezija. V izboru verza pač ni prodril: uvajal je tonični italijanski endecasillabo, ki pa se ne pri njegovih sodobnikih ne kasneje v slovenski poeziji ni prijel; usidrala se je silabotonična varianta jamskega enajsterca. Zanimivo pa je, da je v prevodu Bürgerjeve balade Zois uporabil silabotonični verz (jamski osmerek oziroma sedmerek), kar jasno kaže, da je razlikoval funkciji silabotoničnega in toničnega verza.

Tudi v pesmi *Planšar* je v štirivrstični alpski poskočnici uporabil silabotonični verz. Pesem je vložnica, narejena v ljudskem tonu, tudi upesnjeni odnos med planšarjem in dolinko je vzet iz preprostega, kmečkega sveta. Tako verzni kot kitični vzorec, pa seveda tudi besedje in dramaturgija pesmi, sta izbrana v skladu s tematiko, ki jo ubesedujeta.

S premišljenim izborom tako verzni (silabotonični verz, endekasilabo) in kitičnih izrazil (italijanske kitične oblike, alpska poskočnica) kot z izborom tematike (Petronijeva predloga, svet preprostega kmeta – planšarja itn.) in jezikovnih izrazil se Zoisovo pesništvo izkaže kot prelomno v starejši slovenski posvetni poeziji: verzna, jezikovna izrazila in tematika so vsakokrat izbrani in povezani v tako celoto, za katero se je šele kasneje izkazalo, da je bila pravzaprav v rokopisu ohranjena predpriprava za razvoj modernega pesniškega jezika in poezije.

Tako kot Zois je zanimiv tudi Japljev pesniški opus. Vse pesmi njegove izvirne poezije so zapisane v popularni romarski štirivrstičnici (T8/7 aBaB), kar ni tako pomenljivo. Pomenljiva pa sta tematika in perspektiva: vse tri pesmi govorijo o odnosu med moškim in žensko, vse pesmi so humorne, celo zelo satirične, bolj ali manj prikrito se pojavljata telesnost in spolnost. Tematika odnosov med spoloma z erotičnimi pripetljaji pa se še izraziteje pokaže v Japljevih prevodih Hagedorna in Popa.

Japelj ni pesnik, ki bi izbiral zapletene verzne in kitične obrazce, vidi pa se, da je to problematiko suvereno obvladal, saj je kitični obrazec znal ustrezno prilagoditi slovenskim potrebam (npr. zamenjava vrstnega reda trohejskega sedmerca in osmerca pri Popu v običajnejši vrstni red osmerca in sedmerca itn.). Nasprotno pa je izredno sodoben v izbiri tematike in jezikovno in miselno izjemno pronicljiv pri njenem ubesedovanju. Duhovitost v izbiri tematike za izvirne pesmi in odločitev za izbiro prav določenih pesmi iz Popovega in Hagedornovega pesniškega opusa sta bili seveda tudi pri Japlju vzrok, da nobena pesem (tako kot Zoisova) za časa njegovega življenja ni bila natisnjena.

Linhartov izbor kitičnega repertoarja za pesemske vložnice v dramskem besedilu je zelo običajen: varianta, izpeljana iz alpske poskočnice, in variante, izpeljane iz romarske kitice. Tovrstni kitični repertoar je najti v sočasni péti pesmi, tako v cerkvenih pesmaricah kot denimo tudi v Devovi opereti *Belin*.

V Vodnikovi verzifikaciji opažamo naslednje značilnosti:

Izhodiščna kitična obrazca sta alpska poskočnica (Amf6/5 aBaB) in z njo povezan tridelni meter ter romarska štirivrstičnica (T8/7 aBaB). Pojavita se kot sestavni element kitic že v Vodnikovih prvih pesmih, objavljenih v *Pisanicab*. Kot samostojni kitični obliki se pojavita kmalu zatem v napisih za mesece, basnih itn.

Vodnikovo poezijo zaznamuje izjemna pestrost kitičnih oblik. Med okrog 150 različnimi kitičnimi oblikami, ki jih pričujoča študija opisuje in obravnava, se jih kar dobri dve tretjini pojavlja pri Vodniku. Zagotovo gre razlog za tako bogato kitično invencijo iskati v avtorjevi nagnjenosti k izumljanju kitičnih oblik, zagotovo pa tudi v priporočilu, ki ga je bral v Ramlerjevi poetiki, naj si namreč vsak avtor po lastni presoji sam sestavi ustrezno kitično obliko. Tako kot na izumljanje številnih kitičnih oblik je lahko vsaj deloma Ramler vplival tudi pri Vodnikovem izboru alpske poskočnice. Verjetno je pod vplivom Ramlerjeve poetike Vodnik tudi dvovrstične napise za mesece kasneje preoblikoval v štirivrstičnice.

Vodnikov kitični repertor je, kot smo rekli, silno bogat. Zanimivo pa je, da ga kar 50% sestavljajo štirivrstičnice. Omembe vreden odstotek (25%) je še dvovrstičnic, ostalih, daljših kitičnih oblik je sorazmerno malo. Taka razporeditev kaže, da je Vodnik vztrajal pri izboru dokaj enostavnega kitičnega repertoarja, kar se tiče števila verzov v kitici, invenciji je dajal svobodnejšo pot v izbiri verznihi vzorcev in njihovem kombiniranju.

Podobo obravnavane starejše slovenske posvetne poezije bi lahko strnili v naslednja opažanja:

Oblikovno se starejše, rokopisne verzifikacije z današnjega stališča kažejo po večini kot formalno manj zahtevne in manj izdelane: krajše kitice s preprostejšim rimanjem.⁵⁸ Nemara je temu botrovala še dokajšnja navezanost na tradicijo péte (cerkvene in ljudske) pesmi, kjer je melodija urejala ritem pesmi in si je avtor lahko v oblikovanju samega verza privoščil več svobode; verjetno gre večje število neregularnosti v gradnji verza in kitice iskati tudi v slabši literarni podkovanosti zapisovalcev.

V kasnejšem času se kažeta v gradnji kitic dve tendenci.

Prva težnja se kaže v iznajdevanju in skladanju mnogoštevilnih kitičnih oblik. Tak način pisanja je opazen pri Devu in Vodniku. Oba se trudita za čim bolj formalno izdelane pesmi, pri čemer Dev rad uporablja dokaj zahtevno grajene daljše kitične oblike (ob štiri- tudi šest-, sedem-, tudi desetvrstičnice), in to tako, da eno kitično obliko večkrat uporabi tudi v več pesmih. Vodnik ostaja večinoma pri izbiri

⁵⁸ Nikakor pa ne bi mogli reči, da je tudi kompozicija pesmi praviloma enostavna: včasih so namreč pesmi prav umetelno grajene (npr. dialog med pijanim možem in njegovo ženo v *Slatenskem urbarju*).

štirivrstičnice, ki jo variira z izborom različnih verznihih obrazcev, in sicer tako, da kitično obliko pogosto zapiše samo po enkrat.

Na drugi strani imamo opraviti s tendenco izbora enostavnih kitičnih oblik na račun miselno ostrejše ali izpovedno pristnejše vsebine. Tak način pesnjenja je opazen pri Japlju, v dramskem verzu Linharta in pri enostavnejših, zlasti nekaterih daljših kitično členjenih pesmih Deva in Vodnika.

Med obema omenjenima principoma stoji Zoisova poezija. Posebna je v tem, da na eni strani vpeljuje zapletene kitične obrazce iz italijanske poezije z endekasilabom, na drugi strani pa enostavne kitične vzorce slovenske cerkvene in ljudske pesmi s silabotoničnim verznihih vzorcem. V Zoisovi poeziji je opazno organsko zlitje obeh principov.

Zdi se, da je natančnejša gradnja verzov in kitic (z manj odstopanji v verzni in kitični zgradbi) pogojena z dejstvom, da gre za dobro izobrazene avtorje in poezijo, namenjeno branju.

Kitično členjene pesmi obravnavanih avtorjev ubesedujejo različne tematike. Zlasti se avtorji lotevajo odnosov med moškim in žensko, več je pesmi z ljubezensko tematiko (ki je vse do Modrinjakove poezije še skrita v pesem vložnico), zabavljič, zlasti pri Vodniku so pogosti tudi didaktični pesniški žanri: napisi za mesece, basni itn. Kitično členjena je prigodniška in panegirična pesem (kitično nečlenjene so po večini prav tako prigodniškega značaja), nekaj je tudi daljših pripovednih pesmi.

Nekatere kitične oblike, ki se pojavljajo v kitičnem repertoarju slovenskih protestantskih pesmi, so vidne tudi v opusih obravnavanih avtorjev (npr. hildebrandska in vagantska kitica), čeprav neposrednega vpliva na obravnavano poezijo slovenska protestantska poezija ni imela. Vplivi kitičnega repertorjarja katoliških pesmarjev 17. in 18. stoletja na obravnavano slovensko posvetno poezijo pa so verjetnejši, saj ni manjkalo tiskanih katoliških pesmaric, ki so jih avtorji, po večini duhovniki, seveda poznali; zlasti mislimo seveda na romarsko kitico in alpsko poskočnico.

Na razvoj slovenske poezije in na izbor kitičnega repertoarja je imela neposreden vpliv zlasti Vodnikova poezija. Najbolj daljnovidna pa je bila Zoisova orientacija k italijanskim kitičnim oblikam, čeprav njegov izbor sekstine in oktave zelo gotovo

ni vplival na avtorje prve polovice 19. stoletja, saj je Zoisovo pesniško ustvarjanje ostalo do sredine 20. stoletja v rokopisu.

Predpisaniški avtorji, Dev in pisci Zoisovega kroga, zlasti še slednji, so v tridesetih letih pod vplivom predvsem klasicistične poetike, ki je v ospredje postavljala formo, in seveda ob domačih (nabožnih in ljudskih) pa tujih (posvetnih) zgledih izoblikovali obsežen kitični repertoar posvetne poezije. Ta se je z nekaterimi kitičnimi oblikami v poznejšem razvoju slovenske poezije izkazal za živ material in je ostal v slovenski poeziji prisoten do danes.

Kitični repertoar

Pojasnila

Kitične oblike sem razvrščal po naslednjih kriterijih:

1. po naraščajočem številu verzov v kيتici (dvovrstičnica pred trivrstičnico);
2. po naraščajočem številu zlogov v verzih kitice (D₄/5 AAxA pred D₄/6 AAb'b');
3. silabična merila so pred silabotoničnimi z istim številom zlogov;
4. dvoziložna merila so pred trizložnimi (jamb, trohej; anapest, amfibrah, daktil, kretik; kombinirana merila: Amf₆/5 aBaB pred D₆/5 a'ba'b, ta pred D₃+Kr₃/D₅ AbAb);
5. zaporedna rima je pred prestopno (aabb pred abab: J₇/6 aaBB pred J₇/6 aBaB).

V repertoarju sem popisal tipe kitičnih oblik, ki se pojavljajo v starejši slovenski posvetni verzifikaciji, in sicer po naslednjem obrazcu: zapisu verzne oblike in razporeda rim sledi zapis kitične sheme, nato primer z navedbo avtorja, komentar in nazadnje popis vseh pesmi, v katerih se kitična oblika pojavlja; vsaki pesmi sem dopisal mesto objave ob času nastanka oziroma oznako rkp., če je bila za časa avtorjevega življenja pesem zapisana le v rokopisu; v oklepaju sledi še število opisanih kitic v pesmi.

Zaradi preglednosti in razumljivosti se nisem mogel izogniti nekaterim ponavljanjem o izvoru in razvoju kitičnih oblik iz prvega dela študije.

Kazalo oblik

135	Dvovrstičnica
135	T ₄ aa
135	Amf ₅ AA
135	D ₅ aa
136	T ₆ aa
136	Amf ₆ aa
136	J ₇ aa
137	T ₇ AA
137	An ₇ aa
137	Amf ₇ a'a'
138	T ₈ aa
138	Amf ₈ AA
138	J ₉ aa
139	T ₉ AA
139	Amf ₉ aa
140	Amf ₆ +Kr ₃ AA
140	D ₄ +Amf ₅ AA
140	D ₁₀ AA
141	D ₄ +Amf ₆ aa
141	Amf ₆ +D ₄ AA
141	J ₁₁ aa
142	Amf ₁₁ (6+5) AA
142	D ₁₁ aa
143	D ₄ +D ₇ AA
143	Amf ₁₂ aa
143	D ₇ +D ₅ aa
144	J ₅ +Amf ₈ AA
145	Trivrstičnica
145	T _{4/7} aaB
145	D ₅ /Amf ₅ aaX
146	Amf ₆ /D ₄ aaB

146	D6/Amf6 x'aa
146	D6/Amf8 a'a'B
147	T7 AAA
147	Amf7 a'a'a'
147	T8/7 xAA
148	T8 aaa
149	Štirivrstičnica
149	Amf3/An3 xAxA
149	D3 x'a'x'a'
149	D3/Kr3 xAxA
150	Kr3 XAXA (ABAB)
150	J4 AAAA
150	T4/D5 abab
150	D4/5 AxA
151	D4/Amf5 XAXA
151	D4/6 AAb'b'
151	D4/Amf6 AbAb
152	D4/7 XAXA
152	D5/3 xa'xa' (D5/Kr3 xAxA)
153	D5/4 aaBB
153	Amf5 AABB
153	Amf5 ABAB
154	D5 aabb
154	D5 xaxa
154	D5/Amf5 xAxA
155	Amf5/6 AxA
155	Amf5/6 AbAb
155	D5/6 aab'b'
156	D5/Amf6 xaxa
156	Amf6/Kr3 xAxA
156	D6/4 a'a'x'X (a'a'BB; a'a'x'B)
157	D6/4 x'Ax'A
157	Amf6/5 aaBB
158	Amf6/5 aBaB (xAxA)
159	Amf6/D5 xaxa
160	D6/5 a'ba'b (x'ax'a)
160	D6/Amf5 x'x'x'A
160	D3+Kr3/D5 AbAb

161	J6 ABAB
161	(T)6 xaxa (abab)
161	Amf6 xaxa
162	D6 a'a'b'b'
162	D6/Amf6 x'ax'a
162	T6/J8 aBaB
163	T ₂ +D ₅ /Kr ₃ aaBB
163	D ₇ /5 AAbb
163	J ₇ /6 aaBB
164	J ₇ /6 aBaB
164	Amf ₇ /6 a'a'bb
164	T ₇ AABB (AAAA)
165	T ₇ /8 AAbb
165	J ₈ /6 ABAB
166	D ₈ /6 aab'b'
166	T ₈ /7 aaBB
166	T ₈ /7 aBaB
167	Amf ₃ +D ₅ /T ₇ aaBB
168	8 aabb (abab)
168	T8 aabb
168	T8 abab
169	D ₈ /Amf ₈ aaBB
169	D ₈ /Amf ₈ aBaB
169	D ₈ /10 aaBB
170	Amf ₉ /D ₅ +D ₄ aaBB
170	9/10/5/8 aaxa
170	Amf ₅ +Amf ₅ /Amf ₁₁ AABB (AAAA)
171	Amf ₆ +D ₄ /Amf ₆ Abb
171	sapfiški enajsterec/adonij (T ₄ +D ₃ +T ₄ /D ₃ +T ₂) aab (xxxx)
172	Amf ₆ +D ₅ /D ₁₀ aaBB
173	Amf ₁₁ (6+5) AABB
173	J ₁₂ (6+6)/6 (A)B(A)BCC
174	Amf ₁₂ (6+6)/11(6+5) aaBB
174	12(6+6) aaaa (xxxx, xaax)
175	J ₁₂ (6+6) AABB
175	T ₁₂ (6+6) aabb
175	J ₁₃ (6+7)/Amf ₆ abba
176	J ₁₃ (6+7)/12(6+6) aaBB

- 176 J₁₃(6+7)/I₂(6+6) aBaB
 177 T₁₅(8+7) (a)B(a)B(c)D(c)D
 178 Petvrstičnica
 178 D₄/D₄+J₄ ref₁ AA ref₂ ref₃
 178 Amf₅/6 XAbbA
 179 Amf₆/5/D₄/J₄ (a)aB(c)cB ref₁(=B) ref₁(=B)
 179 T₈/7 aaBB ref
 179 T₈/7 aBaB ref
 180 10/11 xxaxa
 181 Šestvrstičnica
 181 D₃ x'a'x'x'x'a'
 181 Kr₃/D₅ AAbCCb
 182 T₄/7 aaBccB
 182 D₅/4 aaBccB
 183 J₆/4 ABACCB
 183 Amf₆/5 aaBccB
 184 J₆ ABBCCA
 184 T₆/9/J₈ aBaBBa
 184 D₆/10 a'a'Bc'c'B
 185 J₇/6 aaBccB
 185 J₈/7 AbAbCC
 186 T₈/7 aaBccB
 186 T₈/7 aBaBCC
 187 T₈/7 aBaBcc
 187 T₈(4+4) aabbcc
 188 T₈ abbacc
 188 Amf₉/D₅/4 aaxBxB
 189 J₉/8 aBaBcc
 189 (J)₁₁ ababcc
 190 Sedemvrstičnica
 190 Amf₅/D₅/Amf₈ ref₁ aaBaaB (ref₁ aaBccB)
 190 J₈/6/4/Kr₃ ABAB ref₁ ref₂ ref₃
 191 T₈/7 aBaaBcc
 191 T₈/7 aBaaBcc
 192 T₈/7 aBccBaB
 192 D₈+D₅/D₈/7/J₆+T₅ ababCCC
 193 Osemvrstičnica
 193 J₄/T₇/Amf₆+Kr₃ ref₁ AA ref₂ ref₃ BB ref₃

- 193 J4/9/8 ref1 aaBCCCB ref2
 194 Amf6/5 ababcDcD
 194 Amf6/5 xAxAxBxB
 195 Amf6/5/D5 xaxaxBxB
 195 J6 ABABCDCD
 196 J8/7 AbAbCCdd
 196 T8/7 aBaBcDcD (aBaBaB ref ref, aBaBcD ref ref)
 197 Amf9/8 aBaBcDcD
 197 (J)11 abababcc
 199 Devetvrstičnica
 199 J12(6+6)/6 (A)B(A)B(C)B(C)BDADA(E)E
 200 Desetvrstičnica
 200 Amf 6/5/3 aBaBccDeeD (aBaBccBeeB)
 200 J6 ABABCDCDEE
 201 Amf6 aabbccdede
 201 J7/Amf5/3 aBaBcDeeD
 202 T8/7/5 aaBccBddEE (aaBccBddBB)
 203 T8/7 aBaBccDeeD

Kitične oblike

DVOVRSTIČNICA

T₄ aa

-◡-◡ a Šviga, švaga
 -◡-◡ a čez dva praga.
 (Vodnik: *Uganke za Pratiko*: 30)

Verz je prepolovljeni T8. Vodnik pa je kitico nemara napravil tako, da je dvovrstičnico s trohejskima šesterčema, ki stoji med rokopisnimi ugankami za *Pratiko* pred to, skrajšal za dva zloga.

1. Valentin Vodnik: *Uganke za Pratiko*: 30; rkp. (1)

Amf₅ AA

◡-◡◡- A U bukvah tičim,
 ◡-◡◡- A se nič ne učim.
 (Vodnik: *Uganke za Pratiko*: 35)

Najverjetneje gre za eno od številnih Vodnikovih izpeljank, ki imajo v osnovi podstavo štirivrstične alpske poskočnice.

1. Valentin Vodnik: *Uganovavke*; *VP* 1796 (1); drugi verz ima anakruzo

2. Valentin Vodnik: *Uganke za Pratiko*: 34; rkp. (1)

3. Valentin Vodnik: *Uganke za Pratiko*: 35; rkp. (1)

D₅ aa

-◡◡-◡ a Nič ne pomaga,
 -◡◡-◡ a ako ne dá ga.
 (Vodnik: *Uganke za Pratiko*: 12)

Gre za prepolovljeno obliko štirivrstične kitice, pisane v enakem merilu in s paroma zaporedno rimanimi verzi (D₅ aabb).

1. Valentin Vodnik: *Uganke za Pratiko: 12*; rkp. (1)

T6 aa

—○—○—○ a Ves dan piha, zdeha,
—○—○—○ a nikdar se ne vpéha.

(Vodnik: *Uganke za Pratiko: 29*)

Verz je znan že iz latinske duhovne poezije. Vodnik pa bi kitico lahko napravil tudi s krajšanjem dvovrstičnice s trohejskima osmercema, kakršna stoji med rokopisnimi ugankami za *Pratiko* pred obema navedenima ugankama.

1. Valentin Vodnik: *Uganke za Pratiko: 28*; rkp. (1)

2. Valentin Vodnik: *Uganke za Pratiko: 29*; rkp. (1)

Amf6 aa

○—○—○—○ a Ni platna, ni šiva,
○—○—○—○ a sto péč jo pokriva.

(Vodnik: *Uganke za Pratiko: 40*)

Verz je značilen za alpsko poskočnico, med rokopisnimi ugankami za *Pratiko* pa je v vrsti za dvovrstičnico iz amfibraških osmercev, tako da je lahko nastal tudi s krajšanjem le-te.

1. Valentin Vodnik: *Uganke za Pratiko: 40*; rkp. (1)

2. Valentin Vodnik: *Uganke za Pratiko: 41*; rkp. (1)

J7 aa

○—○—○—○ a Je v sodcu brez obroča
○—○—○—○ a rumena n' bela móča.

(Vodnik: *Uganke za Pratiko: 43*)

Verz je imenovan tudi anakreontski verz in ga je Vodnik obvladal (prim. rokopisne prevode anakreontskih pesmi), je pa jambski semderec značilen tudi za hildebransko kitico, ki jo je Vodnik lahko poznal iz cerkvene verzifikacije.

1. Valentin Vodnik: *Uganke za Pratiko: 43*; rkp. (1)

T7 AA

—○—○—○— A Nagajivih deklic pet
 —○—○—○— A hoče vsaki nas imet.

(Vodnik: *Uganke za Pratiko*: 32)

Kitica je pri Vodniku nemara nastala s krajšanjem dvovrstičnice T9 AA, ki stoji med rokopisnimi ugankami za *Pratiko* pred navedeno. Sicer pa je T7 verz zelo razširjene romarske kitice (T8/7 aBaB) izpričan že 1712 v *Slatenskem urbarju* (15. kitica *Ena lepe pejsmi ad eniga pejaniga moža ino žene*).

1. Franc Jožef Jankovič: *Ena lepa pejssem ad eniga pejaniga moža ino žene; Slatenski urbar* 1712 (1)
2. Valentin Vodnik: *Uganke za Pratiko*: 32; rkp. (1)

An7 aa

○○—○○—○ a Je nadelana cesta,
 ○○—○○—○ a ne zajemajo pesta.

(Vodnik: *Listagnoj*)

Kitica je po VP za leto 1796 predelani dvovrstični napis za mesec november, ki je sestavljen v amfibraškem devetercu z anakruzo v prvem verzu (anapest!).

1. Valentin Vodnik: *Listagnoj; PP* (1)

Amf7 a'a'

○○—○○—○○ a' Pokoncu se májala,
 ○○—○○—○○ a' po prahu nagájala.

(Vodnik: *Uganke za Pratiko*: 45)

Ena od oblik, ki imajo za osnovo alpsko poskočnico.

1. Valentin Vodnik: *Uganke za Pratiko*: 45; rkp. (1)

T8 aa

—○—○—○—○ a Kir pozim klobase hrani,
 —○—○—○—○ a se poletu muham brani.
 (Vodnik: *Gruden*)

Najverjetneje gre za neposreden vpliv romarske štirivrstičnice. Toda ravno v navedenem primeru gre pravzaprav za predelavo dvovrstičnega napisa za december, ki ga je Vodnik prvokrat objavil v VP za leto 1796, in ima verz sestavljen iz jamskega četverca s trohejskim šestercem (J₄+T₆ aa) – desetzložen verz, ki ga je Vodnik po maniri verznega vzorca iz romarske kitice okrajšal in mu poenotil mero. V prid tezi, da gre res za neposreden vpliv romarske kitice, bi govorili tudi uganki iz rokopisa za Pratiko, ki sta pisani v enaki meri in ju moremo po nastanku postaviti pred Vodnikov spremenjeni zapis za december v *Pesmah za pokušino*.

1. Franc Jožef Jankovič: *Ena lepa pejssem ad eniga pejaniga moža ino žene; Slatenski urbar* 1712 (2)
2. Anton Tomaž Linhart: *Ta veseli dan ali Matiček se ženi*, 10. prizor 4. dejanja; 1790 (2)
3. Valentin Vodnik: *Uganke za Pratiko*: 26; rkp. (1)
4. Valentin Vodnik: *Uganke za Pratiko*: 27; rkp. (1)
5. Valentin Vodnik: *Gruden; PP* (1)

Amf8 AA

○—○○—○○— A Dve glavi, dve roki, šest nog
 ○—○○—○○— A pektájo po štirih okrog.
 (Vodnik: *Uganke za Pratiko*: 37)

1. Valentin Vodnik: *Uganke za Pratiko*: 37; rkp. (1)
2. Valentin Vodnik: *Uganke za Pratiko*: 38; rkp. (1)
3. Valentin Vodnik: *Uganke za Pratiko*: 39; rkp. (1)

J9 aa

○—○—○—○—○ a Vodica mičen breg obliva,
 ○—○—○—○—○ a se varvaj! – je vsa zapeliva!
 (Vodnik: *Uganke za Pratiko*: 44)

Težko bi rekli, da je Vodnik zapisoval jamske verze pod vplivom Zoisovih nasvetov, saj mu je ta svetoval drugačno zgradbo (pri enajstercu naj bi bila naglašena obvezno 6. oziroma 4. in 8. pa 10. zlog; prim. *Vodnikov somenik* 1859: 53; prim. Pohlin – Zois idr. 1970: 36). Vendar se v rokopisnih ugankah pojavita dve dvovrstičnici s tako mero – dvovrstičnica iz jamskih sedmercev in pod naslednjo zaporedno številko v rokopisu dvovrstičnica iz jamskih devetercev. Toda v obeh primerih je jamski verz grajen drugače od Zoisovega: pri Vodniku se naglašena in nenaglašena mesta izmenjavajo dosledno (nenaglašenemu mestu sledi naglašeno), medtem ko je pri Zoisu naglas razen na omenjenih mestih fakultativen.

1. Valentin Vodnik: *Uganke za Pratiko*: 44; rkp. (1)

T9 AA

—○—○—○—○— A Po hudičje črno lice ima,
—○—○—○—○— A po medvedje gruli jen momvá.
(Vodnik: *Uganke za Pratiko*: 31)

Dvovrstičnica s trohejskim devetercem je ena od kitičnih oblik s trohejsko mero, ki si zaporedoma v rokopisni zbirki petdesetih Vodnikovih ugank sledijo od zaporedne številke 26 in se nadaljujejo do zaporedne številke 33. Gre torej za eno od variant kitice v trohejskem merilu; zaradi več sorodno oblikovanih kitic, ki si sledijo, bi težko rekli, katera je neposredno vplivala na njen nastanek. Kot varianta dvovrstičnice T8 aa se je pojavila kitica že v *Slatenskem urbarju*.

1. Franc Jožef Jankovič: *Ena lepa pejssem ad eniga pejaniga moža ino žene; Slatenski urbar* 1712 (1)
2. Valentin Vodnik: *Uganke za Pratiko*: 31; rkp. (1)

Amf9 aa

○—○—○—○—○ a Velíke smo dobre senéne,
○—○—○—○—○ a pa male za jédi mesene.
(Vodnik: *Uganke za Pratiko*: 47)

1. Valentin Vodnik: *Listovgnoj ali november; VP* 1796 (1); prvi verz dvovrstičnice ima anakruzo (anapest!)
2. Valentin Vodnik: *Uganke za Pratiko*: 47; rkp. (1)

Amf6+Kr3 AA

◡-◡◡-◡-◡- A Lepoto da zemlji toplu lejt',
 ◡-◡◡-◡-◡- A nedolžnost mladenčam rožnicvét.
 (Vodnik: *Rožencvet, kresník ali junius*)

Verz dvovrstičnice je mešane gradnje: amfibraškemu šesterцу (vpliv alpske poskočnice) sledi trizložni kretik (stopico je morda prevzel neposredno iz antične metrike). Dvovrstičnico je Vodnik kasneje (*MP* 1803) predelal v štirivrstičnico tako, da je polstičji izpisal kot samostojna verza (*Amf6/Kr3 xAxA*).

1. Valentin Vodnik: *Rožencvet, kresník ali junius*; *VP* 1796 (1)

D4+Amf5 AA

-◡◡-◡-◡◡- A Grozdje mastí veseli Dolenc,
 -◡◡-◡-◡◡- A sladki mošt voz' bogati Gorenc.
 (Vodnik: *Kozaprsk ali oktober*)

Verz je mešane gradnje: daktilski četverec z amfibraškim petercem (vpliv alpske poskočnice). V *MP* 1803 je Vodnik dvovrstičnico spremenil v štirivrstičnico tako, da je verza prepolovil: *D4/Amf5 XAXA*.

1. Valentin Vodnik: *Kozaprsk ali oktober*; *VP* 1796 (1)

D10 AA

-◡◡-◡◡-◡◡- A Trte se jokajo, preden rodé,
 -◡◡-◡◡-◡◡- A kter' ga pit hočejo, naj se poté.
 (Vodnik: *Sušec ali marcius*)

Gre za varianto enajstzložnega amfibraškega verza (alpska poskočnica) brez anakruze. Enako obliko dvovrstičnice je Vodnik uporabil tudi v napisu za april (»Jablane, hruške in druge cepé, / cepi v mladisti za stare zobé.«; oboje v *VP* 1796). Zanimivo pa je, da sta napisa v kasnejši redakciji (*MP* 1803) oblikovana v štirivrstičnici, in sicer različno, tako kot je narekovala medbesedna meja. Napis za marec ima obliko *D6/4 x'Ax'A*, napis za april pa *D5/Amf5 xAxA*. V obeh primerih je Vodnik verz le prepolovil in ohranil skupno število zlogov.

1. Valentin Vodnik: *Sušec ali marcius*; VP 1796 (1)
 2. Valentin Vodnik: *Mali travn ali april*; VP 1796 (1)

D₄+Amf₆ aa

- ○—○—○
 —○— ○—○—○ a Če boš pozim klobas suhih hranil,
 —○— ○—○—○ a se boš polejt muham lahko branil.
 (Vodnik: *Gruden, božičnik ali december*)

Čeprav se na prvi pogled zdi, da gre v dvovrstičnici pravzaprav za verz iz jamskega četverca in trohejskega šesterca, bo glede na metrično zgradbo nekaterih napisov v *Veliki pratiki* za leto 1796 (npr. napis za februar: D₁₁ aa, ki je v kasnejši redakciji v *MP* 1803 razpadel na D₅/Amf₆ xaxa; napis za oktober D₄+Amf₅ AA), kjer so bili vsi objavljeni, verjetnejša domneva, da gre za preplet daktilskega četverca in amfibraškega šesterca (vpliv alpske poskočnice).

1. Valentin Vodnik: *Gruden, božičnik ali december*; VP 1796 (1)

Amf₆+D₄ AA

- —○— A Bogate zaloge v zemli leže;
 ○—○—○ —○— A nevtrudni kopači mačka dobé.
 (Vodnik: *Bogate zaloge v zemli leže*)

Verz dvovrstičnice kaže na neposreden vpliv alpske poskočnice: prvo polstišje je šestzložni amfibrah, drugo pa se začinja brez anakruze (namesto amfibraškega peterca je daktilski četverec).

1. Valentin Vodnik: *Bogate zaloge v zemli leže*; VP 1796 (1)

J₁₁ aa

- a Šent Janžov dež hudobno let nareja,
 ○—○—○—○—○—○ a nej sonce rajš ta dan se pratki smeja.
 (Vodnik: *Režencvet, kresnik ali junius*)

Med Vodnikovimi verzi je najti malo jamskih. Dvostišji iz jamskih sedmercev oziroma jamskih devetercev sta zapisani v rokopisni ostalini *Uganke za Pratiko*

pod zaporednima številka 43 in 44, vendar je glede na nastanek obravnavanega napisa za junij, ki je bil objavljen v *VP* 1797, težko reči, ali je daljši jambski verz (enasterec) vplival na krajša ali obratno. Gotovo pa je, da se pri gradnji jambskega enajsterca Vodnik ni ravnal po Zoisovih priporočilih (*Vodnikov somenik* 1859: 53; prim. Pohlin – Zois idr. 1970: 36), kakor je enajsterce po italijanskem zgledu gradil Zois sam. Napisa Vodnik tudi v kasnejših objavah (*MP* 1803, *PP*) ni spreminjal.

1. Valentin Vodnik: *Rožencvet, kresnik ali junius*; *VP* 1797, *MP* 1803, *PP* (1)

Amf11(6+5) AA

○—○—○—○—○—○— A Okradejo ajdo nedolžni tatjé,
 ○—○—○—○—○—○— A nanosjo čbelarjem debele mošné.
(Vodnik: *Veliki srpan ali avgust*)

Kitica je alpska poskočnica, v kasnejših redakcijah (z razpadom enajsterca na polstišji 6+5) tudi kot štirivrstičnica (Amf6/5 xAxA).

1. anonim: *Pejsom; Leški rokopis* ok. 1760 (14 oziroma 2+12, če gre za dve pesmi); odstopanji v rimi (npr. tudi (a)B(a)B) in verzu
2. Valentin Vodnik: *Velki travn ali majnik*; *VP* 1796 (1)
3. Valentin Vodnik: *Velki srpan ali avgust*; *VP* 1796 (1)
4. Valentin Vodnik: *Od Bljaka do Budue*; transparent, 1810 (1)
5. Valentin Vodnik: *Natura je lepa*; rkp., ok. 1795 (1)

D11 aa

—○—○—○—○—○—○— a Če bo bol pridna pozimi predica,
 —○—○—○—○—○—○— a dal bo rožlala pod pavcam petica.
(Vodnik: *Svičan ali februar*)

Verjetno gre za serijo daktilsko pisanih dvovrstičnih napisov v *VP* za leto 1796 z različnim številom zlogov v verzu (januar D4+D7, februar D11, marec in april D10). V kasnejši redakciji (*MP* 1803) je dvovrstičnica razpadla v štirivrstičnico D5/Amf6 xaxa.

1. Valentin Vodnik: *Svičan ali februar*; *VP* 1796 (1)

D₄+D₇ AA

—○—○—○—○— A Kratek je pust; ročnu pobaš'te žené;
 —○—○—○—○— A kratek je ples; kvatre zakonske dolgé.
 (Vodnik: *Proscnc ali januar*)

Gre za eno od Vodnikovih kombinacij dvovrstičnice, grajene iz enajstzložnega verza s trizložnimi merili. Kasnejša štirivrstična redakcija (MP 1803) je ohranila dolžino polstišij (D₄/7 XAXA).

1. Valentin Vodnik: *Proscnc ali januar*; VP 1796 (1)

Amf12 aa

○—○—○—○—○—○— a K'ter bodo po lejtju zgodaj vstajali,
 ○—○—○—○—○—○— a se bodo pozimi za ajdo naspali.
 (Vodnik: *Mali srpan ali julius*)

Zgled za kitico je Vodnik posredno (preko amfibraškega enajsterca) ali neposredno lahko dobil pri Devu (Koruza 1993: 238–9).

1. Valentin Vodnik: *Mali srpan ali julius*; VP 1796 (1)

D₇+D₅ aa

—○—○—○—○—○—○— a K'ter je po sili prerok kisliga zela,
 —○—○—○—○—○—○— a ta se naturi lahko v krošno podela.
 (Vodnik: *K'ter je po sili prerok kisliga zela*)

Gotovo gre za eno od številnih Vodnikovih dvovrstičnih variant v trizložnih merilih, ki z razpadom verza na polstišiji nakazujejo pravzaprav svojo štiridelno (štirivrstično) zgradbo.

1. Valentin Vodnik: *K'ter je po sili prerok kisliga zela*; VP 1796 (1)

J₅+Amf₈ AA

◡—◡—◡—◡—◡—◡— A Tarice štrukle, pogačo, potico jedó,
 ◡—◡—◡—◡—◡—◡— A lanovi krajncam rumene cekine nesó.
 (Vodnik: *Kimovec ali september*)

Verz dvovrstičnice je sestavljen iz jamskega (peterec) in amfibraškega (osmerec) polstišja. Zanimivo je, da je Vodnik napisu v kasnejši redakciji (*MP* 1803) spremenil verzno in kitično podobo: zapisal ga je v štirivrstični alpski poskočnici (Amf₆/5 xAxA; jamske mere ni ohranil, pesmico pa je v celoti skrajšal za štiri zloge). Motiv za obliko prvotnega zapisa bi težje našli, verjetno pa tu ne gre za enega od številnih Vodnikovih oblikovnih eksperimentov, ki jim je bila podvržena verzna in kitična oblika zlasti štirivrstične alpske poskočnice. Verjetneje je, da se je za tako kasnejšo varianto kitice odločil neodvisno od prvotnega zapisa.

I. Valentin Vodnik: *Kimovec ali september*; *VP* 1797 (I)

TRIVRSTIČNICA

Verjetno gre pri večini trivrstičnic za razširitev dvovrstičnice s podvojitvijo enega od verzov, zlati prvega, na kar kaže tudi pogost razpored rim (aaB ipd.). Podvajanje verzov je običajen postopek že v starejši cerkveni poeziji po Evropi in seveda tudi pri nas. (Gasparov 1996: 107)

T₄/7 aaB

		Vsi:
— — —	a	Čast in hvala,
— — —	a	vselej dala
— — — — —	B	njim se, vaša glada, bo.

(Linhart: *Matiček se ženi*, 10. prizor 4. dejanja)

Gre za trivrstičnico (refren) oziroma za prepopolvljeno sicer šestvrstično kitico T₄/7 aaBccB, ki jo ponavlja zbor v Linhartovem *Matičku*.

1. Anton Tomaž Linhart: *Ta veseli dan ali Matiček se ženi*: 10. prizor 4. dejanja; 1790 (5)

D₅/Amf₅ aaX

— — — —	a	Mantova naša,
— — — —	a	prazna bo flaša,
— — — —	X	prnesi ga še!

(Vodnik: *Mantova naša*)

Napis s to kitično obliko je nastal ob ponovnem avstrijskem zavzetju Mantove leta 1799. Glede na to, da so se s proslavljanja avstrijske zmage ohranili trije Vodnikovi zapisi, vsak v svoji kitični obliki pa v enakem ali vsaj zelo sorodnem metru (poleg še omenjenega še trivrstični D₆/Amf₆ x'aa in štirivrstični D₆ a'a'b'b'), bi sklepal, da so, tako kot je vsebina priložnostna, tudi kitične oblike priložnostne, zaradi kratkega časa, ki je bil pesniku na razpolago, verjetno ne do kraja premišljene (reflektirane) in izdelane, kot je to pri Vodniku sicer navada. Nastanek omenjenih kitičnih oblik je bil po mojem torej prej hipna domislica kot reflektirana odločitev in kaže, da je bil Vodniku v resnici tridelni meter tisti, ki mu je bil najbolj domač.

1. Valentin Vodnik: *Mantova naša*; napis, objavljen v poročilu o proslavi v *LN* 24. 8. 1799 (1)

Amf6/D4 aaB

○—○—○—○	a	Pijane betice
○—○—○—○	a	ku vinske mušice
—○—○—	B	k sodu lejte.

(Vodnik: *Pijane betice*)

(Podvojeni) amfibraški šesterec in daktilski četverec sta nedvomno v tesni zvezi z alpsko poskočnico.

1. Valentin Vodnik: *Pijane betice*; rkp. ok. 1795/96 (3)
 2. Valentin Vodnik: *Te mokre junake*; rkp. okr. 1706 (5)

D6/Amf6 x'aa

—○—○—○—○	x'	Mantova Carjova
○—○—○—○	a	se rada podala,
○—○—○—○	a	bo naša ostala.

(Vodnik: *Mantova naša*)

Eden od treh priložnostnih napisov za veselico ob ponovnem avstrijskem zavzetju Mantove (sicer glej komentar pri kitici D5/Amf5 aaX).

1. Valentin Vodnik: *Mantova naša*; napis, objavljen v poročilu s proslave v *LN* 24. 8. 1799 (1)

D6/Amf8 a'a'B

—○—○—○—○	a'	Veséli bódite!
—○—○—○—○	a'	Le jo zagóдите!
○—○—○—○—○—	B	grem matere z vama iskat. svatov in goscev

(Vodnik: *Petelinček*)

Kitična oblika se je ohranila v Vodnikovem prevodu zaključnega dela Kotzebuejevega *Petelinčka*. Drugi verz je metrična podvojitve prvega, tretji verz kitice je replika, ki jo vedno poje duet, vsak s svojo varianto besedila.

I. Kotzebue – Vodnik: *Petelinček*; rkp. (3)

T7 AAA

—○—○—○—	A	ŽENA: Nej te piše uni tat,
—○—○—○—	A	kir je s taboj pil tulkajokrat.
—○—○—○—	A	MOŽ: Pusti mene v miro spat!
		[Piše mene baba v ret!]

(Jankovič: *Ena lepa pejssem ad eniga pejaniga moža ino žene*)

Kot varianta trivrstičnice iz zaporedno rimanih trohejskih osmercev T8 aaa se kitica pojavi dvakrat v *Slatenskem urbarju* (a nobenkoli v popolnoma izčiščeni obliki; drugi verz primera ima, denimo, šibki vzglas in zato osem zlogov). Navedeni primer je zadnja kitica pesmi, ki jo zaključuje še en dodan možev vzklik: »piše mene baba v ret«. ⁵⁹

I. Franc Jožef Jankovič: *Ena lepa pejssem ad eniga pejaniga moža ino žene; Slatenski urbar* 1712 (2)

Amf7 a'a'a'

○—○—○—○	a'	Iz trave omlčenga,
○—○—○—○	a'	po sili me tlačenga,
○—○—○—○	a'	zavžieš me trdiga.

(Vodnik: *Uganke za Pratico*: 46)

Verjetno gre spet za eno od številnih možnih variacij na alpsko poskočnico.

I. Valentin Vodnik: *Uganke za Pratico*: 46; rkp. (1)

T8/7 xAA

—○—○—○—○	x	Bele pole, črno žito;
—○—○—○—	A	nekateri memo gre,
—○—○—○—	A	kaj pomeni, ker ne ve.

(Vodnik: *Uganke*)

⁵⁹ Navedeni primer bi bilo torej mogoč interpretirati tudi kot dve dvovrstičnici.

Gradnja spominja na romarsko kitico, vendar tu ne gre za metrično podvojitev prvega, ampak drugega verza.

1. Valentin Vodnik: *Uganke*; MP 1798 (1)

T8 aaa

—○—○—○—○	a	ŽENA: Oh, jest vboga sruta stara,
—○—○—○—○	a	kir moj mož zame na mara.
—○—○—○—○	a	MOŽ: Pojde ad mene, kurba stara.

(Jankovič: *Ena lepa pejsam ad eniga pejaniga moža ino žene*)

Kitična oblika je znana že iz srednjeveške latinske poezije (npr. *Dies irae*), verjetno jo je pisec poznal iz cerkvene pesmi.

1. Franc Jožef Jankovič: *Ena lepa pejsam ad eniga pejaniga moža ino žene*; *Slatenski urbar* 1712 (2)

ŠTIRIVRSTIČNICA

Amf₃/An₃ xAxA

◡—◡	x	Na postli
◡◡—	A	preležim,
◡—◡	x	nigdar pa
◡◡—	A	ne zaspim.

(Vodnik: *Uganke za Pratiko*: 7)

1. Valentin Vodnik: *Uganke za Pratiko*: 7; rkp. (1)

D₃ x'a'x'a'

—◡◡	x'	Bol bode
—◡◡	a'	rájalo,
—◡◡	x'	déblej pri—
—◡◡	a'	hájalo.

(Vodnik: *Uganke za Pratiko*: 9)

1. Valentin Vodnik: *Uganke za Pratiko*: 9; rkp. (1)

D₃/Kr₃ xAxA

—◡◡	x'	Volič v
—◡—	A	hlev' stojí,
—◡◡	x'	róge pa
—◡—	A	ven molí.

(Vodnik: *Uganke za Pratiko*: 5)

1. Valentin Vodnik: *Uganke za Pratiko*: 5; rkp. (1)

2. Valentin Vodnik: *Uganke za Pratiko*: 6; rkp. (1)

3. Valentin Vodnik: *Uganke za Pratiko*: 8; rkp. (1)

Kr₃ XAXA (ABAB)

— — —	X (A)	Méso zgór,
— — —	A (B)	meso spód,
— — —	X (A)	srédi pa
— — —	A (B)	suh obód.

(Vodnik: *Uganke za Pratiko: 2*)

1. Valentin Vodnik: *Uganke za Pratiko: 1*; rkp. (1)
2. Valentin Vodnik: *Uganke za Pratiko: 2*; rkp. (1)
3. Valentin Vodnik: *Uganke za Pratiko: 4*; rkp. (1)

J₄ AAAA

— — — —	A	Pomlad' dišim,
— — — —	A	polejt hladim,
— — — —	A	jesen redim,
— — — —	A	pozim gorim.

(Vodnik: *Uganovavke*)

1. Valentin Vodnik: *Uganovavke; VP 1796* (1)

T₄/D₅ abab

— — — —	a	Vse odprto,
— — — —	b	vse prebito,
— — — —	a	lačno predrto,
— — — —	b	zmiram pa sito.

(Vodnik: *Uganke za Pratiko: 17*)

1. Valentin Vodnik: *Uganke za Pratiko: 17*; rkp. (1)

D₄/5 AAxA

— — — —	A	Sim v Lublan'
— — — —	A	dobro poznan
— — — —	X	mestu, pred mestam,
— — — —	A	nu na Polán.

(Vodnik: *Plesár*)

Gre za eno od variant alpske poskočnice (upoštevajoč, da amfibraška mera ob izgubi začetnega nenaglašenege zloga, anakruze, lahko alternira z daktilom: daktilski četverec je tako alternacija amfibraškega peterca in daktilski peterec amfibraškega šesterca).

1. Valentin Vodnik: *Plesár*; *PP* (4)

D₄/Amf₅ XAXA

–○○–	X	Grozdje masti
○○○○–	A	veseli Dolenc
–○○–	X	sladki mošt voz
○○○○–	A	bogati Gorenc.

(Vodnik: *Kozaprsk*)

Napis je bil prvič objavljen kot dvovrstičnica v *VP* za leto 1796, Vodnik ga je v *MP* iz 1803 in kasneje v *PP* objavil sicer kot štirivrstičnico, a metrično nespremenjenega – ohranil je prvotni meter obeh polstišij. Oblikovno gre zopet za eno od variacij alpske poskočnice.

1. Valentin Vodnik: *Kozaprsk*; *MP* 1803, *PP* (1)

D₄/6 AAb'b'

–○○–	A	Najdemo grad
–○○–	A	zlasti spomlád,
–○○–○○	b'	živ je zamórcíkov,
–○○–○○	b'	jajčíkov, klínčíkov.

(Vodnik: *Uganke za Pratiko*: 22)

Gre za eno od številnih variant alpske poskočnice.

1. Valentin Vodnik: *Uganke za Pratiko*: 22; rkp. (1)

D₄/Amf₆ AbAb

–○○–	A	Oginj gasí
○○○○–○	b	studencova kapla,
–○○–	A	mene toplí,
○○○○–○	b	zavréva, raztapla.

(Vodnik: *Uganke za Pratiko*: 23)

Gre za varianto štirivrstične alpske poskočnice.

1. Valentin Vodnik: *Uganke za Pratiko*: 23; rkp. (1)

D₄/7 XAXA

— ∪ ∪ —	X	Kratek je pust
— ∪ ∪ — ∪ ∪ —	A	ročno pobašte žené
— ∪ ∪ —	X	kratek je ples
— ∪ ∪ — ∪ ∪ —	A	kvatre zakonske dolgé.

(Vodnik: *Prosenec*)

Napis je Vodnik objavil prvič v *VP* za leto 1796 kot dvovrstičnico, metrično napisa kasneje ni predrugačil, le polstišja je zapisal kot samostojne verze (D₄+D₇ AA > D₄/7 XAXA).

1. Valentin Vodnik: *Prosenec*; *MP* 1803, *PP* (1)

D₅/3 xa'xa' (D₅/K_{r3} xAxA)⁶⁰

— ∪ ∪ — ∪	x	Eden za enim
— ∪ ∪	a'	těčeta,
— ∪ ∪ — ∪	x	nigdar se vjeti
— ∪ ∪	a'	něčeta.

(Vodnik: *Uganke za Pratiko*: 16)

Gre za prepolovljeni 3-delni osmerek s cezuro namesto šestega zloga.

1. Valentin Vodnik: *Uganke za Pratiko*: 15; rkp. (1)

2. Valentin Vodnik: *Uganke za Pratiko*: 16; rkp. (1)

3. Valentin Vodnik: *Bobinska Bistrica*; rkp. (9)

⁶⁰ Pri trizložnih merilih, zlasti še če je verz le trizložni daktil, je težko vedno ugotoviti, ali je klavzula daktilska ali moška – v slednjem primeru soda verza namreč ne bi bila več daktila, marveč kretiška trizložna verza (tovrstna zadrega se je izkazala za težavo tu in tam tudi že pri štirivrstičnicah, opisanih v začetku repertoarja: D₃ x'a'x'a'; D₃/K_{r3} x'Ax'A; K_{r3} XAXA itn.).

D₅/4 aaBB

—○○—○	a	Zdravi fantíči,
—○○—○	a	čedne deklíči
—○○—	B	majo živet
—○○—	B	vekoma let.

(Vodnik: *Vošenje noviga leta, 1799*)

Gre za varianto alpske poskočnice z daktilskim metrom in paroma zaporedno rimo.

1. Valentin Vodnik: *Vošenje noviga leta 1799; PP* (1)

Amf₅ AABB

○—○○—	A	Ni bélši labud,
○—○○—	A	črnèji vran tud,
○—○○—	B	po konjsko razgá,
○—○○—	B	deklíško skaklá.

(Vodnik: *Uganke za Pratiko: 36*)

Varianta alpske poskočnice iz amfibraških petercev z zaporedno rimo.

1. Valentin Vodnik: *Uganke za Pratiko: 36; rkp.* (1)

Amf₅ ABAB

○—○○—	A	Odrešen je svet
○—○○—	B	železnih nadlog,
○—○○—	A	smo Francovi spet,
○—○○—	B	zahvalen si Bog!

(Vodnik: *Od rešen je svet*)

Priložnostni napis se je ohranil na tarčah, ki so jih postavili na strelskem tekmovanju v čast zmage nad Napoleonom leta 1814. Kitica je varianta štirivrstične alpske poskočnice iz samih amfibraških petercev (obliko navaja Vodušek 1959: 63).

1. Valentin Vodnik: *Od rešen je svet; tarče 1814* (1)

D5 aabb

—○○—○	a	Ból ga ponuja,
—○○—○	a	hujše se kuja;
—○○—○	b	bol ga napravlja,
—○○—○	b	huje ga vstavlja.

(Vodnik: *Uganke za Pratiko: 10*)

Ena od možnih variant alpske poskočnice.

1. Valentin Vodnik: *Uganke za Pratiko: 10*; rkp. (1)

D5 xaxa

—○○—○	x	Gréla na lice
—○○—○	a	živa sem koža,
—○○—○	x	grejem narobe
—○○—○	a	stariga moža.

(Vodnik: *Uganke za Pratiko: 11*)

Ena od variant alpske poskočnice.

1. Valentin Vodnik: *Uganke za Pratiko: 11*; rkp. (1)

D5/Amf5 xAxA

—○○—○	x	Jablane, hruške
○—○○—	A	in druge cepé
—○○—○	x	cepi v mladosti
○—○○—	A	za stare zobé.

(Vodnik: *Mali traven*)

Kitica je nastala iz dvovrstičnice, objavljena v *VP* za leto 1796, ki ji je Vodnik za verz izbral daktilski deseterec (D10 AA). Meje med naglasnimi enotami so pri novem zapisu napisa v obliki štirivrstičnice narekovele opisano metrično ureditev (enako obikovan dvovrstični napis za mesec marec (*Sušec*) v istem letniku *MP* pa je zaradi drugačne postavitve mej med naglasnimi enotami razpadel na D6/4). Gre za eno od variant alpske poskočnice.

1. Valentin Vodnik: *Mali traven*; *MP* 1803, *PP* (1)

Amf5/6 AAxA

◡—◡◡—	A	Preteklo je let
◡—◡◡—	A	oblubim ga spet
◡—◡◡—◡	x	prvošim po vrhi
◡—◡◡—	A	saj petkrat deset.

(Vodnik: *Preteklo je let*)

Varianta alpske poskočnice.

1. Valentin Vodnik: *Preteklo je let*; LN 4. 1. 1800, PP (1)

Amf5/6 AbAb

◡—◡◡—	A	Resnično mi je
◡—◡◡—◡	b	lubézniva reka,
◡—◡◡—	A	dol vodo liè,
◡—◡◡—◡	b	žit' vino gor téka.

(Vodnik: *Uganke za Pratiko: 49*)

Varianta alpske poskočnice.

1. Valentin Vodnik: *Uganke za Pratiko: 49*; rkp. (1)

D5/6 aab'b'

—◡◡—◡	a	Bukve jiz Krajna
—◡◡—◡	a	polne drekajna:
—◡◡—◡◡	b	nikar ne zdéli ga
—◡◡—◡◡	b'	pusti mu céliga!

(Vodnik: pamflet na Knobla)

Zapis, varianta alpske poskočnice (Vodušek 1959: 66), je ohranjen v Knoblovi pesniški zbirčici osmih pesmi *Štiri pare kratkočasnih pesmi*, ki je izšla 1801. Tretji in četrti verz je Vodnik zapisal še v varianti: »Na pol ne zdéli ga / slédni ma céliga.« Pamflet je ohranjen na notranji strani platnic izdaje Knoblovih pesmi in je nastal verjetno 1801 ali 1802.

1. Valentin Vodnik: pamflet na Knobla; rkp. ok 1802 (1)

D5/Amf6 xaxa

— ∪ ∪ — ∪	x	Bojl bode pridna
∪ — ∪ ∪ — ∪	a	pozimi predica,
— ∪ ∪ — ∪	x	dajl bo rožlala
∪ — ∪ ∪ — ∪	a	pod pavcam petica.

(Vodnik: *Svičan*)

Ena od variant štirivrstične alpske poskočnice. Prvotno je bil zapis dvovrstičen (*VP* 1796), in sicer v daktilskem enajstercu, medbesedne meje so narekemale v štirivrstični redakciji delitev na daktilska peterca in amfibraška šesterca.

1. Valentin Vodnik: *Svičan*; *MP* 1803, *PP* (1)

Amf6/Kr3 xAxA

∪ — ∪ ∪ — ∪	x	Lepoto da zemli
— ∪ —	A	toplo lét,
∪ — ∪ ∪ — ∪	x	nedolžnost mladenčam
— ∪ —	A	rožni cvét.

(Vodnik: *Rožnicvet*)

Prvotni zapis (*VP* 1796) je bil dvovrstičen Amf6+Kr3 AA.

1. Valentin Vodnik: *Rožnicvet*; *MP* 1803, *PP* (1)

D6/4 a'a'x'X (a'a'BB; a'a'x'B)

— ∪ ∪ — ∪ ∪	a'	Zdaj pimo tíčino
— ∪ ∪ — ∪ ∪	a'	na Cesaríčino
— ∪ ∪ — ∪ ∪	x' (B) (x')	zdravje, naj lílila
— ∪ ∪ —	X (B) (B)	večno cvete.

(Vodnik: *Brambovska dobra volja*)

Pesem je prevod Collinove *Webrmannslust*. Nemška predloga je v nasprotju z Vodnikovimi slovenskimi prevodi objavljena v knjižici, podpisana melodiji, ki pa izkazuje malenkost drugačen obrazec – namesto daktilskih šestercev v prvih treh verzih melodija kroji verz iz ene daktilske in ene kretiške stopice (D3+Kr3). Ker

Vodnik v uvodu k *Brambovskim pesmim*, kjer je bil prevod objavljen, govori tudi o petju prav teh pesmi, lahko domnevamo, da so bile vse melodije (in z njimi vred metrični obrazci) Vodniku in sicer slovenskemu bralcu znani. Vodušek (1959: 66) navaja tako kitico kot eno od variant alpske poskočnice.

1. Collin – Vodnik: *Brambovska dobra volja*; *PB* (13)

D6/4 x'Ax'A

—○○—○○	x'	Trte se jokajo,
—○○—	A	predno rodé,
—○○—○○	x'	kir vin pit ôčeo,
—○○—	A	naj se puté.

(Vodnik: *Sušec*)

Napis je bil prvotno (*VP* 1796) dvovrstični, D10 AA. V nasprotju z napisom za april (*Mali traven*) v istem letniku *Velike pratike*, ki je prav tako pisan v daktilskem desetercu, so medbesedne meje tu zahtevale drugačno metrično organizacijo (napis za marec: D10 > D6/4; napis za april: D10 > D5/Amf5). Vodušek (1959: 63) navaja kitico kot eno od oblik alpske poskočnice.

1. Valentin Vodnik: *Sušec*; *MP* 1803, *PP* (1)

Amf6/5 aaBB

○—○○—○	a	Sto let doživéli
○—○○—○	a	na nov omladéli
○—○○—	B	od prviga spét
○—○○—	B	začnemo živét.

(Vodnik: *Sto let doživéli*)

Kitica je oblika alpske poskočnice (Vodušek 1959: 66).

1. Valentin Vodnik: *Uganke za Pratiko*: 42; rkp. (1)

2. Valentin Vodnik: *Sto let doživéli*; tisk na posebnem listu, 1802; *PP* (1)

Amf6/5 aBaB (xAxA)

∘—∘∘—∘	a (x)	Je kaša zavrela,
∘—∘∘—	B (A)	se trga kej nít?
∘—∘∘—∘	a (x)	Moj sosed kaj dela,
∘—∘∘—	B (A)	sem barat že sit.

(Vodnik: *Je kaša zavrela*)

Štirivrstična kitica s prestopno izmenjavajočima se amfibraškima šesterčema in tercema je najbolj priljubljena Vodnikova kitična oblika, v literarni vedi in sicer znana kot alpska poskočnica. To kitično obliko naj bi na Slovensko dobili iz nemškega kulturnega prostora (ples štajriš) (Vodušek 1959: 55; Bjelčevič 1998/99: 92), pojavila pa se je v slovenski ljudski pesmi vsaj že sredi 18. stoletja, in sicer kot osemvrstičnica Amf6/5 s prestopno rimo aBaBcDcD (Höfler 1975: 100–1). Da jo je Vodnik poznal iz ljudskega izročila, priča tudi tretja kitica iz njegove rokopisno ohranjene pesmi *Moj spominék*: »Kar mat je vučila, / me mika zapet, / kar starka zložila, / jo lično posnet.« Neposredni vir, iz katerega je Vodnik sprejel enajstzložni amfibraški verz, pa je nemara Devov prevod druge pesmi iz Denisove pesnitve *Der Zwist der Fürsten, besungen von Sined Barden 1778*, objavljenem v drugem zvezku *Pisanic* (Koruza, 1993: 238–9), čeprav bi lahko našel pobudo za oblikovanje štirivrstičnice tudi v drugih Devovih verzifikacijah, na primer v nekaterih arijah *Belina* (prva arija nimf ali arija Belina in nimf), predvsem pa konec recitativa, ki ga v drugem dejanju pojejo Burja in nimfe – tu je zaključek v nasprotju z obema arijama, kjer se alpska poskočnica pojavlja variirana, spisan v štirivrstični alpski poskočnici, Amf6/5 aBaB: (nimfe) »Oltar ti zidale / na bomo nigdar. / Me tebe ald'vare / na bomo nigdar.«. Je pa v tistem času nastal tudi Zoisov zapis *Plansarja*, pisan v isti kitici, ki ga je Vodnik verjetno poznal.

Amfibraški enajsterec je pri Vodniku doživel več modifikacij. Lahko je razpadel na polstišja, tako je pri Vodniku nastala popularna štirivrstična alpska poskočnica Amf6/5 z rimami xAxA, kasneje iz tega verjetno aBaB. Lahko se je enajsterec skrajšal za zlog (D10) in se razpisal kot štirivrstičnica (D6/4; D5/Amf5), lahko se je skrajšal za več zlogov (npr. Amf6, Amf5), taka dvostišja se lahko sestavljajo v novo kitico (Amf6/5 aaBB) ipd. Skratka, kot je razvidno iz popisa celotnega Vodnikovega kitičnega repertoarja, je Vodnik iz alpske štirivrstičnice s pomočjo krajšanj in podvojitvev izpeljal množico novih kitičnih oblik, ki se zdijo kot monumentalni formalni eksperiment v sicer miniaturnih, predvsem štirivrstičnih kitičnih oblikah.

1. Žiga Zois: *Planšar*; rkp. ok 1795 (16)
2. Valentin Vodnik: *Je kubarca stara*; rkp. Zoisova koresp., ok. 1796 (1)
3. Valentin Vodnik: *Je kaša zavrela*; LN 4. I. 1797, PP (3)
4. Valentin Vodnik: *Za novo leto*; LN 3. I. 1798, PP (1)
5. Valentin Vodnik: *Če manka desnica*; LN 10. II. 1798 (1)
6. Valentin Vodnik: *Vojšenje noviga leta*; LN 5.–12. I. 1799, PP (1)
7. Valentin Vodnik: *Nemorem lagati*; LN 4. I. 1800 (1)
8. Valentin Vodnik: *Veselo se kaže*; tiskano na posebnem listu, 1802, PP (1)
9. Valentin Vodnik: *Uganke za Pratico*: 50; rkp. (1)
10. Valentin Vodnik: *Velki traven*; MP 1803, PP (1); VP 1796: Amf 11 AA
11. Valentin Vodnik: *Velki srpan*; MP 1803 (1); VP 1796: Amf 11 AA
12. Valentin Vodnik: *Kimavic*; MP 1803, PP (1); VP 1796: J 5+Amf 8 AA
13. Valentin Vodnik: *Pravlica*; PP (2)
14. Valentin Vodnik: *Ilirja oživljena*; Pismenost 1811 (22)
15. Boileau – Vodnik: '*Naj pesem umetna*'; Lhomond: fr.-slov. slovnica, 1811(I)
16. Valentin Vodnik: *Premagova veselica 1814*; napis na traku, 1814 (4)
17. Valentin Vodnik: *Kratka pa krepka*; rkp. (1)
18. Valentin Vodnik: *Zdrúženci 1813 do 1815*; rkp. (1)
19. Valentin Vodnik: *Ilirija zveličana*; rkp. (25)
20. Valentin Vodnik: *Moj spominek*; rkp. (7)
21. Valentin Vodnik: *Milje*; rkp. (22)
22. Valentin Vodnik: *Vinske mušice*; rkp. (5)
23. Valentin Vodnik: *Cvetje*; rkp. (6)
24. Valentin Vodnik: *Jeklénice*; rkp. (5)

Amf6/D5 xaxa

— — — — —	x	Si letala nisko,
— — — — —	a	zbérala cvétje,
— — — — —	x	nanašala mladim
— — — — —	a	celo poletje.

(Vodnik: *Star pevic ne boj se peti*)

Kitica je ena od možnih variant alpske poskočnice.

1. Valentin Vodnik: *Star pevic ne boj se peti*; PP (6)

D6/5 a'ba'b (x'ax'a)

— — — — —	a' (x')	Solze pretákala,
— — — — —	b (a)	šmarnice plela,
— — — — —	a' (x')	Miljeta čakala,
— — — — —	b (a)	pesnico pela

(Vodnik: *Miljca*)

Ena od variant alpske poskočnice (Vodušek 1959: 63).

1. Valentin Vodnik: *Uganke za Pratiko: 13*; rkp. (1); prvi verz bi lahko imel zadnjo stopico tudi kretiško z moško klavzulo
2. Valentin Vodnik: *Uganke za Pratiko: 14*; rkp. (1); prvi verz bi lahko bil Kr6
3. Valentin Vodnik: *Miljca*; rkp. (17)

D6/Amf5 x'x'x'A

— — — — —	x'	Trósili, vénčali
— — — — —	x'	gaz Premagávčovo
— — — — —	x'	Milmu porèčemo
— — — — —	A	zdrav dòšel Fronc bod!

(Vodnik: *Mirov god*)

1. Valentin Vodnik: *Mirov god II. srpana 1814*; napis na traku, 1814 (4)

D3+Kr3/D5 AbAb

— — — — —	A	Kakor je češnov cvéd
— — — — —	b	tako je trte;
— — — — —	A	kakor je d'narjov sléd,
— — — — —	b	pipe odprte.

(Vodnik: *Sušec ali marcius*)

Kitica ima isti izvor kot štirivrstičnica D6/5 a'ba'b, le da je tu druga stopica v lihih verzih (trizložni daktil) nadomeščena s trizložnim kretikom.

1. Valentin Vodnik: *Sušec ali marcius*; VP 1797, MP 1803, PP (1)

J6 ABAB

◡—◡—◡—	A	Lenora, bral sem te,
◡—◡—◡—	B	al videl več, ked bral,
◡—◡—◡—	A	in, oh, še videm, še,
◡—◡—◡—	B	kar sem od tebe bral.

(Dev: *Občutenje tega srca nad pesmejo od Lenore*)

Štirivrstičnica je nastala z razpadom aleksandrinskega dvostišja z zaporedno moško klavzulo J12 (6+6) na polstišja.

1. Anton Feliks Dev: *Občutenje tega srca nad pesmejo od Lenore; Pis* 1781 (8)

(T)6 xaxa (abab)

—◡—◡—◡	x (a)	Mogel bi se skriti
—◡—◡—◡	a (b)	sluga od radosti
—◡—◡—◡	x (a)	i mogel bi imeti
—◡—◡—◡	a (b)	tuge ter žalosti.

(anonim: *Zorja moja zorja*)

Morda je verz nastal z osamosvojitvijo polstišij silabičnega (oziroma troheiziranege) t. i. panonskega dvanajsterca na samostojne verzne enote. Odstopanja so številna tako v verzu kot v rimi.

1. anonim: *Cantio de Rakoczio; Martjanska pesmarica* 16./17. stol. (17)

2. anonim: '*Zorja moja zorja*'; *Martjanska pesmarica* 16./17. stol. (13)

Amf6 xaxa

◡—◡◡—◡	x	Okrade mi hajdo
◡—◡◡—◡	a	nedolžna tatíca,
◡—◡◡—◡	x	čebelárju nanaša
◡—◡◡—◡	a	debelo mošnico.

(Vodnik: *Velki srpàn*)

Kitica je varianta štirivrstične alpske poskočnice, v kakršni je bil napis zapisan še v *MP* leta 1803 (ta pa je nastal iz dvovrstičnice Amf11 AA, objavljeni v *VP* 1796).

Za objavo v *PP* je Vodnik moški klavzuli v sodih verzih nadomestil z (zvočno ne popolnoma ujemajočima se) ženskima (tatjé > tatíca, mošné > mošníco).

1. Valentin Vodnik: *Velki srpàn*; *PP* (1)

D6 a'a'b'b'

— — — — —	a'	Prémočna Mantova,
— — — — —	a'	ti si čast Krajova,
— — — — —	b'	srečo ti vòšimo,
— — — — —	b'	nam pa mir pròsimo.

(Vodnik: *Mantova naša*)

Kitica je ena od možnih variant alpske poskočnice.

1. Valentin Vodniki: *Mantova naša*; *LN* 24. 8. 1799 (1)

D6/Amf6 x'ax'a

— — — — —	x'	Zápata záplato
— — — — —	a	nejštéta pokriva,
— — — — —	x'	nosi jih kožíca,
— — — — —	a	ni zanke, ne šiva.

(Vodnik: *Uganke za Pratiko*: 18)

1. Valentin Vodnik: *Uganke za Pratiko*: 18; rkp. (1)

T6/J8 aBaB

— — — — —	a	Lanska pratka stavi:
— — — — —	B	železen tresk in bronov grom,
— — — — —	a	letašna pa pravi:
— — — — —	B	očeta, pokoj, mir dobóm.

(Vodnik: *Leto 1814*)

Morda je Vodnik kitico skonstruiral sam: trohejski šesterec mu je bil verjetno znan nemara iz ljudske ali Devove verzifikacije, jambski osmerek iz cerkvene pesmi.

1. Valentin Vodnik: *Leto 1814*; rkp. (1)

T₂+D₅/Kr₃ aaBB

–◡–◡–◡–◡	a	Bela poljska planjava
–◡–◡–◡–◡	a	žito sama črnjava;
–◡–	B	memo gré,
–◡–	B	kdor ne vmé.

(Vodnik: *Uganke za Pratiko*: 20)

1. Valentin Vodnik: *Uganke za Pratiko*: 20; rkp. (1)

D₇/5 AA**bb**

–◡◡–◡◡–	A	Bratec na bratcu stoji,
–◡◡–◡◡–	A	zobljeta zrnje jedi:
–◡◡–◡	b	eden jih mane,
–◡◡–◡	b	druj se ne gane.

(Vodnik: *Uganke za Pratiko*: 24)

1. Valentin Vodnik: *Uganke za Pratiko*: 24; rkp. (1)

J₇/6 aaBB

◡–◡–◡–◡	a	Žerjav letí na ptuje,
◡–◡–◡–◡	a	se zima prbližuje;
◡–◡–◡–	B	saj to je v pratki res,
◡–◡–◡–	B	če dost lažá je vmes.

(Vodnik: *Kozaprsk*)

Predloga za to kitično obliko je isti napis v *VP* za leto 1797 iz dveh paroma zaporedno rimanih trohejskih osmercev in sedmercev, verzi so bili prvotno torej daljši za poudarjen zlog na začetku. Gotovo pa je Vodnik kombinacijo jamskega sedmerca in šesterca poznal tudi iz cerkvene poezije (verz t. i. hildebrandske kitice).

1. Valentin Vodnik: *Kozaprsk*; *MP* 1803, *PP* (1)

J7/6 aBaB

∘—∘—∘—∘	a	Na eni tenki niti
∘—∘—∘—	B	prvezan je sedel
∘—∘—∘—∘	a	na svoji močni kiti
∘—∘—∘—	B	en grozovitne lev.

(Dev: *Lev inu podgana*; Pis rkp. b)

Gre za t. i. kratko hildebrandsko štirivrstičnico, ki je nastala po razpadu dolgega verza J13 (7+6) s cezurnimi rimami, značilnega za starejšo obliko hildebrandske štirivrstičnice, na polstišja. (Ludvik 1978: 18–9)

1. Anton Feliks Dev: *Na krajnske fante: kurje boj*; Pis rkp. a (20)
2. Anton Feliks Dev: *Lev inu podgana*; Pis rkp. b (22), Pis rkp. a (12), tu pod naslovom *Na nabvaležnost: lev inu podgana*.

Amf7/6 a'a'bb

∘—∘—∘—∘	a'	Brez mene nič lépiga,
∘—∘—∘—∘	a'	zeleniga, béliga.
∘—∘—∘—	b	Poprašaj očesa,
∘—∘—∘—	b	kaj neki sem česa.

(Vodnik: *Uganke za Pratiko*: 48)

Verjetno je izvor iskati v varianti alpske poskočnice, in sicer v štirivrstičnici Amf6/5 aaBB (npr. uganka s št. 42 med rokopisnimi *Ugankami za Pratiko*).

1. Valentin Vodnik: *Uganke za Pratiko*: 48; rkp. (1)

T7 AABB (AAAA)

—∘—∘—∘—	A (A)	Biba leze, bivol ni;
—∘—∘—∘—	A (A)	tovor nese, osel ni;
—∘—∘—∘—	B (A)	roge jima, kozel ni;
—∘—∘—∘—	B (A)	kaj je neki, kaj se t zdi.

(Vodnik: *Uganke za Pratiko*: 33)

Verz je sicer značilen za romarsko kitico, vendar se tovrstna kitica že v latinski poeziji pojavlja kot samostojna kitična oblika (kjer sedmerek ni v povezavi z osmercem).

1. Franc Jožef Jankovič: *Ena lepa pejsem ad eniga pejaniga moža ino žene; Slatenski urbar* 1712 (1)
2. Valentin Vodnik: *Svičan; PP* (1); prvotni zapis v *VP* 1797 (tudi v *MP* 1803) T8/7 aaBB
2. Valentin Vodnik: *Velki traven; VP* 1797, *MP* 1803, *PP* (1)
3. Valentin Vodnik: *Uganke za Pratico; 33; rkp.* (1); zadnja uganka v vrsti osmih, pisanih v štiri- do devetzložnem troheju

T7/8 AAbb

—○—○—○—	A	Kakor Jernej vremeńi,
—○—○—○—	A	jesén cela se drži,
—○—○—○—○	b	večkrat z' enga sam'ga dneva
—○—○—○—○	b	rada pride dolga réva.

(Vodnik: *Velki srpan ali avgust*)

Kitica morda izhaja iz romarske štirivrstičnice.

1. Valentin Vodnik: *Mali srpan ali julius; VP* 1797, *MP* 1803, *PP* (1)
2. Valentin Vodnik: *Velki srpan ali avgust; VP* 1797, *MP* 1803, *PP* (1)
3. Valentin Vodnik: *Kimovec ali september; VP* 1797, *MP* 1803, *PP* (1)
4. Valentin Vodnik: *Gruden, božičnik ali december; VP* 1797, *MP* 1803, *PP* (1)

J8/6 ABAB

○—○—○—○—	A	Presvetli Cesar vabi nas
○—○—○—	B	na domovine bran,
○—○—○—○—	A	grmi že mesto, trg nu vas
○—○—○—	B	k banderu ven na plan.

(Vodnik: *Pesem brambovska*)

Vodnik je v zbirčici *Pesmi za brambovce* (1809) na prvo mesto postavil prevod pesmi Josefa Richterja *Lied auf die Landwehr* iz leta 1808 (Kos 1988: 404). Taka kitična oblika je znana pod imenom »Chevy-Chase-Strophe« (Frank 1993: 140–141).

1. Richter – Vodnik: *Pesem brambovska; PB* (10)

D8/6 aab'b'

— — — — —	a	Sem te pet—, šestkrat prerasila,
— — — — —	a	tolkrat te sladko napasla
— — — — —	b'	nočeš me zelene,
— — — — —	b'	rad boš me črnjene.

(Vodnik: *Uganke za Pratiko: 21*)

1. Valentin Vodnik: *Uganke za Pratiko: 21*; rkp (1)

T8/7 aaBB

		МАТИЧЕК:
— — — — —	a	Zdej zapojmo, zdej ukájmo!
— — — — —	a	Eden drugmu ogen dajmo!
— — — — —	B	Jeza, žalost le na stran!
— — — — —	B	Dons je moj veseli dan.

(Linhart: *Matiček se ženi*, 18. prizor 5. dejanja)

Varianta romarske štirivrstičnice.

1. Jurij Japelj: *Oda na god ene mlade gospodične*; rkp. ok. 1783 (9)
2. Anton Tomaž Linhart: *Ta veseli dan ali Matiček se ženi*, 4. prizor 2. dejanja, 18. prizor 5. dejanja; 1790 (5)
3. Valentin Vodnik: *Svičan ali februar*; VP 1797, MP 1803 (1); v PP je napisu prvi in drugi verz skrajšal za zlog (T7 AABB)
4. Valentin Vodnik: *Kozaprsk ali oktober*; VP 1797 (1); v MP 1803 in PP je napis v vseh štirih verzih skrajšal za začetni poudarjeni zlog (J7/6 aaBB)
5. Valentin Vodnik: *Listagnoj*; MP 1803, PP (1); v VP 1797 ima napis takole podobo: Amf3+D5/T7 aaBB, kombiniran prvi verz (Amf3+D5) je ostal tudi še v redakciji v MP 1803 in PP, drugi je v omenjenih dveh redakcijah brez dvoma T8 (»pride rada huda zima«).

T8/7 aBaB

— — — — —	a	Grem visoko pit Savico
— — — — —	B	lepih pesmi hladni vir,
— — — — —	a	mojstra pevcov na zdravico
— — — — —	B	naj mi teče ta požir.

(Vodnik: *Na sebe*)

Ta kitična oblika izvira iz stare latinske himnike (Frank 1993: 180). Na Slovenskem se je pojavila v cerkvenih pesmih pri romarskih pobožnostih križevega pota, prvič pri Stržinarju leta 1729, in sicer kot osemvrstičnica T8/7 s prestopno rimo aBaB-cDcD (Höfler 1975: 103–4), od tod tudi ime romarska kitica. Hildebrandska (J7/6) in romarska kitica »sta se v nadaljnjem slovenskem cerkvenem pesništvu tudi drugače razširil/i/ in sta pozneje pomenil/i/ najpogostejšo obliko slovenske cerkvene pesmi« (Höfler 1975: 104). Prvič se taka kitica v slovenski posvetni poeziji pojavi v *Eni lepi pejsmi ad eniga pejaniga moža ino žene v Slatenskem urbarju*. Kitica se v večji meri začne v posvetnem pesništvu uporabljati šele z Devom in Vodnikom, ki sta jo gotovo poznala iz slovenskih nabožnih in ljudskih pesmi. Je pa tudi Japelj zapisal nekaj pesmi s tako kitično obliko, le da so vse ostale v rokopisu.

1. Franc Jožef Jankovič: *Ena lepa pejssem ad eniga pejaniga moža ino žene; Slatenski ubrar* 1712 (1), tu razpored rim xAxA
2. Anton Feliks Dev: *Nezvestoba; Pis* 1781 (30)
3. Jurij Japelj: *Kaku se na Krajskim prosu mane*; rkp. ok. 1783 (14)
4. Jurij Japelj: *Otročja postela na kmetib*; rkp. (11)
5. Hagedorn – Japelj: *Jeza*; rkp. (8)
6. Valentin Vodnik: *Prosenč ali januar; VP* 1797, *MP* 1803, *PP* (1)
7. Valentin Vodnik: *Pravlovca Kos inu brezen; MP* 1798, *PP* (*Kos inu sušic*) (7)
8. Valentin Vodnik: *Pesem od zveličaniga Leonarda iz Porto Mauricio*; natis na posebnem listu, 1798 (14)
9. Kotzebue – Vodnik: *Petelinček* (komedija, sklep); rkp. (2)
10. Valentin Vodnik: *Na sebe; PP* (1)
11. Valentin Vodnik: *Vršac; PP* (10)
12. Valentin Vodnik: *Pravlica Sraka inu mlade; PP* (4)
13. Valentin Vodnik: *Pravlica Nemški inu krajski kojn; PP* (3)

Amf₃+D₅/T₇ aaBB

— — — — — — — — a	Na sonce svetga Martina
— — — — — — — — a	prihaja velika zima.
— — — — — — — — B	Deslih dobro začne gret,
— — — — — — — — B	je le vendar babje let.

(Vodnik: *Listovgnoj ali november*)

Kitico je Vodnik v obeh kasnejših redakcijah (*MP* 1803 in *PP*) objavil predelano kot varianto romarske štirivrstičnice (T8/7 aaBB).

1. Valentin Vodnik: *Listovgnoj ali november; VP* 1797 (1)

8 aabb (abab)

xxxxxxx	a (a)	Žalosno vidim grlico
xxxxxxx	a (b)	pijoč motno vodico,
xxxxxxx	b (a)	potlam jo vidim sedečo
xxxxxxx	b (b)	na suhom drevci vrhonci.

(anonim: '*Žalosno vidim grlico*')

Pri obeh pesmih, ohranjenih v *Martjanski pesmarici*, so številni odstopi tako v verzu kot v rimi. Taka kitica je pogosta pri slovenskih protestantih v 16. stoletju, ki pa se je praviloma pela na melodijo z jambским ritmom.

1. anonim: '*Moja poštena gospoda*'; *Martjanska pesmarica* 16./17. stol. (22)

2. anonim: '*Žalosno vidim grlico*'; *Martjanska pesmarica* 16./17. stol. (22)

T8 aabb

—○—○—○—○	a	ŽENA: Ko sem, sruta, mlada bila,
—○—○—○—○	a	ni me lakota gonila.
—○—○—○—○	b	MOŽ: B/o/di stara, bodi mlada,
—○—○—○—○	b	kdu te, butara, naj lada.

(Jankovič: *Ena lepa pejem ad eniga pejaniga moža ino žene*)

Pri obeh pesmih iz *Slatenskega urbarja*, ki sta pisani v taki kitici, so številna odstopanja tako v verzu kot v rimi.

1. Franc Jožef Jankovič: *Ena lepa pejem ad eniga pejaniga moža ino žene*; *Slatenski urbar* 1712 (6)

2. anonim: '*Jest vboga revna sruta*'; *Slatenski urbar* 1712 (4)

T8 abab

—○—○—○—○	a	TONČEK: Žalostna je duša moja,
—○—○—○—○	b	misli moje so v Lublani.
—○—○—○—○	a	JERCA: Tihu bodi, jest bom tvoja,
—○—○—○—○	b	le ostani, le ostani.

(Linhart: *Matiček se ženi*, 18. prizor 5. dejanja)

Linhart je kitico verjetno napravil iz podvojenega rimanega trohejskega dvostišja (T8 aa), tako da je verze prestopno zrimal.

1. Anton Tomaž Linhart: *Ta veseli dan ali Matiček se ženi*, 18. prizor 5. dejanja (1)

D8/Amf8 aaBB

—○—○—○—	a	Zdiha, smehlá se mu lice,
—○—○—○—	a	mehke podaja ročice,
○—○—○—○—	B	poskuša pa jablance trest
○—○—○—○—	B	navada je taka pri mest'.

(Vodnik: *Pomlad*)

1. Valentin Vodnik: *Pomlad*; rkp. (6)

D8/Amf8 aBaB

—○—○—○—	a	Zbudi se kranjska Modrica,
○—○—○—○—	B	zadosti si spala do zdejl!
—○—○—○—	a	Al ni očitna pravica
○—○—○—○—	B	d' obudena boš za naprej?

(Vodnik: *Zbudi se kranjska Modrica*)

1. Valentin Vodnik: *Zbudi se kranjska Modrica*; posvetilo, natisnjeno na naslovni strani v Trstu izšle Franulove italijansko-slovenske slovnice *Saggio grammaticale italiano-cragnoilino* iz leta 1811 (1)

D8/10 aaBB

—○—○—○—	a	Písana, skrivna zavjáča
—○—○—○—	a	daleč po svet' se zatača,
—○—○—○—○—	B	jézdi, al vozi jo, nòsi jo peš,
—○—○—○—○—	B	vedno besédna, kaj pravi, ne več.

(Vodnik: *Uganke za Pratiko: 25*)

1. Valentin Vodnik: *Uganke za Pratiko: 25*; rkp. (1)

Amf9/D5+D4 aaBB

○—○—○—○—○	a	Krajnc, tvoja dežela je zdrava,
○—○—○—○—○	a	za pridne nje lega ta prava:
—○—○—○—○—	B	pojle, kupčija, rude, goré,
—○—○—○—○—	B	nogradi, gojzdi tebe redé.

(Vodnik: *Krajnc, tvoja dežela je zdrava*)

Tretji in četrti verz kitice vsak s po dvema polstišjema tvorita pravzaprav alpsko poskočnico brez začetnega nepoudarjenega zloga (D5/4 xAxÁ); pesem, izvorno štirivrstičnica, je bila v kasnejši redakciji (PP) zapisana kot šestvrstičnica: prvemu in drugemu verz, ki sta ostala amfibraška deveterca (v kasnejši redakciji je prvi verz brez anakruze), sledi prestopno rimano četverostišje D5/4.

1. Valentin Vodnik: *Krajnc, tvoja dežela je zdrava*; VP 1795 (3); v kasnejši redakciji (PP) znana pod naslovom *Pesma na moje rojake*

9/10/5/8 aaxa

xxxxxxxxx	a	Tretjoj je pak ime Anica,
xxxxxxxxx	a	oči i lica kako papinga,
xxxxx	x	lejpa visoka,
xxxxxxxxx	a	junake vsigdar spomina.

(anonim: *Tužil se je jeden mladenec*)

Verz, rabljen v pesmi, je silabičen z mnogimi odstopanji, tudi pri rimi (aabb itn).

1. anonim: *'Tužil se je jeden mladenec'*; *Martjanska pesmarica* 16./17. stol. (8)

Amf5+Amf5/Amf11 AABB (AAAA)

○—○—○—○—○—○	A	Kok' urnu drdra Lublana v pojlé,
○—○—○—○—○—○	A	junaki kir nje že v vrstah stojé.
○—○—○—○—○—○—○	B (A)	K veselemu ognu, kir brom njim žvenkla
○—○—○—○—○—○—○	B (A)	že turške, ter bobn v čin njega bunkla.

(Dev: *Na muštro lublanskeh žovnirjov v ležišu*)

Morda je pobudo za tako kitično obliko dobil pri Denisovi pesnitvi *Der Zwist der Fürsten* oziroma ob lastnem prevodu drugega in tretjega speva iz nje, ki imata za

osnovno štirivrstičnico iz amfibraških parno rimanih enajstercev (Amf11 A ABB), ki pa niso vedno dosledno uresničeni. Devov prevod je bil objavljen v drugem zvezku *Pisanic* (1780).

1. Anton Feliks Dev: *Na muštro lublanskeh žovnijov v ležišu*; Pis rkp. b (13), *Pis* rkp. a (13), tu z daljšim naslovom *Na muštro lublanskeh žovnijov pod Smarno goro v lejti 1781. po eni turški viži*

Amf6+D4/Amf6 Abb

○—○—○—○—○—	A	K'ter hočejo moje jabuka jest,
○—○—○—○—○—	A	ni treba nikol jim mene otrest;
○—○—○—	b	le deblu poderi,
○—○—○—	b	pod mano poberi.

(Vodnik: *Uganovavke*)

Kitica je (pravzaprav šestvrstična) varianta alpske poskočnice: prvi dve vrstici tvorita s svojimi polstišji obiko štirivrstične alpske poskočnice (pri kateri sta sodi (pol)stišji namesto amfibraških petercev štirizložna daktila), drugi dve vrstici sta pač tudi neposredno prevzeti iz alpske poskočnice.

1. Valentin Vodnik: *Uganovavke*; VP 1796 (1)

sapfiški enajsterec/adonij (T4+D3+T4/D3+T2) aaab (xxxx)

—○—○—○—○—○—	a (x)
—○—○—○—○—○—	a (x)
—○—○—○—○—○—	a (x)
—○—○—	b (x)

Naša Cesarica dvorjane zbira
 sveste, in razumne, katerih rama
 trudnih delou težo z veselim licem
 nesti zamore.

(Lavrin: *Parafrazi*)

Za dar Tvoj vsa hvala bod' Teb' Bogina,
daj še spévoréškega pit' men' vina,
ter bom vergljal, dokler ta pišv iz drina
se naraskole.

(Vodnik: *Prošna na Krajnsko Modrino*)

Štirivrstična kitica iz treh sapfiških enajstercev in adonija je, kakor enajstzložni verz opisane mere, dobila ime po antični pesnici Sapfo, (mala) sapfična kitica; v dobi razsvetljenstva je bila, kakor sploh vse antično, zelo priljubljena v nekaterih evropskih književnostih (Gantar 1978: 48–51, 183–184), kot odmev klasicizma pa se je pojavila tudi v naši poeziji. Prvo pesem, pisano v sapfiški kitici, zasledimo v večjezični pesniški zbirki (zborniku) *Raccolta di composizioni e di poesie italiane* itn., ki je izšla v Gorici leta 1779 na čast knezu Filipu Kobencu (po klasični antični maniri verzov ni rimal); pesem, priložnostno verzifikacjo, je spisal vipavski župnik Andrej (Jožef) Lavrin. Dve leti kasneje je v *Pisanicab* Vodnik objavil trikitično *Prošno na Krajnsko Modrino*, v istem letu pa tudi Linhart tri pesmi v sapfiških kiticah, vendar pisane v nemščini (objavljene so bile v *Blumen aus Krain*); tudi Japelj je v *Zbranih molitvah* leta 1786 objavil prevod 50. (51.) psalma v sapfiških kiticah (rime aabb). (Gantar 1978: 180–183)

1. Andrej Jožef Lavrin: *Parafraze; Raccolta di composizioni e di poesie italiane*, Gorica 1779 (9)
2. Valentin Vodnik: *Prošna na Krajnsko Modrino; Pis* 1781 (3)

Amf6+D5/D10 aaBB

○—○—○—○—○—○—	a	Navada je novu letu vošiti,
○—○—○—○—○—○—	a	al res, al z jezikam; more se st'riti,
—○—○—○—○—○—	B	delovcam nese bogate darí,
—○—○—○—○—○—	B	prat'karje v'časi tud kaj doletí.

(Vodnik: *Novu letu se voši*)

Štirivrstično kitico je v kasnejši redakciji v *PP* preoblikoval v osemvrstičnico, kjer se prepletajo amfibraški šesterci ter daktilski in amfibraški peterci – gre torej zopet za neposreden vpliv trizložne mere ter šest- in petzložnih verzov alpske poskočnice.

1. Valentin Vodnik: *Novu letu se voši; VP* 1796 (7)

Amf11(6+5) AABB

◡—◡—◡—◡—◡—	A	Kok' biteske trobec v svoj pirnč troblà!
◡—◡—◡—◡—◡—	A	Kok' pišv postranska z rogmí vred žverglà!
◡—◡—◡—◡—◡—	B	Grumlà koku bobn v med njih glas srdit!
◡—◡—◡—◡—◡—	B	Žvenklal je, žvenklal je nam Jožefov štit!

(Dev: *Der Zwist der Fürsten: druga pesm*)

Dev je pobudo za to kitico, ki se oblikovno od predloge razlikuje, dobil v sami Denisovi pesnitvi, verjetno prav v drugem spevu predloge, ki »sestoji iz sedemnajstih štirivrstičnih kitic, sestavljenih iz polsvobodnih verzov s tremi ali štirimi poudarki, v katerih je zaznavna daktilska osnova.« (Koruza 1993: 191) Tudi drugi in tretji spev Denisove pesnitve, ki imata v Devovem prevodu (ne pa v predlogi) enak kitični obrazec, mnogokdaj odstopata od predvidene metrične sheme. Vodnik naj bi pobudo za kitico *Zadovolnega Krajnca*, ki ga je objavil v *Pisanicah* leto po Devovem prevodu Denisa, dobil v enajsti kitici drugega speva Devovega prevoda, kjer je Dev namesto samih moških klavzul v prvem dvostišju uporabil žensko (Amf12(6+6)/11(6+5) aaBB).

1. Denis – Dev: *Der Zwist der Fürsten, besungen von Sined den Barden 1778*: druga pesm; *Pis* 1780 (18)
2. Denis – Dev: *Dez Zwist der Fürsten, besungen von Sined den Barden 1778*: tretja pesm; *Pis* 1780 (20)

J12(6+6)/6 (A)B(A)BCC

◡—◡—◡—◡—◡—	A B	Neč ti mi živ na daš, po smrti praveš, dal
◡—◡—◡—◡—◡—	A B	boš meni, kar imaš. Oh, se že nise bal,
◡—◡—◡—	C	de b' si na vošil jest,
◡—◡—◡—	C	te skorej v jamo nest'.

(Dev: *Na prazne obete*)

Gre za prevod krajše Marcialove latinske predloge (kot navaja Dev sam pod epigramom, je povzema iz 11. knjige 37. poslanico). Štirivrstičnici je za verz izbral varianto zaporedno rimanega aleksandrinskega dvostišja z moško klavzulo in no-tranjo rimo ter nato še dve rimani polstišji.

1. Marcial – Dev: *Na prazne obete*; *Pis* rkp. a (1)

Amf12(6+6)/11(6+5) aaBB

○—○—○—○—○—○—○—○	a	Men' sonce iz straže Hrovatske gor' pride,
○—○—○—○—○—○—○—○	a	in na Koratanu za hribe zajide,
○—○—○—○—○—○—○—	B	iz burjo me Štajerc pozimi hladí,
○—○—○—○—○—○—○—	B	iz jugam mi Lah po lejt' čelu potí.

(Vodnik: *Zadovolne Krajnc*)

Štirivrstičnica, sestavljena iz dolgih dvanajst– in enajstzložnih amfibraških verzov, ki naj bi jo Vodnik prevzel iz Devovega prevoda *Der Zwist der Fürsten* (Koruza 1993: 238–9), je verjetno skupaj z Vodnikovim poznavanjem ljudske godčevske pesmi vred vplivala na tako bohoten razvoj alpske poskočnice in vseh njenih številnih variant in izpeljav v njegovem pesmiškem opusu. V drugi redakciji, objavljeni v *VP* 1797, je že zapisana kot osemvrstičnica, katere zadnji štirje verzi so najbolj standardna oblika štirivrstične alpske poskočnice (Amf6/5) s prestopno rimo.

1. Valentin Vodnik: *Zadovolne Krajnc*; *Pis* 1781

12(6+6) aaaa (xxxx, xaax)

xxxxxxx xxxxxxx	a (x) (x)	Poslúnte da esi prosim vas gospoda,
xxxxxxx xxxxxxx	a (x) (a)	ka bom vam jas pravo od toga naroda,
xxxxxxx xxxxxxx	a (x) (a)	šteri v zimi v hiži pr peči se gloda,
xxxxxxx xxxxxxx	a (x) (x)	ar ga mras mentüje od vsakoga hoda.

(David Novak: *Versus Vandalici*)

Gotovo drugačnega izvora kot aleksandrinec, čeprav podoben (s cezuro po šestem zlogu), je verz dolge epske pesnitve o Zrinjskem v *Martjanski pesmarici* in verz Novakove pesmi iz 1774. Verz je tu silabični dvanajsterec, t. i. panonski dvanajsterec, rime v pesmi o Zrinjskem velikokrat ni ali pa sta rimana le drugi in tretji verz (xaax) in odstopanja so številna tako v verzu kot v rimi. Pri Novakovi pesmi je rima zaporedna aaaa.

1. anonim: '*Čakovom Turni*'; *Martjanska pesmarica* 16./17. stol. (94)

2. David Novak: *Versus Vandalici*; rkp. (8)

J₁₂(6+6) AABB

○—○—○—○—○—○—	A	Pod milem Bogam sladku naš Cesar spi,
○—○—○—○—○—○—	A	klobuk je vajkšenca. Kje tok' en krajl leži?
[○—○—○—○—○—]—	B	— — — — — — — — — — — — — — — — Nekjer.
[○—]—○—○—○—○—○—	B	Na čudi se, naš Jožef je žovnjer.

(Dev: *Epigrama*)

Kitica je nemara aleksandrinsko četverostišje iz aleksandrincev s samimi moškimi klavzulami (tovrstne sekvence, le da po navadi paroma žensko in nato moško rimane, so bile pri nekitičnih pesmih v *Pisanicab* – večinoma kar po Devovi zaslugi – dokaj pogoste), lahko pa gre za Devovo igračo, saj bi lahko zadnja dva okrnjena verza sestavili ravno v jambski dvanajsterec, enakovreden prvima dvema, le da je slednji zaradi rime nesimetrično razbit v dva dela (o tem Koruza 1993: 54).

1. Anton Feliks Dev: *Epigrama*; Pis 1779 (1)

T₁₂ (6+6) aabb

—○—○—○—○—○—○—	a	Pavla oče mene za moža imeti,
—○—○—○—○—○—○—	a	al' jest nočem Pavle za ženo si vzeti.
—○—○—○—○—○—○—	b	Pavla je prestara. Ja, ke b' starše bila
—○—○—○—○—○—○—	b	že, be otl jest, de brž se spet zločila.

(Dev: *Na Pavlo*)

Navedena pesmica je prepesnitev krajšega Marcialovega osmega epigrama iz 10. knjige, kot Dev sam navaja vir v rokopisu pod prepesnitvijo.

1. Marcial – Dev: *Na Pavlo*; Pis rkp. a (1)

J₁₃(6+7)/Amf6 abba

○—○—○—○—○—○—○—	a	Podrt je hrast, leži! Oh, strela je rezbila
○—○—○—○—	b	vse njega vršiče,
○—○—○—○—	b	košate gojzdiče.
○—○—○—○—○—○—○—	a	Oh, strela, strela je njega v prah sprebrnila.

(Dev: *Der Zwist der Fürsten: prva pesm*)

Tako kitico je Dev uporabil v prepesnitvi prvega speva Denisove pesnitve *Der Zwist der Fürsten*. V nasprotju z Denisom, ki je uporabil (nerimano) alkajsko kitico (Koruza 1993: 191) gre za kombinacijo dveh trinajstzložnih aleksandrincev, med katera je Dev postavil amfibraška šesterca, kar priča o zanimivi sintezi dveh, po provenienci tako različnih si meril, kot sta aleksandrinec, ki naj bi bil alternacija heksametra (torej gre za verz t. i. visoke literature), in trizložna, pravzaprav plesna mera alpske poskočnice.

1. Denis – Dev: *Der Zwist der Fürsten, besungen von Sined den Barden 1778: prva pesm; Pis 1780* (8)

J₁₃(6+7)/I₂(6+6) aaBB

○—○—○—○—○—○—○—○	a	Pr mraku se Škarkon poda ven na dvoriše.
○—○—○—○—○—○—○—○	a	Žival hiti k njemu, vsa mu dopasti iše.
○—○—○—○—○—○—○—	B	Z' lubezne (mene on) de se je skupisšla,
○—○—○—○—○—○—○—	B	jest: de prekumernu je dans večirjala.

(Dev: *Na Škarkona*)

Dev je kot samostojno kitico uporabil štirivrstični niz aleksandrincev, kakršnega pogosto najdemo v *Pisanicab* pri (Devovih) nekitično pisanih pesmih (v istem zvezku *Pisanic* recimo *Vesele krajnske Modric na pribod njih Belina* itn.).

1. Anton Feliks Dev: *Na Škarkona; Pis 1780* (1)

J₁₃(6+7)/I₂(6+6) aBaB

○—○—○—○—○—○—○—○	a	Kok bela se ked sneg, k Rozini prave Mina:
○—○—○—○—○—○—○—	B	Mordej ki kredo ješ, de te tok blede stri?
○—○—○—○—○—○—○—○	a	O kaj še! prave ta, le na pijem jest vina
○—○—○—○—○—○—○—	B	ked ti, katiru te kufreno naredi.

(Dev: *Gartroža inu mrciza*)

Tako kot pri J₁₃/I₂ aaBB gre tudi tu za štirivrstični niz aleksandrincev, pogosto rabljen v (Devovih) nekitično pisanih pesmih v *Pisanicab* (v istem zvezku recimo *Sodne dan enega pijanca* itn.), ki ga je uporabil kot samostojno kitično obliko.

1. Anton Feliks Dev: *Gartroža inu mrciza; Pis 1781* (1)

2. Anton Feliks Dev: *Na krajnske fante: kurje boj; Pis rkp. a* (1), zaključna kitica (Poetova)

T₁₅(8+7) (a)B(a)B(c)D(c)D

—○—○—○—○—○—○—○—○—○ a B
 —○—○—○—○—○—○—○—○—○ a B
 —○—○—○—○—○—○—○—○—○ c D
 —○—○—○—○—○—○—○—○—○ c D

Jest se morim sam učiti, kako moram zuper stat,
 kir začnejo čezme biti, da bi mogov antbort dat,
 moje djanje no nehanje bo nazaj zadrženo,
 vse pokrivo meni rivo bo celo zavrženo.
 (anonim: *Pejsom zuper sovražniko na tim budobnim sveto*)

Kitica je prvotna oblika romarske kitice, katere razvoj je šel z osamosvojitvijo polstišij na samostojne verze najprej v osemvrstičnico T₈/7 aBaBcDcD, nato pa z razpadom te še v priljubljeno štirivrstičnico T₈/7aBaB.

1. anonim: *Pejsom zuper sovražniko na tim budobnim sveto*; *Leški rokopis* ok. 1760 (7)
2. Franc Cepec: *Ena lejpa ino kunštna pejssem – jo je pel Juri Nabore tejga 20. nov. 1775, ki je u ano začeto faro pršu*; tisk iz 1775 (15)

PETVRSTIČNICA

D₄/D₄+J₄ ref₁ AA ref₂ ref₃

—○○—	ref ₁	Ako li če,
—○○—○—○—	A	ni tréba jarma ptujga nost,
—○○—○—○—	A	je sama naša moč zadost.
—○○—	ref ₂	Bit če, bit če
—○○—	ref ₃	Estrajh za vse.

(Vodnik: *Estrajh za vse*)

Pesem Estrajh za vse je Vodnikov prevod Collinove pesmi *Österreich über Alles*, objavljene v prvem zveščiču *Lieder mit Melodien für die Österreichische Landwebre* (1809). Čeprav tako samo besedilo Collinove pesmi kot tudi samo besedilo Vodnikovega prevoda kažeta, da bi lahko šlo za kitico, pisano vseskozi v jamski meri (J₄/8), pa melodija kaže, da ni tako: prvi (edini) štirje zlogi vsakega verza so zaradi ritma melodije spremenjeni v daktilske četverce. Vodnik je v prevodu tudi poskrbel za medsebojno rimanje vseh refrenov, česar Collin nima.

1. Collin – Vodnik: *Estrajh za vse*; PB (7)

Amf₅/6 XAbbA

○○○○—	X	Za nov' let' ne vem,
○○○○—	A	prneslo kaj bo —
○○○○—○	b	ga mislim pregledat',
○○○○—○	b	ob letu povedat,
○○○○—	A	kak dobro je b'lo.

(Vodnik: *Voščenje novega leta*)

Gre za zanimivo varianto alpske poskočnice z uvodnim nerimanim verzom in oklepajočo rimo v presostalih štirih (AbbA).

1. Valentin Vodnik: *Voščenje novetga leta*; rkp. (1)

Amf6/5/D4/J4 (a)aB(c)cB ref1(=B) ref1(=B)

∘—∘—∘—	a a	Domači kovači
—∘—	B	sem brž vsi skup!
∘—∘—∘—	c c	Vse svoje orodje
∘—∘—	B	znosimo na kup!
∘—∘—	B B	Na kup, na kup!

(Dev: *Spevorečnost na krajnske spevorečneke*)

S številnimi notranjimi rimami zapleteno zgrajena kitična oblika je pravzaprav sila bravurozno, morda oblikovno zaradi kratkih verzov že kar preobilno variirana štirivrstična alpska poskočnica (drugi verz je pravzaprav amfibraški peterec brez anakruze, peti verz pa štirivrstičnici dodan refren).

1. Anton Feliks Dev: *Spevorečnost na krajnske spevorečneke*; Pis 1780 (11)

T8/7 aaBB ref

—∘—∘—∘—	a	Ti scer fletno črno gledaš,
—∘—∘—∘—	a	ti me s hojo v srce ujedaš,
—∘—∘—	B	al kar nam je bol ušech,
—∘—∘—	B	je še ena majhna reč,
—∘—	ref	že vejš kėj.

(Japelj: *Rondeau*)

Japelj je drugo kitico Popovega *Rondeauja* (obe kitici sta tam enotni, T7 AAAA ref) v prevodu modificiral v varianto romarske štirivrstičnice z refrenom.

1. Pope – Japelj: *Rondeau*; rkp. (1)

T8/7 aBaB ref

—∘—∘—∘—	a	Že vejš, kėj si zaničvala
—∘—∘—	B	moje majhene oči,
—∘—∘—∘—	a	majhna stegna in stopala
—∘—∘—	B	in več majhenih reči,
—∘—	ref	že vejš kėj!

(Japelj: *Rondeau*)

Prvo kitico dvokitičnega Popovega *Rondeauja* (obe imata enotno kitično zgradbo T7 AAAA ref) je Japelj prevedel z najbolj popularno obliko romarske štirivrstičnice z dodanim refrenom.

I. Pope – Japelj: *Rondeau*; rkp. (1)

IO/II xxaxa

xxxxxxxxx	x	To naše stanje čisto da držiš,
xxxxxxxxx	x	malo hišico gosto pometaj,
xxxxxxxxx	a	ar či budeš ti zmetno držala,
xxxxxxxxx	x	ki bodo vidili ospotajo te
xxxxxxxxx	a	i tebi reko vrtiglava Licia.

(anonim: 'Oženil se je jeden mlad junak')

Verz je tako kot pri večini obravnavanih pesmi *Martjanske pesmarice* silabičen. Odstopi tako v verzu kot v rimi so številni.

I. anonim: 'Oženil se je jeden mlad junak'; *Martjanska pesmarica* 16./17. stol. (15)

ŠESTVRSTIČNICA

D₃ x'a'x'x'a'

—○○	x'	Kóže smo
—○○	a'	strójene,
—○○	x'	mamo pa
—○○	x' (a')	šivane
—○○	x'	prste vse
—○○	a'	zvótlene.

(Vodnik: *Uganke za Pratiko*: 3)

1. Valentin Vodnik: *Uganke za Pratiko*: 3; rkp. (1)

Kr₃/D₅ AAbCCb

—○—	A	Me pozná,
—○—	A	ne pozná,
—○○—○	b	tiho zaklaja
—○—	C	rad bi mè,
—○—	C	pa me nè
—○○—○	b	rad me ne dája.

(Vodnik: *Uganke za Pratiko*: 19)

Kitica je verjetno nastala iz štirivrstičnice s prestopno rimanima daktilskima šesterema in petercema (D₆/5 a'ba'b), v kakršni je Vodnik zapisal že sedemnajst kitic dolgo *Miljco*, ohranjeno v rokopisu. Tudi 13. in 14. uganka, štirivrstnici, ohranjeni v rokopisnem zberu petdesetih ugank za *Pratiko*, sta pisani v daktilski meri, a nekateri verzi že nakazujejo možnost moške klavzule oziroma kretiške mere. Štirivrstični napis za marec (*Sušec*), objavljen v *VP* 1797, pa je že pisan tako, da imata liha verza, šesterca, rimano moško klavzulo: D₃+Kr₃/D₅ AbAb. Od tod do obravnava-ne šestvrstičnice ni več daleč.

1. Valentin Vodnik: *Uganke za Pratiko*: 19; rkp (1)

T4/7 aaBccB

— — — —	a	Na cagujte,
— — — —	a	na žalujte,
— — — — —	B	če se lih nebu temni,
— — — —	c	zakaj k sreči,
— — — —	c	onu k veči
— — — — —	B	dostrikat vam le grmi.

(Dev: *Belin*, arija Belina)

Šestvrstičnica je nastala z razpadom trohejskih osmercev romarske kitice T8/7 na posltišja že v latinski duhovni poeziji II. stoletja (Bjelčević 2000: 323), zapise pesmi v taki obliki zasledimo tudi v *Carmina burana* (Ludvik 1978: 52), v slovenski nabožni pesmi pa vsaj že v *Kalobškem rokopisu* (Koruza 1993: 143).

1. Anton Feliks Dev: *Belin*: arija Belina; *Pis* 1780 (2)
2. Anton Tomaž Linhart: *Ta veseli dan ali Matiček se ženi*, 10. prizor 2. dejanja; 1790 (3)

D5/4 aaBccB

— — — — —	a	Sušec suhóten,
— — — — —	a	traven mokróten,
— — — —	B	majnik hladán;
— — — — —	c	bo kmet iz sénam,
— — — — —	c	žitnim pleménam,
— — — —	B	z grozdjam dar'van.

(Vodnik: *Mali travn ali april*)

Najverjetneje gre za varianto štirivrstične alpske poskočnice brez anakruze in s podvojenima lihima verzoma. Neposredno predlogo zanjo bi lahko našel v 2. in 3. vrstici pesmi *Krajnc, tvoja deželca je zdrava* (VP 1795: D5+D4 AA > D5/4 xAxA, taka je bila tudi kasnejša redakcija teh štirih verzov v PP).

1. Valentin Vodnik: *Mali travn ali april*; VP 1797, MP 1803, PP

J6/4 ABACCB

◡—◡—◡—	A	Čez vse ti godrnaš,
◡—◡—	B	kar je per nas.
◡—◡—◡—	A	Zakaj na godrnaš
◡—◡—◡—	C	tud' sam čez sebe ti,
◡—◡—◡—	C	de pridti te sram ni
◡—◡—	B	k nam večkrat [v] vas?

(Dev: *Na enega namernega obiskavca*)

Pobudo za nastanek kitice je nemara iskati pri aleksandrincu s cezuro po šestem zlogu (J13 oz. 12(6+7) oz. (6+6)).

1. Anton Feliks Dev: *Na enega namernega obiskavca*; Pis rkp. a (1)

Amf6/5 aaBccB

◡—◡◡—◡	a	Francškova sénca
◡—◡◡—◡	a	spet prejme Slovenca,
◡—◡◡—	B	mir paha mu hlad:
◡—◡◡—◡	c	delí med učence
◡—◡◡—◡	c	prtrúdene vence
◡—◡◡—	B	bršéna pomlad.

(Vodnik: *Šole spet estrajske, 1814*)

Linhart, ki je to kitično obliko uporabil v 4. prizoru 2. dejanja *Matička*, bi bil lahko dobil pobudo nemara v Devovem libretu ali pa je kitično obliko poznal iz kake znane cerkvene pesmi. Na nastanek te kitične oblike pri Vodniku pa bi lahko neposredno vplivala šestvrstičnica D5/4 aaBccB, ki jo je sam uporabil že pri napisu za april (prvič v *VP* 1797), lahko seveda neposredno kar sama štirivrstična alpska poskočnica, ki bi ji bilo v takem primeru potrebno podvojiti liha verza, ali pa Linhartov zgled, ki ga je Vodnik nedvomno poznal.

1. Anton Tomaž Linhart: *Ta veseli dan ali Matiček se ženi*, 4. prizor 2. dejanja; 1790 (3)
2. Valentin Vodnik: *Šole spet estrajske, 1814*; rkp. (1)

J6 ABBCCA

∪—∪—∪—	A	Zakaj na naliješ
∪—∪—∪—	B	kazarc si polnu ti?
∪—∪—∪—	B	Mordej de meneš ti,
∪—∪—∪—	C	de jest na vem tega,
∪—∪—∪—	C	skrivaj de z lončeka
∪—∪—∪—	A	ti več ked jest piješ?

(Dev: *Na sramožljivo ženo*)

Pobudo za nastanek kitice gre iskati v dvanajstzložnem aleksandrincu J₁₂ (6+6).

1. Anton Feliks Dev: *Na sramožljivo ženo*; Pis rkp. a (1)

T6/9/J8 aBaBBa

—∪—∪—∪	a	Roža zjutraj cvète,
—∪—∪—∪—∪—	B	z njo lipoto vse razveseli,
—∪—∪—∪	a	zvečer doli jemle,
∪—∪—∪—∪—	B	čez nuč se cilú posuši;
∪—∪—∪—∪—	B	taku vas tudi svejt slepi
—∪—∪—∪	a	nu njega vesele.

(anonim: '*Roža zjutraj cvete*')

Pesem se je ohranila v krstni knjigi župnije Dob za leta 1634–42. Zapisal jo je vikar Mihael Tercelij, ki je morda tudi njen avtor. Kitična oblika izpričuje neko urejenost tako v verzih kot v rimi: trohejski šesterici se rimajo med seboj ter jamska osmerca in trohejski deveterec med seboj, zadnje dvostišje Ba kot odmev zaključí začetno aB.

1. anonim (Mihael Tercelij): '*Roža zjutraj cvete*'; krstna knjiga župnije Dob 1643 (1)

D6/10 a'a'Bc'c'B

—∪—∪—∪	a'	Tebe mi molemo,
—∪—∪—∪	a'	Tebe mi hvalemo.
—∪—∪—∪—∪—	B	Belin!, na pomoč prteci ti nam.
—∪—∪—∪	c'	Burja zavržemo,
—∪—∪—∪	c'	Burja sovražemo,
—∪—∪—∪[∪]—∪—∪—	B	Burja moliti nas je presram.

(Dev: *Belin*, zbor nimf)

1. Anton Feliks Dev: *Belin*, zbor nimf; *Pis* 1780 (1)

J7/6 aaBccB

◡—◡—◡—◡—	a	Le tur je kozal slišal,
◡—◡—◡—◡—	a	v posteli zubmi škripal,
◡—◡—◡—	B	praveč: »Haj ju, haj ju;
◡—◡—◡—◡—	c	srce močno trepeče,
◡—◡—◡—◡—	c	vračstvu takur topleče
◡—◡—◡—	B	naj tudi meni bu.«

(Frankopan: *Fratri putnici*)

Iz dolge hildebrandske kitice z notranjo rimo (J7 a + J6 B) je po cepitvi na polstičji nastalo dvostišje J7/6 aB. V eni varianti je podvojitev dvostišja dala kratko hildebrandsko kitico (J7/6 aBaB), v drugi varianti, kjer je šlo za podvojitev sedmerca, pa je nastala šestvrstičnica J7/6 aaBccB; na tak razvoj napeljuje sklepanje razvoja sorodne trohejske kitice *stabat mater* (Gasparov 1996: 107)), kakršno je uporabil Frankopan. Pesem ima precej neregularnosti v verzih in rimi.

1. Franjo Krsto Frankopan: *Fratri putnici*; rkp. (8)

J8/7 AbAbCC

◡—◡—◡—◡—	A	Šarmantek tu mrtev leži,
◡—◡—◡—◡—	b	Elmira ga žaluje.
◡—◡—◡—◡—	A	Britkust se nji z' oči cedi,
◡—◡—◡—◡—	b	srce po njem zdihuje.
◡—◡—◡—◡—	C	Zakaj? – O, žalost!, on je živ
◡—◡—◡—◡—	C	– – Elmire us enake bil!

(Dev: *Napis na pokopnici enega psa*)

Prvi štiri verzi, ki jim sledi še rimano dvostišje, so oblika kratke razvezane vagantske kitice s šibkim vzglasom (J8/7 AbAb).

1. Anton Feliks Dev: *Napis na pokopnici enega psa*; *Pis* 1780 (1)

T8/7 aaBccB

—○—○—○—○	a	Hum!, zatorej ste možaki
—○—○—○—○	a	le vi modrijani taki,
—○—○—○—	B	de vam nigdar na spovzi.
—○—○—○—○	c (a)	Al na skušno, ke be pridti
—○—○—○—○	c (a)	moglu, kaj vela, stopiti
—○—○—○—	B	be nazaj nam mogli vi.

(Dev: *Paradiš*)

Kitica je t. i. kitica *stabat mater*, nastala v latinski srednjeveški poeziji s kombiniranjem dvostišja T8/7 aB, ki je nastalo po razpadu dolgega trohejskega petnajsterca. (Gasparov 1996: 107) Znana je bila že v slovenski cerkveni pesmi pred Devom.

1. Anton Feliks Dev: *Belin*, druga arija nimf; *Pis* 1780 (3)
2. Anton Feliks Dev: *Paradiš*; *Pis* 1781 (8)
3. Anton Feliks Dev: *Na vesele pribod Piusa VI., rimskega papeža v Lublano ta 16. dan Sušca Anno 1782*; *Pis* rkp. a (6)
4. Anton Tomaž Linhart: *Ta veseli dan ali Matiček se ženi*, 4. prizor 2. dejanja, 18. prizor 5. dejanja; 1790 (6)

T8/7 aBaBCC

—○—○—○—○	a	Kader noč se s črnim krilam
—○—○—○—	B	na us volne svejt sprosti:
—○—○—○—○	a	mejsc se z bledem oblačilam
—○—○—○—	B	čez plav firmament spusti;
—○—○—○—	C (B)	takrat vešam dan je frek:
—○—○—○—	C (B)	de imajo jit na Klek.

(Vodnik: *Klek*)

Prvič se taka kitica pojavi v Devovi *Pesmi na enega domačega bolteka*, ki je nastala po Denisovi osemvrstični predlogi *Auf meinen Vogel* (T8/7 aBaBcDcD) in je bila objavljena v drugem letniku *Pisanic*, le da je Dev kitico precej predelal. (Koruza 1993: 165–6) Verjetno je bila Devova prepesnitev neposredna predloga Vodnikovemu *Kleku*, objavljenem v *Pisanicah* leto kasneje. (Koruza 1993: 269) V prvem četverostišju je pač dobro prepoznavna oblika romarske štirivrstičnice, ki sta jo morala tako Dev kot Vodnik poznati tudi že iz slovenske cerkvene pesmi.

1. Anton Feliks Dev: *Pesm na enega domačega bolteka*; Pis 1780 (10)
2. Valentin Vodnik: *Klek*; Pis 1781 (12)

T8/7 aBaBcc

—○—○—○—○	a	V en'mu gradu na dvoriši
—○—○—○—	B	je en pav štemanu stal
—○—○—○—○	a	in ke tukej pejti šliši
—○—○—○—	B	en'ga slavca, jeznu djal:
—○—○—○—○	c (ref)	Muha! jejnej žvrgoleti,
—○—○—○—○	c (ref)	jest na morem tu trpeti.

(Dev: *Pav inu slavc*)

Neposredna pobuda za kitično obliko pesmi *Pav inu slavc* je morala biti kitična oblika, ki jo je sam Dev uporabil v *Pesmi na enega domačega bolteka* v *Pisanicah* leto prej. Razlika od prejšnje, s katero si nedvoumno deli enak nastanek, je le ženska rima v zadnjem dvostišju namesto moške iz *Pesmi na enega domačega bolteka*.

Tako kitično obliko je uporabil tudi Japelj v prevodu Hagedornove pesmi *Die Verleumdung* (*Opravljanje*). Tudi Japelj je končno rimano dvostišje dveh trohejskih sedmercev, kakor je to v izvorniku, nadomestil z osmercema, ki sta obenem tudi refren.

1. Anton Feliks Dev: *Kdur na buga je brez Buga*; Pis 1781 (10)
2. Anton Feliks Dev: *Pav inu slavc*; Pis 1781 (4)
3. Hagedorn – Japelj: *Opravljanje*; rkp. (11)

T8(4+4) aabbcc

—○—○—○—○	a	Edn na pojlu boje bije,
—○—○—○—○	a	druge doma vinu pije.
—○—○—○—○	b	Če lih nista oba junaka,
—○—○—○—○	b	vu vinu sta s', vem, enaka.
—○—○—○—○	c	Kup'ce lohka je spijati,
—○—○—○—○	c	težji kri je prelivati.

(Dev: *Dvuboj*)

Dev je verz in kitico Vitezovičevega *Dvuboja* verjetno prevzel po hrvaškem izvorniku, saj je »realiziral tudi premore sredi verzov [cezura po četrtem zlogu; op. P. S.], ki so značilni za hrvaški osmerek«. (Koruza, 1993: 267–8)

1. Vitezović – Dev: *Dvuboj*; *Pis* 178I (1)

T8 abbacc

–○–○–○–○	a	Iskrice, ve košatíce,
–○–○–○–○	b	kar sem pel od vaše zgube,
–○–○–○–○	b	to zadeva srca lube,
–○–○–○–○	a	srca lube, preprostíce.
–○–○–○–○	c	Za svet nedrija ne prašat,
–○–○–○–○	c	na oči se ne zanašat!

(Vodnik: *Iskrice*)

Predloga za Vodnikov prevod iz italijanščine je neznana, zato lahko o metrični podobnosti izvornika in vplivih, ki bi utegnili botrovati nastanku te kitične oblike, le ugibamo.

1. Valentin Vodnik: *Iskrice*; rkp. (9)

Amf9/D5/4 aaxBxB

○–○–○–○–○	a	Za uk si prebrisane glave,
○–○–○–○–○	a	pa čedne nu trdne postave;
–○–○–○	x	iše te sreča,
–○–○–	B	um ti je dan,
–○–○–○	x	najdel jo boš, ak
–○–○–	B	nisi zaspan.

(Vodnik: *Pesma na moje rojake*)

Pesem je bila prvotno (*VP* 1795) zapisana kot štirivrstičnica: metrično je pesem Vodnik spremenil za nantis v *PP* le v toliko, da je polstišja v tretjem in četrtem verzu (D5+D4) zapisal vsako kot samostojen verz. S tem so na novo oblikovani zadnji štirje verzi tudi grafično dobili razvidnejšo podobo štirivrstične alpske poskočnice z manjkajočim začetnim nepoudarjenim zlogom. Skupaj z *Zadovolnim Krajncem* tvori Vodnikovo izhodišče za številne v trizložnem merilu oblikovane kitične oblike.

1. Valentin Vodnik: *Pesma na moje rojake*; PP (3)

J9/8 aBaBcc

— — — — — — — —	a	On nima nevošlive žele,
— — — — — — — —	B	nu ona uživa dobre dni.
— — — — — — — —	a	Mož ji prvoši nje vesele
— — — — — — — —	B	nu ona vzam' bokal pusti.
— — — — — — — —	ref (c)	Tako se njena reč domača
— — — — — — — —	ref (c)	po redu prav lepo obrača.

(Japelj: *To po red obrnenu gospodinstvu*)

Gre za Japljev prevod Hagedornove pesmi *Der ordentliche Hausstand*. Japelj je ohranil vse oblikovne značilnosti izvirnika.

1. Hagedorn – Japelj: *To po red obrnenu gospodinstvu*; rkp. (7)

(J)II ababcc

— — — — — — — — (— —)	a	Enkrat je bla ena mačka imenitna,
— — — — — — — — (— —)	b	čez vse mačke zalublena in pregrešna,
— — — — — — — — (— —)	a	nesramožлива, tatna, hudovitna,
— — — — — — — — (— —)	b	srov'ga mesa bol ku pečen'ga žrešna;
— — — — — — — — (— —)	c	pred njo varna ni bla kokoš v hiši,
— — — — — — — — (— —)	c	golob na pojl', petelin na dvoriši.

(Zois: *Mačka*)

Gre za Zoisov prevod Castijevega speva *La Gatta e il Topo*. Zois je po italijanskem zgledu posnemal tako verz (enajsterec z obveznim naglasom na 10. pa 6. ali 4. in 8. zlogu) kot kitično obliko. Za to kitično obliko se je udomačilo ime italijanska sektina.

1. Casti – Zois: *Mačka*; rkp. (42)

SEDEMVRSTIČNICA

Amf₅/D₅/Amf₈ ref₁ aaBaaB (ref₁ aaBccB)

○—○○—	ref ₁	Ha! Burja je moš! — —
—○○—○	a	Podložne lubiti,
—○○—○	a	za vofre prositi
○—○○—○○—	B	je vselej blu Burja sram.
—○○—○	a (c)	Grozo frčati,
—○○—○	a (c)	jezo brančati,
○—○○—○○—	B	jest Burja tu samu le znam.

(Dev: *Belin*, Burjova arija)

Gre pravzaprav za šestvrstično kitico (z začetnim refrenom) z enakim razporedom rim, kot ga ima kitica *stabat mater* (aaBccB), a z drugim verznim izrazilom, ki se naslanja na trizložno amfibraško mero alpske poskočnice.

1. Dev: *Belin*, Burjova arija; Pis 1780 (3)

J₈/6/4/K_{r3} ABAB ref₁ ref₂ ref₃

○—○—○—○—	A	Junáči vince ga zares,
○—○—○—	B	kdor možki ma občút,
○—○—○—○—	A	jegrá mu pukšín trd oblés,
○—○—○—	B	zadeva mu njen buut,
○—○—	ref ₁	kar je možá,
○—○—	ref ₂	mi trči ga!
—○—○— —○—	ref ₃	Kaj, vi vsi? — Da, mi vsi! — Že veljá!

(Vodnik: *Napjtitik*)

Gre za neobjavljen Vodnikov prevod Collinove brambovske pesmi *Trinklied* iz drugega zvezka Collinovih brambovskim pesmi (Kos 1988: 420). Glede na Vodnikove prevajalske postopke pa bi dokaj brez pomislekov lahko trdil, da je kitico kar v največji meri posnel po predlogi. Mogoče bi sicer bilo, da začetni štirje zlogi niso jamske, ampak daktilske mere (kot se je to pokazalo pri Vodnikovem prevou Collinove *Östreich über Alles*), vendar nam za takšno trditev manjka melodija. Tudi pri refrenu je vprašanje, ali je v izvorniku trikrat zaporedno riman (prevod: možá — ga — veljá).

1. Collin – Vodnik: *Napjistik*; rkp. (7)

T8/7 aBaaBcc

—○—○—○—○	a	Upej, srce moje, upej
—○—○—○—	B	ter ked sivna skala stoj.
—○—○—○—○	a	Če se lih prseglu skupej
—○—○—○—○	a	vse je čez te, tr[d]nu upej!
—○—○—○—	B	Srečnu bit pe znaš necoj.
—○—○—○—	C	Kir se dostikrat zgodi,
—○—○—○—	C	kar se namogoče zdi.

(Dev: *Stanovitnost*)

Ena od dveh kitičnih oblik, ki ju je Dev izbral oziroma verjetno kar sam sestavil po Hanckejevi osemvrstični romarski kitici (T8/7 aBaBcDcD).

1. Hancke – Dev: *Stanovitnost*; *Pis* rkp. b (4)

T8/7 aBaaBcc

—○—○—○—○	a	Dolgu res je, kar ležati
—○—○—○—	B	v moji ječi morem jest,
—○—○—○—○	a	al' ke to prov spregledvati
—○—○—○—○	a	jest začnem, morem spoznati,
—○—○—○—	B	de njo ni težku prenest
—○—○—○—○	c	inu de ta moja ječa
—○—○—○—○	c	men je ta narveče sreča.

(Dev: *Jetnik*)

Varianta kitice, kakršno je Dev uporabil pri *Stanovitnosti*, z zaporedno žensko, ne moško rimo v zadnjem rimanem dvostišju.

1. Anton Feliks Dev: *Jetnik*; *Pis* rkp. b (12), *Pis* rkp. a (12; tu z naslovom *Zadovoljne jetnik*)

2. Anton Feliks Dev: *Klitia k Belinu al' soncu*; *Pis* rkp. b (5), *Pis* rkp. a (3; tu z nekoliko daljšim naslovom *Na svojega nekedanega obrutneka sončna roža*)

T8/7 aBccBaB

—○—○—○—○	a	Skrijte svoje žarje, skrijte,
—○—○—○—	B	zagrinite se oči,
—○—○—○—○	c	de iz vas Amint na vjame
—○—○—○—○	c	kako iskro ter na vname
—○—○—○—	B	se us in cel na zgori!
—○—○—○—○	a	Zatu skrijte, varnu skrijte
—○—○—○—	B	svoje žarje mu, oči.

(Dev: *Amint na oči svoje Elmire*)

Ena od dveh kitičnih oblik, ki ju je Dev mogoče sam oblikoval po Hanckejevi osemvrstični predlogi (T8/7 aBaBcDcD).

I. Hancke – Dev: *Amint na oči svoje Elmire*; Pis 1781 (5)

D8+D5/D8/7/J6+T5 ababCCC

—○—○—○—○—○—○	a	Kajzenè črne oblak od polnoči vléče?
—○—○—○—○—	b	Kajzena siva temnota?
—○—○—○—○—○—○	a	Kaj kojn teh modreh Divic sèm klavornu teče:
—○—○—○—○—	b	drevje se strašnu vse motâ?
—○—○—○—	C	Že kojn sèm k men' cepetâ,
—○—○—○—	C	meni nasproti pahtâ;
○—○—○—○—○—	C	Otše, de b' ga zajézdel, kamer popektâ.

(Vodnik: *Krajnske Modrine žalovanje*)

Mnenja o metrični podobi navedenih verzov se v literaturi nekoliko razhajajo. Gspan trdi, da je pesem »zložena v kitici, ki prosto posnema antične« (Koruza 1993: 233); Koruza, da je kitica »vsekakor posneta po vzoru antičnih kitičnih zgradb, le da ne gre za noben standardni, poimenovani obrazec« (Koruza 1993: 234). Koruzova rekonstrukcija kitične oblike se od zgornje ne razlikuje v ničemer, razen v zadnjem verz, ki ga Koruza tolmači kot mešanico daktilske in trohejske mere: —○—○—○(○)—○—○(○)—.

I. Valentin Vodnik: *Krajnske Modrine žalovanje nad smrtjo Marie Terezije premodne cesarice itdr.*; Pis 1781 (12)

OSEMVRSTIČNICA

J₄/T₇/Amf₆+Kr₃ ref₁ AA ref₂ ref₃ BB ref₃

υ—υ—	ref ₁	Pred Bogam smo,
—υ—υ—υ—	A	kir pregleda srca vse,
υ—υ—	A	pravičen je,
υ—υ—	ref ₂	Nanj mislimo,
υ—υ—	ref ₃	prsežemo,
υ—υ—υ—υ—	B	de hočemo biti vselej zvest',
υ—υ—υ—υ—	B	zastavimo našo dobro vest,
υ—υ—	ref ₃	prsežemo.

(Vodnik: *Prsega*)

Kitica je sestavljena iz dveh paroma rimanih dvostišij, ki jih oklepajo odpevi: prvo dvostišje dva različna refrena, drugo dvostišje en sam refren, ki se ponovi. Gre za Vodnikov prevod Collinove *Kriegseid* (*Prsega*), ki je izšla v prvem zvezku *Lieder mit Melodien für die Österreichische Landwehre* leta 1809. Prevod se metrično nekoliko razlikuje od predloge: v izvirniku je tretji refren trizložen, in sicer v amfibraški meri (Wir/Und schwören!), in drugo dvostišje v predlogi ni metrično istovrstno grajeno – drugemu verzu je dodana anakruza (ne gre torej za Amf₆+Kr₃ kot v prvem verzu drugega dvostišja, marveč za An₇+Kr₃). Vendar se kljub tem Vodnikovim posegom v metriko prevedeno pesem lahko poje na v nemškem izvirniku zapisano melodijo. Refreni se v prevodu med seboj rimajo, kar ni značilnost Collinovega izvirnika.

1. Collin – Vodnik: *Prsega*; PB (4)J₄/9/8 ref₁ aaBCCCCB ref₂

υ—υ—	ref ₁	Mogočni Bog!
υ—υ—υ—υ—υ—	a	Tvoj dih je stvaril
υ—υ—υ—υ—υ—	a	Tvoj dih je v stan
υ—υ—υ—υ—	B	mi mólimo pohlevno te,
υ—υ—υ—υ—	C	sonca nove,
υ—υ—υ—υ—	C	podret svetove;
υ—υ—υ—υ—	B	pred sodbo klíč sovražnike!
υ—υ—	ref ₂	Usliš nas Bog!

(Vodnik: *Molitva bramborska*)

Gre za Vodnikov prevod Collinove *Gebeth* iz prvega zvežiča brambovskih pesmi (1809). Vodnik je v prevodu celoti posnel metriko izvirnika.

1. Collin – Vodnik: *Molirva brambovska*; *PB* (3)

Amf6/5 ababcDcD

∘—∘∘—∘	a	Od straže Hravaške
∘—∘∘—∘	b	men sonce gor pride,
∘—∘∘—∘	a	U vinograde Laške
∘—∘∘—∘	b	na večer zajide,
∘—∘∘—∘	c	z Beneškiga murja
∘—∘∘—	D	jug čelo potí,
∘—∘∘—∘	c	od Štajerjev burja
∘—∘∘—	D	per dél me hladí.

(Vodnik: *Zadovolni Krajnc*)

Prvotni zapis je bil štirivrstičen Amf12/11 aaBB, objavljen v tretjem letniku *Pisanic* (1781). Za objavo v *VP* 1797 in v *PP* ga je predelal metrično le toliko, da je polstišja napravil za samostojne verze: Amf12 > Amf6/6, Amf11 > Amf6/5, na izglase polstišj pa je postavil še rime, ki jih prvotni zapis nima. 5. do 8. verz novega zapisa tvori t. i. štirivrstično alpsko poskočnico. Skupaj s *Pesmo na moje rojake* (*Krajnc, tvoja dežela je zdrava*) je bil *Zadovolni Krajnc* Vodniku izhodišče za številne kitične variacije s trizložno mero.

1. Valentin Vodnik: *Zadovolni Krajnc*; *VP* 1797, *PP* (6), *Pis* 1781: Amf 12 (6+6)/11 (6+5) aaBB

Amf6/5 xAxAxBxB

∘—∘∘—∘	x	Estrajec zavukaj –
∘—∘∘—	A	otožnosti noč
∘—∘∘—∘	x	je zginla, tvoj Orel
∘—∘∘—	A	iz spanja poskóč'.
∘—∘∘—∘	x	Premišlama dobro
∘—∘∘—	B	nameri svoj meč,
∘—∘∘—∘	x	de motil ne bode
∘—∘∘—	B	Jevrope kdo več.

(Vodnik: *Vuk estrajskih vojakov 1813*)

Gre za Vodnikov »prevod iz neznanega nemškega izvirnika« (Kos 1988: 420). Kitica je po verzni podobi prvotna oblika alpske poskočnice, ki se je v slovenski nabožni verzifikaciji pojavila že sredi 18. stoletja (Höfler 1975: 100). Ali se je Vodnik navezoval na ljudski vzor oziroma na Devove pisaniške verzifikacije, pisane v takšni meri (Koruza 1993: 238–9), ali gre enostavno za posnetek metričnega obrazca izvirnika, ne vemo.

1. Valentin Vodnik: *Vuk estrajskih vojakov 1813*; rkp. (9)

Amf6/5/D5 xaxaxBxB

◡—◡—◡—	x	Navada je vóšit
—◡◡—◡—	a	nov' leto priti,
◡—◡—◡—	x	al res al z jezicam
—◡◡—◡—	a	more se striti,
—◡◡—◡—	x	delavcu nese
◡—◡—◡—	B	bogate dari,
—◡◡—◡—	x	pratkarja časi
◡—◡—◡—	B	tud kaj doletí.

(Vodnik: *Novo leto*)

Voščilo je bilo prvič objavljeno v *VP* za leto 1796, vendar kot štirivrstičnica. V kasnejši redakciji je Vodnik pesem zapisal kot osemvrstičnico. Polstišja je napravil za samostojne verze, rime je ohranil v sodih verzih (ki so bili že v prvotnem zapisu nosilci verznege izglasa): Amf6+D5 > Amf6/D5 aa > xaxa, D5+Amf5 > D5/Amf5 BB > xBxB. Varianta alpske poskočnice.

1. Valentin Vodnik: *Novo leto*; *PP* (7)

J6 ABABCD CD

◡—◡—◡—	A	Če več ti nimaš lejt
◡—◡—◡—	B	koker na glavi las,
◡—◡—◡—	A	tok' res ni, kar us svejt
◡—◡—◡—	B	od tebe na us glas
◡—◡—◡—	C	upije, de se star,
◡—◡—◡—	D	zakaj čez lejta tri
◡—◡—◡—	C	veliku biti star
[◡—]◡—◡—	D	— — na moreš ti.

(Dev: *Na enga gologlavca*)

Za prepesnitev Marcialove od prevoda krajše poslanice (iz 12. knjige epistula 7) je Dev izbral aleksandrinska polstišja.

1. Marcial – Dev: *Na enga gologlavca*; Pis rkp. a (1)

J8/7 AbAbCCdd

— — — — —	A	Pod bledim' zvezdam' plavajo
— — — — —	b	po zraku krog duhovi,
— — — — —	A	in z groznim glasom lajajo
— — — — —	b	to vižo v svojem slovi:
— — — — —	C	»Trpi, potrpi, ubogoi srcé!
— — — — —	C	Proti Bogú se vpret ne smé!
— — — — —	d	Kri te zdaj več ne sili,
— — — — —	d	Bog se čez dušo smili!«

(Zois: *Lenora*)

Gre za Zosiov prevod Bürgerjeve *Lenore*. Po izvorniku, ki se deloma naslanja na vagantsko kitico, je Zois posnel tako verz kot kitično obliko. Na Zoisov prevod se je kasneje opiral Prešeren.

1. Bürger – Zois: *Lenora*; rkp. (32)

T8/7 aBaBcDcD (aBaBaB ref ref, aBaBcD ref ref)

— — — — —	a	Trka nam Francoz na vrata,
— — — — —	B	dobri Fronc za nas skrbi,
— — — — —	a	pošle svojga lubga brata,
— — — — —	B	Korel rešit nas hití.
— — — — —	c (a)	Z nami sta estrarjska orla!
— — — — —	D (B)	Premagajta vekomej!
— — — — —	c (ref)	Var' Bog Fronca, vari Korla
— — — — —	D (ref)	srečo, zdravje Bog jim dej!

(Vodnik: *Pesem na Cesarjov god, Prstavek*)

Kitica se v slovenski posvetni pesmi v taki obliki pojavi prvič v drugem zvezku *Pisanic* v Devovem *Belinu*, in sicer v tretji ariji nimf. Leto kasneje jo je Dev uporabil še v verzificiranem eksemplu *Teh staršov kletvine nasrečne konc*. Vodnik je v taki kitici v

LN 15. 2. 1797 objavil najprej prevod Haschkove verzifikacije v čast cesarju (*Pesem na Cesarjev god*), teden dni kasneje (LN 22. 2. 1797) pa še enokitični dopis, lastno kitico nadvojvodi Karlu. Kitice se pri Vodniku med seboj nekoliko razlikujejo po razporedu rim (aBaBaB ref ref oz. aBaBcDcD ref ref; refren se včasih tudi rima aBaBaBaB oz. aBaBcDcD).

1. Anton Feliks Dev: *Belin*, tretja arija nimf; *Pis* 1780 (3)
2. Anton Feliks Dev: *Teb staršov kletvine nasrečne konc*; *Pis* 1781 (6)
3. Haschka – Vodnik: *Pesem na Cesarjev god*; LN 15. 2. 1797 (4)
4. Valentin Vodnik: *Pesem na Cesarjev god, Prstavek*; LN 22. 2. 1797 (1)

Amf9/8 aBaBcDcD

○—○—○—○—○	a	Ta lepa prijazna Marjana,
○—○—○—○—	B	kaku se ta reva kasá!
○—○—○—○—○	a	De ona od drugih spelana
○—○—○—○—	B	tak grdiga dedca ima;
○—○—○—○—○	c	minulu je njenu vesele,
○—○—○—○—	D	prijetnost nu smehi so všli:
○—○—○—○—○	c	zvestoba, trpljenje, povele
○—○—○—○—	D	so v svatovski noši prišli.

(Japelj: *Marjana*)

Gre za Japeljev prevod Hagedornove pesmi *Doris*. Japelj je ohranil verzno in kitično podobo izvirnika.

1. Hagedorn – Japelj: *Marjana*; rkp. (5)

(J)II abababcc

○○○—○—○—○—(○○)	a	Lepo fletno tedaj sta ga obesla
○○○—○—○—○—(○○)	b	in oslepila mem' gredoče zjale,
○○○—○—○—○—(○○)	a	de sta po sreč' svoje glavé odnesla.
○○○—○—○—○—(○○)	b	Al nazadnje so jih babe ven dale
○○○—○—○—○—(○○)	a	in cle do krala se je reč iznesla.
○○○—○—○—○—(○○)	b	Spoznal žensko premétnost, vredno hvale;
○○○—○—○—○—(○○)	c	proti kralici pa je djal na strani:
○○○—○—○—○—(○○)	c	»Žena, k jo lepo pros' težko se ubrani...«

(Zois: *Efěška vdova*)

Zois je v izvirni pesmi po antičnem motivu vdove iz Efeza uporabil italijansko kitično obliko, imenovano oktava, in njej ustrezen verz, laški enajsterec (deset- do dvanajstzložni verz z obveznim naglasom na 10. pa 6. ali 4. in 8. zlogu – tak verz je uporabil še v prevodu Castijeve *Mačke*).

1. Žiga Zois: *Efeška vdova*; rkp. (18)

DEVETVRSTIČNICA

J₁₂(6+6)/6 (A)B(A)B(C)B(C)BDADA(E)E

○—○—○—○—○—○—	A B	Skopin ima jezar stu stokrat in še več,
○—○—○—○—○—○—	A B	sit vonder ni nigdar, nigdar mu ni preveč.
○—○—○—○—○—○—	C B	Sit, praveš, de on ni nigdar. Tu je preveč,
○—○—○—○—○—○—	C B	oh, na govori ti, te prosem, tega več,
○—○—○—	D	zakaj jest vem, de bil
○—○—○—	A	k večirji en komar
○—○—○—	D	preveč mu in de pil
○—○—○—	A	ni vina več nigdar
○—○—○—○—○—○—	E E	koker en fingerat. Tok sit je on šl spat.

(Dev: *Na skopina*)

Kitica je kombinacija dvanajstzložnih aleksandrincev z notranjimi rimami in aleksandrinskih polstišij.

1. Anton Feliks Dev: *Na skopina*; *Pis* rkp. a (1)

DESETVRSTIČNICA

Amf 6/5/3 aBaBccDeeD (aBaBccBeeB)

⊖—⊖—⊖—	a	Vozimo, sestrice,
⊖—⊖—	B	vozimo srčnu,
⊖—⊖—⊖—	a	gibajmo ročice,
⊖—⊖—	B	veslajmo ročnu!
⊖—⊖	c	Gonimo,
⊖—⊖	c	trudimo
⊖—⊖—	D (B)	korajžnu veslé,
⊖—⊖—⊖—	e	kalimo, valajmo,
⊖—⊖—⊖—	e	penimo, mejšajmo
⊖—⊖—	D (B)	navtrudne morjé.

(Dev: *Belin*, prva arija nimf)

Kitica je pravzaprav virtuožno oblikovana osemvrstična alpska poskočnica s podvojenim zadnjim šestercem. Zgled za razporeditev rim je Dev tudi lahko dobil tako v starejših cerkvenih kot tujih posvetnih zgledih.

1. Anton Feliks Dev: *Belin*, prva arija nimf; *Pis* 1780 (3)

J6 ABABCDCDEE

		SAVA
⊖—⊖—⊖—	A	Krajlica nemških rek,
⊖—⊖—⊖—	B	mogočna Dunava!,
⊖—⊖—⊖—	A	zakaj je tih tvoj tek,
⊖—⊖—⊖—	B	zakaj se vsa kovna?
⊖—⊖—⊖—	C	Zakaj več na šumi
⊖—⊖—⊖—	D	val tvoj, zakaj on več
⊖—⊖—⊖—	C	veselu na buči,
⊖—⊖—⊖—	D	zakaj od mene preč
⊖—⊖—⊖—	E	bejži? Oh, o zakaj
⊖—⊖—⊖—	E	ozira se nazaj?

(Dev: *Mile pogovor med Dunavo inu Savo*)

Za verz si je Dev izbral aleksandrinsko polstišje (J6), vseskozi prestopnim rimam je na koncu dodal kot sklep paroma rimano dvostišje. Katica ima več variant rimanja: ABABCDCC, ABABCACADD, AAAABABACC, ABABCBCBDD itn.

1. Anton Feliks Dev: *Mile pogovor med Dunavo inu Savo pod Belem gradam od smrte Marie Terezije, svitile cesarice itdr.*; Pis 1781 (15)

Amf6 aabbccdede

○—○—○—○	a	Smo stare Novice,
○—○—○—○	a	negodne drobníce,
○—○—○—○	b	nam dobri so kótje
○—○—○—○	b	za delat napótje;
○—○—○—○	c	se bomo zmedíle
○—○—○—○	c	iskavca dobile.
○—○—○—○	d	Pretekla bo zima,
○—○—○—○	e	zastojin nas iše:
○—○—○—○	d	nobeden nas nima,
○—○—○—○	e	ko jez' in bukvíše.

(Vodnik: *Smo stare Novice*)

To je najdaljša Vodnikova kitična oblika. Verzifikacija naj bi nastala ok. 1798, vložena je bila v Vodnikov vezani izvod *Lublanskih novic* za omenjeno leto (Kos 1988: 419). Katica, oblikovana iz samih amfibraških šestercev, kaže notranjo dvodelnost, ki je poleg spremenjenega načina rimanja (zaporedna rima gre v prestopno) tudi skladenjsko naznačena s končnim ločilom. Gotovo gre spet za eno od številnih variant, izpeljanih iz alpske poskočnice, ki je po svojem dokaj zgodnjem nastanku nemara tudi sama vplivala na nastajanje novih tovrstnih kitičnih oblik pri Vodniku.

1. Valentin Vodnik: *Smo stare Novice*; rkp. (1)

J7/Amf5/3 aBaBcDeeD

○—○—○—○	a	Pohlevnu te moliti
○—○—○—	B	je naša dolžnust
○—○—○—○	a	ter Tebe lubiti
○—○—○—	B	je naša slad[ku]st.
○—○	c	Lubile,

— — —	c	častile
— — — — —	D	Te bomo vselej,
— — —	e	ti boš naš
— — —	e	Belin naš
— — — — —	D	nam Buh sam tedej.

(Dev: *Belin*, arija Belina in nimf)

Gre za zanimivo kombinacijo jambskih sedmercev in verzov v amfibraški meri, ki od petega verza naprej sestavljajo pravzaprav štirivrstično alpsko poskočnico z na polstišja z zaporednimi rimami razpisana amfibraška šesterca. Prvo četverostišje je nemara kombinacija dveh aleksandrinskih polstišij (J₁₃ = J₆+7) in dveh amfibraških petercev. Razporeditev rim, kakršno uporablja Dev tukaj, je sam v kombinaciji z različnimi verzni merili uporabil večkrat (npr. v prvi ariji nimf v *Belinu* (Amf6/5/3) pa v verzificirani zgodbi *Putigram inu povš* (T8/7)), zgled zanjo pa je imel tako v cerkveni kot posvetni predvsem tuji (latinski, nemški, francoski itn.) poeziji.

1. Anton Feliks Dev: *Belin*, arija Belina in nimf; *Pis* 1780 (2)

T8/7/5 aaBccBddEE (aaBccBddBB)

— — — — —	a	Duh prjetne strdi vaše
— — — — —	a	se izlil je v boršte naše,
— — — — —	B	je k čebelam medved djal.
— — — — —	c	Temu ke jes zuperstati
— — — — —	c	mogl nisem, prhlačati
— — — — —	B	k vam na pot sem se podal.
— — — — —	d	Prosem torej, prvošite
— — — — —	d	meni tu in bit pustite
— — — —	E (B)	tukaj me per vas
— — — —	E (B)	le en majhne čas.

(Dev: *Medved pr čebelah*)

V prvih šestih verzih prepoznamo srednjeveško latinsko t. i. kitico *stabat mater*, ki ji pri Devu v drugem delu kitice sledi paroma zaporedno rimano četverostišje dveh trohejskih osmercev in petercev.

1. Anton Feliks Dev: *Medved pr čebelah*; *Pis* rkp. b (5), *Pis* rkp. a (3; tu ima pesem naslov *Na sladnost*)

T8/7 aBaBccDeeD

– ◡ – ◡ – ◡ – ◡	a	Putigrom enkrat ležati
– ◡ – ◡ – ◡ –	B	vgledal enga povža je,
– ◡ – ◡ – ◡ – ◡	a	ga pobere in zdihvati
– ◡ – ◡ – ◡ –	B	k njemu on toku začne:
– ◡ – ◡ – ◡ – ◡	c	Povš moj! O podoba moja
– ◡ – ◡ – ◡ – ◡	c	se scer, al', oh, sreča tvoja
– ◡ – ◡ – ◡ –	D	veče je, oh!, ti zaprt
– ◡ – ◡ – ◡ – ◡	e	se znaš s tem saj veseliti,
– ◡ – ◡ – ◡ – ◡	e	de na mize ti znaš priditi,
– ◡ – ◡ – ◡ –	D	kamer mi je vhod zaprt.

(Dev: *Putigrom inu en povš*)

Prvo četverostišje je pravzaprav romarska štirivrstičnica (aBaB), preostali verzi pa šestvrstična kitica *stabat mater* (ccDeeD). V jambski varianti (J8/7, ki pa ima od trohejske drugačen nastanek) je bila znana že pri slovenkih protestantih v 16. stoletju. Se je pa tak kitični obrazec, le da največkrat z deseterci ali osmerci, oblikoval tudi v francoski poeziji sredi 16. stoletja. Eno od tako oblikovanih Racinovih pesmi je prevedel tudi Japelj (prepis pri Smoleju 1999: 298–9) in namesto stalnih sedmercev uporabil v prevodu kombinacijo trohejskih osmercev in sedmercev (Smolej 1999: 298–300), torej prav tako oblikovano kitico, kakršna je uporabljena v obravnavani pesmi.

1. Anton Feliks Dev: *Putigrom inu en povš*; *Pis* rkp. b (8)

Bibliografija

Viri

- Biblia* [1584], 1994. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- BJELČEVIČ, ALEKSANDER, 1998/99: Verz posvetnih pesmi pred Pisanicami. *Slava* 12, št. 1, str. 74–118.
- CEPEC, FRANČ [1775]: *Ena prav lejpa ino kunštna pejssem*. V: Bjelčevič 1998/99 – glej Vire.
- COLLIN, HEINRICH JOSEPH, 1809: *Lieder mit Melodien für die Österreichische Landwehre* 1. Dunaj.
- COLLIN, HEINRICH JOSEPH, 1812: *Gedichte*. Dunaj.
- Cvetnik slovenskega umetnega pesništva do srede 19. stoletja: 1*, 1978. Ur. Alfonz Gspan. Ljubljana: Slovenska matica.
- FRANKOPAN, FRANJO KRSTO [1671]: *Fratrī putnici*. V: Koruza 1973/74 – glej Vire.
- FRANKOPAN, FRANJO KRSTO, 1995: *Djela*. Ur. Josip Vončina. Zagreb: Matica Hrvatska (Stoljeća hrvatske književnosti).
- GSPAN, ALFONZ, 1969: Tri nova Zoisova slovenska pesemska besedila. *Slavistična revija* 17, št. 2, str. 119–181.
- HAGEDORN, FRIEDRICH, 1757a: *Sämmtliche poetische Werke* 2. Hamburg.
- HAGEDORN, FRIEDRICH, 1757b: *Sämmtliche poetische Werke* 3. Hamburg.
- JAPELJ, JURIJ, rkp.: [*Pesmi, prevodi, dramatika*]. Fotokopija v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani, rkp. 10/61; orig. v Arhivu Slovenije, Priv. A. AS 892, Japelj.
- KORUZA, JOŽE, 1973/74: O doslej neznanem slovenskem pesnjenju v dobi pred Pisanicami. *Jezik in slovstvo* 19, št. 6–7, str. 221–233. (Ponatis: Jože Koruza, *Slovenske študije*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 1991, str. 151–163.)
- KOS, JANEZ – UMEK, EMA, 1973/74: Dve slovenski pesmi iz drugega desetletja 18. stoletja. *Jezik in slovstvo* 19, št. 6–7, str. 218–220.
- KOTNIK, JOŽE, 1929: Slovenski rokopis iz Leš pri Prevaljah iz sredine 18. stoletja. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 24, str. 174–189.
- Krajnska čbelica* [1830–1833, 1848], 1969: Ur. in spr. bes. Anton Slodnjak. Ljubljana: Mladinska knjiga (Monumenta Litterarum Slovenicarum 6).
- LAVRIN, JOŽEF [1779]: *Parafrazi*. V: Rutar 1894 – glej Vire.
- Leški rokopis* [1757–1761]. V: Kotnik 1929; Bjelčevič 1998/99 (fotokopija Kotnikove objave) – glej Vire.
- LINHART, ANTON TOMAŽ, 1950: *Zbrano delo* 1. Ur. Alfonz Gspan. Ljubljana: DZS.

- Martjanska pesmarica*, 1997. Ur. Vilko Novak. Ljubljana: ZRC SAZU.
- NOVAK, DAVID [1774]: *Versus Vandali*. V: Novak 1970 – glej Vire.
- NOVAK, VILKO, 1970: Slovenska in slovaška pesem iz 1774. *Slavistična revija* 18, št. 1–2, str. 129–140.
- Od lubezni in vesela: izbor iz starejše slovenske posvetne poezije*, 2006. Ur. Peter Svetina. Ljubljana: Mladinska knjiga (Kondor 318).
- O pesništvu*, 1963. Ur. Kajetan Gantar. Ljubljana: Mladinska knjiga (Kondor 59).
- PETRONIJ, 1973: *Satirikon*. Prev. Primož Simoniti. Ljubljana: Cankarjeva založba (Sto romanov 63).
- Pisanice* [1779–1781], 1977. Ur. Lino Legiša. Ljubljana: SAZU.
- POHLIN, MARKO – ZOIS, ŽIGA – LINHART, ANTON TOMAŽ – VODNIK, VALENTIN, 1970: *Izbrano delo*. Ur. Janko Kos. Ljubljana: Mladinska knjiga (Naša beseda).
- POPE, ALEXANDER, 1963: *The Poems of Alexander Pope*. Ur. John Butt. New Haven: Yale University Press.
- RUTAR, SIMON, 1894: Dve stari slovenski pesmi. *Ljubljanski zvon* 14, št. 1, str. 62–64.
- Slatenski urbar* [1712–1715]. V: Kos – Umek 1973/74; Bjelčevič 1998/99 (fotokopija izvirnika in fotokopija objave Kos – Umek 1973/74) – glej Vire.
- Slovenska protestantska pesmarica* 1984 [Ta celi katebismus, eni psalmi inu teb vekšib godov stare inu nove krščanske pejsni, 1584] Ur. Bogomil Gerlanc. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- SVETINA, PETER, 2002: Japljevi prevodi Hagedorna in Popa. *Slavistična revija* 50, št. 1, str. 123–129.
- ŠKULJ, EDO, 2001: *Cerkveni ljudski napevi: 2, Starejši katoliški napevi*. Ljubljana: Družina.
- VODNIK, VALENTIN [1806], 1965: *Pesme za pokušino*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- VODNIK, VALENTIN, 1809: *Pesmi za brambovce*.
- VODNIK, VALENTIN, [1840], 1997: *Pesme Valentina Vodnika*. Celovec: Wieser.
- VODNIK, VALENTIN, 1935: *Izbrano delo*. Ur. Ivan Grafenauer. Celje: Mohorjeva družba.
- VODNIK, VALENTIN, 1958: *Izbrane pesmi*. Ur. Alfonz Gspan. Ljubljana: Slovenska matica.
- VODNIK, VALENTIN, 1970: *Izbrano delo*. Ur. Jože Koruza. Ljubljana: Mladinska knjiga (Kondor 116).
- VODNIK, VALENTIN, 1988: *Zbrano delo*. Ur. Janko Kos. Ljubljana: DZS.
- Vodnikov spomenik. Vodnik-Album*, 1859. Ur. E. H. Costa. Ljubljana: Kleinmayr in Bamberg, str. 45–62.

- Vodnikova Mala pratika* [1798, 1803], 1986. Ur. in spr. bes. Branko Reisp. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Vodnikova Velika pratika* [1795–1797], 1996. Ur. in spr. bes. Branko Reisp. Ljubljana: Mladinska knjiga (Monumenta Litterarum Slovenicarum).
- ZOIS, ŽIGA [1806–1808]: [*Efeška vdova*]. Narodna in univerzitetna knjižnica Ljubljana Ms 1492, 97 E. V: Gspan 1969; Cvetnik 1978; *Od lubezni in vesela* 2006 – glej Vire.

Literatura

- BAROVIČ, LUCIJA, 1972/73: *Japljevi prevodi iz evropskega pesništva: eksplikacija*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za primerjalno književnost in literarno teorijo. (Tipkopis.)
- BJELČEVIČ, ALEKSANDER, 1998/99: Verz posvetnih pesmi pred Pisanicami. *Slava* 12, št. 1, str. 74–118.
- BJELČEVIČ, ALEKSANDER, 2000: Začetki slovenskega posvetnega verza: od Pisanic do Prešerna. *36. seminar slovenskega jezika, literature in kulture: zbornik predavanj*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, str. 317–333.
- BJELČEVIČ, ALEKSANDER, 2004: Kratki verz slovenskih pesmi od 15. do 18. stoletja. *Słowiańska metryka porównawcza, 8: Krótkie rozmiary wierszowe*. Ur. Lucylla Pszczółowska in Dorota Urbańska. Varšava: IBL, str. 223–277.
- ČERIN, JOSIP, 1908: Pesmi slovenskih protestantskih pesmaric, njih viri in njih poraba v poreformacijskih časih. *Trubarjev zbornik*. Ljubljana: Slovenska matica, str. 126–244, 284–288.
- FRANK, HORST JOACHIM, 1993: *Handbuch der deutschen Strophenformen*. Tübingen, Basel: Francke Verlag.
- GANTAR, KAJETAN, 1978: Poglavlje iz zgodovine slovenskega klasicizma: Sapfiška kitica v slovenščini. *Žrva antika* 28, št. 1–2, str. 179–189.
- GANTAR, KAJETAN, 1985: *Antična poetika*. Ljubljana: DZS (Literarni leksikon 26).
- GASPAROV, MIHAIL LEONOVIČ, 1996: *A History of European Versification*. Oxford: Clarendon Press.
- GRAFENAUER, IVAN, 1918: *Valentin Vodnik – pesnik*. Ljubljana: Matica Slovenska, str. 104–169 (Knezova knjižnica 22).
- GRAFENAUER, IVAN, 1973: *Kratka zgodovina starejšega slovenskega slovstva*. Celje: Mohorjeva družba.
- GRAFENAUER, IVAN 1980: Iz zgodovine slovenske metrike. V: Ivan Grafenauer, *Literarnozgodovinski spisi*. Ljubljana: Slovenska matica, str. 411–438.

- GRDINA, IGOR, 1999: *Od rodoljuba z dežele do meščana*. Ljubljana: Studia humanitatis (Apes 13).
- GSPAN, ALFONZ, 1958: Spremnje besede in opombe. V: *Izbrane pesmi Valentina Vodnika*. Ur. Alfonz Gspan. Ljubljana: Slovenska matica, str. 145–212.
- GSPAN, ALFONZ, 1969: Tri nova Zoisova slovenska pesemska besedila. *Slavistična revija* 17, št. 2, str. 119–181.
- GSPAN, ALFONZ, 1978: *Cvetnik slovenske vezane besede 1*. Ljubljana: Slovenska matica.
- HABJAN, VLADO, 1988: Prvi slovenski posvetni verzist Oswald Wolkenstein (1377–1445) in njegov čas. *Obzornik* 36, št. 4–8, str. 306–312, 379–384, 463–472, 569–573.
- HÖFLER, JANEZ, 1975: *Slovenska cerkvena pesem v 18. stoletju*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti (Razprave 1. razreda IX/2).
- KIDRIČ, FRANCE, 1929–1938: *Zgodovina slovenskega slovstva: od začetkov do Zoiso-ve smrti 1–5*. Ljubljana: Slovenska matica.
- KORUZA, JOŽE, 1970: Valentin Vodnik [in] Opombe. V: Valentin Vodnik: *Izbrano delo*. Ur. Jože Koruza. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 107–162 (Kondor 116).
- KORUZA, JOŽE, 1971: O začetkih slovenskega pesništva. 7. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Ljubljana: Filozofska fakulteta, str. 1–13. (Ponatis: Jezik in slovstvo 1971/72, leto 17, št. 7–8, str. 222–229.)
- KORUZA, JOŽE, 1973/74: O doslej neznanem slovenskem pesnjenju v dobi pred Pisanicami. *Jezik in slovstvo* 19, št. 6–7, str. 221–233. (Ponatis: Jože Koruza, *Slovstvene študije*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 1991, str. 151–163.)
- KORUZA, JOŽE, 1976: Vpliv G. B. Hanckeja na verzifikacijo A. F. Deva. *Slavistična revija* 24, št. 2–3, str. 179–218. (Ponatis: Jože Koruza, *Slovstvene študije*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 1991, str. 279–308.)
- KORUZA, JOŽE, 1977: Poskus tipološke opredelitve vložnice in njenih oblik. *Slavistična revija* 25, št. 2–3, str. 233–252.
- KORUZA, JOŽE, 1982/83: Vodnikov Zadovolne Krajnc. *Jezik in slovstvo* 28, št. 6, str. 161–170. (Ponatis: Jože Koruza, *Slovstvene študije*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 1991, str. 309–318.)
- KORUZA, JOŽE, 1993: *Značaj pesniškega zbornika Pisanice od lepeh umetnost*. Maribor: Obzorja.
- KOS, JANEZ – UMEK, EMA, 1973/74: Dve slovenski pesmi iz drugega desetletja 18. stoletja. *Jezik in slovstvo* 19, št. 6–7, str. 218–220.
- KOS, JANKO, 1987: *Primerjalna zgodovina slovenske literature*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- KOS, JANKO, 1988: Opombe. V: Valentin Vodnik, *Zbrano delo*. Ur. Janko Kos. Ljubljana: DZS, str. 361–503.

- KOTNIK, JOŽE, 1929: Slovenski rokopis iz Leš pri Prevaljah iz sredine 18. stoletja. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 24, str. 174–189.
- KRAVAR, MIROSLAV, 1979: Klasička metrika u slovenskom pjesništvu i kvantitativni pokušaji. *Obdobje razsvetljenstva v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, str. 319–341 (Obdobja 1).
- KUMER, ZMAGA, 1961: Predreformacijsko izročilo v slovenskih protestantskih pesmaricah in poznejšem razvoju – B. *Slovenski etnograf* 14, str. 115–134.
- LEGIŠA, LINO, 1977: Pesniški zbornik Pisanice. V: *Pisanice [1779–1782]*. Ur. Lino Legiša, Ljubljana: SAZU, str. 377–472 (Dela 2. razreda 34).
- LUDVIK, DUŠAN, 1978: *Srednjeveške in staronemške verzne oblike*. Ljubljana: DZS (Literarni leksikon 4).
- MANTUANI, JOSIP, 1908: Slovenska pesmaričica »Tri duhovske pesmi«. *Cerkveni glasbenik* 31, št. 6–12, str. 44–47, 50–53, 71–76, 84–88, 97–104.
- MIKLAVČIČ, MAKS, 1960–71; Sisentschelli (Sisenthal, Zizenčeli) Jožef. V: *Slovenski biografski leksikon* 3. Ur. Alfonz Gspan. Ljubljana: SAZU, str. 320.
- MORIER, HENRI, 1975: *Dictionnaire de Poétique et de Rhétorique*. Pariz: Presses Universitaires de France.
- NOVAK, BORIS A., 1995: *Oblika, ljubezen jezika*. Maribor: Obzorja.
- NOVAK, VILKO, 1970: Slovenska in slovaška pesem iz 1774. *Slavistična revija* 18, št. 1–2, str. 129–140.
- NOVAK, VILKO, 1977: Prekmurska Martjanska pesmarica. V: *Martjanska pesmarica*. Ur. Vilko Novak. Ljubljana: ZRC SAZU, str. 3–61.
- PETREŠ, FRAN, 1969/70: Vodnikov Zadovoljni Kranjec kot primer iz poezije razsvetljenstva. *Jezik in slovstvo* 15, št. 3, str. 65–76.
- POGAČNIK, JOŽE, 1990: *Starejše slovensko slovstvo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- POGAČNIK, JOŽE, 1998: *Slovenska književnost 1*. Ljubljana: DZS.
- POGORELEC, BREDA, 1973/74: Jezik in stil nove najdbe. *Jezik in slovstvo* 19, št. 6–7, str. 233–243.
- PRETNAR, TONE, 1979: Oblikovanje verzne norme v slovenskem razsvetljenstvu. *Obdobje razsvetljenstva v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, str. 291–318 (Obdobja 1).
- PRETNAR, TONE, 1997a: Iz zgodovine slovenskega verznega oblikovanja do Prešerna. V: Tone Pretnar, *Iz zgodovine slovenskega verznega oblikovanja*. Ur. Aleš Bjelčevič. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, str. 10–89.
- PRETNAR, TONE, 1997b: O Devovem dramskem verzu: ob 250. obletnici spevo-rečnikovega rojstva. V: Tone Pretnar, *Iz zgodovine slovenskega verznega oblikovanja*. Ur. Aleš Bjelčevič. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, str. 104–109.

- PRETNAR, TONE, 1997c: Med gramatičnim paralelizmom in zvočno figuro: o rimi v slovenski protestantski pesmi. V: Tone Pretnar, *Iz zgodovine slovenskega verznega oblikovanja*. Ur. Aleš Bjelčevič. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, str. 90–97.
- PRIJATELJ, IVAN, 1911: Sloveščina pod Napoleonom. *Veda* 1, str. 133, 231.
- RAMLER, KARL WILHELM, 1770: *Einleitung in die schönen Wissenschaften* 1. Dunaj: Joh. Thomas Edl. v. Trattner.
- RAMLER, KARL WILHELM, 1774: *Einleitung in die schönen Wissenschaften* 1–4. Leipzig: Weidmans Erben und Reich.
- RODE, MATEJ, 1991: Valentin Vodnik in prevajanje. *Obdobje slovenskega narodnega preporeda*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, str. 311–317 (Obdobja 11).
- RUPEL, MIRKO, 1956: Reformacija. V: *Zgodovina slovenskega slovstva* 1. Ur. Lino Legiša s sodelovanjem Alfonza Gspana. Ljubljana: Slovenska matica, str. 185–260.
- RUPEL, MIRKO, 1966: *Slovenski protestantski pisci*. Ljubljana: DZS.
- RUTAR, SIMON, 1894: Dve stari slovenski pesmi. *Ljubljanski zvon* 14, številka 1, str. 62–64.
- SMOLEJ, TONE, 1999: Slovenska recepcija Jeana Racina. *Slavistična revija* 47, št. 3, str. 297–319.
- Strofika*, 1964. Ur. Maria Renata Mayenowa. Wrocław, Varšava, Krakov: Wydawnictwo Polskiej akademii nauk.
- SVETINA, PETER, 1997: *Silabični verz v starejši slovenski poeziji: magistrska naloga*. Ljubljana: Filozofska fakulteta. (Tipkopis.)
- SVETINA, PETER, 2001: Trubarjeve pesmi v Katekizmu 1550: kitične oblike. *450–letnica slovenske knjige in slovenski protestantizem*. Ur. Marko Kerševan. Ljubljana: Protestantsko društvo Primož Trubar in Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, str. 121–127.
- TOMŠIČ, FRANCE, 1956: Pismenstvo. V: *Zgodovina slovenskega slovstva* 1. Ur. Lino Legiša s sodelovanjem Alfonza Gspana. Ljubljana: Slovenska matica, str. 170–180.
- VAN TIEGHEM, PAUL, 1963: *Zgodovina evropske in ameriške književnosti od renesanse do danes*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- VODUŠEK, VALENS, 1959: Alpske poskočne pesmi v Sloveniji. *Rad kongresa folklorista Jugoslavije VI, Bled 1959*. Ljubljana, str. 55–77.
- VOGLAR, DUŠAN, 1961/62: Vodnikovo spoznavanje Horaca. *Slavistična revija* 13, št. 1–4, str. 60–87.
- VONČINA, JOSIP, 1995: Franjo Krsto Frankopan. V: Franjo Krsto Frankopan, *Djela*. Zagreb: Matica Hrvatska, str. 13–57 (Stoljeća hrvatske književnosti).

Imensko kazalo

- Andreaš, Miha 7
Arhiloh 76
- Barovič, Lucija 57, 63, 64, 67, 207
Batteux, Charles 79
Bjelčević, Aleš 8, 13, 15, 18, 19, 21–24,
26, 28–32, 38, 52, 53, 158, 182, 205,
206, 207, 210
Blaznik, Blaž 105
Boileau, Nicolas 116, 117, 159
Bürger, Gottfried August 41, 47, 61, 62,
123, 196
Butt, John 206
- Casti, Giambattista 57, 58, 61, 123, 189,
198
Cepec, Franc 32, 33, 121, 177
Collin, Heinrich Joseph 110–115, 118,
119, 156, 157, 165, 178, 190, 191, 193,
194
Costa, Etbin Henrik 206
Cromwell, Oliver 67
- Čerin, Josip 12, 13, 15, 17
Čop, Matija 123
- Dalmatin, Jurij 11, 14, 16, 17
Denis, Michael 45, 48, 50–2, 78, 99,
104, 122, 158, 170, 173, 176, 186
Dev, Anton Feliks 8, 34, 35–56, 57,
69–71, 78, 79, 87, 99, 110, 118–120,
122–127, 143, 158, 161, 164, 167, 170,
171, 173–176, 179, 182–188, 190–
192, 195–197, 199–203
- Franc (cesar) 103, 115
Frank, Horst Joachim 13, 15, 17, 26, 78,
165, 167, 207
Frankopan, Franjo Krsto 21, 25, 26, 33,
121, 122, 185, 205, 210
Franul pl. Weissenthurn, Vincenc 107,
169
- Gantar, Kajetan 22, 57, 60, 73–76, 119,
172, 206, 207
Gasparov, Mihail Leonovič 11, 12, 17,
26, 43, 74, 145, 185, 186, 207
Gellert, Christian Fürchtegott 62
Gerlanc, Bogomil 206
Giuseppe Maria da Masserano 108
Grafenauer, Ivan 11, 12, 73, 74, 76, 77,
90, 99, 119
Grdina, Igor 49, 112, 208
Gspan, Alfonz 12, 21, 22, 57–59, 61, 63,
74, 75, 103–105, 192, 205, 206, 207,
208, 209, 210
- Habjan, Vlado 22, 208
Hagedorn, Friedrich 62, 64, 65, 66, 68,
124, 167, 187, 189, 197, 205, 206
Hancke, Gottfried Benjamin 35, 37, 52,
53, 56, 123, 191, 192, 208

- Haschka, Lorenz Leopold 115, 118, 197
 Haydn, Joseph 115
 Höfler, Janez 30, 158, 167, 195, 208
 Horac (Horacij) 57, 60, 62, 73, 74, 79, 81, 119, 210
 Jacopone da Todi 17
 Jankovič, Franc Jožef 26, 137–139, 147, 148, 165, 167, 168
 Japelj, Jurij 7, 8, 32, 54, 55, 57, 62–69, 75, 119, 122, 124, 126, 166, 167, 172, 179, 180, 187, 189, 197, 203, 205, 206
 Jarnik, Urban 7
 Jezus Kristus 13, 14, 18
 Jožef II. (cesar) 36, 37
 Kaligula 75
 Karađorđe, Jurij Petrović (Črni Jurij) 61
 Karel (princ) 103, 115
 Kerševan, Marko 210
 Kidrič, France 11, 12, 104, 208
 Klemm, Wilhelm 40
 Knobl, Pavel 7, 107, 109, 155
 Kobencl, Janez Filip 22, 32–34, 62, 75, 122, 172
 Kopitar, Jernej 116
 Koruza, Jože 21, 22, 25–27, 29, 31–33, 35–37, 40, 41, 43–54, 73–79, 94, 109, 110, 122, 143, 158, 173, 175, 176, 182, 186, 188, 192, 195, 205, 206, 208
 Kos, Janez 21, 26, 28, 29, 205, 206, 208
 Kos, Janko 74, 103–105, 108, 115, 116, 118, 190, 195, 201, 206, 208
 Košir, Janez (Kljujec) 61
 Kotnik, Jože 22, 29–31, 205, 209
 Kotzebue, August Friedrich Ferdinand 116, 146, 147, 167
 Kravar, Miroslav 73, 74, 76, 209
 Kumer, Zmaga 12, 209
 Kumerdej, Blaž 62
 Laudon, Ernst Gideon 61
 Lavrin, Andrej Jožef 22, 32–34, 75, 122, 171, 172
 Legiša, Lino 35, 38, 46, 49, 54, 206, 209, 210
 Leonardo da Porto Maurizio 101, 108, 109, 118
 Levstik, Fran 104
 Linhart, Anton Tomaž 7, 8, 35, 57, 69–71, 75, 106, 107, 118, 124, 126, 138, 145, 166, 168, 169, 172, 182, 183, 186, 205, 206
 Ludvik, Dušan 15, 38, 44, 47, 164, 182, 209
 Luther, Martin 15
 Mali, Peter 107–109
 Mantuani, Josip 12, 209
 Marcial 37, 38, 39, 56, 173, 175, 196
 Marija Terezija 47, 73, 75, 79, 101
 Marmont, Auguste Frédéric Louis Viesse 105
 Mayenowa, Maria Renata 210
 Mihelič, Janez 35
 Miklavčič, Maks 26, 209
 Modrinjak, Štefan 7, 126
 Molière (Jean–Baptiste Poquelin) 21
 Morier, Henri 17, 209
 Nabore, Jurij 31–33, 177
 Naglič, Martin 35
 Napoleon 105, 153, 210
 Nelson, Horatio 104

- Novak, Boris A. 17, 209
 Novak, David 22, 31, 33, 38, 122, 174, 206
 Novak, Vilko 21, 22, 31, 206, 209
- Ocvirk, Anton 45
 Oswald Wolkensteinski 22, 209
- Paglovec, Franc Mihael 15, 19, 26
 Petrè, Fran 73, 76, 209
 Petronij 60, 123, 124, 206
 Pij VI. 54
 Pogačnik, Jože 11, 78, 209
 Pogorelec, Breda 22, 27, 209
 Pohlin, Marko 7, 35, 57, 58, 79, 139, 142, 206
 Pope, Alexander 62, 68, 124, 179, 180, 206
 Potrata, Majda 32
 Prešeren, France 36, 41, 44, 59, 61, 62, 123, 207
 Pretnar, Tone 11, 12, 22, 35, 57, 73, 209, 210
 Prijatelj, Ivan 58, 210
 Primic, Janez Nepomuk 7
- Racine, Jean 54, 55, 62, 203
 Ramler, Karl Wilhelm 79–81, 87, 125
 Redeskini, Maksimilijan Adam Jošt 19
 Reisp, Branko 207
 Richter, Josef 110, 115, 165
 Rode, Matej 73, 210
 Ronsard, Pierre 17
 Rupel, Mirko 11, 12, 210
 Rutar, Simon 22, 32, 75, 206, 210
- Sapfo 74, 172
 Scherber, Peter 75
 Simoniti, Primož 206
- Slodnjak, Anton 205
 Smolej, Tone 54, 203, 210
 Stanič, Valentin 7
 Stržinar, Ahacij 167
 Svetina, Peter 12, 67, 206, 210
- Škulj, Edo 19, 206
 Štraus, František 17
 Šuster Drabosnjak, Andrej 7
- Tercelij, Mihael 22, 184
 Tomaž Akvinski 62
 Tomšič, France 22, 210
 Trubar, Primož 12, 13, 15, 16, 210
- Umek, Ema 22, 26, 28, 29, 205, 206, 208
 Uršič, Jernej 108
- Valvasor, Janez Vajkard 22, 26, 121
 Van Tieghem, Paul 68, 210
 Vitezovič, Pavel Ritter 35, 51, 187, 188
 Vodnik, Valentin 7, 8, 9, 32, 34, 35, 49, 57, 58, 63, 73–120, 122, 124–126, 135–167, 169–174, 178, 181–183, 186–197, 201, 206, 207, 210
 Vodušek, Valens 30, 90, 155, 157, 158, 210
 Voglar, Dušan 73, 79, 210
 Volkmer, Leopold 7, 32
 Vončina, Josip 21, 205, 210
- Zizenčeli (Siezenheim(b)), Jožef (Franc) 22, 26, 33, 121, 209
 Zois, Žiga 7, 8, 34, 57–62, 68, 69, 79, 123, 124, 126, 127, 139, 142, 158, 159, 189, 196–198, 206, 207, 208
 Zrinjski, Nikola (Nicolaus) 23, 33, 121, 122, 174

Strophenformen in der älteren slowenischen weltlichen Dichtung

Zusammenfassung

DAS IN DER STUDIE BEHANDELTE Korpus umfasst in Manuskriptform erhaltene weltliche Gedichte vor dem ersten slowenischen Dichteralmanach »Pisanice od lepeh umetnost«, die drei gedruckten Hefte dieses Almanachs aus den Jahren 1779–1781, die beiden ungedruckt gebliebenen Varianten des vierten Bandes sowie die Dichtwerke von Žiga Zois, Jurij Japelj, Anton Tomaž Linhart und Valentin Vodnik. Untersucht wurden auch einige Strophenformen, die in der protestantischen Dichtung des 16. Jahrhunderts und in den katholischen Liederbüchern des 17. und 18. Jahrhunderts auftreten – sofern sie das Bild und die Entwicklung der Strophenformen der älteren weltlichen slowenischen Dichtung zu beleuchten geeignet sind.

In die Bemühungen um die Verbreitung der neuen Glaubenslehre, die zur Ausprägung einer slowenischen schriftsprachlichen Norm führte und durch grundlegende kirchliche Texte und Übersetzungen biblischer Texte die slowenische Literatur konstituierte, bezogen die Protestanten auch die Dichtung mit ein, wodurch das Kirchenlied eines der bedeutendsten Mittel für die Verbreitung der neuen Lehre wird. Als Grundprinzip des Versbaues entschied man sich für das syllabische Prinzip und ordnete den Vers dem Rhythmus der Melodie unter, die integraler Bestandteil des Liedes war. Die Lieder wurden, abgesehen von ganz wenigen Ausnahmen, in Strophen unterteilt, d. h. in größere, sich wiederholende rhythmische Einheiten, die einander in ihrem Aufbau (Verteilung der Verse und Reime) entsprechen. Das Strophenrepertoire, das die Protestanten unter Zuhilfenahme der zeitgenössischen protestantischen deutschen und der mittelalterlichen lateinischen Dichtung, entwickelten, war äußerst vielfältig. Die populärsten Strophenformen des slowenischen protestantischen Kirchenliedes sind die sog. Lutherstrophe (J8/7 aBaBccX) und die aus der lateinischen Hymnik übernommene ambrosianische Strophe (J8 AABB).

Aufgrund der Niederschlagung des Protestantismus Ende des 16. Jahrhunderts konnte das protestantische Strophenrepertoire nicht zur Grundlage und Quelle der gestalterischen Bemühungen der slowenischen Dichtung werden. Aus dem protestantischen Fundus wurden nur wenige Strophenformen in die katholischen Liederbücher übernommen, darunter die Hildebrandstrophe (J7/6 aBaBcDcD) und die oben erwähnte ambrosianische Strophe.

Die katholischen slowenischen Gesangbücher des 17. und 18. Jahrhunderts entwickelten ein neues Strophenrepertoire, das sich auch auf die Gestalt des Strophenrepertoires der weltlichen Dichtung nachhaltig auswirkte. Der Vers der katholischen Lieder neigt zur Syllabotonik.

Die beiden Strophentypen, die in den Gedichten katholischer Poeten des 17. und 18. Jahrhundert auftreten und ihren Stempel der slowenischen weltlichen Dichtung aufprägen, sind insbesondere die Pilgerstrophe (T8/7 aBaBcDcD bzw. ihre aufgelöste Kurzform T8/7 aBaB) und das Gstanzl bzw. Schnaderhüpfel (Amf11 AABB bzw. dessen aufgelöste Kurzform Amf6/5 aBaB).

Sowohl die protestantischen slowenischen Poeten des 16. Jahrhunderts als auch die katholischen Poeten des 17. und 18. Jahrhunderts kennen neben den Vorbildern der weltlichen und geistlichen lateinischen und zeitgenössischen Dichtung auch die Strophentypen und metrischen Muster des Volksliedes, deren Vorbildwirkung vor allem in den katholischen Liederbüchern nachklingt.

Die Aufzeichnungen weltlicher slowenischer Gedichte reichen zurück ins 16. Jahrhundert. Von diesem Zeitpunkt bis zum ersten Heft des Dichter Almanachs »Pisanice od leph umetnost« sind rund 20 weltliche slowenische Gedichttexte bekannt.

Die meisten blieben in einem Liedermanuskript aus dem Übermurgebiet, der »Martjanska pesmarica« (16. und 17. Jahrhundert) erhalten. Dabei handelt es sich vorwiegend um Liebeslyrik über die Beziehung von Mann und Frau, es finden sich auch scherzhafte Verse, ein Trauerlied und ein episches Lied über Zrinski. Die Gedichte sind in einfachen, größtenteils vierzeiligen Strophen mit Kreuz- oder Paareimen, der Versbau ist syllabisch.

Schon syllabotonisch geordnet ist das kurze rasonierende einstrophige Gedicht »Roža zjutraj cvete« (Die Blume blüht am Morgen), aus einem Taufbuch, das sich in Dob bei Domžale erhalten hat und auf die Mitte des 17. Jahrhunderts zu datieren

ist. Der weltliche Charakter des Gedichts steht allerdings nicht fest – es könnte sich auch nur um eine Paraphrase der Verse 4–6 des Psalms 90 handeln.

Aus dem Jahre 1671 ist ein in slowenischer Sprache abgefasstes mönchisches Spottgedicht des kroatischen Adeligen Franjo Krsto Frankopan erhalten. Das sechszeilige Gedicht besteht aus zwei dreizeiligen Sequenzen aus jambischen Sieben- und Sechssilbern (J7/6 aaBccB), Strophenvorbild ist die Hildebrandstrophe.

Vom Anfang des 18. Jahrhunderts im Urbar des Schlosses Slatna haben sich zwei Gedichthandschriften erhalten, die mit 1715 und 1716 datiert sind. Dabei handelt es sich um das dialogisch gebaute »Pesem od enega pijanega moža ino žene« (Gedicht von einem betrunkenen Mann und seiner Frau) und um das Rollengedicht eines unverheirateten Mädchens. Beide Gedichte sind in einfachen Strophen abgefasst, zum überwiegenden Teil aus trochäischen Achtsilbern. Die Strophen sind zwei-, drei- oder vierzeilig, mit paarweisen Paarreimen (aa, aaa, aabb). Doch so einfach die Strophenform auch ist, wird vor allem im Fall der (Franc Jožef Jankovič zugeschriebenen) »Pesem od enega pijanega moža in žene« die durchdachte, komplexe Komposition des Dialogs zwischen dem Betrunkenen und seiner Frau sichtbar.

Die Gedichte aus dem »Leški rokopis« (1757, 1761), ein rasionierendes Gedicht über den Feind auf dieser Welt, ein kurzes Spottgedicht eines lebenslustigen Mannes und ein Dialog zwischen Bräutigam und Braut sind in vierzeiligen Langversen, T15(8+7) bzw. Amf11(6+5) abgefasst; der trochäische Fünfzehnsilber (8+7) tritt in Vierzeilern auch in Cepec' Gelegenheitsdichtung aus dem Jahr 1775 auf. Dabei handelt es sich um sog. lange unaufgelöste Varianten der Pilgerstrophe und des Schnaderhüpfers.

Die Genreidylle aus dem bäuerlichen Leben von 1774, verfasst von David Novak, einem Schüler der protestantischen Schule in Pressburg, ist in einem syllabischen (pannonischen) Zwölfsilber in vierzeiligen, paargereimten Strophen (aaaa) abgefasst.

Im Sammelband »Raccolte di composizioni e di poesie italiane« aus dem Jahr 1779 ist neben einem nicht strophisch gegliederten Gedicht von Jurij Japelj auch ein Lobgedicht von Andrej Jožef Lavrin auf Graf Kobenzl abgedruckt; er verwendet die sapphische Strophe.

Die Charakteristika der weltlichen slowenischen Dichtung vor den »Pisanice« lassen sich wie folgt zusammenfassen:

1. Der Langvers, T₁₅(8+7), Amf₁₁(6+5), syllabischer Zwölfsilber (6+6), erscheint zumeist in längeren, räsonierenden oder erzählenden Gedichten. Der Kurzvers wird am häufigsten in Liebes- und Spottgedichten verwendet. Beide Verstypen treten zumeist in Vierzeilern mit einfachem Reimschema (Paar- oder Kreuzreim) auf.

2. Gedichte mit komplexeren Strophenstrukturen sind selten (Frankopans Spottgedicht und Lavrins Ode in sapphischen Strophen).

3. Für die Mehrzahl der weltlichen slowenischen Gedichte vor den »Pisanice« ist eine formale Nachlässigkeit kennzeichnend. Die Ursache dafür wäre vielleicht bei den ungeübten Versschmiedern zu suchen, womöglich handelt es sich aber auch um eine Schreibweise, die besonders für Liedertexte typisch ist, deren formale Mängel von der Melodie verschleiert werden. Bei gebildeten Autoren (dem Schüler Novak, dem Priester Lavrin) treten Inkonssequenzen selten (oder nie) auf.

Aus dieser Zeit sind sehr wenige Gedichtdrucke bekannt, was darauf hindeutet, dass die Möglichkeiten, mit Strophenformen auf die späteren slowenischen dichterischen Hervorbringungen Einfluss zu nehmen, gering zu veranschlagen sind.

Der Dichteralmanach »Pisanice od lepeh umetnost« (1779–1781) ist in Entwicklung der weltlichen slowenischen Dichtung in mehr als einer Hinsicht eine Wasserscheide. Mit den Gedichten des Sammelbandes setzt sich in der slowenischen Dichtung der syllabotonische Vers durch. Im Sammelband erscheinen einige Gedichte, die sowohl formal (der »Zadovolni Krajnc« von Valentin Vodnik) als auch inhaltlich (das »Občutenje tega srca nad pesmijo od Lenore« von Janez Damascen Dev) die zeitgenössische und spätere weltliche slowenische Dichtung wesentlich prägen. Die »Pisanice« sind die erste gedruckte literarische Publikation in slowenischer Sprache, mit ihnen beginnt die kontinuierliche Entwicklung der gedruckten weltlichen slowenischen Dichtung.

Im dichterischen Oeuvre von Janez Damascen Dev (1732–1786), dem Herausgeber und fleißigsten Beiträger der »Pisanice«, kann man unter formalem Aspekt drei Schwerpunkte ausmachen. Der erste ist der Alexandriner und die mit ihm verbundenen Vierzeiler bzw. vierzeiligen Sequenzen (J_{13/12} aaBB und J_{13/12} aBaB) sowie zahlreiche aus diesen Sequenzen abgeleitete mehrzeilige Strophen. Der zweite Schwerpunkt ist der Amphibrachys: Unter den Strophen, in den der Amphibrachys Verwendung findet, ist auch der Vierzeiler Amf₁₁(6+5) AABB, die er für seine Übersetzung (Adaption) des »Denis« verwendet hat und die Vodnik bei der Auswahl des Strophentyps für seinen »Zadovolni Krajnc« unmittelbar beeinflusst haben soll.

Der dritte Schwerpunkt ist der trochäische Vers, insbesondere die Kombination von trochäischen Acht- und Siebensilbern, wie sie in längeren Strophen auftritt.

Für Dev sind sehr reflektierter Einsatz von Vers und Strophe und deren konsequente Umsetzung kennzeichnend. Von den gut dreißig von ihm verwendeten Strophenformen sind nur ein Drittel Vierzeiler; die anderen zwei Drittel umfassen fünf- bis zehnzeilige Strophen.

In der Regel sind Devs Strophen lang und relativ komplex; das gilt sowohl für Devs Eigenschöpfungen als auch für seine Übersetzungen (Adaptionen): für die Epigramme, die vorwiegend an den Alexandriner und seine Varianten gebunden sind (J₁₂ (A)B(A)BCC), für Devs dramatischen Dichtungen (der Operette »Belin«), z. B. Amf_{6/5/3} aBaBccDeeD oder T_{4/7} aaBccB, oder für seine Übersetzungen (Adaptiones) Hanckes, T_{8/7} aBccBaB oder T_{8/7} aBaBccDeeD u.ä.

Devs Dichtung ist (entsprechend der Vers- und Strophenformen) oft auch im sprachlichen Ausdruck und inhaltlich komplex. In manchen Gedichten fließt Dev auch ein einfaches persönliches Bekenntnis aus der Feder, besonders deutlich wird dies im Gedicht »Občutenje tega srca nad pesmijo od Lenore«: seine Erschütterung bei der Lektüre von Bürgers Ballade und seine Ohnmacht angesichts des eigenen sprachlichen Ausdruck hielt er in der einfachsten Strophenform seines gesamten Repertoires fest, in Vierzeilern mit kreuzgereimten jambischen Sechsilbern (J₆ ABAB).

Neben dem Kreis der »Pisanice« war in der Aufklärung ein Kreis von Autoren sehr aktiv und viel beachtet, der sich um den krainischen Intellektuellen und Wirtschaftstreibenden Žiga Zois (1747–1819) scharte: der Priester (und unmittelbar vor seinem Tod zum Triestiner Bischof geweihte) Jurij Japelj (1744–1807), der Jurist Tomaž Linhart (1756–1795) und der Priester Valentin Vodnik (1758–1819).

Sein dichterisches Oeuvre zeigt Žiga Zois als ausgezeichneten Kenner der zeitgenössischen Dichtung und tiefgründigen Denker in Sachen Literatur (in Fragen des Verses, der Strophenform, der Auswahl von Übersetzungsvorlagen usw.); es hat sich erwiesen, dass sein Originalschöpfungen und Nachdichtungen umfassendes Werk trotz seines geringen Umfang einen sehr weit reichenden Einfluss ausübte.

Zois führte zu seiner Zeit romanische Versformen ein (die Sestine in der Übersetzung von Giovanni Battista Castis »Die Katze« und die Stanze in der »Witwe

von Ephesus«, deren Motiv er aus Petronius' ProsaVorlage übernahm), von denen sich dank Matija Čop in France Prešeren ein paar Jahrzehnte später, in der Epoche der Romantik in Slowenien, erweisen sollte, dass es sich bei ihnen um jene Strophen- und Gedichtformen handeln sollte, die die Basis der modernen slowenischen Dichtung bilden sollten. Mit seiner Vers-Vorliebe hingegen konnte sich Zois nicht durchsetzen: Er führte den tonischen italienischen Endecasillabo ein, der aber weder bei seinen Zeitgenossen noch später in der slowenischen Dichtung Fuß fassen konnte, während sich die syllabotonische Variante des jambischen Elfsilbers durchsetzen sollte.

Auch die Übersetzung von Bürgers »Lenore« zeitigte sehr weit reichende Folgen. Sie legte den Grundstein zur slowenischen Ballade. Nach Zois wurde sie nur noch von Prešeren übersetzt, der Zois' Übersetzung kannte und sogar einige übersetzerische Lösungen aus ihr übernahm. Interessanterweise verwendete Zois bei seiner Übersetzung von Bürgers Ballade mit Rücksicht auf die deutsche Vorlage einen syllabotonischen Vers (einen jambischen Acht- bzw. Siebensilber), was deutlich belegt, dass er die Verwendung von syllabotonischen und tonischen Versen bewusst unterschied.

Auch im Gedicht »Planšar« verwendete er in einem Schnaderhüpferl einen syllabotonischen Vers. Dabei handelt es sich um ein Rollengedicht im Volkston, auch das Motiv vom Senner und dem hochmütigen Mädchen aus dem Tal entstammt einer einfachen bäuerlichen Welt. Sowohl der Vers- als auch der Strophentyp sowie der Wortschatz und die Dramaturgie sind im Einklang mit der Thematik gewählt.

Durch die wohl überlegte Auswahl sowohl der metrischen (syllabotonischer Vers, Endecasillabo) und strophischen Ausdrucksmittel (italienische Strophenformen, Schnaderhüpferl) als auch durch die Wahl der Thematik (die Vorlage des Petronius, die Welt des einfachen Bauern und Senners usw.) und seiner sprachlichen Mittel erweist sich Zois' dichterisches Werk als Durchbruch in der älteren weltlichen slowenischen Dichtung: die metrischen und sprachlichen Mittel sowie die Thematik bilden jeweils eine Einheit, so dass sich erst später zeigen sollte, dass hier in handschriftlicher Form die Basis für die Entwicklung der modernen slowenischen Sprache und Dichtung geschaffen worden war.

Ebenso interessant wie das Werk von Zois ist das dichterische Oeuvre von Jurij Japelj. Alle seine Originalgedichte sind in populären Pilgervierzeilern abgefasst

(T8/7 aBaB), was aber nicht so wichtig ist. Bedeutsam sind die Thematik und seine Perspektive: alle drei Gedichte sprechen von der Beziehung von Mann und Frau, alle Gedichte sind humorvoll, sogar satirisch, mehr oder minder verholten treten sogar Körperlichkeit und Geschlechtlichkeit auf. Die Thematik der Geschlechterbeziehung und erotischer Zwischenfälle wird in Japeljs Hagedorn- und Pope-Übersetzungen noch deutlicher.

Japelj ist kein Dichter, der komplizierte Vers- oder Strophenformen verwenden würde, man sieht aber dennoch, dass er diese Problematik souverän beherrschte, denn er war in der Lage den Strophentyp an die slowenischen Bedürfnisse anzupassen (so ersetzte er etwa Popes ursprünglichen trochäischen Siebensilber in »Rondeau« in seiner Übersetzung durch eine Mischung von Acht- und Siebensilber). Im Gegenzug ist er äußerst modern in der Wahl seiner Themen sowie sprachlich und gedanklich äußerst tiefsinnig bei ihrer Gestaltung.

Die sophisticatede Wahl der Themen seiner Originalgedichte und die Entscheidung für ganz bestimmte Gedichte aus Popes und Hagedorns Oeuvres hatten auch bei Japelj (wie auch bei Zois) zur Folge, dass zu seinen Lebzeiten kein einziges seiner Gedichte im Druck erschien.

Anton Tomaž Linhart genießt dank seiner beiden Komödien »Županova Micka« und »Ta veseli dan ali Matiček se ženi« im slowenischen kulturellen Bewusstsein und in der Literaturgeschichte vor allem als Dramatiker hohes Ansehen. Sein Werk umfasst jedoch auch einen Gedichtband auf Deutsch (»Blumen aus Krain«, 1781) und ein paar Rollengedichte im »Matiček«: Sein Strophenrepertoire ist durchaus herkömmlich, eine Spielart des Schnaderhüpfers und eine Spielart der Pilgerstrophe. Ein solches Strophenrepertoire findet man im zeitgenössischen Lied, sowohl in geistlichen Liederbüchern wie auch z. B. in Devs Oper »Belin«.

Am meisten Beachtung als Dichter der Aufklärung fand Valentin Vodnik. Mit seinen Gedichten war er erstmals im Almanach »Pisanice« vertreten, denen 1806 der Gedichtband »Pesme za pokušino« und 1809 die »Pesmi za brambovce« (die größtenteils Nachdichtungen von Texten Collins enthalten) folgen. Die Streuüberlieferung in Periodika beschränkt sich nicht nur auf die »Pisanice«, sondern auch auf die »Velika pratika« und die »Mala pratika«, auf die »Lublanske novice«; Gedichte erschienen aber auch an anderen Orten, »Ilirija oživljena« z. B. 1811 in der Grammatik »Pismenost« u.ä.

Die für ihn grundlegenden Strophentypen sind das Schnaderhüpferl (Amf6/5 aBaB) und das mit ihr verbundene dreiteilige Metrum sowie die vierzeilige Pilgerstrophe (T8/7 aBaB). Sie erscheinen als Strophenbestandteile schon in Vodniks ersten, in den »Pisanice« publizierten Gedichten. Als selbstständige Strophenformen erscheinen sie bald darauf in den »Monatsverse«, in Fabeln usw.

Vodniks Dichtung zeichnet sich durch einen ausnehmenden Reichtum an Strophenformen aus. Von den rund 150 verschiedenen Strophenformen, die in dieser Studie beschrieben werden, sind gut zwei Drittel bei Vodnik anzutreffen. Mit Sicherheit liegt die Ursache für diesen Erfindungsreichtum in der Neigung des Autors, Strophenformen zu erfinden, mit Sicherheit auch in der Empfehlung, die er Ramlers Poetik verdankt, wonach sich nämlich jeder Autor nach eigenem Ermessen die ihm gemäßen Strophenformen schaffen soll. Ebenso wie auf das Erfinden zahlreicher Strophenformen wirkte sich Ramler zumindest teilweise auch auf die Entscheidung für das Schnaderhüpferl aus. Und es ist wohl auch Ramlers Einfluss zuzuschreiben, dass Vodnik die zunächst zweizeiligen »Monatsverse« später in Vierzeiler umwandelte.

Vodniks Strophenrepertoire ist, wie bereits festgestellt, außerordentlich reichhaltig. Dabei ist interessant, dass es zu 50% aus Vierzeilern besteht. Ein erwähnenswerter Anteil (25%) entfällt noch auf Zweizeiler, andere, längere Strophenformen sind relativ selten. Diese Verteilung zeigt, dass Vodnik auf seiner Entscheidung für ein ziemlich einfaches Strophenrepertoire beharrte; seine Erfindungsgabe lebte eher in der Wahl von metrischen Mustern und ihrer Kombination aus.

Das sich uns bietende Bild der älteren weltlichen slowenischen Dichtung könnte man in den folgenden Bemerkungen zusammenfassen:

Formal erweisen sich die älteren, ungedruckten Gedichte aus heutiger Sicht mehrheitlich als wenig anspruchsvoll und wenig durchgearbeitet: Kurzstrophen mit einfachen Reimen. Dem mag die Verbundenheit mit der Tradition des Kirchen- und des Volkslieds Pate gestanden haben, wo die Melodie den Rhythmus bestimmte und sich der Autor bei der Gestaltung gewisse Freiheiten herausnehmen konnte. Eine größere Zahl von regelwidrig gebauten Versen und Strophen wird auch der mangelnden literarischen Belesenheit der Verfasser zuzuschreiben sein.

In der späteren Zeit zeigen sich im Strophenbau zwei Tendenzen.

Die erste Tendenz zeigt sich in der Erfindung und Kombination zahlreicher Strophenformen. Dieser Schreibansatz ist bei Dev und Vodnik zu bemerken. Beide bemühen sich um möglichst formvollendete Gedichte, wobei Dev gern ziemlich komplex gebaute längere Strophenformen (neben Vier- auch Sechs-, Sieben und Zehnzeiler) verwendet und zwar so, dass er dieselbe Strophenform in mehreren Gedichten verwendet. Vodnik bleibt im Wesentlichen bei seiner Entscheidung für den Vierzeiler, den er durch die Wahl der metrischen Muster variiert, so dass er oft eine Strophenform nur einmal benutzt.

Auf der anderen Seite haben wir es mit der Tendenz zu tun, sich für einfache Strophenformen gedanklich pointierteren oder inhaltlich direkteren Aussage zu liebe zu entscheiden. Diese Tendenz lässt sich bei Japelj beobachten, im Dramenvers Linharts und bei Devs und Vodniks einfacheren Gedichten.

Zwischen den beiden erwähnten Prinzipien steht Zois' Dichtung. Ihre Besonderheit ist es, einerseits die komplizierteren Strophenformen der italienischen Dichtung mit ihrem Endecasillabo und andererseits die einfachen Strophenformen des slowenischen Kirchen- und Volkslieds mit seinem syllabotonischen Versmaß einzuführen. In Zois' Dichtung kann man die organische Verschmelzung beider Prinzipien beobachten.

Es scheint, als ob der sorgfältigere Vers- und Strophenbau (mit weniger Abweichungen im Vers- und Strophenaufbau) der Tatsache verdankt, dass es sich hier um gebildete Autoren handelt und dass diese Dichtung eigens für die Lektüre (und nicht den Gesang) verfasst wurde.

Die strophisch gegliederten Gedichte der behandelten Autoren fassen verschiedene Themen in Worte. Besonders oft beschäftigten sich die Autoren mit der Beziehung von Mann und Frau, es gibt eine ganze Reihe von Liebesgedichten (die bis zu Štefan Modrinjak, der in dieser Studie nicht behandelt wird, als Rollengedichte auftreten mussten), Spottgedichte und, besonders bei Vodnik, didaktische Gedichtgattungen: Monatsverse, Fabeln usw. Strophisch gegliedert sind auch panegyrische und Gelegenheitsgedichte (der Großteil der nicht strophisch gegliederten Gedichte gehört diesen Gattungen an; die anderen Themen bleiben aus); und es gibt auch einige längere Erzählgedichte.

Einige Strophenformen, die im Strophenrepertoire der slowenischen protestantischen Lieder auftauchen, werden auch in den Oeuvres der behandelten Autoren

sichtbar (z.B. die Hildebrand- und die Vagantenstrophe), obwohl die behandelte Dichtung nicht unmittelbar von der protestantischen Dichtung beeinflusst wurde. Von den Einflüssen des Strophenrepertoires der slowenischen Gesangbücher des 17. und 18. Jahrhunderts kann man mit größerem Recht sprechen, zumal mehrere katholische Liederbücher gedruckt wurden, die den Autoren bekannt waren; insbesondere sind hiervon die Pilgerstrophe und das Schnaderhüpfel betroffen.

Auf die Entwicklung der slowenischen Dichtung und die Wahl des Strophenrepertoires hat insbesondere Vodniks Dichtung unmittelbaren Einfluss. Als am weitesten reichend erwies sich freilich Zois' Hinwendung zu den italienischen Strophenformen, wiewohl Zois' Entscheidung für Sestine und Stanze keinen unmittelbaren oder nachhaltigen Einfluss auf die Autoren der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts gehabt haben dürfte.

Die Autoren der älteren Epochen der slowenischen Literatur formten in Anlehnung an slowenische und fremdsprachige Kirchenlieder, an das bodenständige Volkslied und an Vorbilder aus der älteren und zeitgenössischen weltlichen europäischen Dichtung das Strophenrepertoire der weltlichen slowenischen Dichtung. Die Mehrzahl der Strophenformen wechselte frei zwischen geistlicher und weltlicher Dichtung, dennoch sorgten Dev und die Autoren des Zois-Kreises, abgesehen davon, dass sie durch die Drucklegung das Bewusstsein der »Literarizität« der Form schufen (die im Gesangbuch kein bedeutendes Element gewesen war), auch dafür, dass einige Strophenformen, die sie aus fremdsprachiger weltlicher Dichtung übernommen hatten, vor allem in der weltlichen slowenischen Dichtung heimisch wurden.

Dev und die Autoren des Zois-Kreises, insbesondere die letzteren, prägten binnen dreißig Jahren vor allem unter dem Einfluss der klassischen Poetik, die die Form in den Vordergrund stellte, und natürlich anhand slowenischer (frommer und volkstümlicher) und fremdsprachiger (weltlicher) Vorbilder das Strophenrepertoire der weltlichen Dichtung, die sich gemeinsam mit den Versuchen aus der Zeit vor den »Pisanice« als Respekt gebietendes Denkmal darstellt, das sich mit einigen Strophenformen in Lauf der Entwicklung der slowenischen Dichtung als durchaus lebendiges und brauchbares Material erwies, das direkt oder indirekt in der dichterischen Produktion im slowenischen Raum präsent ist und um das bis heute kein kreativer Dichter umhinkommt.

Ins Deutsche übersetzt von Fabjan Hafner

STUDIA
Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU
LITTERARIA

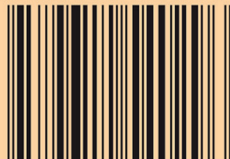
Doslej izšlo:

- 2004 Drago Šega: Literarna kritika
- 2004 Marijan Dovič: Sistemske in empirične obravnave literature
- 2005 Majda Stanovnik: Slovenski literarni prevod (1550–2000)
- 2005 Matija Ogrin (ur.): Znanstvene izdaje in elektronski medij
- 2005 Vid Snoj: Nova zaveza in slovenska literatura
- 2007 Tone Smolej: Slovenska recepcija Émila Zolaja (1880–1945)

O avtorju

Peter Svetina je študiral slovenski jezik in književnost v Ljubljani; tu je dosegel magisterij (1998) in doktorat (2001) s področja starejše slovenske književnosti. Delal je na filozofski fakulteti ljubljanske univerze, zatem nekaj časa v javni knjižnici, zdaj predava slovensko književnost na univerzi v Celovcu. Njegovo glavno raziskovalno področje je starejše slovensko pesništvo, poleg tega velja njegovo zanimanje prevajanju poezije v preteklosti in danes, otroški in mladinski književnosti ter nekaterim trivialnim žanrom, predvsem kriminaliki. Uredil je vrsto antoloških izdaj, med njimi *Nasmeh pod solzami: slovenske balade in romance od Deva do Mlakatja* (Ljubljana 2003) in *Od lubezni in vesela: izbor iz starejše slovenske posvetne poezije* (Ljubljana 2006, Knjižnica Kondor 318) z obsežno spremno študijo. Je avtor več knjig za odrasle, mlade in najmlajše bralce in soavtor delovnih zvezkov za pouk književnosti v osnovni šoli.

ISBN 978-961-254-029-6

9 789612 540296

12,80€